

ความมั่นคงทางอาหาร ภายใต้บริบทสังคมไทย

ชุมชนประมงพื้นบ้านภาคใต้

จังหวัดตรัง

จังหวัดนครศรีธรรมราช

สนับสนุนโดย

- มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย)
- มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
- สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย) : 912 ซอย 7 ถนนงามวงศ์วาน 31 อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11000

โทร/แฟกซ์ 66-2-591-1195-6 <http://www.sathai.org>

ความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมไทย
ชุมชนประมงพื้นบ้านภาคใต้

คณะวิจัย	นครศรีธรรมราช	จังหวัดตรัง
เกศินี แก้วนเจริญ	นางวนิดา โมโส	อสม. นางหะมูนะ กาละปาด
เรวดี ประเสริฐเจริญสุข	นางสาวอุรีย โต้ะโคบ	อสม. นางส่อหมะ หมาดมู้ย
	นางสระหิยะ โต้ะเตบ	อสม. นางละของผล รุ่งแก้ว
	นางสาวนฤวรรณ โต้ะเต็บ	อสม. นางหรั๋อย หมาดมู้ย
	นางสุกัญญา สุทิน	อสม. นางสุธิมันต์ วนมุส อสม. นางหรั๋อเปี้ยะ วันมุสสา อสม. นางหรั๋อเปี้ย กิ่งเกาะยาว อสม. นางศวิตา สันเพชร์

สนับสนุนโดย

- มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย)
- มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
- สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

สารบัญ

หน้า

บทที่ 1	บทนำและระเบียบวิธีวิจัย	1
บทที่ 2	ผลการศึกษา	8
	การนิยามความหมายความมั่นคงทางอาหารของชุมชนประมงพื้นบ้าน	8
	พื้นที่เป้าหมาย	
	บ้านหน้าทับ อ.ท่าศาลา จ.นครศรีธรรมราช	14
	บ้านสระบัว อ.ท่าศาลา จ.นครศรีธรรมราช	38
	มดตะนอย อ.กันตัง จ.ตรัง	63
	บ้านน้ำราบ อ.กันตัง จ.ตรัง	84
บทที่ 3	บทสรุปและข้อเสนอแนะ	106

บทที่ 1

บทนำและระเบียบวิธีวิจัย

1. ความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยมีจังหวัดที่มีพื้นที่ติดทะเล 23 จังหวัด รวมความยาว 2,614 กิโลเมตร โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ชายฝั่งในภาคใต้ทั้งฝั่งอ่าวไทยและทะเลอันดามัน ความยาว 1,672 กิโลเมตร ซึ่งพื้นที่ชายฝั่งเหล่านี้เป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนประมง โดยเฉพาะชุมชนชาวประมงพื้นบ้านหรือชาวประมงขนาดเล็ก ที่มีชีวิตพึ่งพากับทรัพยากรชายฝั่งและทะเล และเป็นกลุ่มคนอีกกลุ่มหนึ่งที่เผชิญหน้ากับกระแสการพัฒนาของประเทศที่มุ่งขยายการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ที่ถูกนำมาใช้เป็นปัจจัยสร้างความแข็งแกร่งกับเศรษฐกิจระดับมหภาค ผลที่เกิดขึ้นคือ ประมงพื้นบ้านไทยต้องประสบกับปัญหา การทำประมงผิดกฎหมาย โครงการพัฒนาขนาดใหญ่ ปัญหากฎหมายประมง ฯลฯ ในขณะที่แนวทางการพัฒนานำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ท้องถิ่น มีการใช้พื้นที่ในโครงการพัฒนาอุตสาหกรรม, การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว, การสร้างท่าเทียบเรือน้ำลึก เป็นต้น สถานการณ์ปัญหาดังกล่าวดำรงมาเป็นระยะเวลากว่าสี่สิบปีของการพัฒนาประเทศไทยตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนประมงพื้นบ้านซึ่งมีทุนและเข้าถึงโอกาสต่างๆ น้อยอยู่แล้ว จึงตกอยู่ในภาวะเป็นผู้รับผลพวงจากทิศทางและกระแสการพัฒนาที่พวกตนไม่ได้มีส่วนร่วมรับรู้ ร่วมคิด และร่วมตัดสินใจ แต่กลับต้องแบกรับภาระเพิ่มขึ้นจากค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นทั้ง ค่าอาหาร ค่าเครื่องอุปโภคและบริโภค ค่าเลี้ยงดูและเล่าเรียนบุตร ต้นทุนในการประกอบอาชีพ ทำให้ครอบครัวของชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่มีสภาพการทำมาหากินและชีวิตที่ขัดสน วิถีชีวิตปรับเปลี่ยนจากที่เคยอยู่ดีกินดีเข้าสู่เส้นทางความยากจน ช้ำร้ายยิ่งกว่านั้นหมู่บ้านประมงพื้นบ้านจำนวนหนึ่งต้องถูกโยกย้าย เพราะทำประมงต่อไปไม่ได้เนื่องจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ หรือแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวและการลงทุนได้เข้าไปตั้งแทนที่อยู่ในที่อยู่อาศัยของชุมชน โครงการต่างๆ เหล่านี้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมของชุมชน ความไม่มั่นคงในอาหารและการดำเนินชีวิต

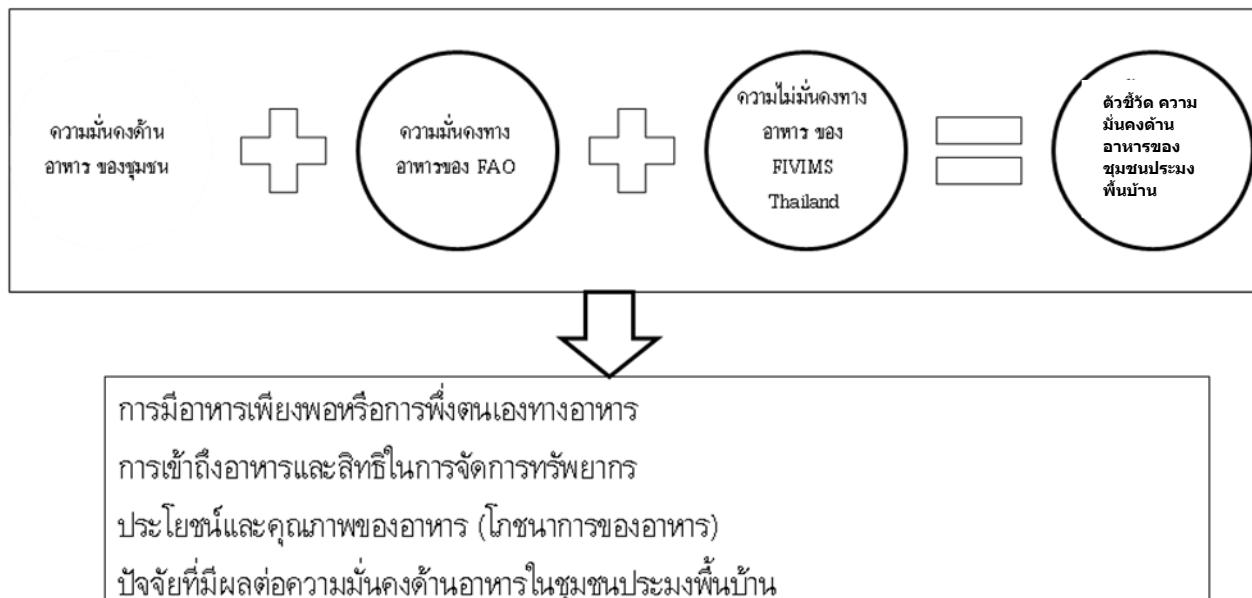
อย่างไรก็ตามปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมักถูกแยกออกจากประเด็นความมั่นคงทางอาหาร ทั้งที่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันในรูปแบบของฐานทรัพยากรเพื่อการผลิตและการดำรงชีวิต ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าจึงต้องการนำเสนอให้เห็นถึงความสัมพันธ์ดังกล่าว พร้อมทั้งจัดทำข้อเสนอเพื่อการพัฒนาตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนประมงพื้นบ้านด้วย

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อประเมินความเสี่ยง ความเปราะบาง บทบาทหญิงชาย ที่อาจจะส่งผลกระทบต่อชุมชนประมงพื้นบ้านในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงด้านอาหาร และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลก
- 2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก ศักยภาพ และข้อจำกัดของชุมชนประมงที่มีผลต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงด้านอาหาร และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลก
- 2.3 เพื่อพัฒนาข้อเสนอตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนประมงพื้นบ้าน

3. กรอบคิดในการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้แนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) เป็นกรอบคิดในการวิจัย ประกอบด้วย 4 มิติ ได้แก่ การมีอาหารเพียงพอหรือการมีอยู่ของอาหาร (Availability) การเข้าถึงอาหาร (Accessibility) การใช้ประโยชน์ทรัพยากร (Utilization) และ เสถียรภาพของอาหาร (stability) ผสมผสานกับกรอบคิดวิจัยเรื่องความไม่มั่นคงทางอาหารและระบบแผนที่สารสนเทศของกลุ่มเสี่ยง (National Food Insecurity and Vulnerability Information and Mapping System : FIVIMS Thailand) ที่พิจารณาใน 4 มิติ ได้แก่ การไม่สามารถทำการผลิตอาหารได้อย่างพอเพียง (Insufficient Food Production) การไม่มีอาหารเพียงพอ (Insufficient Food Supply/Availability) ระบบการกระจายอาหารไม่ดี (Poor Food Distribution System) และความปลอดภัยของอาหาร (Food safety) รวมทั้งแนวคิดเรื่องความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนประมงพื้นบ้านที่เกิดจากการให้ชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้ให้นิยามและแยกแยะประเด็นออกมา ดังแสดงในภาพที่ 1 และกรอบคิดในการวิจัยครั้งนี้จะถูกนำมาพัฒนาเป็นตัวชี้วัดเรื่องความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนประมงพื้นบ้านต่อไป

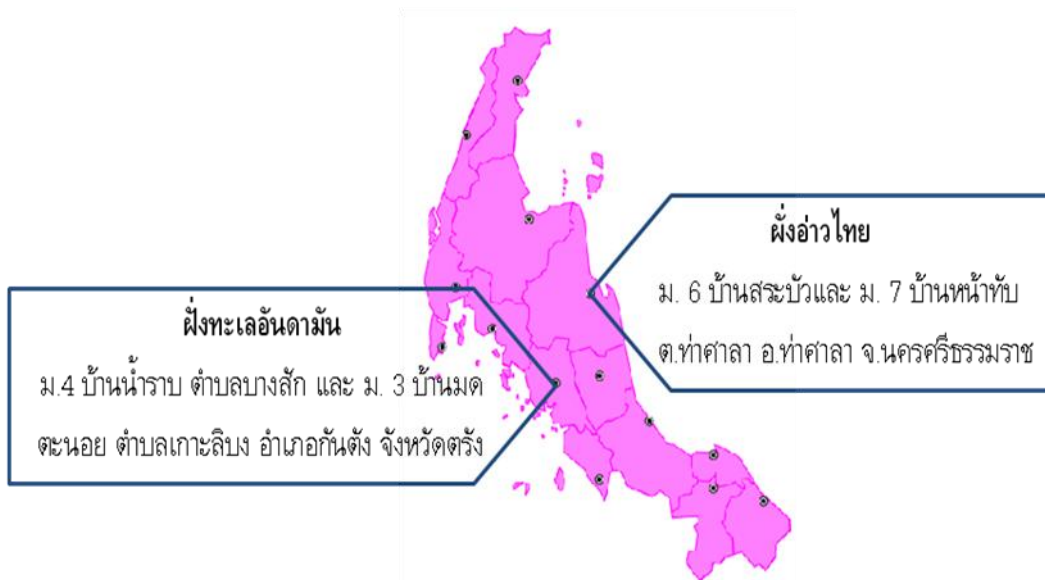
ภาพที่ 1 แสดงกรอบคิดในการวิจัย

4. ระเบียบวิธีวิจัย

4.1 พื้นที่ศึกษา

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาคือ ชุมชนประมงพื้นบ้าน ที่อยู่ใน 2 จังหวัดและสองฝั่งทะเลของประเทศไทย (ภาพที่ 2) คือ

- ฝั่งทะเลอ่าวไทย : ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ฝั่งทะเลอันดามัน : ตำบลบางลึกและตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

ภาพที่ 2 แสดงพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 พื้นที่

4.2 ประชากรที่ศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีที่มีหน่วยการวิเคราะห์ทั้งระดับครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่เป้าหมายคือ ชุมชนประมงพื้นบ้าน 4 หมู่บ้าน คือ ม.6 บ้านสระบัว และ ม.7 บ้านหน้าทับ ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ม .4 บ้านน้ำราบ ตำบลบางลึก และ ม . 3 บ้านมดตะนอย ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ทั้งนี้ การกำหนดกลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูลจะใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) เพราะเป็นวิธีที่ผู้วิจัยสามารถแบ่งประชากรออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ ได้แน่นอน ดังนี้

- 1) การกำหนดลักษณะของกลุ่มเป้าหมายโดยแบ่งครอบครัวตามลักษณะฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน คือ ครอบครัวที่มีฐานะดีมีอันจะกินหรือรวย ครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง และครอบครัวที่มีฐานะยากจน เพื่อศึกษาว่าครอบครัวทั้ง 3 ระดับนี้มีลักษณะความมั่นคงทางอาหารที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร สำหรับการแบ่งครอบครัวออกเป็น 3 ระดับนั้น ผู้ศึกษาจะให้ชุมชนเป็นคนกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกลักษณะของทั้งสามฐานะ และให้ทางชุมชนเป็นผู้กำหนดบุคคลที่จะเป็นประชากรในการศึกษาครั้งนี้

- 2) การสุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยสุ่มตัวอย่าง 30% จากประชากรในแต่ละกลุ่มฐานะ คือ ครอบครัวที่มีฐานะดีมีอันจะกินหรือรวย ครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง และครอบครัวที่มีฐานะยากจน ของแต่ละหมู่บ้าน และเนื่องจากปัจจุบันพบว่าในครอบครัวหนึ่งจะมีผู้ประกอบการที่หลากหลายขึ้น อันส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น รูปแบบของการทำมาหากิน ผู้ศึกษาจึงได้กำหนดให้เกณฑ์ครอบครัวฐานะเดียวกันแต่มีความหลากหลายของลักษณะการประกอบอาชีพ แหล่งที่มาของรายได้ ประกอบด้วย

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรที่ศึกษา (ครัวเรือน)

พื้นที่ที่ทำการศึกษา	ประชากรทั้งหมด (ครัวเรือน)	ลักษณะฐานะทางเศรษฐกิจ						ไม่สามารถระบุได้ ¹
		ฐานะดี (ครอบครัว)		ฐานะปานกลาง (ครอบครัว)		ฐานะยากจน (ครอบครัว)		
		ประชากรจริง	ประชากรที่ศึกษา (30% ของประชากรจริง)	ประชากรจริง	ประชากรที่ศึกษา (30% ของประชากรจริง)	ประชากรจริง	ประชากรที่ศึกษา (30% ของประชากรจริง)	
ม.6 บ้านสระบัว ต.ท่าศาลา อ.ท่าศาลา จ.นครศรีธรรมราช	625	73	30	331	130	78	30	143
ม.7 บ้านหน้าทับ ต.ท่าศาลา อ.ท่าศาลา จ.นครศรีธรรมราช	370	36	15	76	25	258	80	-
ม.4 บ้านน้ำราบ ต.บางลึก อ.กันตัง จ.ตรัง	316	40	15	214	90	68	25	-
ม. 3 บ้านมดตะนอย ต.เกาะลิบง อ.กันตัง จ.ตรัง	291	5	-	26	13	260	87	-
รวมทั้งสิ้น	1,618	154	60	647	258	664	222	154

¹ ไม่สามารถระบุได้ หมายถึง กลุ่มคนที่มีทะเบียนบ้านอยู่ในพื้นที่ แต่ไม่ปรากฏว่าอาศัยอยู่ในพื้นที่เป้าหมาย หรือ ออกไปประกอบอาชีพและอาศัยอยู่ในต่างพื้นที่

5. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

5.1 ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษาและข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนที่ทำการศึกษา

5.2 ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนามร่วมกับทีมวิจัยชาวบ้าน โดยใช้วิธีการที่หลากหลายตามลักษณะของข้อมูลที่ต้องการ วิธีที่ใช้คือ 1) ข้อมูลในระดับชุมชน ใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การทำปฏิทินทรัพยากร และการจัดเวทีสนทนากลุ่ม และ 2) ข้อมูลในระดับครัวเรือน ใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามในระดับครัวเรือน

6. การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาความ (Descriptive Analysis) อาศัยการประมวลข้อมูลในเชิงปริมาณ มาสนับสนุนข้อมูลเชิงคุณภาพและใช้แผนที่ทรัพยากรมาช่วยในการวิเคราะห์ร่วม ในบริบทที่เกี่ยวข้องกับการมีอยู่ของอาหาร ความสามารถในการมีอาหาร แหล่งที่มาของอาหารและกระบวนการผลิต การจัดการของชุมชน ปรัชญาการณ้ด้านความมั่นคงทางอาหารในปัจจุบัน แนวโน้มความมั่นคงทางอาหารในอนาคต และกลุ่มผู้เปราะบาง

7. คำจำกัดความที่ใช้เฉพาะในการศึกษา

ชุมชนประมงพื้นบ้าน หมายถึง ชุมชนที่มีการตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กับระบบนิเวศชายฝั่งทะเลและมีวิถีชีวิตสัมพันธ์และพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่บนบกและทรัพยากรธรรมชาติในทะเล เช่น ป่าชายเลน ป่าชายหาด ป่าบก ทะเล เป็นต้น

ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง ครอบครัวและชุมชนมีความสามารถในการพึ่งตนเองทางด้านอาหารได้ โดยจะต้องมีสิทธิเข้าถึงในทรัพยากรธรรมชาติได้ง่าย ไม่ถูกจำกัดพื้นที่ในการใช้ประโยชน์และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจะต้องอยู่บนพื้นฐานการการบริหารจัดการที่ยอมรับและปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้ครอบครัวและชุมชนสามารถมีอาหารเพื่อการบริโภคอย่างพอเพียงและต่อเนื่องอย่างยั่งยืน

การมีอาหารเพียงพอหรือการพึ่งตนเองได้ ในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง ลักษณะของการได้มาของอาหารในครอบครัว แหล่งที่ได้มาซึ่งอาหาร ปริมาณ ชนิด และความหลากหลายของอาหารจากแหล่งนั้นๆ เพียงพอสำหรับการดำรงชีวิตของคนในครอบครัว และชุมชน รวมทั้งรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในครอบครัวและชุมชน

การจัดการฐานอาหารและฐานทรัพยากร หมายถึง การดำเนินการด้วยวิธีการที่เหมาะสมและไม่ทำให้อื่นเดือนร้อน เพื่อให้ได้มาซึ่งอาหาร รวมถึงองค์ความรู้ของชุมชนที่ใช้ในการหาอาหาร การสำรองอาหาร และวิธีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งข้อตกลงและกติกา การมีส่วนร่วมและการตัดสินใจในที่เกี่ยวข้องกับฐานทรัพยากรทั้งในระดับครอบครัวและระดับชุมชน

ความสามารถในการมีอาหาร หมายถึง การครอบครองแหล่งผลิตของครอบครัว เช่น การถือครองที่ดินซึ่งเป็นแหล่งผลิตอาหาร หรือ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย กฎ และระเบียบที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรส่วนร่วมที่เป็นแหล่งอาหารหรือแหล่งใช้ประโยชน์ของชุมชนได้

การเข้าถึงอาหารและทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง ความสามารถในการจัดการฐานอาหาร และความสามารถในการมีอาหาร ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ การเข้าถึงอาหารในที่นี้ หมายถึง การที่บุคคลและกลุ่มบุคคลสามารถดำเนินการโดยวิธีที่ถูกต้อง

หรือใช้องค์ความรู้ ภูมิปัญญา และความเชื่อที่เหมาะสมให้ได้มาซึ่งอาหารตามความจำเป็น รวมทั้งมีสิทธิในทางกฎหมายที่จะทำหน้าทีในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นฐานอาหารของชุมชน สิทธิในที่นี้รวมความถึงสิทธิทางกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ของชุมชนที่ผู้นั้นอาศัยอยู่ รวมถึงสิทธิท้องถิ่น เช่น การมีสิทธิในการใช้ทรัพยากรของชุมชน แต่งลักษณะการใช้ทรัพยากรจะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขของชุมชน และบริบทของพื้นที่

ประโยชน์และคุณภาพของอาหาร หมายถึง คุณค่าทางโภชนาการและความสะอาดปลอดภัยของอาหาร ที่มีผลต่อความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน สำหรับการศึกษานี้เป็นการพิจารณาถึง พฤติกรรมการรับประทานอาหารในครอบครัว การคำนึงถึงคุณค่าทางโภชนาการและความสะอาดปลอดภัยของอาหาร รวมถึง สุขภาวะทางโภชนาการของคนในชุมชนประมงพื้นบ้าน

บทบาทหญิงชาย หมายถึง หน้าทีและความรับผิดชอบของหญิง และชายในชุมชนประมงทั้งระดับครัวเรือนและระดับชุมชนที่สะท้อนความสัมพันธ์กับการจัดหาอาหารในระดับครอบครัว การผลิตอาหารในระดับครัวเรือนและชุมชน รวมทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และรับมือกับปัจจัยภายนอกที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชน เช่น ภัยพิบัติ การเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศ นโยบายและกฎหมาย รวมทั้งสถานการณ์ความเชื่อมโยงโทรมของทรัพยากรในปัจจุบัน

ความเปราะบาง หมายถึง ระดับของความอ่อนแอ หรือความไม่มั่นคง รวมถึงความไม่มีความสามารถในการรับมือกับปัญหาหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ความเปราะบางจะทำให้โอกาสในการได้รับความเสียหายเพิ่มมากขึ้น ซึ่งมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและการดำเนินชีวิตของบุคคลในที่สุด

ความเสี่ยง หมายถึง ความน่าจะเป็นในการได้รับความเสียหายทั้งในด้าน ทรัพย์สิน การดำรงชีวิต อาชีพ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นผลมาจากการเผชิญสถานการณ์ที่ทำให้เกิดความเสียหาย เช่น การเกิดภัยพิบัติ การเสื่อมโทรมของทรัพยากร เป็นต้น และบุคคล/ชุมชนไม่มีความสามารถหรือมาตรการในการรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงและสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

บทที่ 2

ผลการศึกษา

การนำเสนอผลการศึกษา การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความมั่นคงทางอาหารในชุมชนประมงพื้นบ้าน แบ่งเนื้อหา การนำเสนอออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1. การนิยามความหมายสถานะทางเศรษฐกิจ และความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนประมงพื้นบ้าน
2. ผลการศึกษาในพื้นที่เป้าหมาย 4 หมู่บ้าน

1. การนิยามความหมายความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนประมงพื้นบ้าน

จากการจัดประชุมกลุ่มย่อยในชุมชนประมงพื้นบ้าน 4 หมู่บ้าน คือ ม.6 บ้านสระบัว และ ม.7 บ้านหน้าทับ ตำบลท่าศาลา อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ม.4 บ้านน้ำราบ ตำบลบางลึก และ ม.3 บ้านมดตะนอย ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ได้ผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1.1 จังหวัดนครศรีธรรมราช

จากการจัดประชุมกลุ่มย่อยใน 2 หมู่บ้าน คือ บ้านสระบัว และบ้านหน้าทับ ตำบลท่าศาลา อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อให้ตัวแทนชุมชนได้มีโอกาสกำหนดนิยามความมั่นคงด้านอาหาร และลักษณะทางเศรษฐกิจของแต่ละหมู่บ้านเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2553 ณ ที่ทำการกลุ่มออมทรัพย์บ้านสระบัว เวลา 09.00 น. และ 20.00 น. และที่ทำการกลุ่มออมทรัพย์มูลนิธิบ้านหน้าทับ เวลา 13.00 น. พบว่าทั้งสองหมู่บ้านได้มีการให้นิยามเกี่ยวกับความมั่นคงด้านอาหารในลักษณะที่คล้ายคลึงกันว่า

“ความมั่นคงทางอาหาร คือ ครอบครัวมีรายได้ที่มั่นคงจากการประกอบอาชีพ สามารถที่จะซื้อหาปัจจัยสี่โดยเฉพาะอาหารที่มีคุณภาพ สะอาด และปลอดภัยมาให้คนในครอบครัวได้ทานอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งไม่มีหนี้สิน ไม่ต้องไปทำงานไกลบ้าน และมีเวลาอยู่กับครอบครัว อย่างไรก็ตามความมั่นคงด้านอาหารของแต่ละครอบครัว หรือ แต่ละอาชีพจะมีมุมมองที่แตกต่าง ในส่วนของชาวประมงพื้นบ้านมีความเห็นเพิ่มเติมว่า ความมั่นคงด้านอาหารของชาวประมงพื้นบ้านขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของฐานทรัพยากรในพื้นที่ซึ่งก็คือ สัตว์น้ำ ทะเล และป่าชายเลน เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานของผลผลิตทางธรรมชาติที่นำมาซึ่งความมั่นคงด้านชีวิตและอาชีพของชาวประมงพื้นบ้าน หากทรัพยากรดังกล่าวถูกทำลาย เสื่อมโทรม หรือ ถูกใช้จนเกิดความจำเป็น ชาวประมงพื้นบ้านจะเป็นคนกลุ่มแรกที่จะตกอยู่ในภาวะเสี่ยง เสี่ยงทั้งด้านอาชีพ รายได้ และวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ขณะที่ภาวะเสี่ยงเช่นนี้ไม่ได้ตกอยู่เฉพาะครอบครัวของชาวประมงพื้นบ้าน แต่คนในชุมชนก็จะมีความเสี่ยงเพิ่มขึ้น กล่าวคือชุมชนเสี่ยงที่จะเกิดปัญหาครอบครัว ปัญหาเศรษฐกิจ และปัญหาสังคมตามมา เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วก็ไม่สามารถมีความมั่นคงในชีวิตเกิดขึ้นได้เลย”

การศึกษาคั้งนี้ทำให้มีการแบ่งครอบครัวตามลักษณะฐานะทางเศรษฐกิจ คือ ครอบครัวที่มีฐานะดีมีอันจะกินหรือรวย ครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง และครอบครัวที่มีฐานะยากจน เพื่อศึกษาว่าครอบครัวทั้ง 3 ระดับนี้มีลักษณะความมั่นคงทางอาหารที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร สำหรับการแบ่งครอบครัวออกเป็น 3 ระดับนั้น ผู้ศึกษาจะให้ชุมชนเป็นคนกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกลักษณะของทั้งสามฐานะ และให้ทางชุมชนเป็นผู้กำหนดบุคคลที่จะเป็นประชากรในการศึกษาคั้งนี้ ซึ่งทางบ้านสระบัวและบ้านหน้าทับกำหนดร่วมกันและได้ให้นิยามของแต่ละกลุ่มฐานะไว้ดังต่อไปนี้

- 1) ครอบครัวที่มีฐานะดี เป็นผู้มีอันจะกิน หรือฐานะรวย คือ มีสถานะทางเศรษฐกิจดี ไม่ขาดเงินทอง มีรายได้ที่เป็นเงินจำนวนมากที่พอแก่การใช้จ่ายในครัวเรือนอย่างสม่ำเสมอจากการทำงานของสมาชิกในครอบครัว หรือจากทรัพย์สินที่มีอยู่เดิมของครอบครัว ลักษณะของบ้านเป็นบ้านสองชั้นหรือบ้านชั้นเดียวเป็นปูนหรือไม้แต่มีบริเวณบ้าน มีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ รวมทั้งของใช้ส่วนตัว เช่น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เครื่องซักผ้า เต้าแก๊ส ตู้เย็น ตู้เสื้อผ้า โทรทัศน์ โทรศัพท์มือถือ โทรศัทพ์บ้าน ระบบอินเทอร์เน็ต ฯลฯ และมียานพาหนะเป็นของตนเองหลายอย่าง เช่น รถมอเตอร์ไซด์ รถมอเตอร์ไซด์พวงข้าง รถปิกอัพ เรือประมง และมีที่อยู่อาศัยและ/หรือที่ดินทำกินเป็นของตนเองตั้งแต่ 10 ไร่ขึ้นไปเพื่อใช้ในการทำสวน เช่น สวนปาล์ม สวนยาง สวนผลไม้ และมีเงินเก็บออมในรูปแบบต่างๆ เช่น ฝากธนาคารพาณิชย์ หรือกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน หรือในรูปของทองรูปพรรณ หรือประกันชีวิต เป็นต้น
- 2) ครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง หรือมีสถานะทางเศรษฐกิจพอใช้ไม่ถึงกับร่ำรวยแต่ก็ไม่ขาดเงินมากนัก ครอบครัวมีรายได้จากการทำงานของสมาชิกในครอบครัว แต่รายได้อาจจะไม่สม่ำเสมอหรือไม่ต่อเนื่อง หรือมีการใช้จ่ายจากทรัพย์สินเดิมที่มีอยู่ของครอบครัว การดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่ขาดสน ไม่ลำบาก ลักษณะของบ้านเป็นบ้านไม้ หรือบ้านปูนชั้นเดียวหรือสองชั้น หรือเป็นบ้านที่เช่าอยู่ไม่ได้เป็นของตนเอง แต่มีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ รวมทั้งของใช้ส่วนตัว เช่น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เต้าอบ เต้าแก๊ส ตู้เย็น ตู้เสื้อผ้า โทรทัศน์ โทรศัพท์มือถือ ฯลฯ และมียานพาหนะเป็นของตนเอง เช่น รถมอเตอร์ไซด์ รถมอเตอร์ไซด์พวงข้าง รถปิกอัพ เรือประมง มีที่อยู่อาศัยและ /หรือที่ดินทำกินเป็นของตนเองแต่ไม่มีความมั่นคงในเรื่องกรรมสิทธิ์ กล่าวคือ มีบางรายที่ดินติดจำนอง หรือนำไปค้ำประกันกับธนาคาร จึงทำให้มีภาระหนี้สิน มีเงินออมน้อยหรือบางรายไม่มีเงินออม แต่มีเงินหมุนเวียนพอใช้จ่ายในครอบครัวและจ่ายหนี้ หรือสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่ขาดสนโดยไม่ต้องขอความช่วยเหลือจากบุคคลภายนอก
- 3) ครอบครัวที่มีฐานะยากจน หรือขาดเงินทอง มีสถานะทางเศรษฐกิจฝืดเคืองจะมีคว ามลำบากในเรื่องอาหารและการประกอบอาชีพ บางครอบครัวมีภาระหนี้สินและประสบกับปัญหาการผ่อนชำระหนี้สิน เนื่องจากมีรายได้เป็นเงินน้อย บางรายไม่มีรายได้เลย เพราะไม่มีแรงงานในการหารายได้หลักในครอบครัว เพราะสมาชิกในครอบครัวยากจน ไม่มีเงินออม มีเครื่องอำนวยความสะดวกเฉพาะที่จำเป็นและสำคัญต่อการดำรงชีวิต เช่น เต้าแก๊ส เต้าถ่าน หม้อหุงข้าวไฟฟ้า ไม่มียานพาหนะหรือมียานพาหนะแต่อยู่ในสภาพที่เก่าพอใช้งานได้ ไม่มีที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินเป็นของตนเอง หรืออยู่อาศัยในพื้นที่ของญาติหรือมีผู้บริจาคพื้นที่ให้อยู่อาศัย และมีผู้คอยให้ความช่วยเหลือทั้งจากคนในชุมชนหรือนอกชุมชน

1.2 จังหวัดตรัง

จากการจัดประชุมกลุ่มย่อยใน 2 หมู่บ้าน คือ บ้านน้ำราบ ตำบลบางสัก และ บ้านมดตะนอย ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เพื่อให้ตัวแทนชุมชนได้มีโอกาสกำหนดนิยามความมั่นคงด้านอาหาร และลักษณะทางเศรษฐกิจของแต่ละหมู่บ้าน โดยน้ำราบดำเนินการประชุมย่อยเมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2553 ณ ศาลาเอนกประสงค์บ้านน้ำราบ เวลา 13.00 น. และที่บ้านบริเวณชายหาดบ้านมดตะนอยเมื่อวันที่ 6 สิงหาคม เวลา 13.00 น. ทั้งสองหมู่บ้านได้มีการให้นิยามเกี่ยวกับความมั่นคงด้านอาหารไว้ในลักษณะที่คล้ายกัน ดังนี้

“ความมั่นคงทางอาหาร คือ การที่ครอบครัวมีรายได้จากการประกอบอาชีพที่สม่ำเสมอและมั่นคง ทำให้มีความสามารถในการจัดหาอาหารที่มีประโยชน์และถูกหลักโภชนาการมารับประทานได้ภายในครอบครัวหรือทั้งชุมชนได้ครบสามมื้อ ซึ่งความมั่นคงด้านอาชีพก็เกี่ยวข้องกับเรื่องสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิทธิในการจัดการทะเลและชายฝั่ง และสิทธิในการจัดการที่ดินและที่อยู่อาศัย เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่นั้นสามารถนำมาใช้เป็นที่อยู่อาศัย แหล่งหาอาหารและแหล่งผลิตอาหารในการสร้างรายได้กลับสู่ครอบครัวได้ แต่ปัจจุบันชุมชนประมงพื้นบ้านยังต้องเผชิญกับอุปสรรคมากมาย ทั้งเรื่องภาวะความยากจน ความไม่มั่นคงในชีวิตและการทำงาน บางบ้านต้องออกไปประกอบอาชีพนอกชุมชน และชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่ไม่มีสิทธิในที่อยู่อาศัยเพราะการสร้างบ้านของชาวประมงส่วนใหญ่จะต้องอยู่ติดกับชายหาดและริมคลอง และพื้นที่เหล่านี้จะอยู่ในการดูแลรับผิดชอบของหน่วยงานราชการ นอกจากนี้พบว่าปัจจัยด้านภัยพิบัติและสภาพอากาศที่แปรปรวนก็ได้มีผลกับการประกอบอาชีพของชาวประมงพื้นบ้านเป็นอย่างมาก สังเกตได้จากภายหลังเกิดเหตุการณ์สึนามิ (ปี พ.ศ. 2547) สภาพพื้นที่ชายฝั่งทะเลเปลี่ยนไป ระบบนิเวศ เช่น ร่องน้ำ ชายหาด เปลี่ยนไป ชาวบ้านมีความหวาดระแวงเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันสภาพอากาศที่แปรปรวนก็มีผลกับปริมาณการจับสัตว์น้ำ สิ่งเหล่านี้ยิ่งสร้างให้เกิดความไม่มั่นคงในชีวิตและอาชีพของชาวประมงพื้นบ้านมากขึ้น”

การแบ่งครอบครัวตามลักษณะฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน คือ ครอบครัวที่มีฐานะดีมีอันจะกินหรือรวย ฐานะปานกลาง ฐานะยากจนหรือลำบากขัดสน เพื่อศึกษาว่าครอบครัวทั้ง 3 ระดับนี้มีลักษณะของความมั่นคงทางอาหารที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรนั้นทางผู้ศึกษาใช้วิธีการเดียวกับการศึกษาในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช คือ ให้ตัวแทนชาวบ้านน้ำราบและบ้านมดตะนอย ได้เป็นผู้ให้คำนิยามและกำหนดรายละเอียดร่วมกัน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 1) ครอบครัวที่มีฐานะดี เป็นผู้มีอันจะกิน หรือฐานะรวย คือ มีสถานะทางเศรษฐกิจดี ไม่ขัดสนเงินทอง มีรายได้ที่เป็นเงินจำนวนมากที่พอแก่การใช้จ่ายในครัวเรือนอย่างสม่ำเสมอจากการทำงานของสมาชิกในครอบครัว หรือจากทรัพย์สินที่มีอยู่เดิมของครอบครัว หรือมีธุรกิจเป็นของตัวเอง เช่น รับเหมาก่อสร้าง ร้านซ่อมรถ ร้านเสริมสวย เป็นต้น ลักษณะของบ้านเป็นบ้านสองชั้น หรือบ้านชั้นเดียวเป็นปูนหรือไม้แต่มีบริเวณบ้าน มีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ รวมทั้งของใช้ส่วนตัว เช่น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เครื่องซักผ้า เต้าแก๊ส ตู้เย็น ตู้เสื้อผ้า โทรทัศน์ โทรศัพท์มือถือ โทรศัพท์บ้าน ระบบ

อินเตอร์เน็ต ฯลฯ และมียานพาหนะเป็นของตนเองหลายอย่าง เช่น รถมอเตอร์ไซด์ รถมอเตอร์ไซด์พ่วงข้าง รถปิกอัพ เรือประมง และมีที่อยู่อาศัยและ/หรือที่ดินทำกินเป็นของตนเองมากกว่า 5 ไร่ ขึ้นไป เช่น มีสวนยาง สวนผลไม้ เป็นต้น และมีเงินเก็บออมในรูปแบบต่างๆ เช่น เงินฝากธนาคารพาณิชย์ หรือกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน หรือในรูปแบบของ ทองรูปพรรณ เป็นต้น

- 2) ครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง หรือมีสถานะทางเศรษฐกิจพอใช้ไม่ถึงกับร่ำรวยแต่ก็ไม่ขัดสนเรื่องเงินมากนัก ครอบครัวมีรายได้จากการทำงานของสมาชิกในครอบครัว แต่รายได้อาจจะไม่สม่ำเสมอหรือไม่ต่อเนื่อง หรือมีการใช้จ่ายจากทรัพย์สินเดิมที่มีอยู่ของครอบครัว การดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่ขัดสนและไม่ลำบาก ลักษณะของบ้านเป็นบ้านไม้ หรือบ้านปูนชั้นเดียวหรือสองชั้น หรือเป็นบ้านที่เช่าอยู่ไม่ได้เป็นของตนเอง มีหรือไม่มีบริเวณบ้านก็ได้ แต่มีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ รวมทั้งของใช้ส่วนตัว เช่น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เตาก๊าซ ตู้เย็น เครื่องซักผ้า ตู้เสื้อผ้า โทรทัศน์ โทรศัพทมือถือ ฯลฯ และมียานพาหนะเป็นของตนเอง เช่น รถมอเตอร์ไซด์ รถมอเตอร์ไซด์พ่วงข้าง รถปิกอัพ เรือประมง มีที่อยู่อาศัยและ/หรือที่ดินทำกินเป็นของตนเองอย่างน้อย 5 ไร่ ซึ่งที่ดินดังกล่าวอาจจะไม่มีความมั่นคงในเรื่องกรรมสิทธิ์ก็ได้ กล่าวคือ มีบางรายที่ดินติดจำนอง หรือนำไปค้ำประกันกับธนาคาร จึงทำให้มีภาระหนี้สิน หรือมีที่ดินทำกินอยู่ในพื้นที่ของหน่วยงานราชการ เช่น พื้นที่อุทยานแห่งชาติ พื้นที่ป่าชายเลน พื้นที่ชายหาด เป็นต้น มีเงินออมน้อยหรือบางรายไม่มีเงินออม แต่มีเงินหมุนเวียนพอ ใช้จ่ายในครอบครัวและจ่ายหนี้ บางเวลาช่วงเวลาอาจจะมีการหยิบยืมเงินจากญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน แต่ก็มีความสามารถในการที่จะชำระหนี้ได้
- 3) ครอบครัวที่มีฐานะยากจน หรือขาดเงินทอง มีสถานะทางเศรษฐกิจฝืดเคืองจะมีความลำบากในเรื่องอาหารและการประกอบอาชีพ ไม่มีอาชีพที่ชัดเจนแน่นอน บางครอบครัวมีภาระหนี้สินและประสบกับปัญหาการผ่อนชำระหนี้สิน เนื่องจากมีรายได้เป็นเงินน้อย บางรายไม่มีรายได้เลย เพราะไม่มีแรงงานในการหารายได้หลักในครอบครัว เพราะสมาชิกในครอบครัวยากจน มีเครื่องอำนวยความสะดวกเฉพาะที่จำเป็นและสำคัญต่อการดำรงชีวิต เช่น เตาก๊าซ เตาก๋าน หม้อหุงข้าวไฟฟ้า ไม่มียานพาหนะหรือมียานพาหนะแต่อยู่ในสภาพที่เก่าพอใช้งานได้ มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองน้อยกว่า 5 ไร่ และไม่มีเอกสารสิทธิ์ที่แสดงความเป็นเจ้าของในที่ดิน หรือ ไม่มีที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินเป็นของตนเอง หรืออยู่อาศัยในพื้นที่ของญาติ หรือมีผู้บริจาคพื้นที่ให้อยู่อาศัย หรือ อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ที่เป็นของหน่วยงานราชการ เช่น พื้นที่อุทยานแห่งชาติ พื้นที่ป่าชายเลน พื้นที่ชายหาด เป็นต้น และมีผู้คอยให้ความช่วยเหลือทั้งจากคนในชุมชนหรือนอกชุมชน

จากข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปและวิเคราะห์ประเด็นที่เกี่ยวข้องได้ 2 ประเด็นคือ

- 1) การแบ่งครอบครัวตามฐานะทางเศรษฐกิจ ทั้ง 4 หมู่บ้านเลือกใช้เกณฑ์ ลักษณะกายภาพของบ้านเรือน การครอบครองที่ดิน และที่อยู่อาศัย เครื่องอำนวยความสะดวกภายในบ้านและพาหนะ ความมั่นคงของอาชีพ / ความสม่ำเสมอของรายได้ / ภาระหนี้สิน และการออมเงินในรูปแบบต่างๆ เป็นเกณฑ์ในการแบ่งฐานะในชุมชนออกเป็น 3 ฐานะคือ ฐานะดี ฐานะปานกลาง และฐานะยากจน
- 2) การนิยามความหมายเรื่องความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนประมงพื้นบ้าน ทำการสรุปและวิเคราะห์จากนิยามของความมั่นคงด้านอาหารทั้ง 4 หมู่บ้าน พบว่า จะเกี่ยวข้องกับประเด็นดังต่อไปนี้
 - (1) การมีอาหารกินเพียงพอ พอกอยู่พอกกิน หรือพึ่งพาตนเองได้ทั้งระดับครอบครัวและชุมชน
 - (2) ประโยชน์ คุณภาพ ความปลอดภัย (โภชนาการ) และความหลากหลายของอาหาร
 - (3) สิทธิในการเข้าถึงและสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิตอาหาร
 - (4) ปัจจัยเสี่ยงทั้งทางธรรมชาติและทางสังคม และการตั้งรับปรับตัวทั้งระดับครอบครัวและชุมชน

2. ผลการศึกษาในพื้นที่เป้าหมาย 4 หมู่บ้าน

การนำเสนอผลการศึกษาในพื้นที่เป้าหมาย 4 หมู่บ้าน นำเสนอโดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

- ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ศึกษา ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มเป้าหมาย
- ส่วนที่ 2 การมีอาหารเพียงพอ การเข้าถึงอาหาร ประโยชน์และคุณภาพของอาหาร
- ส่วนที่ 3 ปัจจัยภายในและภายนอกที่มีผลต่อความมั่นคงด้านอาหารในชุมชนประมงพื้นบ้าน

1. **บ้านหน้าทับ** หมู่ที่ 7 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ศึกษา ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มเป้าหมาย

1.1 ข้อมูลทั่วไปของบ้านหน้าทับ

1.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

บ้านหน้าทับ ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของหมู่ที่ 7 ของตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ หมู่	6 บ้านสระบัว
ทิศใต้	ติดต่อกับ หมู่	14 บ้านแหลม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ ทะเลอ่าวไทย	
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ หมู่	15 บ้านบางตง

1.1.2 ประวัติบ้านหน้าทับ

บ้านหน้าทับเป็นหมู่บ้านที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน โดยชื่อของหมู่บ้านได้มาจากในสมัยสงครามเก้าทัพ พ.ศ. 2328 เป็นช่วงที่พ่ายกทัพมาจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเดินทัพข้ามเขาหลวงเข้าเขตอำเภอท่าศาลาที่บ้านปากลง เจ้าพะยานคร (พัฒน์) ได้วางแผนตั้งรับที่อำเภอท่าศาลาเป็นระยะๆ สนามรบที่สำคัญคือ บ้านชุมโลง บ้านป่าโหล่น บ้านหัวฟาน (ตำบลหัวสะพานปัจจุบัน) ส่วนบ้านหน้าทับก็เป็นที่ตั้งทัพของเจ้าพะยานคร และเป็นฐานทัพที่สำคัญในสมัยนั้น ดังนั้น “บ้านหน้าทับ” จึงมีชื่อมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อก่อนหมู่บ้านหน้าทับ จะเขียนด้วยตัวอักษร “พ” เป็น “หน้าทับ” แต่ในปัจจุบันได้เปลี่ยนมาเป็น “หน้าทับ” เพื่อความสวยงามและถูกต้อง

หมู่บ้านหน้าทับ เริ่มก่อตั้งขึ้นปี พ.ศ. 2328 หรือประมาณ 270 ปีมาแล้ว จากการสัมภาษณ์² ทราบว่า คนกลุ่มแรกที่เข้ามาในพื้นที่และเริ่มก่อตั้งหมู่บ้านในอดีตเป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากภาคใต้ของประเทศไทย คือ จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส สำหรับสาเหตุที่แต่ละกลุ่มอพยพมาจากบ้านเดิมเพราะปัญหาความไม่สงบต่างๆ ในภาคใต้ และบางส่วนมีต้นตระกูลมาจากรัฐในประเทศมาเลเซีย เช่น รัฐไทรบุรี รัฐกะลันตัน และส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม การอพยพของคนเหล่านี้ในอดีตนั้นอาศัยการเดินทางทางทะเลเป็นสำคัญ และเมื่อมาถึงแผ่นดินก็จะตั้งรกรากถิ่นฐานอาศัยอยู่ร่วมกับคนในพื้นที่เดิมของบ้านหน้าทับ และเพราะในอดีตการจับจองหรือการถือครองสิทธิ์ในการครอบครองที่ดินยังไม่ดี ทำให้ชาวบ้านสามารถครอบครองที่ดินได้ตามความสามารถและการตกลงกันระหว่างกลุ่มหรือญาติพี่น้อง นอกจากนี้การอพยพเข้ามาของกลุ่มคนจากประเทศมาเลเซียทำให้มีการแต่งงานกันระหว่างคนในพื้นที่และคนต่างถิ่น ผลที่ตามมาคือเกิดการผสมผสานกันระหว่างวัฒนธรรมของไทยและมาเลเซียในพื้นที่บ้านหน้าทับ และเป็นอีกสาเหตุที่ทำให้คนบ้านหน้าทับส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม

บ้านหน้าทับมีต้นตระกูลใหญ่สามต้นตระกูล ได้แก่ ต้นตระกูล “หวันเหลิม” ของนายหวันเหลิมและนางเยาะ ต้นตระกูล “อีสมัน” ของนายยูชี๊ะและนางหวัดเปี้ยะ และต้นตระกูล “ใบเต้” ของนายหวาง ใบเต้และนางเบาะ หวันเหลิม ทั้งสามตระกูลเป็นตระกูลใหญ่ที่พบมากในบ้านหน้าทับมาจนถึงปัจจุบัน

² ชาวบ้านหน้าทับเมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2553 ณ ที่ทำการกลุ่มออมทรัพย์มุสลิมมะห์

สภาพภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านหน้าทับ พบว่าในอดีตนั้นพื้นที่ส่วนใหญ่ของหมู่บ้านจะเป็นบริเวณป่าพรุและเนินสันทราย ชายฝั่งทะเลอ่าวไทย มีลักษณะเป็นดินปนทรายและดินตะกอนเกิดจากการทับถมทรายชายฝั่งและโคลนเลน บางส่วน เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำขังเป็นป่าพรุและมีหนองน้ำ ส่วนที่เป็นสันทรายจะทอดตัวในแนวยาวตลอดจนถึงคลองปากพยิง และเป็นที่ตั้งของบ้านเรือน และการประกอบอาชีพทำสวน ทำไร่ ของชาวบ้านกระจัดกระจายไปทั่วบริเวณ

ปัจจุบันป่าหรือหนองน้ำที่เคยมีในอดีตยังคงมีอยู่และบางส่วนก็โดนทำลายไปบ้างแล้ว สาเหตุที่โดนทำลายเกิดจากการเพิ่มขึ้นของประชากรในหมู่บ้านทำให้พื้นที่อาศัยเดิมไม่เพียงพอ จึงจำเป็นต้องแผ้วถางป่าตัดต้นไม้เพื่อทำการปลูกสร้างบ้านเรือนและทำที่อยู่อาศัย จนทำให้เกิดปัญหาในด้านสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมและส่งผลกระทบต่อมาจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามเมื่อบ้านหน้าทับมีการขยายหมู่บ้านใหญ่ขึ้นจนทำให้มีอาณาเขตกว้างใหญ่ และมีจำนวนครัวเรือนมากขึ้น การดูแลและบริหารจัดการในระดับหมู่บ้านเริ่มไม่คล่องตัว ทำให้มีการแบ่งอาณาเขตบ้านหน้าทับใหม่ออกเป็น 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 7 หมู่ 14 หมู่ 15 และ หมู่ 8 ด้วยเหตุนี้บ้านหน้าทับ หมู่ที่ 7 ในปัจจุบันจึงมีขนาดพื้นที่โดยรวมของหมู่บ้านเล็กลง

1.1.3 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรทะเลและสัตว์น้ำชายฝั่ง

สัตว์น้ำที่จับได้ในปัจจุบันมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นจากเมื่อ 10 ปีที่ผ่านมา เพราะมีการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ธรรมชาติและปล่อยสัตว์น้ำ โดยกลุ่มองค์กรต่างๆ จากภายนอกชุมชนเข้ามาร่วมจัดกิจกรรมการปล่อยสัตว์น้ำอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มีจำนวนสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น และพบว่าสัตว์น้ำบางชนิดที่เคยหายไปในอดีตได้กลับคืนมา แม้จะมีปริมาณไม่มาก แต่ก็บ่งชี้ได้ถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเล การทำประมงบ้านหน้าทับเป็นการทำประมงแบบพื้นบ้าน ที่ใช้เครื่องมือประมงจับสัตว์น้ำตามชนิดของสัตว์น้ำ และสัตว์น้ำที่จับได้จะแตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา ดังแสดงในตารางที่ 2

พื้นที่ชายฝั่ง

เดิมบริเวณชายฝั่งของหมู่บ้านเป็นชายหาด ชาวบ้านสามารถนำเรือเข้าออกได้สะดวก แต่เมื่อถึงช่วงมรสุม การนำเรือออกเป็นปัญหาทำให้ในแต่ละปีชาวบ้านไม่สามารถออกเรือประมงได้ตลอดทั้งปี และในการออกเรือจะออกเรือได้ไม่ไกลมาก แต่ในปัจจุบันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิประเทศ ทำให้บริเวณชายฝั่งซึ่งเดิมเป็นชายหาดมีดินโคลนมาทับถมกลายเป็นป่าชายเลนยาวออกไปประมาณเกือบ 1 กิโลเมตร ทำให้เกิดปัญหาในระยะแรก เรือประมงไม่สามารถออกจากชายฝั่งได้เพราะจมโคลน แต่เมื่อเกิดการทับถมของดินโคลนมากขึ้น ทำให้ไม่สามารถนำเรือเข้ามาถึงชายฝั่งได้ แต่ในปัจจุบันดินโคลนทับถมยาวออกไปกว่าหนึ่งกิโลเมตร ชาวบ้านจึงปรับตัวและแก้ไขปัญหาจากสภาพภูมิประเทศที่เปลี่ยนไป โดยการระดมเงินทุนจากชาวบ้านในบริเวณใกล้เคียงเพื่อขุดร่องน้ำสำหรับนำเรือเข้าออก ซึ่งร่องน้ำที่ขุดขึ้นมาก็เพื่อเป็นเส้นทางในการเดินเรือของชาวบ้านในบ้านหน้าทับซึ่งมีด้วยกัน 3 ร่องน้ำ

- ร่องทิศเหนือ เป็นร่องน้ำที่มีขนาดใหญ่สุด เรือประมงเกือบทั้งหมดที่เข้าออกทางร่องน้ำนี้เป็นเรืออวนลอยปลา ซึ่งเป็นเรือขนาดใหญ่
- ร่องกลาง เป็นร่องน้ำที่มีขนาดเล็กกว่าร่องทิศเหนือตามขนาดของเรือที่เข้าออก เรือประมงส่วนใหญ่ที่ใช้ร่องน้ำนี้เป็นเรืออวนลอยปู และ อวนลอยปลา

- ร่องทศใต้ เป็นร่องน้ำที่มีขนาดเล็กที่สุด และใช้ร่วมกับชาวบ้านในหมู่บ้านใหญ่เป็นเรืออวนรุนและเรืออวนลากขนาดเล็ก 14 เรือประมงในร่องน้ำนี้ส่วน

ตารางที่ 2 แสดงสัตว์น้ำและเครื่องมือที่ใช้จับในแต่ละช่วงเวลา

สัตว์น้ำและเครื่องมือที่จับ	ช่วงเวลา 12 เดือน											ข้อมูลเพิ่มเติม	
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.		ธ.ค.
อวนปูดำ+ไซ, แร้ว, ซูด													สามารถทำได้ทั้งปี โดยบริเวณที่จับได้คือ ป่าชายเลน ช่วงน้ำขึ้น ซูด 300-400 เมตร ปริมาณการจับได้ขึ้นอยู่กับจำนวนอวนและสภาพอากาศ
ดักปูเปรี้ยว+ดักด้วย กระป๋อง													สามารถทำได้ทั้งปี โดยบริเวณที่จับได้คือ ป่าชายเลน และคนที่มาจับจะเป็นคนนอกหมู่บ้าน เช่นมาจากบ้านน้ำแคบ อำเภอเมือง เป็นต้น
ปลาไหลทะเล+ไซ, จับมือ													จะทำการจับในช่วงมรสุม สามารถจับได้สูงสุดถึง 400-500 ตัวต่อครั้ง นอกเหนือช่วงเวลาที่ยังจับได้บ้างถ้าน้ำเยอะคนละ 3-5 ตัวสำหรับราคาขึ้นอยู่กับตลาด คนที่มาจับส่วนใหญ่เป็นคนนอกชุมชน เช่นมาจากบ้านทุ่งชน ต.หัวสะพาน อ.ท่าศาลา เป็นต้น
หอยจับแฉง													บริเวณที่จับได้คือป่าชายเลนใต้ต้นแสม นำไปขายได้กิโลกรัมละประมาณ 90 - 120 บาท
หอยแครง													ใช้กระดานถีบจับบริเวณหาดโคนใช้เวลาในการจับประมาณ 3-4 ชั่วโมง นำไปขายได้กิโลกรัมละ 30 บาท
อวนปลาลัง-ปลาทู		อวนล้อม					อวนลอย						สามารถทำการประมงได้ทั้งปี แต่จะมีปริมาณมากช่วงเดือนเม.ย.-ส.ค. จับได้ปริมาณสูงสุด 500 - 1,000 กิโลกรัม
อวนปูม้า-กั้ง													ราคาขายขึ้นอยู่กับตลาด

อวนปลากระบอก													สามารถทำการประมงได้ทั้งปี ราคาขายขึ้นอยู่กับตลาด
อวนปลากุเรา													สามารถทำการประมงได้ทั้งปี พบมาบริเวณแนวปะการัง หน้าบ้านในฝั่งบริเวณหาด ชั้นไลน์ ห่างออกมาจากฝั่ง 1,500-1,000 เมตร.
อวนปลาทราย(ซา)													สามารถทำการประมงได้ทั้งปี ราคาขายขึ้นอยู่กับตลาด
ปลาตาบ-ปลาอินทรี													ราคาขายขึ้นอยู่กับตลาด
ปลาจระเม็ด													พบบริเวณ 1,000 เมตร. จากแนวชายหาด ช่วงเวลาที่ระบุปลาจะเข้ามาในอ่าว ช่วง อื่นอพยพไปทะเลนอกเพราะเกินศักยภาพเรือเล็กในการจับ
อวนปลาดุกทะเล													ช่วงที่ไม่มีคลื่น, ห่ามโป๊ะ
ตีฝั่งและเก็บน้ำฝั่ง													ราคาขายขึ้นอยู่กับตลาด

ทรัพยากรป่าชายเลน

เดิมทีบริเวณริมทะเลของหมู่บ้านจะมีลักษณะเป็นหาดทราย แต่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงและก่อให้เกิดปัญหาต่อการทำประมงของชาวบ้านในหมู่บ้าน แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงของสภาพพื้นที่กลายเป็นโคลนเลน และเกิดเป็นพื้นที่ป่าชายเลน ชาวบ้านพบว่าพื้นที่ป่าชายเลนที่เกิดขึ้นใหม่ได้ให้คุณประโยชน์กับพื้นที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเดิม เพียงแต่ชาวบ้านต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ที่เปลี่ยนไป เกิดการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนที่เกิดขึ้นใหม่ในหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นไม้ใช้สอย ลักษณะของการตัดไม้เพื่อใช้สอยของชาวบ้าน สามารถตัดไม้ได้ตามความจำเป็น โดยยังไม่มีการกีดกันในเรื่องการใช้สอย นอกจากนี้สัตว์น้ำในป่าชายเลนที่หลากหลายก็สร้างอาชีพและรายได้ให้กับคนในชุมชนและนอกชุมชนเพิ่มมากขึ้น เช่น การหาหอยเค็ยของผู้หญิงและเด็ก การเก็บน้ำผึ้งในป่าชายเลนมาทำการจำหน่ายเป็นรายได้เสริมในครัวเรือน หรือการเข้าจับปูแสม (ปูเปี้ยว) ของคนต่างถิ่นเพื่อสร้างรายได้โดยทรัพยากรเหล่านี้คนในหมู่บ้านมีการใช้ประโยชน์น้อยเนื่องจากไม่มีทักษะในการจับหรือหาประกอบกับวิถีชีวิตของชาวมุสลิมที่ไม่บริโภคสัตว์ดังกล่าว

เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ จึงมีการรวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินการบริหารจัดการป่าชายเลนในลักษณะของป่าชายเลนชุมชน โดยความคิดดังกล่าวเริ่มดำเนินการเป็นรูปธรรมในปี พ.ศ. 2553 จึงต้องใช้เวลาในการเรียนรู้และศึกษาข้อมูลจากพื้นที่อื่นๆ ที่ดำเนินการมาก่อน โดยมีทางหน่วยงานราชการคือ สถานีพัฒนาภูน้ำปากพั้ง ประมงอำเภอท่าศาลา และองค์กรส่วนท้องถิ่น คือองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา และองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ เช่น สมาคมดับบ้านดับเมือง และองค์กรภายนอกอื่นๆ ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและให้การสนับสนุนด้านกิจกรรม

1.2 ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจ

1.2.1 ประชากร ศาสนา และ สาธารณูปโภคพื้นฐาน

ประชากร

บ้านหน้าทับมีจำนวนหลังคาเรือนประมาณ 370 หลังคาเรือน มีจำนวนประชากรทั้งหมด 1,955 คน (ที่มา: ที่ว่าการอำเภอท่าศาลา ณ เดือนธันวาคม 2552) เพศชาย จำนวน 1,006 คน เพศหญิง จำนวน 949 คน

ศาสนา

การนับถือศาสนาของคนในบ้านหน้าทับ ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามประมาณร้อยละ 98 โดยมีมัสยิดจำนวน 1 แห่ง คือ มัสยิดดารุลอามานบ้านหน้าทับ และมีบะลา คือ บะลาบ้านหน้าทับเหนือ เป็นที่ปฏิบัติศาสนกิจของศาสนาอิสลาม มีโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม 1 โรงเรียน คือ โรงเรียนดารุลอามารศึกษา โดยทำการสอนในระดับบังคับทางศาสนา (ฟรีดูอิน) ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2540 และในหมู่บ้านไม่มีวัด

สาธารณูปโภคพื้นฐาน

ในอดีตแต่ละครัวเรือนจะมีการขุดบ่อน้ำตื้นไว้สำหรับใช้ทั้งสำหรับอุปโภคและบริโภค แต่ในปัจจุบันน้ำสำหรับอุปโภคของชาวบ้านในบริเวณทางด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้านเกือบทั้งหมดจะใช้น้ำประปา ซึ่งมีแหล่งผลิตในหมู่บ้านที่ยังใช้น้ำจากบ่อน้ำตื้น เนื่องจากมีปัญหาหน้าในบ่อมีสีแดง ไม่ใสเหมือนในอดีต แต่บางบ้านทางด้านทิศเหนือของหมู่บ้านก็เปลี่ยนแปลงจากการใช้บ่อน้ำตื้นมาเป็นการขุดบ่อบาดาลเพื่อใช้แทน ส่วนครัวเรือนทางด้านฝั่งตะวันตกของหมู่บ้านยังคงใช้น้ำจากบ่อน้ำตื้นสำหรับใช้อุปโภคได้อยู่ เนื่องจากในบริเวณนั้นยังไม่ประสบปัญหาเรื่องน้ำสีแดง หรือน้ำไม่ใส ส่วนน้ำบริโภคเกือบทั้งหมดหมู่บ้านซื้อน้ำดื่มบรรจุขวด ขนาด 20 ลิตร ราคาขวดละ 10 บาท

1.2.2 การประกอบอาชีพและรายได้

การประกอบอาชีพของชาวบ้านเดิมที่จะทำนา เพื่อไว้บริโภคในครัวเรือน บางครอบครัวจะทำสวนมะพร้าวและสวนยางพารา แต่ปัจจุบันอาชีพทำนาและสวนยางพาราไม่มีแล้วในหมู่บ้าน เนื่องจากหมู่บ้านเคยประสบกับปัญหาน้ำท่วมและสภาพดินเสื่อมโทรม สำหรับการทำอาชีพประมงพื้นบ้านถือเป็นอาชีพหนึ่งที่อยู่คู่กับบ้านหน้าทับมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และกว่าครึ่งหนึ่งของครัวเรือนทั้งหมดประกอบอาชีพประมงเพียงอย่างเดียว โดยการทำประมงในหมู่บ้านสามารถออกเรือเพื่อทำประมงได้เกือบตลอดทั้งปี ส่วนที่เหลือมีการประกอบอาชีพเสริมอื่นๆ เช่น ค้าขายเสื้อผ้า หรือค้าขายของชำ ผลิตและจำหน่ายกรงนกทั้งกรงเลี้ยงนกเขาและกรงเลี้ยงนกกรงหัวจุก และการทำสวนมะพร้าว และสวนปาล์ม

การผลิตกรงนกเพื่อจำหน่ายส่วนใหญ่จะผลิตกันเองในครัวเรือน ไม่มีการรวมกลุ่ม ส่วนใหญ่จะผลิตกรงนกหัวจุก โดยแต่ละครัวเรือนที่ผลิตจะทำการผลิตเองทุกขั้นตอนตั้งแต่แรกจนกระทั่งสำเร็จเป็นกรงนก เมื่อผลิตเสร็จจะมีคนจากนอกชุมชนมารับซื้อไปจำหน่ายต่อ ในการประกอบอาชีพทำกรงนกนี้มีเพียงครัวเรือนเดียวเท่านั้นที่ผลิตและจำหน่ายกรงนกเขา แต่ไม่ว่าจะเป็นกรงนกหัวจุกหรือกรงนกเขา แต่วัสดุที่ใช้ในการผลิตล้วนแต่ต้องสั่งซื้อมาจากภายนอกชุมชนทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นไม้สำหรับผลิตกรงนกหัวจุกหรือหวายสำหรับผลิตกรงนกเขา

ตารางที่ 3 แสดงสรุปผลวิเคราะห์รายได้โดยเปรียบเทียบรายได้ในปี 2552 ของหมู่ที่ 7 บ้านหน้าทับ ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

ประเภทรายได้	รายได้ ปี 2552 (บาท)
รายได้นอกภาคเกษตร	5,737,000
รายได้จากเงินเดือน ค่าจ้าง ค่าตอบแทน	ไม่มีข้อมูล
รายได้จากการค้าขาย	ไม่มีข้อมูล
รายได้จากการประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมและบริการ	3,418,000
รายได้อื่นๆ เช่น ค่าเช่า ลูกหลานส่งเงินมาให้ ฯลฯ	2,319,000
รายได้ด้านการเกษตร	5,359,900
มูลค่าการผลิตเพื่อการจำหน่าย	5,002,000
การเพาะปลูกเพื่อจำหน่าย	ไม่มีข้อมูล
การเลี้ยงสัตว์เพื่อจำหน่าย	1,097,500
การทำประมงเพื่อจำหน่าย	3,904,500
มูลค่าการผลิตเพื่อการบริโภค	357,900

ประเภทรายได้	รายได้ ปี 2552 (บาท)
การเพาะปลูกเพื่อบริโภค	ไม่มีข้อมูล
การเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภค	27,900
การทำประมงเพื่อบริโภค	330,000
รวม	11,096,900

ที่มา : ศูนย์ข้อมูลเพื่อการพัฒนาชนบท กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (2552) :

http://61.19.244.12/rdic/report.php?id=rep13&year1=2552&year2=2552&loc_id=80080107

จากตารางที่ 3 แสดงรายงานสรุปผลวิเคราะห์รายได้โดยเปรียบเทียบรายได้ในปี 2552 ของหมู่ที่ 7 บ้านหน้าทับ ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่ารายได้จากนอกภาคการเกษตร (5,737,000 บาท) และรายได้ด้านการเกษตร (5,359,900 บาท) อยู่ในสัดส่วนที่เกือบจะเท่ากัน ขณะที่การผลิตส่วนใหญ่ เป็นลักษณะของการผลิตเพื่อการจำหน่าย (5,002,000 บาท) มากกว่าการผลิตเพื่อการบริโภค (357,900 บาท)

จากการลงพื้นที่เมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2553 ณ ที่ทำการกลุ่มออมทรัพย์มุสลิมมะห์ เพื่อพูดคุยเพิ่มเติมกับคนในบ้านหน้าทับ พบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของคนในบ้านหน้าทับส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่ที่ไม่ค่อยดีนัก เนื่องจากคนในหมู่บ้านมีรายได้ต่ำแต่มีค่าใช้จ่ายสูง มีภาระหนี้สินมาก รายได้ของชาวบ้านส่วนใหญ่เกิดจากการประกอบอาชีพทางการค้าขาย ประมงพื้นบ้าน และรับจ้าง ที่สำคัญคือขาดความรู้ในเรื่องที่ทำธุรกิจส่วนตัว อีกทั้งไม่มีเงินทุน ส่วนรายได้อื่นๆ มีน้อยมาก และเมื่อทำการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง 120 ครอบครัว โดยพิจารณาแยกตามลักษณะฐานะทางเศรษฐกิจ พบว่า

1. ครอบครัวที่มีฐานะดี เป็นผู้มีอันจะกิน หรือฐานะรวย จำนวน 15 ครอบครัว ส่วนใหญ่มีสมาชิกครอบครัวอยู่ระหว่าง 2-7 คน และมีรายได้ต่อครัวเรือนต่อคนเฉลี่ย 4,557 บาท/เดือน ทั้งนี้จำนวน 10 ครอบครัวประกอบอาชีพค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว/ อุตสาหกรรมครัวเรือน เมื่อพิจารณาข้อมูลด้านการเงินพบว่า 11 ครอบครัว มีหนี้สินอยู่ระหว่าง 20,000 – 500,000 บาท (ร้อยละ 73.33) และไม่มีหนี้สินคิด 4 ครอบครัว (ร้อยละ 26.67) ด้านการออมเงินในครอบครัวพบว่า 11 ครอบครัว (ร้อยละ 78.57) ออมเงินในรูปแบบของธนาคารพาณิชย์ รองลงมาคือการออมเงินทั้งในรูปแบบธนาคารพาณิชย์และการออมเงินในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนเงินล้าน จำนวน 2 ครอบครัว (ร้อยละ 13.33) มี 1 ครอบครัว (ร้อยละ 6.67) ออมในชุมชนเพียงแหล่งเดียว และไม่มีเงินออมในแหล่งใดเลย 1 ครอบครัว (ร้อยละ 6.67) นอกจากนี้พบว่าคนฐานะดีจะมีการออมในรูปแบบอื่นๆ เพิ่มขึ้น เช่น ทองคำ เครื่องประดับ อสังหาริมทรัพย์ (ที่ดิน) เมื่อสอบถามถึงทุนสำรองฉุกเฉินในครอบครัว พบว่า ร้อยละ 93.33 มีทุนสำรองฉุกเฉิน เช่น กรณีที่เกิดเจ็บป่วยไม่สบาย อุบัติเหตุ เกิดภัยธรรมชาติ เป็นต้น คนที่ตัดสินใจในการใช้เงินในกรณีเกิดเหตุการณ์ฉุกเฉิน จะเป็นการตัดสินใจร่วมกันระหว่างสามีและภรรยา คิดเป็นร้อยละ 71.43 รองลง คือ การตัดสินใจของภรรยา คิดเป็นร้อยละ 14.29 สำหรับบทบาทของผู้หญิงในครอบครัว พบว่า ผู้หญิงจะมีบทบาทสำคัญในด้านการหารายได้จากประกอบอาชีพทั้งในและนอกชุมชน นอกจากนี้จะทำหน้าที่จัดเตรียมอุปกรณ์สำหรับประกอบอาชีพ และสำหรับหน้าที่การดูแลบ้านที่ผู้หญิงให้ความสำคัญคือ การดูแลบุตร ทำงานบ้าน ทำอาหาร ดูแลให้มีน้ำ

สะอาดสำหรับครอบครัว และติดต่อธุระต่างๆ นอกชุมชน เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล สถานที่ราชการ ธนาคาร ตามลำดับ

2. ครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง จำนวน 24 ครอบครัว จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่มีสมาชิกครอบครัวอยู่ระหว่าง 2-11 คน และมีรายได้ต่อครัวเรือนต่อคนเฉลี่ย 2,753 บาทต่อเดือน ทั้งนี้จำนวน 13 ครอบครัวประกอบอาชีพค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว/อุตสาหกรรมครัวเรือน รองลงมาจำนวน 7 ครอบครัวประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป และจำนวน 3 ครอบครัวประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน ขณะที่ 1 ครอบครัวไม่ได้มีการประกอบอาชีพ เมื่อพิจารณาข้อมูลด้านการเงินพบว่าจำนวน 13 ครอบครัว (ร้อยละ 54.17) มีหนี้สินอยู่ระหว่าง 30,000 – 300,000 บาท และไม่มีหนี้สินจำนวน 11 ครอบครัว (ร้อยละ 45.83) สำหรับการออมเงินในครอบครัวพบว่าจำนวน 20 ครอบครัวที่มีการออมเงิน (ร้อยละ 83.33) โดยแบ่งเป็นออมในธนาคารจำนวน 12 ครอบครัว (ร้อยละ 50.00) รองลงมาคือ การออมเงินทั้งธนาคารและแหล่งออมเงินในชุมชนจำนวน 5 ครอบครัว (ร้อยละ 20.83) ออมเงินในชุมชนจำนวน 3 ครอบครัว (ร้อยละ 12.50) และสุดท้ายคือไม่มีการออมเงินจำนวน 4 ครอบครัว (ร้อยละ 16.67) นอกจากนี้ได้มีการออมในรูปแบบอื่นๆ เช่น ทองคำ เครื่องประดับ อสังหาริมทรัพย์ (ที่ดิน) เมื่อสอบถามถึงทุนสำรองฉุกเฉินภายในครอบครัว พบว่า ร้อยละ 70.83 มีทุนสำรองฉุกเฉิน เช่น กรณีที่เกิดเจ็บป่วยไม่สบาย อุบัติเหตุ เกิดภัยธรรมชาติ เป็นต้น และคนที่ตัดสินใจในการใช้เงินฉุกเฉินนี้ คือ สามีและภรรยาตัดสินใจร่วมกันคิดเป็นร้อยละ 57.89 รองลง คือ การตัดสินใจของสามี คิดเป็นร้อยละ 26.32 สำหรับบทบาทของผู้หญิงในครอบครัว พบว่า ผู้หญิงจะมีบทบาทสำคัญในด้านการหารายได้จาก การประกอบอาชีพนอกชุมชน และการเตรียมเครื่องมือในการประกอบอาชีพ และสำหรับหน้าที่ดูแลบ้านที่ผู้หญิงให้ความสำคัญคือ การดูแลบุตร ทำงานบ้าน ทำอาหาร ดูแลให้มีน้ำสะอาดสำหรับครอบครัว และติดต่อธุระต่างๆ นอกชุมชน เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล สถานที่ราชการ ธนาคาร ตามลำดับ
3. ครอบครัวที่มีฐานะยากจน หรือขาดเงินทอง จำนวน 81 ครอบครัว จากการศึกษาพบว่า คนในฐานะยากจนจะมีสมาชิกครอบครัวอยู่ระหว่าง 1 - 11 คน และมีรายได้ต่อครัวเรือนต่อคนเฉลี่ย 1,999 บาทต่อเดือน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปจำนวน 34 ครอบครัว รองลงมาคือ อาชีพประมงพื้นบ้านจำนวน 22 ครอบครัว อาชีพค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว/อุตสาหกรรมครัวเรือน จำนวน 20 ครอบครัว และ อาชีพอื่นๆ จำนวน 5 ครอบครัว ตามลำดับ เมื่อพิจารณาข้อมูลด้านการเงินพบว่าจำนวน 50 ครอบครัว (ร้อยละ 61.73) มีหนี้สินอยู่ระหว่าง 10,000 – 180,000 บาท และไม่มีหนี้สินคิดเป็นจำนวน 31 ครอบครัว (ร้อยละ 38.27) สำหรับการออมเงินของครอบครัวที่มีฐานะยากจน พบว่า ครอบครัวที่มีการออมเงินมีจำนวน 54 ครอบครัว (ร้อยละ 66.67) แบ่งเป็นการออมเงินในชุมชนมากที่สุดจำนวน 26 ครอบครัว (ร้อยละ 32.10) รองลงมาคือ การออมในธนาคารจำนวน 15 ครอบครัว (ร้อยละ 18.52) ลำดับต่อมาคือ การออมเงินทั้งธนาคารและในชุมชนจำนวน 13 ครอบครัว (ร้อยละ 16.05) และไม่มีการออมเงินจำนวน 27 ครอบครัว (ร้อยละ 33.33) นอกจากนี้ได้มีการออมในรูปแบบอื่นๆ เช่น ทองคำ เครื่องประดับ เป็นต้น เมื่อสอบถามถึงทุนสำรองฉุกเฉินภายในครอบครัว พบว่า ร้อยละ 43.21 มีทุนสำรองฉุกเฉิน เช่น กรณีที่เกิดเจ็บป่วยไม่สบาย อุบัติเหตุ เกิดภัยธรรมชาติ เป็นต้น คนที่ตัดสินใจในการใช้เงินฉุกเฉิน คือ การตัดสินใจร่วมกันระหว่างสามีและภรรยา คิดเป็นร้อยละ 74.29 รองลง คือ การตัดสินใจร่วมของทุกคนในครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 11.43 สำหรับบทบาทของผู้หญิงในครอบครัว พบว่า ผู้หญิงจะมีบทบาทสำคัญในด้านการหารายได้จาก การประกอบอาชีพในชุมชน และการเตรียมเครื่องมือในการประกอบอาชีพ และสำหรับหน้าที่ดูแลบ้านที่ผู้หญิงให้ความสำคัญคือ การดูแลบุตร ทำงานบ้าน และทำอาหาร ตามลำดับ

ส่วนที่ 2 การมีอาหารเพียงพอ การเข้าถึงอาหาร ประโยชน์และคุณภาพของอาหาร

2.1 การมีอาหารเพียงพอ

การมีอาหารเพียงพอหรือการพึ่งตนเองได้ ในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง ลักษณะของการได้มาของอาหารในครอบครัว แหล่งที่ได้มาซึ่งอาหาร ปริมาณ ชนิด และความหลากหลายของอาหารจากแหล่งนั้นๆ เพียงพอสำหรับการดำรงชีวิตของคนในครอบครัว และชุมชน รวมทั้งรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในครอบครัวและชุมชน และจากการศึกษาโดยใช้แบบสอบถาม การสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย พบว่า

2.1.1 รูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในครอบครัว

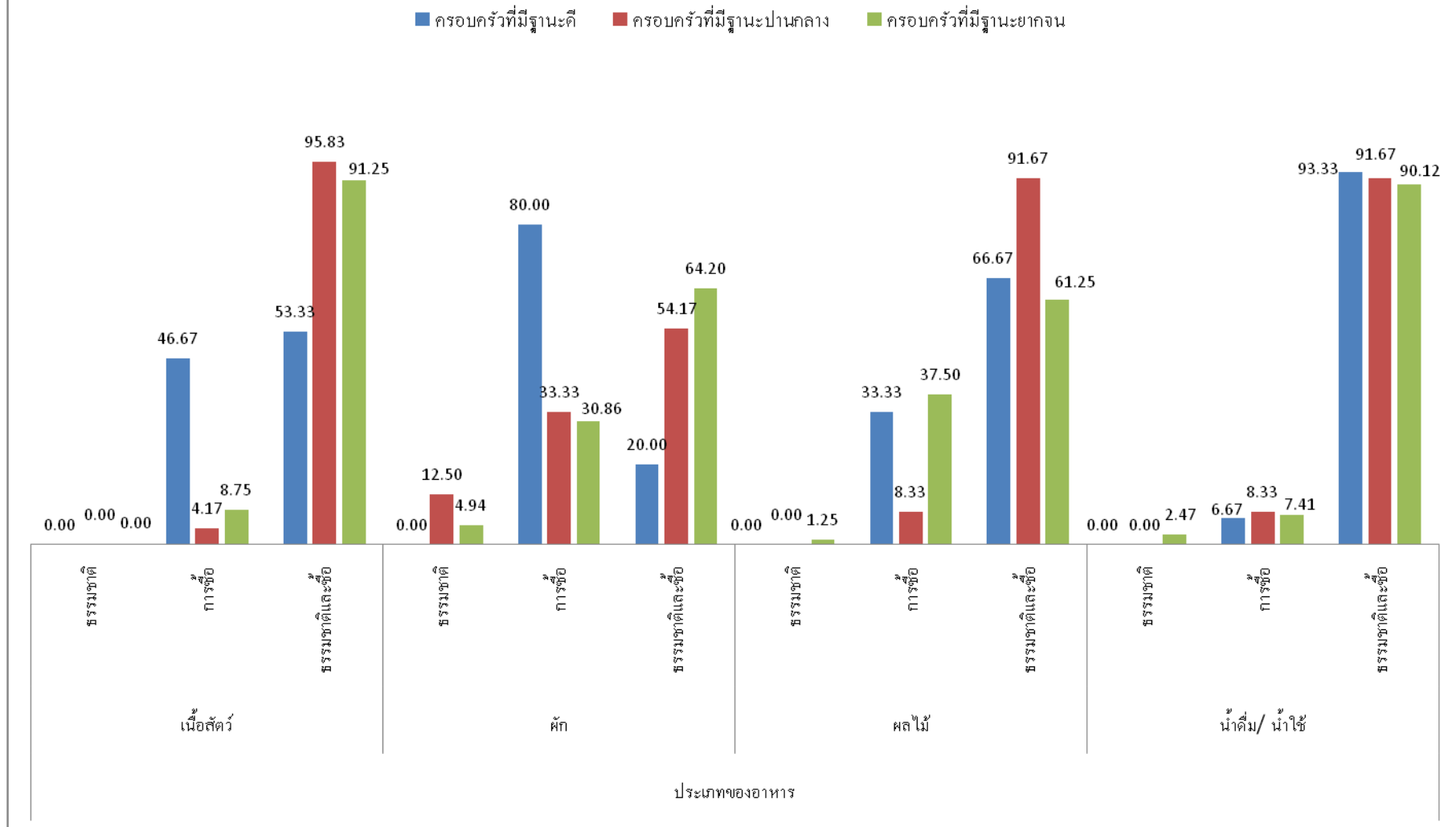
ครอบครัวในชุมชนประมงส่วนใหญ่ผู้ที่ทำหน้าที่จัดหาอาหาร คือ ภรรยา และเมื่อเกิดกรณีที่อาหารไม่เพียงพอสำหรับคนรับประทานในครอบครัว แต่ละฐานะจะมีการแก้ไขปัญหา คือ คนฐานะดีจะมีการแก้ไขปัญหาโดยการ ขอความช่วยเหลือจากญาติหรือเพื่อนบ้าน ในขณะที่ฐานะปานกลางและยากจนใช้วิธีการกู้ยืมเงินจากญาติและเพื่อนบ้าน และพบว่าทุกฐานะมีการเลือกลดปริมาณอาหาร มากกว่าคุณภาพอาหาร

2.1.2 ลักษณะการได้มาของอาหารในครอบครัว

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในหมู่บ้านและกลุ่มผู้หญิงเกี่ยวกับลักษณะการได้มาของอาหารเปรียบเทียบกับในระหว่างอดีตและปัจจุบัน พบว่า

- 1) ลักษณะการได้มาของอาหารในอดีต ย้อนหลังกลับไปประมาณกว่า 50-60 ปี พบว่า อาหารส่วนใหญ่ได้มาจากแหล่งอาหารตามธรรมชาติ เช่น ป่า สวน ทะเล บ้างมีการปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ไว้กินเอง จะมีการซื้อเฉพาะข้าว แต่ก็ไม่มากนักเพราะยังสามารถปลูกข้าวในพื้นที่ได้ ประกอบกับช่วงเวลาดังกล่าวคนที่เข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่มีไม่มาก และการคมนาคมไม่ได้สะดวกเหมือนเช่นปัจจุบัน
- 2) ลักษณะการได้มาของอาหารในปัจจุบัน พบว่าจะมีการซื้ออาหารมากขึ้น โดยเฉพาะอาหารสำเร็จรูป อาหารตามสั่ง น้ำดื่มต่างๆ และขนมขบเคี้ยว แต่มีบางครอบครัวที่ยังคงเลี้ยงสัตว์ และปลูกผักไว้กินเอง สำหรับพื้นที่ป่าที่เคยเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติได้ถูกจับจองและเปลี่ยนแปลงสภาพไปเป็นการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น มะพร้าว ยางพารา รวมทั้งพื้นที่ทำนาก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่ปลูกยางพารา หรือสวนปาล์มแทนเช่นกัน ดังนั้นอาหารจำพวกข้าวจึงจำเป็นต้องพึ่งพาจากภายนอกทั้งหมด เพราะไม่สามารถผลิตได้เองบ้างเหมือนในอดีต และอาหารประเภทเนื้อ เช่น อาหารทะเล เนื้อวัว เนื้อไก่ สามารถซื้อหาได้ในตลาดนัดทั้งในและนอกชุมชน ห้างสรรพสินค้า และรถเร่ (รถพุ่มพวง) และสำหรับคนที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านก็ยังคงพึ่งพาอาหารทะเลจากธรรมชาติโดยตรง

กราฟที่ 1 แสดงร้อยละการได้มาของอาหารแต่ละประเภทในปัจจุบันของบ้านหน้าทับเปรียบเทียบกับสถานะทางเศรษฐกิจ

จากกราฟที่ 1 แสดงร้อยละการได้มาของอาหารแต่ละประเภทในปัจจุบันของบ้านหน้าทับเปรียบเทียบกับสถานะทางเศรษฐกิจพบว่า

- 1) อาหารประเภทเนื้อสัตว์ คนที่ฐานะดีจะมีสัดส่วนของการซื้อมากกว่ากลุ่มคนในฐานอื่น คิดเป็นร้อยละ 46.67 ของคนที่มีฐานะดี ขณะที่กลุ่มคนฐานะปานกลางและฐานะยากจนอยู่ในสัดส่วนต่ำคือร้อยละ 4.17 ของคนที่มีฐานะปานกลาง และร้อยละ 8.75 ของคนที่มีฐานะยากจน ตามลำดับ สำหรับประเภทของเนื้อสัตว์ที่กลุ่มคนฐานะดีนิยมซื้อ ได้แก่ เนื้อวัว ไก่ เป็ด แพะและอาหารทะเล และกลุ่มคนที่มีฐานะปานกลางและฐานะยากจนจะนิยมซื้อ เนื้อวัว ไก่ และเป็ด ฯลฯ เมื่อวิเคราะห์ถึงค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารประเภทเนื้อสัตว์ภาพรวมของทุกฐานะคือ 214 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และเมื่อวิเคราะห์ลงไปในแต่ละฐานะพบว่า ฐานะดีมีค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารประเภทเนื้อสัตว์เฉลี่ย 285 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ ฐานะปานกลางมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 198 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และ ฐานะยากจนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 205 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และเมื่อพิจารณาลงไปในกลุ่มอาชีพพบว่า กลุ่มอาชีพที่ประกอบธุรกิจส่วนตัวจะมีอัตราการซื้ออาหารประเภทเนื้อสัตว์ในเกือบทุกประเภท ขณะที่กลุ่มชาวประมงพื้นบ้านจะไม่ซื้ออาหารทะเล เพราะสามารถจับได้ด้วยตนเอง อย่างไรก็ตามรูปแบบการดำเนินชีวิตเพื่อให้ได้มาของอาหารของทั้งสามกลุ่มฐานะยังคงเป็นทั้งการหาเองตามธรรมชาติและการซื้อควบคู่กันในอัตราส่วนที่สูง แหล่งที่ซื้อหาอาหารส่วนใหญ่ คือ ตลาดนัดภายในและภายนอกชุมชน ห้างสรรพสินค้า (โลตัสท่าศาลา โลตัสนครศรีธรรมราช) รถเร่ (รถฟุ่มพวง)
- 2) อาหารประเภทผัก คนที่มีฐานะดีจะมีสัดส่วนของการซื้ออาหารประเภทนี้สูงกว่าคนในทุกกลุ่มฐานะ คือ ร้อยละ 80.00 ของคนที่มีฐานะดี ขณะที่คนฐานะปานกลางและคนฐานะยากจนจะมีสัดส่วนของการหาทั้งจากธรรมชาติและซื้อสูงคือ ร้อยละ 54.17 ของคนที่มีฐานะปานกลาง และ ร้อยละ 64.20 ของคนที่มีฐานะยากจน ตามลำดับ เมื่อวิเคราะห์ถึงค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารประเภทผักในภาพรวมของทุกฐานะเฉลี่ยคือ 72 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และเมื่อวิเคราะห์แยกไปในแต่ละฐานะพบว่า ฐานะดีมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 74 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ ฐานะปานกลางมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 70 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และ ฐานะยากจนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 73 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และผักส่วนใหญ่ที่ซื้อได้แก่ แตงกวา มะเขือ กระหล่ำปลี ถั่วพู ผักบุ้ง คะน้า ฟักทอง ถั่วฝักยาว บวบ หอม กระเทียม ชะอม แครอท ขมิ้น เห็ด มะนาว ฯลฯ โดยจะซื้อหาอาหารเหล่านี้ได้ตามตลาดนัดทั้งในและนอกชุมชน ร้านค้าในชุมชน ห้างสรรพสินค้า (โลตัสท่าศาลา โลตัสนครศรีธรรมราช) รถเร่ (รถฟุ่มพวง) สำหรับผักที่ส่วนใหญ่สามารถหาได้เองตามธรรมชาติ เช่น ตำลึง ผักหวาน ตะไคร้ กระเพรา พริก ยอดมะเขือ ยอดขี้หนอน โหระพา ขิง ข่า เป็นต้น
- 3) อาหารประเภทผลไม้ สัดส่วนของการหาทั้งจากธรรมชาติและซื้อของทั้งสามกลุ่มฐานะจะอยู่ในสัดส่วนที่สูง แต่ฐานะปานกลางจะมีสัดส่วนที่สูงที่สุดคือ ร้อยละ 91.67 และเป็นที่น่าสังเกตว่าคนฐานะดีและฐานะยากจนมีสัดส่วนการซื้อผลไม้ในระดับที่ใกล้เคียงกันคือ ร้อยละ 33.33 และร้อยละ 37.50 ตามลำดับ เมื่อวิเคราะห์ถึงค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารประเภทผลไม้ในภาพรวมเฉลี่ย 143 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และวิเคราะห์ลงไปในแต่ละฐานะพบว่า ฐานะดีมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 169 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ ฐานะปานกลางมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 139 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และ ฐานะยากจนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 140 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และผลไม้ที่ส่วนใหญ่ซื้อมารับประทานได้แก่ ฝรั่ง แอปเปิ้ล ลำไย ลิ้นจี่ ทุเรียน เงาะ องุ่น แคนตาลูป มังคุด ลางสาด แตงโม ส้มโอ ระกำ ทับทิม แก้วมังกร

สับปะรด ส้มโอ ส้มเขียวหวาน เป็นต้น ผลไม้เหล่านี้เป็นผลไม้ตามฤดูกาลเช่นกัน แต่ไม่สามารถผลิตได้ในพื้นที่จึงต้องซื้อจากตลาด หรือ ห้างสรรพสินค้า (โลตัสท่าศาลา โลตัสนครศรีธรรมราช) สำหรับผลไม้ที่สามารถหาได้เองส่วนใหญ่ตามธรรมชาติได้แก่ มะพร้าว มะม่วง มะยม มะละกอ ขนุน กัลยง กระท้อน ฯลฯ

- 4) อาหารประเภทอื่นๆ คืออาหารที่ไม่ใช่อาหารหลักประเภทเนื้อสัตว์ ผักหรือผลไม้ แต่จะเป็นประเภทขนมหวาน ขนมขบเคี้ยว (ขนมซอง ขนมห่อ) และเครื่องดื่มที่ไม่ใช่น้ำ ประเภทของเครื่องดื่มที่นิยมบริโภค ได้แก่ น้ำชา กาแฟ น้ำอัดลม น้ำปั่น น้ำผลไม้ เครื่องดื่มชูกำลัง จากการศึกษาพบว่า ทุกครอบครัวจะบริโภค น้ำชาหรือกาแฟ ทุกวัน ส่วนหนึ่งเป็นเพราะวัฒนธรรมของชาวมุสลิมที่นิยมดื่มชาหรือกาแฟเป็นประจำ โดยจะรับประทานร่วมกับขนมหวาน เช่น ข้าวเหนียวหน้าต่างๆ ขนมไทยประเภทต่างๆ หรือขนมอบ เช่น โดนัท ขนมปังอบ ถั่วทอด เป็นต้น นอกจากนี้พบว่า กลุ่มคนที่มีฐานะปานกลางหรือยากจนบางครัวเรือน จะมีการผลิตอาหารประเภทขนมหวานจากวัตถุดิบภายในบ้านหรือชุมชน เช่น การทำกล้วยบวชชี กล้วยเชื่อม ขนมไข่หวาน ข้าวเหนียวหัวหวาน (ข้าวเหนียวหน้าสังขยา) มะพร้าวแก้ว เป็นต้น อย่างไรก็ตามพบว่ามีส่วนของการซื้ออาหาร และขนมขบเคี้ยว (ขนมซอง ขนมห่อ) ขนมอบต่างๆ เช่น เค้ก คุกกี้ โดนัท (ดั่งกินโดนัท) ฯลฯ ในอัตราส่วนที่เพิ่มขึ้น ขนมเหล่านี้ส่วนใหญ่จะซื้อจากร้านค้าในชุมชน ตลาดนัด ห้างสรรพสินค้า (โลตัส) และร้านสะดวกซื้อ (เซเว่นอีเลฟเว่น) ในตัวเมืองท่าศาลาหรืออำเภอเมือง สำหรับค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารเหล่านี้ในแต่ละสัปดาห์จะมีมูลค่าเฉลี่ยประมาณ 181 บาท/ครอบครัว และเมื่อวิเคราะห์ลงไปในแต่ละฐานะพบว่า ฐานะดีมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 253 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ ฐานะปานกลางมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 133 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และ ฐานะยากจนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 182 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และพบข้อมูลจากการสัมภาษณ์เพิ่มเติมว่าปัจจุบันว่าคนที่มีความดีและปานกลางบางครอบครัวนิยมออกไปรับประทานอาหารประเภทฟาสฟู๊ดส์ และบุฟเฟ่ต์ ตามร้านอาหารเพิ่มมากขึ้น
- 5) น้ำดื่มและน้ำใช้ ทั้งสามกลุ่มฐานะมีการใช้น้ำทั้งจากธรรมชาติและจากการซื้อ ซึ่งมีสัดส่วนที่สูงในทั้งสามกลุ่ม จากการสัมภาษณ์เพิ่มเติมพบว่า น้ำธรรมชาติที่ใส่มิทั้งน้ำฝนและน้ำบ่อตื้น สำหรับน้ำปะปาจะมีเฉพาะบ้านที่ติดกับถนน และน้ำดื่มส่วนใหญ่จะซื้อเป็นถึงขนาด 20 ลิตร ขณะที่บางครอบครัวยังคงใช้น้ำบ่อหรือน้ำฝนในการดื่มกิน

2.1.3 แหล่งอาหารและชนิดอาหารของชุมชน

จากการศึกษา พบว่า ปัจจุบันแหล่งอาหารของบ้านหน้าทับประกอบด้วย 8 แหล่งหลัก ได้แก่

- 1) อาหารบริเวณชุมชน คือพืชผักที่ขึ้นเองตามธรรมชาติและสามารถนำมาประกอบอาหารได้ เช่น มะพร้าว มะละกอ มะม่วง มะกูด ผักบุ้ง พริก ข่า ตะไคร้ เป็นต้น
- 2) อาหารจากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เป็นอาหารที่ได้จากการเก็บและจับจากแหล่งอาหารธรรมชาติ ได้แก่ ป่าชายเลน ทะเล ส่วนหนึ่งได้ถูกนำไปบริโภคและส่วนใหญ่ได้ถูกนำไปขายหรือแปรรูปเพื่อขาย เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา นก ตัน จาก ต้นชะคราม เป็นต้น
- 3) อาหารจากการเลี้ยง ในชุมชนบางส่วนนิยมเลี้ยงสัตว์บางชนิดไว้สำหรับเป็นอาหาร เช่น ไก่ แพะ เป็นต้น
- 4) อาหารจากตลาดสด มีอาหารที่หลากหลายประเภท ได้แก่ ข้าวสาร เนื้อวัว เนื้อหมู เนื้อไก่ อาหารทะเล ผลิตภัณฑ์จากอาหารทะเล ผักสด และผลไม้ เช่น ค่ะนำ กระหล่ำปลี พริก กระเทียม หัวหอม ฝรั่ง เอปเปิ้ล แก้วมังกร แดงกวา

- ลูกชิ้น ไส้กรอกต่างๆ ฯลฯ รวมทั้งขนมประเภทต่าง ทั้งขนมทำเองและขนมถุงหรือขนมขบเคี้ยว (ขนมซอง) ชนิดต่างๆ อาหารหมักดอง เครื่องปรุงรส เป็นต้น
- 5) อาหารจากตลาดนัดชุมชน ส่วนใหญ่เป็นอาหารสำเร็จรูปและอาหารปรุงรส เช่น ลูกชิ้นปิ้ง ไก่ทอด -ข้าวเหนียว กล้วย่าง ยำประเภทต่างๆ น้ำอัดลม ขนมหวานเป็นถุง ผลไม้ต่างๆ ฯลฯ
 - 6) อาหารจากร้านค้าในชุมชน ร้านค้าในชุมชนมีหลายประเภทได้แก่ ร้านขายอาหารที่จะขายอาหารตามสั่ง น้ำซาวกาน้ำ น้ำหวาน เป็นต้น ร้านโชวห่วยจะขายสินค้าประเภท ผักผลไม้ต่างๆ ขนมซอง มาม่า ปลากระป๋อง น้ำอัดลม น้ำแข็ง ผลไม้ สินค้าปรุงรสสำหรับทำอาหาร ฯลฯ
 - 7) อาหารจากรถเร่ (รถพุ่มพวง) เป็นรถกระบะบรรทุกอาหารประเภท ผัก ผลไม้ เนื้อสัตว์ อาหารสำเร็จรูป ประเภทไส้กรอก ลูกชิ้นต่างๆ รวมทั้งเครื่องปรุงอาหาร เช่น น้ำปลา เกลือ น้ำตาล ผงปรุงรส ฯลฯ
 - 8) อาหารจากห้างสรรพสินค้าและร้านสะดวกซื้อ บ้านหน้าทับอยู่ไม่ไกลจากอำเภอท่าศาลา ซึ่งเป็นที่ตั้งของห้างโลตัส จึงทำให้อาหารส่วนหนึ่งมาจากห้างสรรพสินค้า หรือ ร้านสะดวกซื้อ (เซเว่นอีเลฟเว่น) ได้แก่ ข้าวสาร เครื่องปรุงผลไม้ เนื้อไก่ เนื้อวัว ขนม น้ำอัดลม น้ำหวาน นม น้ำผลไม้ ขนมปัง ขนมขบเคี้ยว ไส้กรอกประเภทต่างๆ อาหารจานแช่แข็ง ฯลฯ

2.1.4 การผลิตอาหารในชุมชน

การผลิตอาหารในชุมชน จากการศึกษาเฉพาะลงไปในกลุ่มเกษตรกรและผู้ประกอบอาชีพประมง พบว่า คนที่มีฐานะยากจน คิดเป็นร้อยละ 33.33 จะทำหน้าที่เป็นผู้ผลิตอาหารโดยส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านรองลงมาคือ อาชีพเกษตรกร คนในครอบครัวที่ทำหน้าที่หลักในการหาอาหารหรือผลิตอาหารคือสามี คิดเป็นร้อยละ 28.33 โดยอาหารที่ผลิตส่วนใหญ่จะผลิตเพื่อเป็นอาหารของครอบครัวร้อยละ 7.08 และผลิตเพื่อขาย คิดเป็นร้อยละ 92.92 ของครอบครัวที่มีการผลิตอาหารทั้งหมด และเมื่อสอบถามถึงอาหารที่ผลิตหรือขายได้จากการขายผลผลิตนั้นเพียงพอต่อการดำรงชีวิตของคนในครอบครัวหรือไม่ พบว่า ร้อยละ 97.22 มองว่าเพียงพอ ขณะที่ ร้อยละ 2.78 มองว่าไม่เพียงพอ

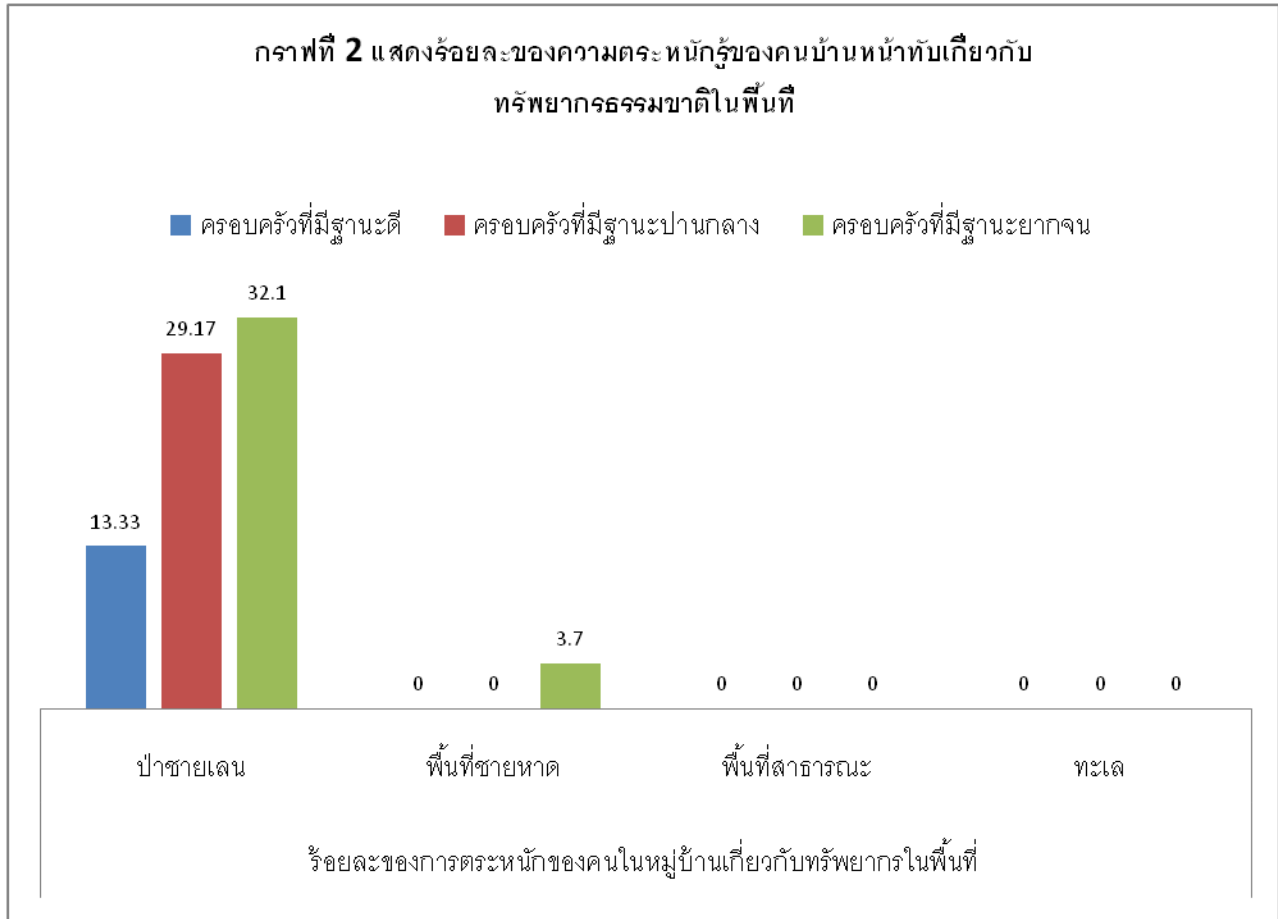
2.2 การเข้าถึงอาหารและสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

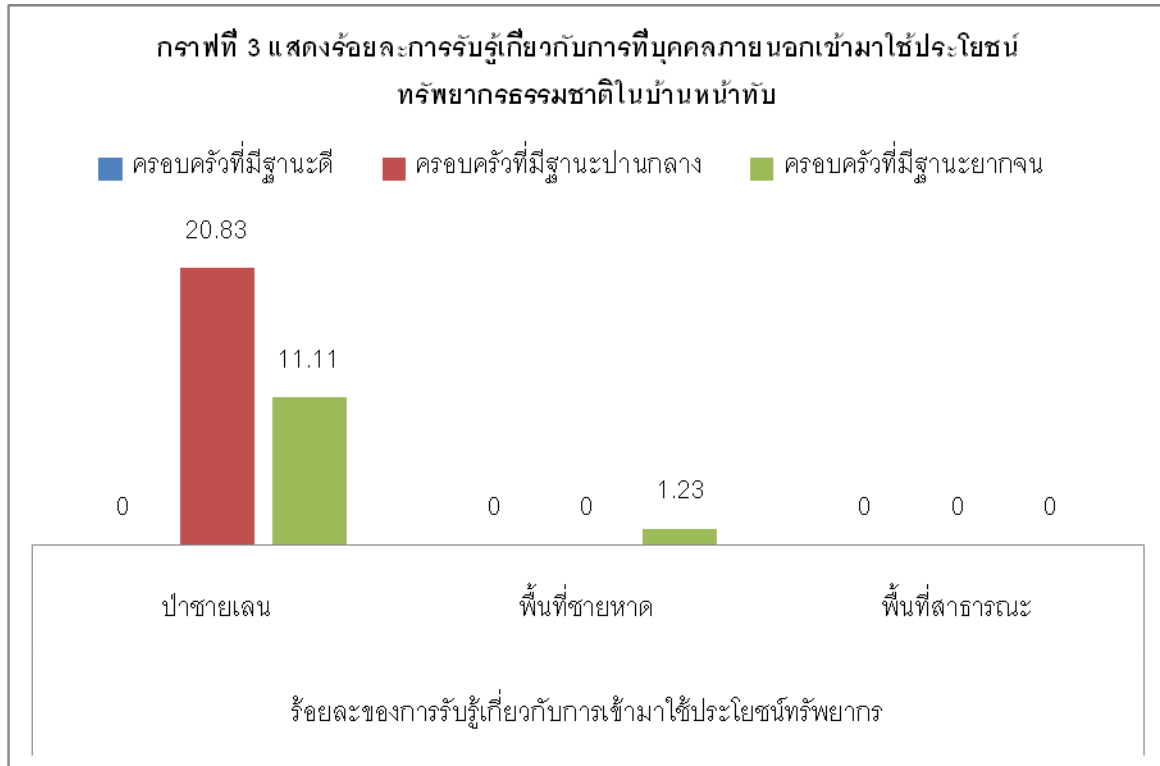
การเข้าถึงอาหารและสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษานี้จะให้ความสำคัญกับเรื่อง การจัดการฐานอาหารและฐานทรัพยากร และ ความสามารถในการมีอาหาร กล่าวคือ การพูดถึงเรื่ององค์ความรู้ การตัดสินใจ และสิทธิในระดับครอบครัวและชุมชนที่เกี่ยวข้องกับฐานอาหารและฐานทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น จากการศึกษาพบว่า

2.2.1 การมีอยู่ของฐานอาหารและฐานทรัพยากร

บ้านหน้าทับ หมู่ที่ 7 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย ได้แก่ ป่าชายเลน พื้นที่ชายหาด พื้นที่สาธารณะ และทะเล ทรัพยากรเหล่านี้เป็นฐานอาชีพของกลุ่มคนหลากหลายในพื้นที่ ดังนั้น การศึกษาเพื่อให้ทราบถึงความตระหนักรู้ถึงการมีอยู่ของทรัพยากร การรับรู้เรื่องการใช้ประโยชน์ทรัพยากรจากบุคคลภายนอก รวมถึงรูปแบบและวิธีการผลิตที่สัมพันธ์กับทรัพยากรดังกล่าว จึงเป็นประเด็นที่สำคัญ และจากกราฟที่ 2 แสดงร้อยละของความตระหนักรู้ของคนบ้านหน้าทับเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ พบว่า ทรัพยากรป่าชายเลน เป็น

ทรัพยากรธรรมชาติที่คนทั้งสามกลุ่มฐานะตระหนักรู้ถึงความสำคัญมากที่สุด โดยเฉพาะคนที่มีฐานะยากจนที่มีความตระหนักรู้ถึงความสำคัญร้อยละ 32.1 รองลงมาคือ คนที่มีฐานะปานกลาง ร้อยละ 29.17 และคนที่มีฐานะดี ร้อยละ 13.33 เป็นลำดับสุดท้าย ขณะที่ทรัพยากรทะเลซึ่งเป็นทรัพยากรใกล้ตัวกลับเป็นทรัพยากรที่คนทั้งสามกลุ่มฐานะตระหนักรู้ น้อยที่สุด

จากกราฟที่ 3 แสดงร้อยละการรับรู้เกี่ยวกับการที่บุคคลภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในบ้านหน้าทับ พบว่า คนที่มีฐานะดีไม่รับรู้เกี่ยวกับการที่บุคคลภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในบ้านหน้าทับ ขณะที่ คนที่มีฐานะปานกลาง และฐานะยากจน รู้รู้ว่า ทรัพยากรป่าชายเลนเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่คนภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์มากที่สุด โดยคนที่มีฐานะปานกลางมีการรับรู้ในเรื่องดังกล่าว คิดเป็น 20.83 ของคนที่มีฐานะปานกลาง และรองลงมาคือ ฐานะยากจน คิดเป็นร้อยละ 11.11 ของคนที่มีฐานะยากจน และเมื่อสอบถามเพิ่มเติมพบว่า การเข้ามาใช้ประโยชน์จะเป็นรูปแบบของการอนุรักษ์ เช่น การเข้ามาปลูกป่าชายเลนของหน่วยงานหรือสถานบันการศึกษา เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา องค์การบริหารส่วนตำบลปากพูน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ โรงเรียนคารุลอามารศึกษา เป็นต้น

2.2.2 การจัดการฐานอาหารและทรัพยากร

จากการศึกษาพบว่าคนในฐานะปานกลาง มีความเชื่อหรือคำสอนที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 33.33 และส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน สำหรับองค์ความรู้และความเชื่อของชุมชนประมงพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง ได้ถูกปลูกฝังอยู่ในคำสอนของศาสนาอิสลาม ดังคำกล่าวที่ว่า “ทรัพยากรในโลกนี้เป็นขององค์อัลลอฮ์ การนำทรัพยากรดังกล่าวมาใช้จะต้องใช้อย่างคุ้มค่า และไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน” คำสอนนี้ต้องการให้มี

การใช้ทรัพยากรทุกอย่างที่มีบนโลกอย่างคุ้มค่าไม่ทิ้งขว้าง ทั้งทรัพยากรบนบกและในท้องทะเล รวมทั้งการใช้ทรัพยากรดังกล่าว จะต้องไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนด้วย คำสอนเหล่านี้ผู้นำทางศาสนาในชุมชนจะเป็นผู้ถ่ายทอดไปยังสมาชิกในชุมชน

ความรู้ทางนโยบาย กฎหมาย ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากร พบว่า กลุ่มคนในฐานะปานกลางเป็นกลุ่มที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้มากที่สุด ร้อยละ 54.17 ของครอบครัวฐานะปานกลางทั้งหมด โดยส่วนใหญ่จะเป็นคน ที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับค้าขายธุรกิจส่วนตัว อาชีพประมงพื้นบ้าน สำหรับกฎหมายและนโยบายที่คนกลุ่มนี้ให้ความสนใจได้แก่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ การปลูกป่าชายเลน การใช้เครื่องมือประมง การห้ามคราดหอย การอนุรักษ์พลังงาน ฯลฯ สำหรับคนในฐานะดี ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 40.00 ของครอบครัวที่มีฐานะดีทั้งหมด

2.2.3 ความสามารถในการมีอาหาร

จากการสอบถามกลุ่มตัวอย่างเรื่องสิทธิในที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน พบว่า ในภาพรวมพบว่าบ้านหน้าทับจะมีการครอบครองที่ดินประมาณ 0.51 ไร่/ครอบครัว โดยส่วนใหญ่ถือครองที่ดินประมาณ 0.5 – 0.99 ไร่ จำนวน 57 ครอบครัว (ร้อยละ 47.50) รองลงมาคือ น้อยกว่า 0.5 ไร่ จำนวน 38 ครอบครัว (ร้อยละ 31.67) และเมื่อพิจารณาแยกไปตามฐานะพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีฐานะดีมีที่ดินในครอบครองเฉลี่ย 0.77 ไร่/ครอบครัว โดยถือครองที่ดินอยู่ระหว่าง 0.5-0.99 ไร่ จำนวน 11 ครอบครัว (ร้อยละ 14.67) รองลงมาคือ 1-2 ไร่ จำนวน 3 ครอบครัว (ร้อยละ 4.00) ขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่มีฐานะปานกลางมีที่ดินในครอบครองเฉลี่ย 0.53 ไร่/ครอบครัว โดยถือครองที่ดินอยู่ระหว่าง 0.5-0.99 ไร่ จำนวน 14 ครอบครัว (ร้อยละ 18.67) รองลงมาคือ น้อยกว่า 0.5 จำนวน 4 ครอบครัว (ร้อยละ 5.33) และกลุ่มตัวอย่างที่มีฐานะยากจน มีที่ดินในครอบครองเฉลี่ย 0.46 ไร่/ครอบครัว โดยถือครองที่ดินน้อยกว่า 0.5 ไร่ จำนวน 33 ครอบครัว (ร้อยละ 44.00) รองลงมาคือ 0.5-0.99 ไร่ จำนวน 32 ครอบครัว (ร้อยละ 42.67)

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนและร้อยละของการถือครองที่ดินของครอบครัวในบ้านหน้าทับ

ขนาดที่ดินที่ถือครอง	สถานะทางเศรษฐกิจ							
	ฐานะดี		ฐานะปานกลาง		ฐานะยากจน		รวมทั้งหมด	
	ครอบครัว	ร้อยละ	ครอบครัว	ร้อยละ	ครอบครัว	ร้อยละ	ครอบครัว	ร้อยละ
ไม่มีข้อมูล/ไม่สิทธิ	0	-	4	5.33	4	5.33	14	11.67
น้อยกว่า 0.50 ไร่	1	1.33	4	5.33	33	44.00	38	31.67
0.50 - 0.99 ไร่	11	14.67	14	18.67	32	42.67	57	47.50
1.00 - 2.00 ไร่	3	4.00	2	2.67	6	8.00	11	9.17
รวมเป็น	15	20.00	24	32.00	75	100.00	120	100.00

จากการสอบถามเพิ่มเติมในการประชุมกลุ่มย่อยเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2553 ณ ร่องจอดเรือที่ 3 บ้านหน้าทับ ทำให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับลักษณะของการถือครองที่ดินในหมู่บ้านส่วนใหญ่กว่าสามในสี่มีเอกสารสิทธิเป็นโฉนดที่ดินแสดงการถือครอง แต่มีบางส่วนในบริเวณริมทะเลที่ยังไม่มีการออกโฉนดที่ดิน มีเพียงเอกสารแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินเท่านั้น และภายหลังเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิประเทศ คือมีดินเลนมาทับถมบริเวณหน้าหาด ทำให้พื้นที่ในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นจากดินงอกบริเวณหน้าหาด ตั้งแต่ประมาณ 30 ปี ที่ผ่านมา ส่งผลให้เกิดปัญหาเรื่องการถือสิทธิในการครอบครองที่ดินในพื้นที่ซึ่งปัจจุบันที่ดินในส่วนที่เป็นป่าชายเลนของหมู่บ้านอยู่ในการดูแลของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง และที่ดินในส่วนที่เป็นพื้นที่หาดทรายจะอยู่ในการดูแลรับผิดชอบของกรมการขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี

นอกจากนี้ได้มีการแลกเปลี่ยนเพิ่มเติมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสิทธิและการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง 2 ครั้ง เมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2553 ณ ที่ทำกลุ่มออมทรัพย์มุสลิมมะหับบ้านหน้าทับ และ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2553 ณ ร่องจอดเรือที่ 3 บ้านหน้าทับ ได้ข้อสรุปที่น่าสนใจจากทุกคนในชุมชนรวมทั้งหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง คือ สถานีวิจัยพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง ประมงอำเภอท่าศาลา ว่า ทรัพยากรธรรมชาติ อันได้แก่ ป่าชายเลนและทะเลเป็นฐานอาชีพและแหล่งอาหารที่สำคัญของคนบ้านหน้าทับ จากข้อมูลพื้นที่ป่าชายเลนในตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา ปี พ.ศ. 2551 บ้านหน้าทับมีพื้นที่ป่าชายเลนทั้งสิ้น 800 ไร่ (สถานีวิจัยพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง, 2552) ป่าชายเลนแห่งนี้มีความสำคัญอย่างมากกับกลุ่มคนที่มีฐานะปานกลางหรือฐานะยากจนและประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน เมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมาบ้านหน้าทับต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศจากชายหาดเป็นป่าชายเลน ชาวประมงพื้นบ้านต้องมีการปรับตัวในด้านการประกอบอาชีพ แต่การปรับตัวครั้งนั้นทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้เพิ่มเติมว่าทรัพยากรธรรมชาติไม่ได้หนีหายไปไหน เพียงแต่มีการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศของพื้นที่ใหม่ ดังนั้นคนที่อาศัยทรัพยากรธรรมชาติเป็นฐานอาชีพยังคงสามารถเข้าถึงได้ เพียงแต่จะต้องมีการปรับวิถีในการเข้าถึงทรัพยากร และจะต้องรู้จักใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างเหมาะสม เช่น การเลือกใช้เครื่องมือประมงและรูปแบบการจับสัตว์น้ำที่ไม่ทำลายสัตว์น้ำและระบบนิเวศ รวมทั้งวิธีการป้องกัน ฟันฟู และอนุรักษ์ทรัพยากร เช่น การทำหม่า การทำโป๊ะเพื่อเป็นการฟื้นฟูปันธุ์สัตว์น้ำ การไม่ตัดไม้ในป่าชายเลนและช่วยกันปลูกเพิ่ม ปลูกเสริมเพื่อให้ป่าชายเลนเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์และเป็นแนวป้องกันภัยธรรมชาติให้กับคนในบ้านหน้าทับ เป็นต้น

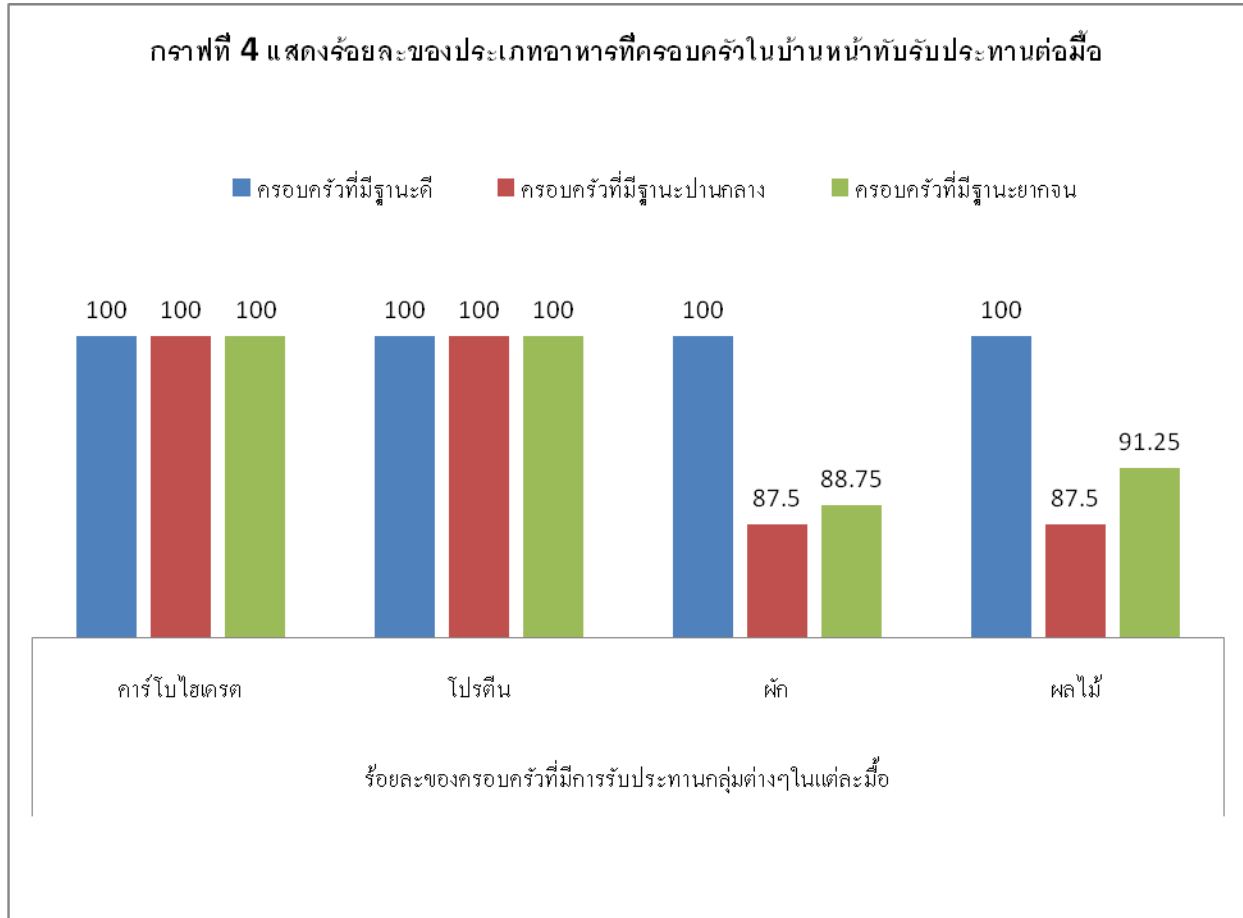
2.3 ประโยชน์และคุณภาพของอาหาร

ด้านประโยชน์และคุณภาพของอาหาร เป็นการพิจารณาถึง พฤติกรรมการรับประทานอาหารในครอบครัว การคำนึงถึงคุณค่าทางโภชนาการและความสะอาดปลอดภัยของอาหาร รวมถึง สุขภาวะทางโภชนาการของคนในชุมชนประมงพื้นบ้าน

2.3.1 พฤติกรรมการรับประทานอาหารในครอบครัว

จากการสอบถามกลุ่มตัวอย่างจำนวน 120 ครอบครัว โดยแบบสอบถาม พบว่า บ้านหน้าทับร้อยละ 91.67 ของกลุ่มตัวอย่างรับประทานอาหารครบสามมื้อ โดย คนที่มีฐานะยากจนมีการรับประทานอาหารครบ 3 มื้อ คิดเป็นร้อยละ 87.65 ของครอบครัวที่มีฐานะยากจน ในขณะที่ครอบครัวที่มีฐานะปานกลางและฐานะดี มีการรับประทานอาหารครบ 3 มื้อทุกครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 100.00

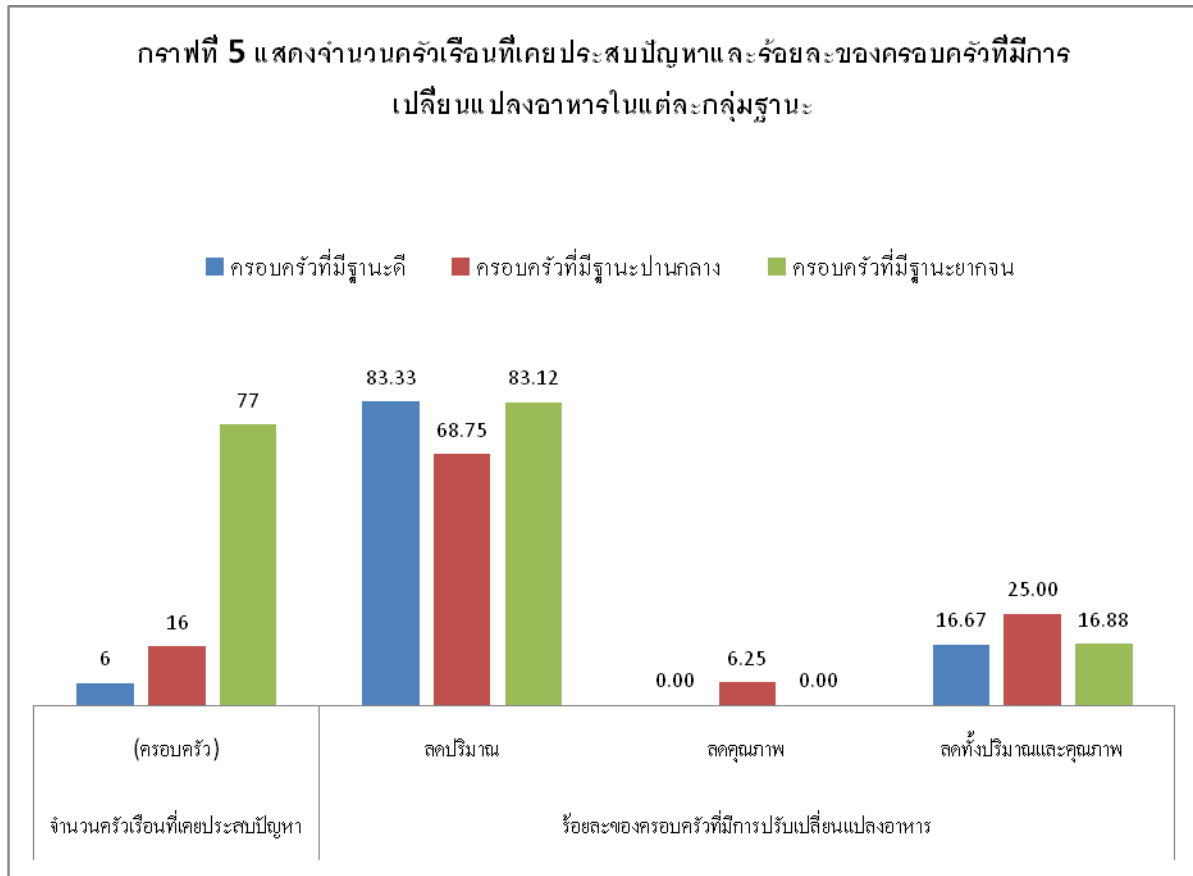
พิจารณาเรื่องการตรงต่อเวลาของการรับประทานอาหารพบว่า ร้อยละ 67.50 ของกลุ่มตัวอย่าง รับประทานอาหารตรงต่อเวลา กลุ่มคนที่มีฐานะดีอัตราการรับประทานอาหารเช้าตรงเวลามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 93.33 ของครอบครัวที่มีฐานะดี รองลงมาคือฐานะปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 83.33 ของครอบครัวฐานะปานกลาง และครอบครัวฐานะยากจนมีการรับประทานอาหารเช้าตรงเวลาน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 93.33 ของครอบครัวยากจนทั้งหมด

2.3.2 การคำนึงถึงคุณค่าทางโภชนาการและความสะอาดปลอดภัยของอาหาร

กราฟที่ 4 แสดงให้เห็นถึงโภชนาการของคนในบ้านหน้าทับส่วนใหญ่รับประทานอาหารเช้าครบทุกประเภทใน 1 มื้อ และเมื่อพิจารณาแยกตามสถานะทางเศรษฐกิจ พบว่า ครอบครัวที่ฐานะดีทุกครอบครัวมีการรับประทานอาหารเช้าทั้ง 4 ประเภทใน 1 มื้อ คิดเป็นร้อยละ 100.00 สำหรับครอบครัวที่มีฐานะปานกลางและฐานะยากจน อาหารประเภทที่มีการรับประทานทุกมื้อ คือ อาหารในกลุ่มของคาร์โบไฮเดรตและโปรตีน ในขณะที่การรับประทานไขมันและผลไม้ของฐานะปานกลางและยากจนมีความใกล้เคียงกัน โดยพบว่าร้อยละของครัวเรือนที่มีการรับประทานผักทุกมื้อคือร้อยละ 87.50 และ 88.75 ตามลำดับ ร้อยละของครัวเรือนที่มีการรับประทานผลไม้ทุกมื้อคือ ร้อยละ 87.50 และ 91.25 ตามลำดับ

เมื่อสอบถามเพิ่มเติมเกี่ยวกับการปรุงอาหารพบว่า ครอบครัวที่มีฐานะปานกลางและฐานะดีมีการรับประทานอาหารเช้าผ่านการปรุงสุกทุกครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 100.00 สำหรับครอบครัวที่มีฐานะยากจนมีการรับประทานอาหารเช้าที่ผ่านการปรุงสุกเป็นส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 97.53 ของครอบครัวที่มีฐานะยากจนทั้งหมด

จากกราฟที่ 5 แสดงให้เห็นว่ากรณีที่ประสบกับสภาวะขาดแคลนทางการเงิน หรือ ภัยธรรมชาติ หรือ สถานการณ์ฉุกเฉิน ในครอบครัวได้มีการเปลี่ยนแปลงคุณภาพของอาหารหรือไม่ พบว่า ครอบครัวฐานะยากจนพบสถานการณ์ดังกล่าวมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 95.06 ของครอบครัวฐานะยากจนทั้งหมด รองลงมาคือ ฐานะปานกลาง ร้อยละ 66.67 ของครอบครัวฐานะปานกลาง และ ฐานะดี ร้อยละ 40.00 ของครอบครัวฐานะดีทั้งหมด การแก้ปัญหาเบื้องต้นของครอบครัวทั้ง 3 ฐานะคือ การเลือกที่จะเปลี่ยนแปลงปริมาณอาหารแทนการลดคุณภาพอาหาร ขณะที่บางครอบครัวที่เลือกลดทั้งคุณภาพและปริมาณของอาหาร

จากการสอบถามเกี่ยวกับโรคที่เกี่ยวข้องกับการขาดสารอาหาร พบว่า ภาพรวมร้อยละ 1.67 เคยประสบกับปัญหาดังกล่าว และส่วนใหญ่อยู่ในฐานะยากจน พบว่ามีครอบครัวที่เคยมีคนเป็นโรคเกี่ยวกับสารอาหารอยู่ ร้อยละ 2.47 ของคนที่มีฐานะยากจนทั้งหมด

2.3.3 ความคิดเห็นต่อการรับประทานอาหารนอกบ้านและการเลือกซื้ออาหาร

จากการจัดทำแบบสอบถามพบว่า ร้อยละ 69.17 ของคนในชุมชนไม่นิยมรับประทานอาหารนอกบ้าน และส่วนใหญ่คนในฐานะยากจนไม่นิยม สำหรับเหตุผลของการไม่นิยมรับประทานอาหารนอกบ้านของคนบ้านหน้าทับ เพราะอาหารไม่ถูกปากและ

ราคาของอาหารจะแพงกว่าการซื้อมาทำเอง ซึ่งการประกอบอาหารด้วยตนเองจะแน่ใจได้ทั้งเรื่องคุณภาพรสชาติ และความปลอดภัยของอาหาร ประกอบกับคนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นนั้บถือศาสนาอิสลามการรับประทานอาหารจะต้องคำนึงถึงหลักการทางศาสนาด้วย และหากต้องทานอาหารนอกบ้านก็ต้องเป็นร้านอาหารที่ปรุงโดยผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม อย่างไรก็ตามพบว่าอีก ร้อยละ 30.83 นิยมรับประทานอาหารนอกบ้านและส่วนใหญ่เป็นคนที่มีความรู้ดี และสถานที่ที่นิยมไปรับประทานอาหารคือร้านอาหารในชุมชน เหตุผลของการรับประทานอาหารนอกบ้านเพราะสะดวก ประหยัด และรวดเร็ว และทำให้ไม่เสียเวลาในการประกอบอาชีพ เพราะส่วนใหญ่ก็ต้องไปประกอบอาชีพทั้งในและนอกชุมชน อย่างไรก็ตามก็ยังให้ความสำคัญกับการประกอบอาหารกินเองภายในครอบครัว หรือการซื้ออาหารสำเร็จรูปมารับทานร่วมกันในครอบครัว

จากการสอบถามพบว่า ร้อยละ 97.50 ของคนในชุมชนจะเลือกซื้ออาหารตามฤดูกาล กล่าวคือ ร้อยละ 100.00 ของครอบครัวที่มีฐานะดีจะเลือกซื้ออาหารตามฤดูกาล รองลงมาคือฐานะปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 95.83 ของครอบครัวฐานะปานกลางทั้งหมด และคนที่มีฐานะยากจนมีการซื้ออาหารตามฤดูกาล คิดเป็นร้อยละ 97.53 ของครอบครัวฐานะยากจนทั้งหมด และเมื่อสอบถามเพิ่มเติมพบว่า อาหารที่รับประทานส่วนใหญ่เป็นอาหารที่ผลิตในท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 98.33 เนื่องจาก หาซื้อได้ง่าย ได้ของที่สุด และมีราคาถูก

ส่วนที่ 3 ปัจจัยภายในและภายนอกที่มีผลต่อความมั่นคงด้านอาหารในชุมชนประมงพื้นบ้าน

ปัจจัยที่มีผลต่อความมั่นคงด้านอาหาร จะทำการศึกษาถึง ศักยภาพของชุมชน ได้แก่ ทุนต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ทางกายภาพ ทุนทางมนุษย์ ทุนทางสังคม เป็นต้น และความเสี่ยงในปัจจุบันที่เป็นปัจจัยภายนอก เช่น สภาพอากาศที่แปรปรวน ปัญหาโลกร้อน นโยบายภาครัฐ ฐานทรัพยากรเสื่อมโทรม เป็นต้น

3.1 ศักยภาพและข้อจำกัดของบ้านหน้าทับ

3.1.1 ทุนภายในของบ้านหน้าทับ

- 1) ทุนมนุษย์และทุนสถาบัน บ้านหน้าทับมีผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการทำงานร่วมกันในพื้นที่ และมีชาวบ้านหลายท่านที่มีองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาที่หลากหลายด้าน เช่น ศิลปะการแสดง ศาสนา วัฒนธรรม การเพาะปลูก การทำเรือ เครื่องมือประมง การทำทรงนก การสร้างบ้านและการทำงานไม้ เป็นต้น และบ้านหน้าทับเป็นหมู่บ้านที่มีคนจากหลากหลายกลุ่มเข้ามาร่วมทำงานกับคนในหมู่บ้านในหลากหลายประเด็นตามความรับผิดชอบของหน่วยงานหรือองค์กร ได้แก่ หน่วยงานราชการ คือ ประมงอำเภอท่าศาลา ประมงจังหวัด สถานีพัฒนาถ้ำน้ำปากพอง หน่วยงานที่ท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา องค์การภาคประชาชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์มุสลิมมีะห์บ้านหน้าทับ เครือข่ายประมงพื้นบ้านอำเภอท่าศาลา องค์กรพัฒนาเอกชน เช่น สมาคมดับบ้านดับเมืองและสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ เป็นต้น ซึ่งองค์กรเหล่านี้จัดเป็นต้นทุนทางสถาบันที่จะนำมาสู่การพัฒนาบ้านหน้าทับอย่างยั่งยืน
- 2) ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ชาวบ้านหน้าทับส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ด้วยเหตุนี้ศาสนของศาสนาจึงเชื่อมโยงและเกี่ยวพันกับวัฒนธรรมของชุมชน และสอดคล้องไปกับการใช้ชีวิตของคนในชุมชนที่เป็นแบบเรียบง่าย

ง่าย ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในลักษณะของเครือข่าย มีมัสยิดเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในหมู่บ้าน วัฒนธรรมที่เด่นๆ ได้แก่ เทศกาลถือศีลอด (เดือนรอมฎอน) เทศกาลวันฮารีรายอ (ออกบวช) เทศกาลเฉลิมฉลองวันประสูติของท่านศาสดา (งานเมาลิด) และเทศกาลงานมัสยิดที่จะจัดประจำปี

- 3) ทูนาทางทรัพยากรธรรมชาติ บ้านหน้าพื้นที่ที่มีระบบนิเวศที่หลากหลายและปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา จากเดิมที่เป็นพื้นที่ชายหาดที่มีทรายขาวสะอาดเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ พื้นที่ดังกล่าวได้กลับกลายเป็นพื้นที่ดินโคลนและป่าชายเลน อันเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำและแหล่งประกอบอาชีพที่สำคัญชาวประมงพื้นบ้านในหมู่บ้าน ด้วยระบบนิเวศที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ทำให้ชาวบ้านหน้าทับโดยเฉพาะชาวประมงพื้นบ้านผู้ต้องใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติ เช่น ป่าชายเลน ทะเล ได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ที่จะปรับตัวและดำรงชีวิตภายใต้ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้ดี

3.1.2 ข้อจำกัดบ้านหน้าทับ

- 1) การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศในบ้านหน้าทับ ทำให้ป่าชายเลนเป็นระบบนิเวศใหม่ที่เกิดขึ้นในชุมชน ด้วยเหตุนี้หลายปีที่ผ่านมาจึงมีหน่วยงานและกลุ่มองค์กรเข้ามาทำกิจกรรมปลูกป่าต่อเนื่องแต่สิ่งที่เป็นปัญหาสำหรับการจัดการป่าชายเลนคือ ขาดการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน เพราะกลุ่มคนที่เข้ามาปลูกป่าในบ้านหน้าทับนั้นไม่ได้เป็นคนในพื้นที่ ดังนั้นจึงปลูกป่าเพียงอย่างเดียวแต่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการดูแลและบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามขณะนี้ชาวบ้านหน้าทับกำลังอยู่ระหว่างการจัดทำกฎ กติกา การจัดการป่าชายเลนชุมชนขึ้น เพราะบ้านหน้าทับได้รับการเสนอชื่อให้เป็นพื้นที่นำร่องของตำบลท่าศาลาในการจัดทำป่าชายเลนชุมชน ดังนั้นสิ่งที่จะต้องหนุนเสริมชาวบ้านหน้าทับต่อเนื่องในเรื่องนี้คือ ความรู้ความเข้าใจของคนในชุมชนเรื่องการจัดการทรัพยากรทั้งด้านองค์ความรู้และสิทธิในการจัดการทรัพยากรของชุมชน
- 2) แผนงานและนโยบายของรัฐไม่เอื้อต่อการเสริมสร้างชุมชนเป็นฐานในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาด้านการประมงเป็นอีกประเด็นที่ตำบลท่าศาลาเผชิญมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน โดยเฉพาะกรณีเรือคราดหอยลายที่เข้ามาทำการประมงในเขตประมงพื้นบ้านบริเวณอ่าวท่าศาลา ชุมชนได้ร่วมกันแก้ปัญหาจนสามารถผลักดันให้หน่วยงานภาครัฐมีการตรวจตราจับกุมและการเฝ้าระวังพื้นที่อย่างเข้มงวดในการทำการประมงหอยลาย เป็นผลให้จำนวนเรือคราดหอยลดลง นอกจากนี้ชุมชนได้ยกระดับสู่การขยายเขตประมงพื้นบ้านจาก 3,000 เมตร เป็น 5,400 เมตร หรือการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นตำบลท่าศาลา ว่าด้วย การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2552 ที่สะท้อนรูปธรรมการทำงานร่วมกันระหว่างเครือข่ายประมงพื้นบ้านท่าศาลา และองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา สิ่งเหล่านี้เป็นกระบวนการที่ชุมชนพยายามที่จะแก้ไขปัญหาด้วยตนเองโดยอาศัยช่องทางของรัฐธรรมนูญ ขณะที่กฎหมายหรือนโยบายของหน่วยงานบางหน่วยงานไม่เอื้อต่อการดำเนินการ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกฎหมายลูกและนโยบายให้เอื้อประโยชน์ต่อทุกภาคส่วนและประเทศอย่างแท้จริง
- 3) การจัดการความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติและ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ เป็นประเด็นที่หลายฝ่ายให้ความสนใจเพิ่มมากขึ้นในระดับนโยบายจนกระทั่งมีการจัดทำเป็นแผนแม่บทรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศแห่งชาติพ.ศ. 2553-2562 ขึ้น แต่สถานการณ์ในพื้นที่ขณะนี้คือ ความรู้ความเข้าใจของคนบ้านหน้าทับต่อเรื่องนี้มีน้อยมาก ดังจะเห็นได้จากผลการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามซึ่งจะนำเสนอในหัวข้อถัดไป

3.2 บทบาทหญิงชายในการจัดการภัยพิบัติ

จากการสอบถามความคิดเห็นของคนบ้านหน้าทับส่วนใหญ่มองว่า บทบาทบริหารจัดการชุมชนที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติหรือภัยธรรมชาติจากจำนวนครอบครัวที่เคยประสบภัยพิบัติเป็นหน้าที่ของสามี คิดเป็นร้อยละ 11.67 โดยกิจกรรมที่ครอบครัวทั้ง 3 ฐานะให้ความสำคัญมากที่สุด คือการป้องกัน การลดผลกระทบ การเตรียมความพร้อมรับมือและการช่วยเหลือฟื้นฟูระยะสั้น คิดเป็นร้อยละ 11.67 และงานที่ได้รับความสนใจน้อยที่สุดคือการช่วยเหลือฟื้นฟูระยะยาว คิดเป็นร้อยละ 10.83 และเมื่อพิจารณาถึงบทบาทการตัดสินใจในระดับครัวเรือนพบว่าส่วนใหญ่เป็นการตัดสินใจร่วมทั้งสามีและภรรยา โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมความพร้อมรับมือและการช่วยเหลือฟื้นฟูระยะสั้นอันเนื่องมาจากภัยพิบัติ คิดเป็นร้อยละ 9.17

3.3 การตั้งรับปรับตัวของชุมชนเกี่ยวกับภัยพิบัติ และการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

จากการสอบถามเรื่องภัยธรรมชาติและภัยพิบัติในพื้นที่ (ภัยพิบัติ หมายถึง พายุ ฝนแล้ง น้ำท่วม การกัดเซาะชายฝั่ง การทับถมของตะกอนเลน การเปลี่ยนแปลงของสภาพชายหาด) พบว่า บ้านหน้าทับ ร้อยละ 95.83 ให้ข้อมูลว่าไม่เคยประสบกับภัยธรรมชาติ หรือภัยพิบัติ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่อยู่ในฐานะดี จำนวนร้อยละ 100.00 ของครอบครัวฐานะดีที่ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว และร้อยละ 4.17 ให้ข้อมูลว่าเคยประสบกับภัยธรรมชาติและภัยพิบัติ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่อยู่ในฐานะยากจน ที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน

การตั้งรับปรับตัวและการเตรียมความพร้อมในการรับมือกับภัยพิบัติหรือการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ ในระดับครอบครัว พบว่า ร้อยละ 87.50 ของบ้านหน้าทับไม่ได้มีการเตรียมความพร้อมในเรื่องดังกล่าว ขณะที่ ร้อยละ 12.50 ได้มีการเตรียมการในเรื่องนี้ โดยกลุ่มฐานะดีให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มากที่สุดคือฐานะยากจน คิดเป็นร้อยละ 13.58 ของฐานะยากจน รองลงมาคือ ฐานะดีคิดเป็นร้อยละ 13.33 และฐานะปานกลางคิดเป็น ร้อยละ 8.33 ของฐานะปานกลาง ตามลำดับ

วิธีการที่ชุมชนเตรียมการป้องกัน เพื่อหลีกเลี่ยง ลดผลกระทบ และการป้องกันเหตุความล่าช้าแตกต่างจากภัยพิบัติหรือการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ ประกอบด้วยหลากหลายวิธีการ เช่น การสังเกตสภาพอากาศ เตือนภัยให้คนในชุมชนทราบเมื่อมีข้อมูลหรือการแจ้งเหตุเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว การจัดทำระบบข้อมูลข่าวสารที่สามารถกระจายข่าวทันกับเหตุการณ์และเข้าถึงชุมชน รวมทั้งการถ่ายทอดความรู้เรื่องการเฝ้าระวังภัยทางทะเลและอากาศให้กับลูกหลานในชุมชน เป็นต้น

การลดผลกระทบและการป้องกันที่จัดทำล่วงหน้าเพื่อลดผลกระทบจากภัยพิบัติ หรือการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ โดยการปลูกป่าชายเลน การจัดทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

การเตรียมความพร้อมและการรับมือล่วงหน้าก่อนเกิดภัยหรือจัดการในสถานการณ์ฉุกเฉิน ซึ่งสามารถรับมือกับผลกระทบจากภัยพิบัติได้อย่างทันการณ์และมีประสิทธิภาพ ทางชุมชนเสนอว่าควรจะมีการจัดทำระบบส่งต่อข้อมูลระหว่างกันภายในชุมชนหรือจัดทำแผนหนีภัย แต่ที่ผ่านมาชุมชนไม่ได้มีการดำเนินการเกี่ยวกับการวางแผนป้องกันภัยพิบัติหรือแผนรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศมาก่อน

การฟื้นฟูระยะสั้นและระยะยาว ทางชุมชนเสนอว่าในระยะสั้นหากเกิดภัยพิบัติจริงจะต้องให้การช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัยและ อาชีพ เพื่อให้คนที่ประสบภัยสามารถประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองได้เหมือนเดิม ในกรณีที่ภัยพิบัติดังกล่าวส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีวิต ขณะที่การฟื้นฟูระยะยาวทางชุมชนไม่ได้มีข้อเสนอเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว

ที่ผ่านมาหากเกิดเหตุการณ์ฉุกเฉินหรือเกิดภัยธรรมชาติขึ้นในชุมชน หน่วยงานที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา หน่วยงานราชการจากจังหวัดนครศรีธรรมราช

จากการสอบถามพบว่าชุมชนได้มีการเตรียมความพร้อม โดยการศึกษาดูงานหรือฝึกอบรมเรื่องภัยธรรมชาติ คิดเป็นร้อยละ 1.67 โดยประเด็นที่ศึกษาดูงานได้แก่ การรับมือกับภัยพิบัติทางทะเล หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนคือ เครือข่ายประมงพื้นบ้าน อ่าวท่าศาลา และกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ประมาณปี พ.ศ. 2552 กลุ่มที่ได้รับการอบรมคือ อาสาสมัครพิทักษ์ ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

ความสามารถในการจัดการเมื่อเกิดภาวะประสบภัย เมื่อสอบถามความคิดเห็นเรื่องผลกระทบต่อที่เกิดขึ้นเมื่อเกิดภัย ธรรมชาติ หรือภัยพิบัติในชุมชนว่าจะส่งผลกระทบต่อคนกลุ่มใดมากที่สุดที่ผ่านมา พบว่า ร้อยละ 60.00 มองว่าสามีจะได้รับ ผลกระทบมากที่สุดเพราะออกไปประกอบอาชีพข้างนอก จึงมีความเสี่ยงสูงกว่าคนที่อยู่ในบ้าน รองลงมาคือ ลูก คิดเป็นร้อยละ 20.00 ขณะเดียวกันเมื่อสอบถามถึงการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาเมื่อเกิดสถานการณ์ดังกล่าว ร้อยละ 60.00 มองว่าเป็นบทบาทของ สามี รองลงมาคือลูก คิดเป็นร้อยละ 20.00

3.4 การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ

จากการสอบถามพบว่าคนในบ้านหน้าทับได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับภัยพิบัติคิดเป็นร้อยละ 99.17 โดยกลุ่มคนที่มีฐานะดี และฐานะปานกลาง มีความสนใจที่จะติดตามข้อมูลมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 100.00 สำหรับช่องทางการสื่อสารที่แต่ละครอบครัว ได้ใช้ในการติดตามข้อมูลข่าวสารคือการบอกต่อ คิดเป็นร้อยละ 90.68 รองลงมาคือ โทรทัศน์คิดเป็นร้อยละ 74.58 สำหรับ ช่องทางโทรศัพท์บ้าน ไม่ได้ให้ความสำคัญเลย โดยคิดเป็นร้อยละ 0.00

เมื่อสอบถามถึงความรวดเร็วของข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศที่ได้รับในแต่ละครั้งที่ ผ่านมาพบว่า ร้อยละ 25.00 แสดงความคิดเห็นว่าไม่ล่าช้า และร้อยละ 75.00 เห็นว่ามีความล่าช้า เนื่องจากคนที่มิข้อมูลหรือมี ความรู้และติดตามเกี่ยวกับเรื่องนี้ในชุมชนมีน้อย และที่ผ่านมาพบว่าเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นแล้วจึงจะมีการเข้ามาให้ข้อมูลหรือ แก้ไขตาม รวมทั้งไม่มีหน่วยงานเข้ามาร่วมวางระบบหรือแผนงานที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ ขณะที่ร้อยละ 83.34 แสดงความคิดเห็นว่า ข้อมูลที่ได้รับนั้นง่ายต่อการเข้าใจและเพียงพอแล้ว ขณะที่ร้อยละ 17.66 มองว่าข้อมูลที่ได้รับยังขาดความกระจ่างและไม่เพียงพอ

2. บ้านสระบัว หมู่ที่ 6 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ศึกษา ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มเป้าหมาย

1.1 ข้อมูลทั่วไปของบ้านสระบัว

1.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

บ้านสระบัว ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของหมู่ที่ 6 ของตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีอาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ มีอาณาเขตติดต่อกับ บ้านในดุ้ง (หมู่ที่ 5) ตำบลท่าศาลา

ทิศใต้ มีอาณาเขตติดต่อกับ บ้านหน้าทับ (หมู่ที่ 7) ตำบลท่าศาลา

ทิศตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อกับ อ่าวไทย

ทิศตะวันตก มีอาณาเขตติดต่อกับ อำเภอโพธิ์ทอง

บ้านสระบัวมีระยะทางห่างจากอำเภอท่าศาลาประมาณ 5 กิโลเมตร ชุมชนบ้านสระบัวตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลมีความยาวจากทิศเหนือจรดทิศใต้เป็นระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร

1.1.2 ประวัติบ้านสระบัว

จากการพูดคุยกับผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2553 ณ ที่ทำการกลุ่มออมทรัพย์บ้านสระบัว ประกอบกับข้อมูลจากเอกสารแผนชุมชน (2546) ทำให้เราทราบว่า บ้านสระบัวเริ่มมีผู้คนมาตั้งรกรากเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 1845 สาเหตุที่ชื่อบ้านสระบัวเนื่องมาจากในสมัยก่อนมีสระบัวอยู่บริเวณหัวสนามมะพร้าว มีความยาวของสระนี้กินเนื้อที่เข้าไปในหมู่ที่ 7 ประมาณ 2 เมตร และพื้นที่ของหมู่บ้านจะเป็นป่าและชายทะเล และพบว่ามีสระน้ำอีก 2-3 แห่ง ทางด้านทิศตะวันตกของหมู่บ้าน และก่อนจะถึงชายหาดมีคลองอยู่ด้วย และที่มีชื่อว่าสระบัวเพราะมีบัวอยู่ในสระดังกล่าวมากนั่นเอง

คนกลุ่มแรกที่เข้ามาก่อตั้งหมู่บ้าน ส่วนใหญ่อพยพมาจากจังหวัดทางใต้ตอนล่าง เช่น ปัตตานี กระลันตัน ยะโยหรือยะลา และจังหวัดสตูลอีกเล็กน้อย คนกลุ่มแรกที่มาต่อตั้งหมู่บ้าน คือ ไต๊ะหะมีะ สาเหตุที่คนเหล่านี้เข้ามาตั้งหมู่บ้านในบ้านสระบัวเนื่องมาจากหนีภัยสงครามจากเมืองตนเองมาอาศัยอยู่และทำงานในหมู่บ้าน ประกอบกับพื้นที่บ้านสระบัวติดกับชายฝั่งทะเลอ่าวไทยจึงทำให้ง่ายต่อการประกอบอาชีพประมงซึ่งเป็นอาชีพที่คนกลุ่มนี้มีความถนัด

1.1.3 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรทะเลและทรัพยากรสัตว์น้ำ

อ่าวท่าศาลาเป็นบริเวณที่มีความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะความอุดมสมบูรณ์ของปริมาณและชนิดพันธุ์สัตว์น้ำ ซึ่งปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ในบริเวณนี้มีค่อนข้างสูง เดิมบริเวณด้านหน้าของบ้านสระบัวในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา พื้นที่ที่มีลักษณะเป็นหาดทรายขาวสะอาดและเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช แต่ในปัจจุบัน สภาพของชายหาดและท้องทะเลได้มีการแปรสภาพเป็นพื้นเลนละเอียด ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญต่อสภาพการดำรงชีวิตและการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศตามมาในที่สุด

คอนกรีตหล่อหน้าบ้านสระบัวเป็นคอนกรีตหล่อขนาดใหญ่ อีกทั้งยังเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศในบริเวณดังกล่าว ทำให้กลายเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำชนิดต่างๆ ในที่สุด การใช้ประโยชน์ของชุมชนบ้านสระบัวไม่ได้ใช้ประโยชน์ในตัวทรัพยากรคอนกรีตโดยตรง หากแต่เป็นการเข้าไปอาศัยพื้นที่ในบริเวณดังกล่าวเพื่อทำการประมงสัตว์น้ำชนิดอื่น โดยเฉพาะสัตว์น้ำที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เช่น กุ้งดักแด้ ปลา ปลาดุก เป็นต้น สำหรับการทำการประมงของบ้านสระบัวนั้นสามารถทำได้เกือบทั้งปี (ตารางที่ 5) และลักษณะการทำประมงของที่นี่จะเป็นประมงพื้นบ้าน

ทรัพยากรป่าชายเลน

ในอดีตป่าชายเลนในพื้นที่บ้านสระบัวมีลักษณะเป็นป่าจากตลอดบริเวณแนวคลองก่อนถึงชายหาด กินพื้นที่เป็นบริเวณกว้าง แต่จากการเปลี่ยนแปลงสภาพของระบบนิเวศในปัจจุบันที่ทำให้แนวลำคลองค่อยๆ หายไปทำให้ป่าจากจำนวนมาก หายไปด้วย รวมทั้ง พื้นที่ที่เป็นหาดทรายแปรสภาพกลายเป็นพื้นที่โคลนทำให้เริ่มมีการปลูกพืชป่าเลนเป็นบริเวณกว้าง แต่ส่วนใหญ่มักเป็นการปลูกพืชชนิดเด่นเพียงไม่กี่ชนิด เช่น โกงกางใบใหญ่ จากการสังเกตพบว่าเริ่มมีพืชในกลุ่มของเสมที่เข้ามาโดยธรรมชาติและเติบโตในบริเวณเดียวกัน

การใช้ประโยชน์จากป่าจากในบริเวณบ้านสระบัวมีไม่มากนักเนื่องจากปริมาณป่าจากเริ่มลดลง และเสื่อมโทรมลง ชาวบ้านมีการนำไปบริโภคบ้างแต่ไม่มากนัก สำหรับการนำยอดจากมาทำใบจากสำหรับมวนยาสูบพบได้น้อย เนื่องจากไม่เพียงพอต่อความต้องการในพื้นที่ทำให้ต้องซื้อจากที่อื่น และการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนปลูก ยังไม่กว้างขวางนัก เนื่องจากไม้ยังไม่โตเต็มที่ แต่มีชาวบ้านบางส่วนเข้าไปอาศัยหาปูทะเล (ปูดำ) ในพื้นที่ป่าชายเลนปลูกที่เป็นพื้นเลนบ้าง

ตารางที่ 5 แสดงสัตว์น้ำและเครื่องมือที่ใช้จับในแต่ละช่วง 12 เดือน

ชื่อทรัพยากร	ช่วงเวลา												สถานภาพของทรัพยากร
	มค	กพ	มีค	เมย	พค	มิย	กค	สค	กย	ตค	พย	ธค	
1.ปูม้า : อวนปูม้า													ปริมาณการจับต่อครั้งได้ประมาณ 30 กิโลกรัม กิโลกรัมละ 100 บาท โดยมีต้นทุนในการประมงประมาณ 1,500 บาท ทรัพยากรปูม้าพบมากในบริเวณเดียวกับดอนหอยลาย
2.ปลาทุ : อวนล้อมปลาทุ													ทำประมงในเวลากลางคืน ทั้งหมู่บ้านมีเรือประมาณ 3 ลำ ช่วงที่ทำประมงได้มากคือช่วงที่คลื่นค่อนข้างเรียบสงบ ทรัพยากรปลาทุลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับอดีต
ปลาทุ : อวนลอยปลาทุ													ทำประมงในเวลากลางวัน ทรัพยากรปลาทุลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับอดีต
3.ปลาสาก ปลาเจลิยบ													พบมากในบริเวณปะการังเทียม ซึ่งในอดีตไม่เคยจับได้ใน บริเวณนี้มาก่อน
4.กิ้งตักแตน : อวนลอยปู													ทรัพยากรกิ้งตักแตนพบมากในบริเวณเดียวกับดอนหอยลาย ปริมาณทรัพยากรมีเพิ่มมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับในอดีต
5.กุ้งแชบ๊วย : อวนกุ้ง													ทรัพยากรกุ้งแชบ๊วยมีมากในช่วงที่มีมรสุมใหญ่ ราคาประมาณ 300 บาทต่อกิโลกรัม ทรัพยากรเคยหายไปช่วงหนึ่งที่มีเรือประมงพาณิชย์เข้ามามาก

ชื่อทรัพยากร	ช่วงเวลา											สถานภาพของทรัพยากร	
	มค	กพ	มีค	เมย	พค	มิย	กค	สค	กย	ตค	พย		ธค
6.ปลากระบอก													ในหมู่บ้านมีเรือที่ทำประมงชนิดนี้ประมาณ 3 – 4 ลำ ทำประมงในบริเวณชายฝั่ง
7.ปลากะพง : อวนปลากะพง													ในหมู่บ้านมีเรือที่ทำประมงชนิดนี้ประมาณ 3 – 4 ลำ ทำประมงในบริเวณชายฝั่ง ส่วนใหญ่ไม่ได้ทำเป็นอาชีพหลัก เนื่องจากหลายวันได้ครั้ง แต่ ส่วนมากที่ได้มักมีขนาดใหญ่ ประมาณ 4-5 กิโลกรัม
8.หอยแมงภู่													ไม่ได้ทำเพื่อการค้า เพียงเพื่อการบริโภคในชุมชนเท่านั้น มีการ ดำเนินการโดยกลุ่มเยาวชน

1.3 ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจ

1.3.1 ประชากร ศาสนา และ สาธารณูปโภคพื้นฐาน

ประชากร

บ้านสระบัวมีจำนวนหลังคาเรือนประมาณ 824 หลังคาเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 3,616 คน (ที่มา: ที่ว่าการอำเภอท่าศาลา ณ เดือนธันวาคม 2551) เพศชาย จำนวน 1,794 คน เพศหญิง จำนวน 1,822 คน

ศาสนา

การนับถือศาสนาของคนในชุมชนบ้านสระบัว ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 95 นับถือศาสนาอิสลาม โดยมีมัสยิดจำนวน 1 แห่งชื่อ ซ็อบฮุดดีน และมีมัสยิด (อาคารสถานที่ขนาดเล็กสำหรับละหมาดมีขนาดเล็กกว่ามัสยิด) จำนวน 7 แห่ง นอกจากนี้ประชากรประมาณร้อยละ 5 นับถือศาสนาพุทธ ที่ตั้งของกลุ่มบ้านของชาวไทยพุทธ จำนวน 2 บริเวณ คือ กลุ่มบ้านบริเวณพื้นที่ใกล้ชายหาดติดกับหาดสระบัว ซึ่งแต่เดิมเป็นกลุ่มบ้านที่ทำงานและประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวบริเวณหาดสระบัว และกลุ่มบ้านที่อยู่ห่างออกไปในบริเวณด้านตะวันตกของหมู่บ้านเกือบถึงพื้นที่อำเภอโพธิ์ทองมีจำนวนประมาณ 10 หลังคาเรือน ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก

สาธารณูปโภคพื้นฐาน

น้ำที่ใช้ในการบริโภคและอุปโภคของบ้านสระบัว ส่วนใหญ่ใช้น้ำจากประปาหมู่บ้าน ซึ่งเป็นน้ำประปาบาดาลดำเนินการเจาะโดยองค์การบริหารส่วนตำบล ดำเนินการก่อสร้างในปี 2550 แล้วเสร็จในปี 2551 สามารถรองรับการใช้น้ำได้เกือบทั้งหมดของหมู่บ้านและมีโครงการที่จะขยายการส่งน้ำประปาออกไปยังหมู่บ้านข้างเคียง พื้นที่ให้บริการน้ำประปายกเว้นกลุ่มบ้านไทยพุทธที่อยู่ติดกับตำบลโพธิ์ทองซึ่งอยู่ห่างออกไปมาก อย่างไรก็ตาม ในบริเวณกลุ่มบ้านดังกล่าวทางองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลาได้มีการดำเนินการแจกจ่ายเก็บน้ำขนาดใหญ่สำหรับกักเก็บน้ำ นอกจากนี้ สมาชิกบางส่วนในพื้นที่ยังไม่ใช้น้ำประปา เนื่องจากยังคงใช้น้ำจากบ่อน้ำตื้น แต่พบว่าบ่อน้ำตื้นบางบ่อไม่สามารถใช้ได้เนื่องจากน้ำมีสีออกแดงทำให้ต้องปิดบ่อไป บางกลุ่มบ้าน เช่น บ้านที่อยู่บริเวณใกล้ถนนมีการซื้อน้ำดื่มขนาด 20 ลิตร (ขวดสีเขียว) จากร้านค้าในราคา ขวดละ 10 บาท แหล่งน้ำที่สร้างขึ้นได้แก่ ประปาหมู่บ้าน จำนวน 3 แห่ง บ่อบาดาลสาธารณะ 4 แห่ง บ่อบาดาลส่วนบุคคล 15 บ่อ และบ่อน้ำตื้นส่วนบุคคลจำนวน 100 บ่อ

บ้านสระบัวใช้ไฟฟ้าของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค และในหมู่บ้านมีโรงเรียนจำนวน 2 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านสระบัวและโรงเรียนปัญญาสารธรรม (มูลนิธิ) และมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก/ ศูนย์เด็กก่อนเรียนจำนวน 1 แห่ง คือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านสระบัว

1.3.2 การประกอบอาชีพและรายได้

บ้านสระบัวมีการประกอบอาชีพที่หลากหลายทั้งการทำประมงพื้นบ้าน การทำสวนยางพารา สวนปาล์ม รั้วจางทั่วไป ทำกรรณกและขายกรรนอก เป็นต้น แต่อาชีพประมงจัดเป็นอาชีพหลักของคนในบ้านสระบัว ทั้งนี้พบว่าประมาณร้อยละ 80 ประกอบอาชีพเกี่ยวกับประมงเพียงอย่างเดียว ขณะที่ร้อยละ 20 ประกอบอาชีพประมงควบคู่ไปกับการทำเกษตรกรรม เช่น สวนผลไม้ สวนปาล์ม สวนยางพารา เป็นต้น นอกจากนี้พบว่าประชากรส่วนหนึ่ง ประมาณ 30 – 40 คน ไปทำงานนอกพื้นที่ ซึ่งส่วนมากพบว่าไปทำงานในประเทศมาเลเซียและกรุงเทพฯ โดยเข้าไปทำงานในกลุ่มอาชีพบริการ เช่น เป็นคนงาน

ในร้านอาหาร แต่ไม่ได้เข้าไปทำในส่วนของโรงงานอุตสาหกรรม การทำกรงนกเป็นอาชีพเสริมที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในพื้นที่บ้านสระบัว ซึ่งประชากรประมาณร้อยละ 50 ทำอาชีพเสริมที่เกี่ยวข้องกับการทำกรงนก นอกจากบ้านสระบัว จะมีการผลิตกรงนกเพื่อการค้าแล้ว บ้านสระบัวยังเป็นแหล่งรับซื้อกรงนกที่สำคัญจากหมู่บ้านข้างเคียงเพื่อส่งออกไปขาย ในบริเวณอื่น เช่น กรุงเทพฯ จังหวัดในภาคใต้ รวมถึงบางส่วนของประเทศมาเลเซีย การทำกรงนกในบ้านสระบัวบางกลุ่ม จะมีการผลิตเฉพาะส่วนของกรงนกแล้วนำมาประกอบเป็นกรงนกอีกที่ บางครัวเรือนจะประกอบเป็นกรงนกสำเร็จทั้งกรง หลังจากนั้นจึงนำไปขายกับร้านที่รับซื้อที่อยู่ในชุมชน ทักษะในการทำกรงนก เป็นการฝึกสอนและถ่ายทอดกันเองจากคน ในชุมชนเอง รวมทั้งมีการรวมกลุ่มชาวบ้านเป็นกลุ่มกรงนก

การค้าขายในบ้านสระบัว นอกจากการเปิดร้านขายของชำขนาดเล็กในชุมชนแล้ว การเปิดร้านขายกรงนกเป็นอาชีพที่ควบคู่ไปกับการทำกรงนก โดยบริเวณที่ตั้งร้านค้าตั้งอยู่บริเวณริมถนนสายเอเชีย (ถนนสายเลียบบริมทะเล)

การลอบไปจากเพื่อทำเป็นใบจากสำหรับมวนยาสูบ เป็นอาชีพที่พบได้ในหลายหลังคาเรือน ซึ่งใบจากที่นำมา ลอกส่วนใหญ่จะรับซื้อมาเป็นมัดจากกันตัง จังหวัดตรัง และจังหวัดระนอง

นอกจากนี้รายได้เสริมอีกส่วนหนึ่ง คือการขายมะพร้าว เนื่องจากในพื้นที่บ้านสระบัวมีการปลูกมะพร้าวจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่จะมีรถเข้ามาเก็บและรับซื้อถึงบ้าน โดยจะมารับซื้อทุก 45 หรือ 90 วัน ขึ้นอยู่กับความต้องการมะพร้าว ในตลาด

การประกอบอาชีพรับจ้าง เป็นอีกอาชีพหนึ่งที่พบได้ไม่มากนัก ส่วนใหญ่มักจะเป็นการออกไปทำงานนอกพื้นที่ โดยพบเป็นจำนวนน้อยที่จะรับจ้างในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นในรูปแบบของโรงแกะเนื้อปูขนาดใหญ่ในชุมชนที่มีการจ้าง ลูกจ้างเป็นจำนวนมาก ในบางช่วงพบว่ามีการจ้างงานมากกว่า 70 คน

การประกอบอาชีพทำสวนยางพาราและสวนปาล์มเป็นอาชีพที่มีการทำในช่วงเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมา จากการ เปลี่ยนพื้นที่นาร้างที่ไม่สามารถทำนาได้ เพราะสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปและไม่สามารถคาดการณ์ได้ ที่นาร้าง เหล่านี้ได้ถูกทิ้งว่างเป็นระยะเวลาหนึ่ง จนกระทั่งเริ่มมีการปลูกยางพาราและปาล์มน้ำมันขึ้น พื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่อยู่ ในบริเวณหลังชุมชนติดกับพื้นที่อำเภอโพธิ์ทอง ซึ่งยางพาราและปาล์มน้ำมันที่ปลูกมีอายุประมาณ 10 ปี

การเลี้ยงสัตว์ในหมู่บ้านเป็นการเลี้ยงสัตว์ในปริมาณไม่มากนัก สัตว์ที่เลี้ยงได้แก่ โค และแพะ โดยในหมู่บ้านมี การรวมกลุ่มเพื่อการเลี้ยงโคและนำมูลไปแปรรูปเป็นปุ๋ย

ตารางที่ 6 แสดงสรุปผลวิเคราะห์รายได้โดยเปรียบเทียบรายได้ในปี 2552 ของหมู่ที่ 7 บ้านหน้าทับ ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

ประเภทรายได้	รายได้ ปี 2552 (บาท)
รายได้นอกภาคเกษตร	9,467,209
รายได้จากเงินเดือน ค่าจ้าง ค่าตอบแทน	ไม่มีข้อมูล

ประเภทรายได้	รายได้ปี 2552 (บาท)
รายได้จากการค้าขาย	ไม่มีข้อมูล
รายได้จากการประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมและบริการ	2,958,678
รายได้อื่นๆ เช่น ค่าเช่า ลูกหลานส่งเงินมาให้ ฯลฯ	6,508,531
รายได้ด้านการเกษตร	19,840,700
มูลค่าการผลิตเพื่อการจำหน่าย	17,858,900
การเพาะปลูกเพื่อจำหน่าย	ไม่มีข้อมูล
การเลี้ยงสัตว์เพื่อจำหน่าย	4,774,000
การทำประมงเพื่อจำหน่าย	13,084,900
มูลค่าการผลิตเพื่อการบริโภค	1,981,800
การเพาะปลูกเพื่อบริโภค	ไม่มีข้อมูล
การเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภค	629,700
การทำประมงเพื่อบริโภค	1,352,100
รวม	29,307,909

ที่มา : ศูนย์ข้อมูลเพื่อการพัฒนาชนบท กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (2552)

จากตารางที่ 6 แสดงรายงานสรุปผลวิเคราะห์รายได้โดยเปรียบเทียบรายได้ในปี 2552 ของหมู่ที่ 6 บ้านสระบัว ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่ารายได้ด้านการเกษตร (19,840,700 บาท) จะมีมูลค่าสูงกว่ารายได้จากนอกภาคการเกษตร (9,467,209 บาท) ขณะที่การผลิตส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน เป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย (17,858,900บาท) มากกว่าการผลิตเพื่อบริโภค (1,981,800บาท)

จากการเก็บข้อมูลใช้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 200 ครอบครัวยังในบ้านสระบัว โดยพิจารณาแยกตามลักษณะฐานะทางเศรษฐกิจ พบว่า

4. ครอบครัวยุคใหม่ที่มีฐานะดี เป็นผู้ที่มีอันจะกิน หรือฐานะรวย มีทั้งหมด 25 ครอบครัวยุคใหม่ จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่มีสมาชิกครอบครัวอยู่ระหว่าง 1-7 คน และมีรายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อคนที่ 10,333 บาทต่อเดือน ทั้งนี้มีจำนวน 12 ครอบครัวยุคใหม่ (ร้อยละ 48.80) ประกอบอาชีพค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว/ อุตสาหกรรมครัวเรือน รองลงมาคือประมงพื้นบ้าน 4 ครอบครัวยุคใหม่ (ร้อยละ 16.00) สวนยาง 2 ครอบครัวยุคใหม่ (ร้อยละ 8.00) ข้าราชการ 2 ครอบครัวยุคใหม่ (ร้อยละ 8.00) รับจ้างทั่วไป 2 ครอบครัวยุคใหม่ (ร้อยละ 8.00) ไม่ระบุอาชีพ 2 ครอบครัวยุคใหม่ (ร้อยละ 8.00) และทำสวนปาล์ม 1 ครอบครัวยุคใหม่ (ร้อยละ 4.00) เมื่อพิจารณาข้อมูลด้านการเงินพบว่า 16 ครอบครัวยุคใหม่มีหนี้สินอยู่ระหว่าง 15,000 – 200,000 บาท (ร้อยละ 64.00) และไม่มีหนี้สินจำนวน 9 ครอบครัวยุคใหม่ (ร้อยละ 36.00) ด้านการออมเงินในครอบครัวยุคใหม่พบว่า 22 ครอบครัวยุคใหม่มีการออมเงิน ในจำนวนนี้ 12 ครอบครัวยุคใหม่ (ร้อยละ 48.00) ออมเงินในรูปแบบของธนาคารพาณิชย์ รองลงมาคือการออมเงินทั้งในรูปแบบธนาคารพาณิชย์ควบคู่กับการออมเงินในชุมชน และการ

ออมในชุมชนเพียงแหล่งเดียว เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนเงินล้าน จำนวนละ 5 ครอบครัว (ร้อยละ 20.00) และไม่มีเงินออมในแหล่งใดเลย 3 ครอบครัว (ร้อยละ 12.00) นอกจากนี้ได้มีการออมในรูปแบบอื่นๆ เช่น ทองคำ เครื่องประดับ อสังหาริมทรัพย์ (ที่ดิน) เมื่อสอบถามถึงทุนสำรองฉุกเฉินภายในครอบครัว พบว่า ร้อยละ 80.00 มีทุนสำรองฉุกเฉิน เช่น กรณีที่เกิดเจ็บป่วยไม่สบาย อุบัติเหตุ เกิดภัยธรรมชาติ เป็นต้น คนที่ตัดสินใจในการใช้เงินฉุกเฉิน จะเป็นการตัดสินใจร่วมกันระหว่างสามีและภรรยา คิดเป็นร้อยละ 52.63 รองลงมา คือ การตัดสินใจของภรรยา คิดเป็นร้อยละ 21.05 สำหรับบทบาทของผู้หญิงในครอบครัว พบว่า ผู้หญิงจะมีบทบาทสำคัญในด้านการหารายได้จาก การประกอบอาชีพในชุมชน การจัดเตรียมอุปกรณ์สำหรับประกอบอาชีพ และหารายได้จาก การประกอบอาชีพนอกชุมชน สำหรับหน้าที่ดูแลบ้านที่ผู้หญิงให้ความสำคัญคือ ทำงานบ้าน ทำอาหาร ดูแลให้มีน้ำสะอาดสำหรับครอบครัว ติดต่อธุระต่างๆ นอกชุมชน เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล สถานที่ราชการ ธนาคารและการดูแลบุตร ตามลำดับ

5. ครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง มีทั้งหมด 157 ครอบครัว จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่มีสมาชิกครอบครัวอยู่ระหว่าง 2-10 คน และมีรายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อคนอยู่ที่ 4,167 บาทต่อเดือน ทั้งนี้จำนวน 66 ครอบครัว (ร้อยละ 42.58) ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป รองลงมาจำนวน 45 ครอบครัว (ร้อยละ 29.03) ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน 25 ครอบครัว (ร้อยละ 16.13) ประกอบอาชีพอาชีพค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว/อุตสาหกรรมครัวเรือน เมื่อพิจารณาข้อมูลด้านการเงินพบว่าจำนวน 70 ครอบครัว (ร้อยละ 45.16) มีหนี้สินอยู่ระหว่าง 10,000 – 300,000 บาท และไม่มีหนี้สินจำนวน 87 ครอบครัว (ร้อยละ 54.84) สำหรับการออมเงินในครอบครัวพบว่าจำนวน 116 ครอบครัวที่มีการออมเงิน (ร้อยละ 50.96) โดยแบ่งเป็นออมธนาคารจำนวน 58 ครอบครัว (ร้อยละ 50.00) รองลงมาคือ ออมเงินในชุมชนจำนวน 36 ครอบครัว (ร้อยละ 31.13) การออมเงินทั้งธนาคารและแหล่งออมเงินในชุมชนจำนวน 22 ครอบครัว (ร้อยละ 18.97) และสุดท้ายคือไม่มีการออมเงินจำนวน 41 ครอบครัว (ร้อยละ 16.67) นอกจากนี้ยังมีการออมในรูปแบบอื่นๆ เช่น ทองคำ เครื่องประดับ อสังหาริมทรัพย์ (ที่ดิน) เมื่อสอบถามถึงทุนสำรองฉุกเฉินภายในครอบครัว พบว่า ร้อยละ 51.59 มีทุนสำรองฉุกเฉิน เช่น กรณีที่เกิดเจ็บป่วยไม่สบาย อุบัติเหตุ เกิดภัยธรรมชาติ เป็นต้น คนที่ตัดสินใจในการใช้เงินฉุกเฉิน เป็นการตัดสินใจของสามีและภรรยา คิดเป็นร้อยละ 52.17 รองลงมา คือ การตัดสินใจของสามี คิดเป็นร้อยละ 17.39 สำหรับบทบาทของผู้หญิงในครอบครัว พบว่า ผู้หญิงจะมีบทบาทสำคัญในด้านการหารายได้จาก การประกอบอาชีพในชุมชน และการเตรียมเครื่องมือในการประกอบอาชีพ และสำหรับหน้าที่ดูแลบ้านที่ผู้หญิงให้ความสำคัญคือ ทำอาหาร ทำงานบ้าน ดูแลให้มีน้ำสะอาดสำหรับครอบครัว การดูแลบุตร และติดต่อธุระต่างๆ นอกชุมชน เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล สถานที่ราชการ ธนาคาร ตามลำดับ
6. ครอบครัวที่มีฐานะยากจน หรือขาดเงินทอง มีทั้งหมด 18 ครอบครัว จากการศึกษาพบว่า คนที่มีฐานะยากจนจะมีสมาชิกครอบครัวอยู่ระหว่าง 1 - 10 คน และมีรายได้ไม่แน่นอนไม่สามารถประมาณได้ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปจำนวน 12 ครอบครัว (ร้อยละ 75.00) รองลงมาคือ อาชีพค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว/อุตสาหกรรมครัวเรือน จำนวน 2 ครอบครัว (ร้อยละ 12.50) อาชีพประมงพื้นบ้านจำนวน 1 ครอบครัว (ร้อยละ 6.25) และอาชีพอื่นๆ จำนวน 3 ครอบครัว ตามลำดับ เมื่อพิจารณาข้อมูลด้านการเงินพบว่าจำนวน 5 ครอบครัว (ร้อยละ 27.78) มีหนี้สิน และไม่มีหนี้สินคิดเป็นจำนวน 13 ครอบครัว (ร้อยละ 72.22) สำหรับการออมของครอบครัวที่มีฐานะยากจน พบว่า ครอบครัวที่มีการออมเงินมีจำนวน 6 ครอบครัว (ร้อยละ 33.33) แบ่งเป็นการออมในธนาคารมากที่สุดจำนวน 3 ครอบครัว (ร้อยละ 16.67) ลำดับต่อมาคือการออมเงินในชุมชนจำนวน 2 ครอบครัว

(ร้อยละ 11.11) และการออมเงินทั้งธนาคารและในชุมชนจำนวน 1 ครอบครัว (ร้อยละ 5.56) และที่ไม่มีมีการออมเงินจำนวน 12 ครอบครัว (ร้อยละ 66.67) และพบว่ามี การออมในรูปแบบอื่น เมื่อสอบถามถึงการทุนสำรองฉุกเฉินภายในครอบครัว พบว่า ร้อยละ 27.78 มีทุนสำรองฉุกเฉิน เช่น กรณีที่เกิดเจ็บป่วยไม่สบาย อุบัติเหตุ เกิดภัยธรรมชาติ เป็นต้น คนที่ตัดสินใจในการใช้เงินฉุกเฉิน คือ การตัดสินใจของภรรยา รองลงมาคือการตัดสินใจร่วมกันระหว่างสามี / ภรรยาและการตัดสินใจ ของทุกคนในครอบครัว สำหรับบทบาทของผู้หญิงในครอบครัว พบว่า ผู้หญิงจะมีบทบาทสำคัญในด้านการหารายได้จากการประกอบอาชีพในชุมชน และการเตรียมเครื่องมือในการประกอบอาชีพ และสำหรับหน้าที่ดูแลบ้านที่ผู้หญิงให้ความสำคัญคือ การทำงานบ้าน และทำอาหารดูแลบุตร เป็นงานหลัก

ส่วนที่ 2 การมีอาหารเพียงพอ การเข้าถึงอาหาร ประโยชน์และคุณภาพของอาหาร

2.1 การมีอาหารเพียงพอ

การมีอาหารเพียงพอหรือการพึ่งตนเองได้ ในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง ลักษณะของการได้มาของอาหารในครอบครัว แหล่งที่ได้มาซึ่งอาหาร ปริมาณ ชนิด และความหลากหลายของอาหารจากแหล่งนั้นๆ เพียงพอสำหรับการดำรงชีวิตของคนในครอบครัว และชุมชน รวมทั้งรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในครอบครัวและชุมชน ซึ่งจากการศึกษาโดยแบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย พบว่า

2.3.4 รูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในครอบครัว

ครอบครัวในชุมชนประมงส่วนใหญ่ผู้ที่ทำหน้าที่จัดหาอาหาร คือภรรยาหรือผู้หญิงในครอบครัว และเมื่อเกิดกรณีที่อาหารไม่เพียงพอสำหรับการบริโภคในครอบครัว ฐานะของครอบครัวที่แตกต่างกันจะมีการแก้ไขปัญหาแตกต่างกัน คือ คนฐานะดีจะมีการแก้ไขปัญหาโดยการ ขอความช่วยเหลือจากญาติหรือเพื่อนบ้าน ในขณะที่ฐานะปานกลางและยากจนใช้วิธีการกู้ยืมเงินจากญาติและเพื่อนบ้าน และพบว่าทุกฐานะเลือกการลดปริมาณอาหารในการบริโภคแทนการเปลี่ยนแปลงคุณภาพอาหาร โดยให้เหตุผลว่าแม้จะทานอาหารน้อยลงแต่ก็ได้สารอาหารที่ครบถ้วนและมีประโยชน์ต่อร่างกาย แต่หากบริโภคเพื่อให้อิ่มหรือเพื่อให้อร่อยเพียงอย่างเดียวโดยไม่พิจารณาถึงคุณประโยชน์ของอาหารทำที่สุดก็จะส่งผลกระทบต่อร่างกายในภายหลังได้ สำหรับอาหารที่จะเลือกลดเป็นอันดับแรกคือ อาหารประเภทขนมหวาน ขนมขบเคี้ยว น้ำอัดลม หรือน้ำหวาน เพราะเป็นอาหารที่ไม่ได้ให้คุณประโยชน์ต่อร่างกาย และจัดเป็นอาหารสิ้นเปลือง

2.3.5 ลักษณะการได้มาของอาหารในครอบครัว

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในหมู่บ้านและกลุ่มผู้หญิงเกี่ยวกับลักษณะการได้มาของอาหารเปรียบเทียบกับในระหว่างอดีตและปัจจุบัน พบว่า

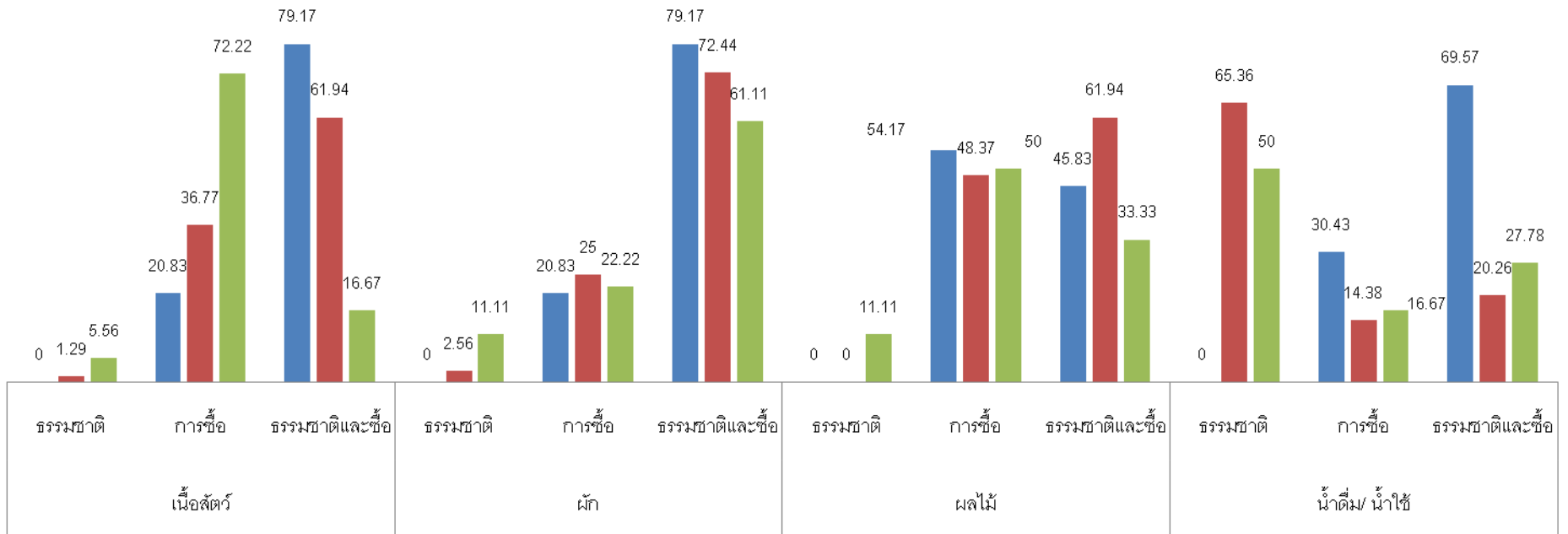
- 1) ลักษณะการได้มาของอาหารในอดีต ย้อนหลังกลับไปประมาณ 50 ปี พบว่า อาหารที่คนในครอบครัวและชุมชนนำมาใช้บริโภคจะได้อาหารจากแหล่งอาหารตามธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ เช่น อาหารทะเล ก็ได้มาจากทะเลโดยการออกเรือของชาวประมง ผักก็ปลูกหรือเก็บจากข้างบ้าน หรือจากเพื่อนบ้าน สำหรับเนื้อสัตว์ประเภท เนื้อแพะ เนื้อไก่ ก็จะเลี้ยงเอาไว้กินกันภายในบ้าน ส่วนเนื้อวัวนั้นจะบริโภคกันเมื่อมีงานของชุมชน

งานศาสนา โดยจะแจกจ่ายกันไปทั่วในชุมชน สำหรับข้าวก็จะมีการปลูกเพื่อบริโภคในแต่ละครอบครัว หรือ ปลูกร่วมกันและแบ่งปันกัน หรือใช้วิธีการแลกเปลี่ยนอาหารระหว่างบ้าน

- 2) ลักษณะการได้มาของอาหารในปัจจุบัน พบว่าคนในชุมชนจะมีการซื้ออาหารกันมากขึ้น โดยเฉพาะอาหารประเภทขนมขบเคี้ยว อาหารสำเร็จรูป และอาหารตามสั่งในร้านต่างๆ อย่างไรก็ตามบางครอบครัวก็ยังคงเลี้ยงสัตว์ และปลูกผักไว้กินเองแต่ก็มีน้อยมาก ข้าวที่เคยปลูกกันในอดีตก็มีการเปลี่ยนไปปลูกยางพารา ปาล์ม และทำสวนผลไม้แทน เนื่องจากพื้นที่เพาะปลูกข้าวมีการเปลี่ยนแปลงสภาพทำให้การทำนาให้ผลผลิตที่ไม่ดี ประกอบกับร้านค้านำเอาข้าวสารมาขายในชุมชน หรือตามตลาดนัดทั้งในและนอกชุมชน หรือสามารถที่จะออกไปซื้อที่อำเภอท่าศาลา และอำเภอเมืองได้เพราะว่าปัจจุบันการคมนาคมสะดวกกว่าในอดีต และมีรถโดยสารประจำระหว่างอำเภอท่าศาลาและอำเภอเมือง วิ่งผ่านหมู่บ้านทุกวัน วันละหลายช่วงเวลา นอกจากนี้ในปัจจุบันแต่ละบ้านมียานพาหนะเป็นของตนเอง เช่น รถจักรยานยนต์ รถยนต์ ทำให้การเข้าไปซื้อของในตัวเมืองมีความสะดวกและง่ายกว่าอดีต

กราฟที่ 6 แสดงลักษณะการได้มาของอาหารแต่ละประเภทในปัจจุบันของบ้านสระบัวเปรียบเทียบกับสถานะทางเศรษฐกิจ

■ ครอบครัวที่มีฐานะดี ■ ครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง ■ ครอบครัวที่มีฐานะยากจน

จากกราฟที่ 6 แสดงลักษณะการได้มาของอาหารแต่ละประเภทในปัจจุบันของบ้านสระบัวเปรียบเทียบกับสถานะทางเศรษฐกิจ พบว่า

- 1) อาหารประเภทเนื้อสัตว์ คนที่ฐานะยากจนจะมีสัดส่วนของการซื้อมากกว่ากลุ่มคนฐานะอื่นคือ คิดเป็นร้อยละ 72.22 ขณะที่กลุ่มคนฐานะปานกลางและฐานะดีอยู่ในสัดส่วนต่ำคือร้อยละ 36.77 และร้อยละ 20.83 ตามลำดับ อย่างไรก็ตามรูปแบบการดำเนินชีวิตเพื่อให้ได้มาของอาหารของคนฐานะดีและฐานะปานกลางเป็นทั้งการหาเองตามธรรมชาติและการซื้อควบคู่กันในอัตราสูง ขณะที่ครอบครัวที่มีฐานะยากจนอัตราการซื้ออย่างเดียวมีค่าสูงมาก เนื่องจากส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างที่ไม่มีการผลิตอาหารได้เอง สำหรับประเภทของเนื้อสัตว์ที่นิยมซื้อได้แก่ เนื้อวัว เนื้อไก่ และอาหารทะเล แหล่งที่จะซื้อเนื้อสัตว์เหล่านี้ คือ ตลาดนัดทั้งในและนอกชุมชน ห้างสรรพสินค้า เมื่อวิเคราะห์ถึงค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารประเภทเนื้อสัตว์ ภาพรวมของทุกฐานะคือ 214 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และเมื่อวิเคราะห์ลงไปในแต่ละฐานะพบว่า ฐานะดีมีค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารประเภทนี้เฉลี่ย 241 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ ฐานะปานกลางมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 215 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และ ฐานะยากจนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 173 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ นอกจากนี้พบว่าบางครอบครัวมีการเลี้ยงสัตว์ไว้กินเอง เช่น ไก่บ้าน และเป็ด เป็นต้น และสำหรับครอบครัวที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่จะรับประทานอาหารทะเล เช่น ปลา ปู ซึ่งชนิดของอาหารจะขึ้นอยู่กับฤดูกาล
- 2) อาหารประเภทผัก ทั้ง 3 ฐานะจะมีสัดส่วนของการซื้ออาหารประเภทนี้ค่อนข้างใกล้เคียงกัน คนฐานะยากจนจะมีสัดส่วนของการเก็บจากธรรมชาติสูงเมื่อเทียบกับฐานะอื่น สำหรับผักที่สามารถหาได้เองตามธรรมชาติส่วนใหญ่ ได้แก่ ตำลึง ตะไคร้ ข่า มะพร้าว กระถิน ชะอม มะระขี้นก ยอดยาร่วง (ยอดมะม่วงหิมพานต์) ใบเล็บครุฑ ลูกฉิ่งฉับ (มะเดื่อ) ผักหวาน กระเพรา เป็นต้น ผักที่คนในหมู่บ้านนิยมซื้อได้แก่ แตงกวา ถั่วฝักยาว ผักบุ้ง คะน้า ผักกาด มะเขือ ถั่วงอก มะเขือเทศ ชะอม พักทอง สะตอ กระหล่ำปลี แครอท ลูกเนียง พริกเขียว เห็ดต่างๆ เป็นต้น โดยแหล่งซื้อผักเหล่านี้ คือ ตลาดนัดทั้งในและนอกชุมชน เมื่อวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารประเภทผักในภาพรวมของทุกฐานะเฉลี่ยคือ 66 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และเมื่อวิเคราะห์แยกแต่ละฐานะพบว่า ฐานะดีมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 70 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ ฐานะปานกลางมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 67 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และ ฐานะยากจนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 53 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์
- 3) อาหารประเภทผลไม้ สัดส่วนของการซื้อและการหาจากธรรมชาติของกลุ่มฐานะปานกลางอยู่ในสัดส่วนที่สูงถึง ร้อยละ 61.94 ของกลุ่ม สำหรับผลไม้ที่สามารถหาได้เองตามธรรมชาติส่วนใหญ่ ได้แก่ เงาะ ทุเรียน มังคุด มะม่วง มะละกอ น้อยหน่า จำปาตะ กระท้อน เป็นต้น และผลไม้ที่นิยมซื้อจะเป็นผลไม้ตามฤดูกาลที่นำมาขายในตลาดนัดทั้งในและนอกชุมชน หรือตามห้างสรรพสินค้า ได้แก่ ฝรั่ง แอปเปิ้ล ลำไย ลิ้นจี่ ส้ม แตงโม องุ่น ลองกอง ทุเรียน สละ เป็นต้น เมื่อวิเคราะห์ถึงค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารประเภทผลไม้ในภาพรวมเฉลี่ย 133 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และวิเคราะห์ลงไปในแต่ละฐานะพบว่า ฐานะดีมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 174 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ ฐานะปานกลางมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 133 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และ ฐานะยากจนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 86 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์
- 4) อาหารประเภทอื่นๆ พบว่า ทุกครอบครัวจะมีการบริโภค ขนมขบเคี้ยว(ขนมถุง ขนมซอง) และเครื่องดื่มประเภท น้ำชา กาแฟ น้ำอัดลม น้ำปั่น น้ำผลไม้ เครื่องดื่มชูกำลัง โดยเฉพาะน้ำชาหรือกาแฟจะบริโภคกันบ่อยในทุกเช้าของวัน หรือเวลาที่มีการจัดประชุมในชุมชน มีทั้งกาแฟหรือชาโบราณชงดื่มเอง หรือเป็นประเภทของที่ซื้อมาจากร้านค้าใน

- ชุมชน หรือห้างสรรพสินค้า นอกจากนี้พบว่า ชนมอบประเภท เค้ก คูกี้ ขนมปัง รวมทั้งขนมหวานต่างๆ เช่น ข้าวเหนียวหน้าต่างๆ ขนมตะโก้ ข้าวต้มมัด ขนมชั้น เป็นต้น ก็เป็นที่นิยมเพราะนำมารับประทานร่วมกับกาแฟ หรือชา โดยสามารถหาซื้อได้ทั้งในชุมชน (ร้านค้าชุมชน ตลาดนัด) และนอกชุมชน (ห้างสรรพสินค้า) จากการศึกษาถึงมูลค่าการซื้ออาหารเหล่านี้ในแต่ละสัปดาห์จะมีมูลค่าเฉลี่ยประมาณ 78 บาท/ครอบครัว และเมื่อวิเคราะห์ลงไปในแต่ละฐานะพบว่า ฐานะดีมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 33 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ ฐานะปานกลางมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 80 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และ ฐานะยากจนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 94 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์
- 5) น้ำดื่มและน้ำใช้ กลุ่มฐานะดีมีสัดส่วนใช้น้ำจากการซื้ออย่างเดียวสูงกว่าฐานะปานกลางและฐานะยากจน และคนฐานะดีจะไม่มีการใช้น้ำจากธรรมชาติ ขณะที่การใช้น้ำจากธรรมชาติเพียงอย่างเดียวพบได้สูงในฐานะปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 65.36 ของกลุ่ม และคนฐานะยากจนคิดเป็นร้อยละ 50.00 ของกลุ่ม จากการสัมภาษณ์เพิ่มเติมพบว่า น้ำธรรมชาติที่ใช้เป็นน้ำฝนและน้ำบ่อต้น สำหรับน้ำประปาจะมีเฉพาะบ้านที่มีพื้นที่ติดกับถนน และน้ำดื่มส่วนใหญ่จะซื้อเป็นถังขนาด 10 ลิตร ขณะที่บางครอบครัวใช้น้ำบ่อในการดื่มกิน

2.3.6 แหล่งอาหารและชนิดอาหารของชุมชน

จากการพูดคุยและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในบ้านสระบัว พบว่า ปัจจุบันแหล่งอาหารของบ้านสระบัวประกอบด้วยแหล่งอาหารหลัก 7 แหล่งได้แก่

- 1) อาหารบริเวณชุมชน คือพืชผักที่ขึ้นเองตามธรรมชาติและสามารถนำมาประกอบอาหารได้ เช่น มะละกอ มะพร้าว มะม่วง มะกูด ผักบุ้ง ฟริก ข่า ตะไคร้ ตำลึง กระถิน ชะอม มะระขี้นก ใบเล็บครุฑ เป็นต้น
- 2) อาหารจากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เป็นอาหารที่ได้จากการเก็บและจับจากแหล่งอาหารธรรมชาติ ได้แก่ ทะเล ป่า ชายเลน สวน ส่วนหนึ่งถูกนำไปบริโภค แต่ส่วนใหญ่ถูกนำไปขายหรือแปรรูปเพื่อขาย เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา กุ้งมะพร้าว เป็นต้น
- 3) อาหารจากการเลี้ยง ในชุมชนบางครอบครัวจะเลี้ยงสัตว์บางชนิดไว้สำหรับเป็นอาหาร เช่น ไก่บ้าน เป็ด แพะ เป็นต้น
- 4) อาหารจากตลาดสด มีอาหารที่หลากหลายประเภท ได้แก่ ข้าวสาร เนื้อหมู เนื้อไก่ เนื้อวัว อาหารทะเล ผลิตภัณฑ์จากอาหารทะเล ผักสด และผลไม้ เช่น คื่นช่าย กระหล่ำปลี ฟริก กระเทียม หัวหอม ฝรั่ง แอปเปิ้ล มังคุด ทุเรียน ส้มแดงโม ฯลฯ รวมทั้งขนมไทย ขนมหวานประเภทต่าง ทั้งขนมทำเองและขนมขบเคี้ยวประเภทต่างๆ
- 5) อาหารจากตลาดนัดชุมชน ส่วนใหญ่เป็นอาหารสด เช่น เนื้อวัว เนื้อไก่ ปลา ปลาหมึก เป็นต้น นอกจากนี้เป็นอาหารสำเร็จรูปและอาหารปรุงรส เช่น ไก่ทอด-ข้าวเหนียว ลูกชิ้นปิ้ง ไก่ย่าง ยำประเภทต่างๆ น้ำอัดลม น้ำปั่น น้ำใส่สี ขนมหวานเป็นถุง เป็นต้น
- 6) อาหารจากร้านค้าในชุมชน ร้านค้าในชุมชนมีหลายประเภทได้แก่ ร้านขายอาหารที่จะขายอาหารตามสั่ง เช่น อาหารจานเดียว ข้าวต้ม ไก่ทอด ข้าวเหนียว รวมทั้ง น้ำชา กาแฟ น้ำอัดลม น้ำหวาน เป็นต้น ร้านโชห่วยจะขายสินค้าสำเร็จรูป ได้แก่ ขนมซอง มาม่า ปลากระป๋อง น้ำอัดลม น้ำแข็ง ผลไม้ สินค้าปรุงรสสำหรับทำอาหาร นม น้ำผลไม้ ฯลฯ

- 7) อาหารจากห้างสรรพสินค้า บ้านสระบัวอยู่ไม่ไกลจากอำเภอท่าศาลา ซึ่งเป็นที่ตั้งของห้างโลตัส และร้านสะดวกซื้อ เซเว่นอิเลฟเว่น จึงทำให้อาหารส่วนหนึ่งมาจากห้างสรรพสินค้า ได้แก่ ข้าวสาร เครื่องปรุง ผลไม้ เนื้อสัตว์ต่างๆ อาหารแช่แข็ง เช่น ลูกชิ้น ข้าวผัด พิซซ่า ขนมปัง ขนมขบเคี้ยว ขนมอบ น้ำอัดลม น้ำหวาน นม น้ำผลไม้ ฯลฯ

2.3.7 การผลิตอาหารในชุมชน

การผลิตอาหารในชุมชน ทำการศึกษาเฉพาะกลุ่มที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและอาชีพประมงพื้นบ้าน เพราะถือเป็นผู้ผลิตที่สำคัญของบ้านสระบัว จากกลุ่มตัวอย่างพบว่า ผู้ผลิตอาหารโดยส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน รองลงมาคืออาชีพเกษตรกรรม คนในครอบครัวที่ทำหน้าที่หลักในการหาอาหารหรือผลิตอาหารคือสามี คิดเป็นร้อยละ 77.55 การผลิตส่วนใหญ่ของคนในบ้านสระบัวเป็นการผลิตเพื่อขาย คิดเป็นร้อยละ 83.70 ขณะที่การผลิตเพื่อเป็นอาหารในครอบครัวมีเพียงร้อยละ 16.30 ของครอบครัวที่มีการผลิตอาหารทั้งหมด และเมื่อสอบถามถึงอาหารที่ผลิตหรือขายได้จากการขายผลผลิตนั้นเพียงพอต่อการดำรงชีวิตของคนในครอบครัวหรือไม่พบว่า ร้อยละ 90.29 มองว่าเพียงพอ ขณะที่ ร้อยละ 9.71 มองว่าไม่เพียงพอ

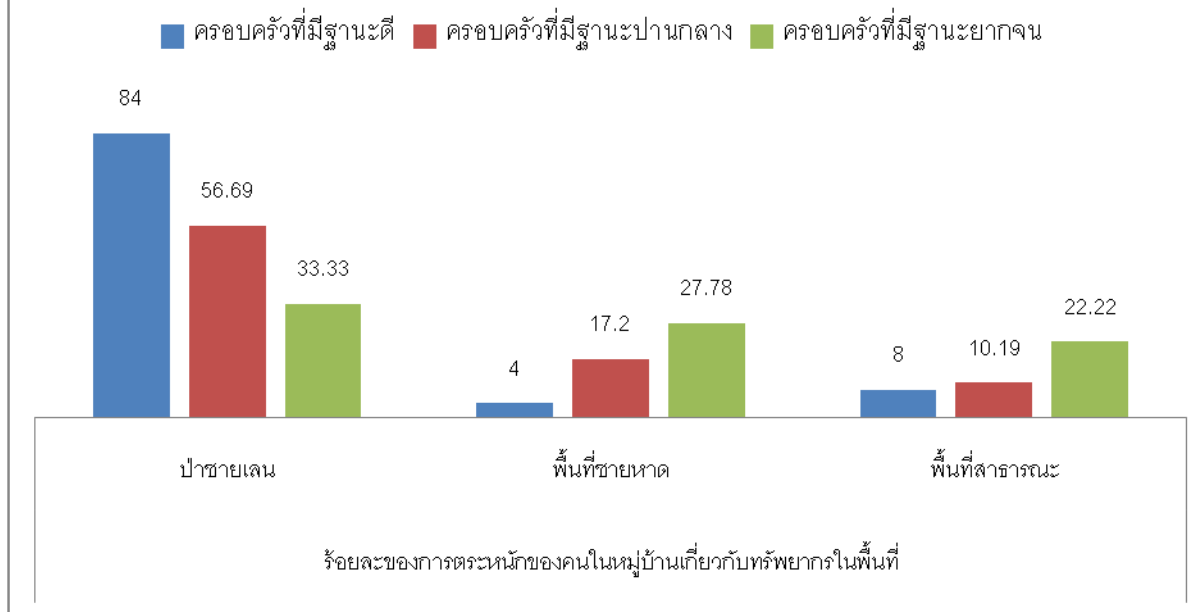
2.2 การเข้าถึงอาหารและสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

การเข้าถึงอาหารและสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษานี้ให้ความสำคัญกับเรื่อง การจัดการฐานอาหาร และความสามารถในการมีอาหาร กล่าวคือ การพูดถึงเรื่ององค์ความรู้ การตัดสินใจ และสิทธิในระดับครอบครัวและชุมชนที่เกี่ยวข้องกับฐานอาหารและฐานทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น จากการศึกษาพบว่า

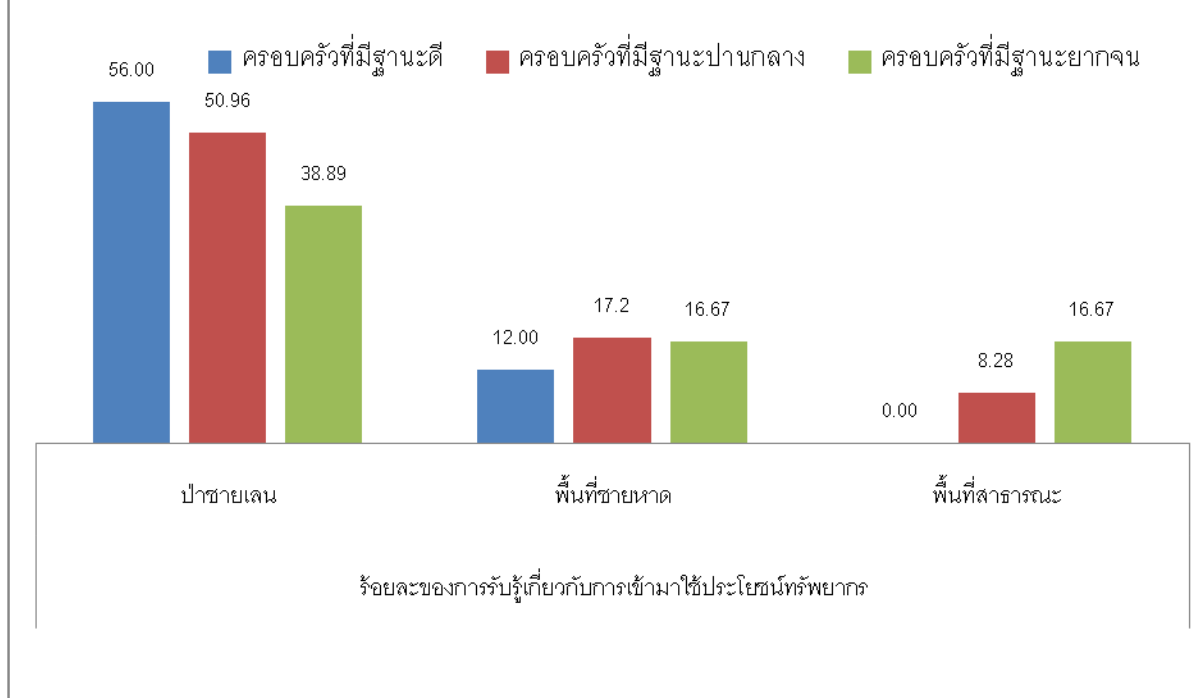
2.2.1 การมีอยู่ของฐานอาหารและฐานทรัพยากร

บ้านสระบัว หมู่ที่ 6 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย ได้แก่ ป่าชายเลน พื้นที่ชายหาด พื้นที่สาธารณะ และทะเล ทรัพยากรเหล่านี้เป็นฐานอาชีพของกลุ่มคนที่หลากหลายในพื้นที่ ดังนั้นการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงความตระหนักรู้ถึงการมีอยู่ของทรัพยากร การรับรู้เรื่องการใช้ประโยชน์ทรัพยากรจากบุคคลภายนอก รวมถึงรูปแบบและวิถีการผลิตที่สัมพันธ์กับทรัพยากรดังกล่าวจึงเป็นประเด็นที่สำคัญ และจากกราฟที่ 7 แสดงร้อยละของการตระหนักรู้ของคนบ้านสระบัวเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ พบว่า ทรัพยากรป่าชายเลน เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่คนทั้งสามกลุ่มฐานะตระหนักรู้ถึงความสำคัญมากที่สุด โดยเฉพาะคนที่มีฐานะดีมีความตระหนักรู้ถึงความสำคัญถึงร้อยละ 84.00 ของกลุ่ม รองลงมาคือ คนที่มีฐานะปานกลาง ร้อยละ 56.69 ของกลุ่ม และคนที่มีฐานะยากจน ร้อยละ 33.33 ของกลุ่ม ซึ่งเป็นลำดับสุดท้าย ขณะที่พื้นที่ชายหาดและพื้นที่สาธารณะคนในฐานะยากจนมีความตระหนักรู้ถึงความสำคัญมากกว่าคนในฐานะปานกลางและคนในฐานะดี

กราฟที่ 7 แสดงร้อยละของการตระหนักของคนบ้านสระบัวเกี่ยวกับ
ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่

กราฟที่ 8 แสดงร้อยละการรับรู้เกี่ยวกับการที่บุคคลภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์
ทรัพยากรธรรมชาติในบ้านสระบัว

จากกราฟที่ 8 แสดงร้อยละการรับรู้เกี่ยวกับการที่บุคคลภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในบ้านสระบัว พบว่า คนทั้งสามกลุ่มฐานะรับรู้ว่า ทรัพยากรป่าชายเลนเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่คนภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์มากที่สุด โดยเฉพาะกลุ่มคนที่มีฐานะดี คิดเป็นร้อยละ 56.00 ของกลุ่ม รองลงมาคือฐานะปานกลาง คิดเป็น 50.96 ของกลุ่ม และสุดท้ายคือ ฐานะยากจน คิดเป็นร้อยละ 38.39 ของกลุ่ม และเมื่อสอบถามเพิ่มเติมพบว่า การเข้ามาใช้ประโยชน์จะเป็นรูปแบบของการอนุรักษ์ เช่น การเข้ามาปลูกป่าชายเลนของหน่วยงานหรือสถาบันการศึกษา เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ เป็นต้น สำหรับพื้นที่ชายหาดเป็นทรัพยากรธรรมชาติอันดับรองลงมาที่คนทั้งสามกลุ่มรับรู้ถึงการเข้ามาใช้ประโยชน์จากบุคคลภายนอก การเข้ามาใช้ประโยชน์จะเป็นในรูปแบบของพื้นที่ออกกำลังกาย จัดกิจกรรมด้านศาสนาของชุมชน เช่น งานมัสยิด รวมทั้งเป็นพื้นที่ศึกษาเกี่ยวกับเขื่อนกั้นคลื่นของนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช และหน่วยงานภายนอกชุมชน กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กรมเจ้าท่า (กรมการขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี) เป็นต้น

2.2.2 การจัดการฐานอาหารและทรัพยากร

จากการศึกษาพบว่าคนในฐานะดี มีความเชื่อหรือคำสอนที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 72.00 และส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านและเกษตรกรรม องค์ความรู้และความเชื่อของคนบ้านสระบัวได้รับการปลูกฝังในรูปแบบของคำสอนของศาสนาอิสลาม ตัวอย่างเช่น การดูแลและรักษาความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติก็เหมือนกับการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระเจ้า นั่นเพราะสิ่งที่เกิดขึ้นทุกอย่างเกิดจากกฎเกณฑ์ของพระเจ้า

การมีความรู้ทางนโยบาย กฎหมาย ที่เกี่ยวข้องกับการทรัพยากร พบว่า กลุ่มคนในฐานะดีเป็นกลุ่มที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 24.00 ของกลุ่ม โดยส่วนใหญ่จะเป็นคนที่ประกอบอาชีพค้าขายธุรกิจส่วนตัว สำหรับคนในฐานะยากจนให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 0.00 ของกลุ่ม สำหรับเรื่องกฎหมายและนโยบายที่คนเหล่านี้ให้ความสนใจ ได้แก่ การจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งของกรมประมง กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เช่น การห้ามจับสัตว์น้ำในฤดูวางไข่ เขตพื้นที่การทำประมงของชาวประมงพื้นบ้าน ห้ามใช้เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมายในการจับสัตว์น้ำ เป็นต้น นอกจากนี้พบว่ากฎหมายที่ออกโดยองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา คือ ข้อบัญญัติท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง เป็นข้อบัญญัติของท้องถิ่นที่ชุมชนให้ความสำคัญ ติดตามและปฏิบัติตามอย่างต่อเนื่อง

2.2.3 ความสามารถในการมีอาหาร

จากการสอบถามกลุ่มตัวอย่างเรื่องสิทธิในที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน พบว่า ในภาพรวมพบว่าบ้านหน้าทับจะมีการครอบครองที่ดินประมาณ 0.65 ไร่/ครอบครัว โดยส่วนใหญ่ถือครองที่ดินน้อยกว่า 0.5 ไร่ จำนวน 81 ครอบครัว (ร้อยละ 40.50) รองลงมาคือถือครองที่ดิน 1.00 - 1.99 ไร่ จำนวน 30 ครอบครัว (ร้อยละ 15.00) อย่างไรก็ตามพบว่ามีจำนวนครอบครัวถึง 47 ครอบครัว (ร้อยละ 23.50) ที่ไม่ได้มีภาระบุเรื่องการถือครองที่ดินส่วนหนึ่งเพราะไม่มีสิทธิในการถือครองที่ดิน และอีกส่วนคือไม่ต้องการระบุในแบบสอบถาม

เมื่อพิจารณาแยกไปตามฐานะพบว่ามีฐานะดีมีที่ดินในครอบครองเฉลี่ย 0.91 ไร่/ครอบครัวย โดยถือครองที่ดินน้อยกว่า 0.50 ไร่ จำนวน 9 ครอบครัวย (ร้อยละ 27.27) รองลงมาคือ 1.00 - 1.99 ไร่ และ 2.00 - 3.99 ไร่อย่างละจำนวน 5 ครอบครัวย (ร้อยละ 15.15) ขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่มีฐานะปานกลางมีที่ดินในครอบครองเฉลี่ย 0.66 ไร่/ครอบครัวย โดยถือครองที่ดินน้อยกว่า 0.50 ไร่ จำนวน 64 ครอบครัวย (ร้อยละ 40.76) รองลงมาคือถือครองที่ดิน 1.00 - 1.99 ไร่จำนวน 25 ครอบครัวย (ร้อยละ 15.92) และกลุ่มตัวอย่างที่มีฐานะยากจน มีที่ดินในครอบครองเฉลี่ย 0.15 ไร่/ครอบครัวย โดยถือครองที่ดินน้อยกว่า 0.5 ไร่ จำนวน 8 ครอบครัวย (ร้อยละ 44.44)

ตารางที่ 8 แสดงจำนวนและร้อยละของการถือครองที่ดินของครอบครัวยในบ้านสระบัว

ขนาดที่ดินที่ถือครอง	สถานะทางเศรษฐกิจ							
	ฐานะดี		ฐานะปานกลาง		ฐานะยากจน		รวมทั้งหมด	
	ครอบครัวย	ร้อยละ	ครอบครัวย	ร้อยละ	ครอบครัวย	ร้อยละ	ครอบครัวย	ร้อยละ
ไม่มีข้อมูล/ไม่สิทธิ	8	24.24	35	22.29	8	44.44	47	23.50
น้อยกว่า 0.50 ไร่	9	27.27	64	40.76	8	44.44	81	40.50
0.50 - 0.99 ไร่	2	6.06	18	11.46	1	5.56	21	10.50
1.00 - 1.99 ไร่	5	15.15	25	15.92	0	0.00	30	15.00
2.00 - 3.99 ไร่	5	15.15	15	9.55	0	0.00	20	10.00
4.00 - 5.99 ไร่	4	12.12	0	0.00	1	5.56	1	0.50
รวมเป็น	33	100.00	157	100.00	18	100.00	200	100.00

จากการพูดคุยและสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนบ้านสระบัว แกนนำเครือข่ายประมงพื้นบ้าน และกลุ่มสตรีบ้านสระบัว เมื่อวันที่ 13 และ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 ทุกกลุ่มต่างเห็นตรงกันว่าทรัพยากรทะเลเป็นแหล่งอาชีพและแหล่งอาหารที่สำคัญของบ้านสระบัว โดยเฉพาะอาชีพประมงพื้นบ้าน เดิมพื้นที่บ้านสระบัวประสบกับปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรเหมือนเช่นหมู่บ้านอื่นๆ ที่ใช้ทรัพยากรในพื้นที่อ่าวท่าศาลา สาเหตุเกิดจากการเข้ามาทำการประมงคราดหอยใน แต่เมื่อภาคประชาชน คือ เครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลา ร่วมมือกับหน่วยงานราชการ คือประมงจังหวัด อำเภอท่าศาลา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคือ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา แก้ไขปัญหาดังกล่าวจนคลี่คลายลง ประกอบกับการทำกิจกรรมฟื้นฟูในอ่าวท่าศาลา เช่น การทำโป๊ะ ทำหม่า ส่งผลให้ทรัพยากรในทะเลฟื้นตัวเพิ่มขึ้น การทำประมงจึงอยู่ในภาวะที่ดีกว่าในอดีต แต่อย่างไรก็ตามด้วยภาวะการณ์ที่ไม่แน่นอนของการทำประมง จึงทำให้หลายครอบครัวยต้องประกอบอาชีพเสริมจากการทำประมง เช่น ทำสวนยางพารา สวนปาล์ม ทรงนบก เป็นต้น

ทรัพยากรป่าชายเลนเป็นอีกแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของบ้านสระบัว เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศจากพื้นที่ชายหาดเป็นพื้นที่ป่าเลน อย่างไรก็ตามสภาพของพื้นที่อยู่ในระหว่างการปรับตัวของระบบนิเวศ ประกอบกับมีการปลูกป่าชายเลนในพื้นที่เพิ่มขึ้น ดังนั้นขณะนี้ป่าชายเลนในบ้านสระบัวจึงอยู่ในระหว่างการฟื้นการเจริญเติบโต การใช้ประโยชน์จึงไม่ชัดเจน

ขณะที่ผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมองว่าที่ดินเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการประกอบอาชีพ แต่เพราะที่ดินในพื้นที่สระบัวไม่มีปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ในการถือครอง จึงไม่มีปัญหาเรื่องการเข้าถึงแหล่งเพาะปลูก แต่สิ่งที่เปลี่ยนไปคือการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่เปลี่ยนจากพื้นที่ทำนา เป็นพื้นที่ปลูกปาล์มและปลูกยางพาราแทน ทำให้มีการใช้สารเคมีในพื้นที่เกษตรเพิ่มมากขึ้น

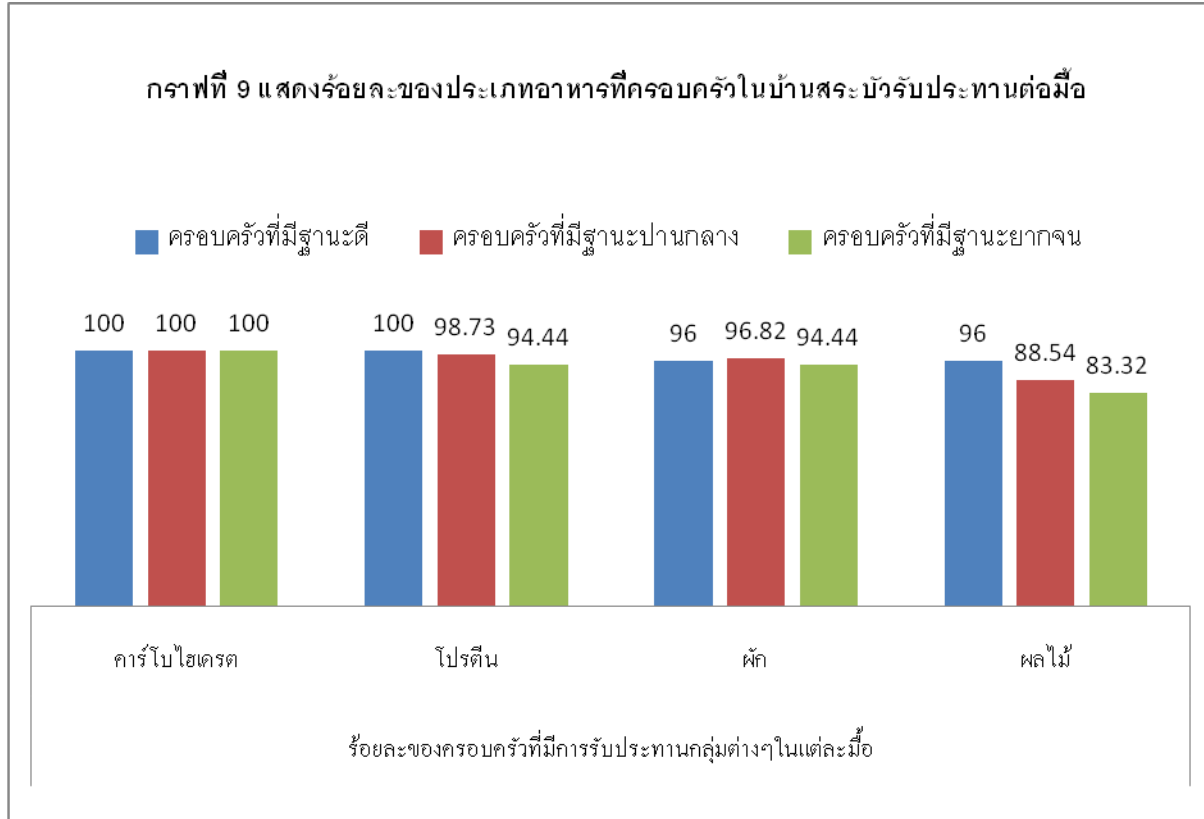
2.3 ประโยชน์และคุณภาพของอาหาร

ด้านประโยชน์และคุณภาพของอาหาร เป็นการพิจารณาถึง พฤติกรรมการรับประทานอาหารในครอบครัว การคำนึงถึงคุณค่าทางโภชนาการและความสะอาดปลอดภัยของอาหาร รวมถึง สุขภาวะทางโภชนาการของคนในชุมชนประมงพื้นบ้าน

2.3.1 พฤติกรรมการรับประทานอาหารในครอบครัว

จากการสอบถามกลุ่มตัวอย่างจำนวน 200 ครอบครัว โดยใช้แบบสอบถาม พบว่า ร้อยละ 79.00 ของกลุ่มตัวอย่างในบ้านสระบัวรับประทานอาหารเช้าครบสามมื้อ โดยคนที่มีฐานะยากจนมีการรับประทานอาหารเช้าครบ 3 มื้อน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 66.67 ของครอบครัวที่มีฐานะยากจน ในขณะที่ครอบครัวที่มีฐานะปานกลางและฐานะดี มีการรับประทานอาหารเช้าครบ 3 มื้อ คิดเป็นร้อยละ 82.17 ของครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง และ 68.00 ของครอบครัวที่มีฐานะดี ตามลำดับ

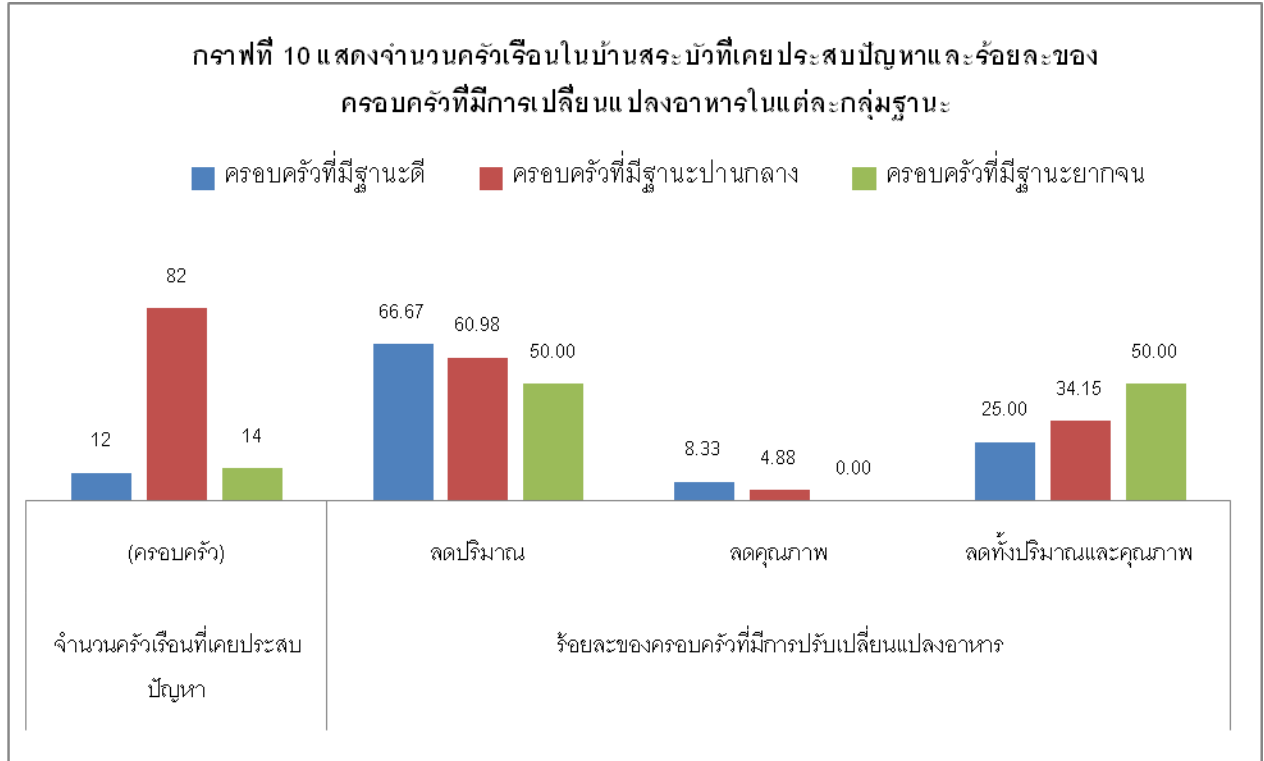
พิจารณาเรื่องการตรงต่อเวลาของการรับประทานอาหารเช้าพบว่า ร้อยละ 65.50 ของกลุ่มตัวอย่าง รับประทานอาหารเช้าตรงต่อเวลา กลุ่มคนที่มีฐานะปานกลางอัตราการรับประทานอาหารเช้าที่ตรงเวลามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 68.15 ของครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง รองลงมาคือ ฐานะยากจน คิดเป็นร้อยละ 66.67 ของครอบครัวฐานะยากจน และครอบครัวฐานะดีมีการรับประทานอาหารเช้าที่ตรงเวลาน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 48.00 ของครอบครัวฐานะดีทั้งหมด

2.3.2 การคำนึงถึงคุณค่าทางโภชนาการและความสะอาดปลอดภัยของอาหาร

จากกราฟที่ 9 แสดงให้เห็นถึงโภชนาการของคนในบ้านสระบัวส่วนใหญ่รับประทานอาหารครบทุกประเภทใน 1 มื้อ อาหารประเภทที่มีการรับประทานทุกมื้อ คือ อาหารในกลุ่มของคาร์โบไฮเดรต และเมื่อพิจารณาแยกตามสถานะทางเศรษฐกิจ พบว่า ครอบครัวที่ฐานะดีและฐานะปานกลางทุกครอบครัวมีการรับประทานอาหารทั้ง 4 ประเภทใน 1 มื้อ มีค่าใกล้เคียงกัน ในขณะที่การรับประทานผลไม้ของคนฐานะยากจนมีต่ำกว่าฐานะอื่น (ร้อยละ 83.32)

เมื่อสอบถามเพิ่มเติมเกี่ยวกับการปรุงอาหารพบว่า ครอบครัวที่มีฐานะดีมีการรับประทานอาหารผ่านการปรุงสุกมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 96.00 ของครอบครัวที่มีฐานะดี รองลงมาคือฐานะปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 94.27 ของครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง สำหรับครอบครัวที่มีฐานะยากจนมีการรับประทานอาหารที่ผ่านการปรุงสุกน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 77.78 ของครอบครัวที่มีฐานะยากจน

จากกราฟที่ 10 แสดงให้เห็นว่าคนในฐานะปานกลางเป็นกลุ่มคนที่เคยประสบกับสภาวะขาดแคลนทางการเงิน หรือ ภัยธรรมชาติ หรือ สถานการณ์ฉุกเฉิน มากที่สุด คือ 82 ครอบครัว รองลงมาคือ ฐานะยากจน 12 ครอบครัว และ ฐานะดี 12 ครอบครัว และเมื่อสอบถามเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงคุณภาพของอาหารเมื่อประสบกับภาวะดังกล่าว พบว่า การแก้ปัญหาเบื้องต้นของครอบครัวทั้ง 3 ฐานะคือ การเลือกที่จะเปลี่ยนแปลงปริมาณอาหารแทนการลดคุณภาพอาหาร ขณะที่ครอบครัวที่มีฐานะยากจน บางครอบครัวที่เลือกลดทั้งคุณภาพและปริมาณของอาหาร (ร้อยละ 50.00)

จากการสอบถามเกี่ยวกับโรคที่เกี่ยวข้องกับการขาดสารอาหาร พบว่า ภาพรวมร้อยละ 4.50 เคยประสบกับปัญหาดังกล่าว และส่วนใหญ่อยู่ในฐานะยากจน พบว่ามีครอบครัวที่เคยมีคนเป็นโรคเกี่ยวกับสารอาหารอยู่ ร้อยละ 11.11 ของคนที่มีฐานะยากจนทั้งหมด

2.3.3 ความคิดเห็นต่อการรับประทานอาหารนอกบ้านและการเลือกซื้ออาหาร

จากแบบสอบถามพบว่า ร้อยละ 90.50 ของคนในชุมชนไม่นิยมรับประทานอาหารนอกบ้าน และส่วนใหญ่คนในฐานะปานกลางไม่นิยม สำหรับ เหตุผลของการไม่นิยมรับประทานอาหารนอกบ้านของคนบ้านสระบัวมีหลายเหตุผลด้วยกัน เช่น สมาชิกในครอบครัวมากการออกไปรับประทานอาหารนอกบ้านทำให้เกิดความสิ้นเปลืองและวุ่นวาย หรือที่ร้านทำอาหารไม่ถูกปากและไม่อร่อยเท่ากับที่ทำเองในครอบครัว ซึ่งการทำอาหารเองที่บ้านจะทำให้ได้อาหารที่ถูกปากและเจริญอาหารมากกว่าทานนอกบ้าน หรือ การทานอาหารนอกบ้านไม่สามารถสร้างหลักประกันเรื่องความสะดวก ความปลอดภัยและถูกหลักศาสนาได้ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามพบว่า ร้อยละ 9.50 นิยมรับประทานอาหารนอกบ้านและส่วนใหญ่เป็นคนที่มีความฐานะดี และสถานที่ที่นิยมไปรับประทานอาหารเช้าคือ ร้านอาหารทั้งในและนอกชุมชน เหตุผลของการรับประทานอาหารนอกบ้านเพราะสะดวก ประหยัด และรวดเร็ว และทำให้ไม่เสียเวลาในการประกอบอาชีพ เพราะส่วนใหญ่ก็ต้องไปประกอบอาชีพทั้งในและนอกชุมชน อย่างไรก็ตามก็ยังให้ความสำคัญกับการประกอบอาหารกินเองภายในครอบครัว หรือการซื้ออาหารสำเร็จรูปมารับประทานร่วมกันในครอบครัว

จากการสอบถามพบว่า ร้อยละ 93.50 ของคนในชุมชนจะเลือกซื้ออาหารตามฤดูกาล กล่าวคือ ร้อยละ 96.00 ของครอบครัวที่มีความฐานะดีจะเลือกซื้ออาหารตามฤดูกาล รองลงมาคือฐานะปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 94.44 ของครอบครัวฐานะปานกลางทั้งหมด และคนที่มีความฐานะปานกลางมีการซื้ออาหารตามฤดูกาล คิดเป็นร้อยละ 92.99 ของครอบครัวฐานะปานกลางทั้งหมด และเมื่อสอบถามเพิ่มเติมพบว่า อาหารที่รับประทานส่วนใหญ่เป็นอาหารที่ผลิตในท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 86.00 เนื่องมาจาก หาซื้อได้ง่าย ได้ของที่สุด และมีราคาถูก

ส่วนที่ 3 ปัจจัยภายในและภายนอกที่มีผลต่อความมั่นคงด้านอาหารในชุมชนประมงพื้นบ้าน

ปัจจัยที่มีผลต่อความมั่นคงด้านอาหาร จะทำการศึกษาถึง ศักยภาพของชุมชน ได้แก่ ทุนต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ทุนทางกายภาพ ทุนทางมนุษย์ ทุนทางสังคม เป็นต้น และความเสี่ยงในปัจจุบันที่เป็นปัจจัยภายนอก เช่น สภาพอากาศที่แปรปรวน ปัญหาโลกร้อน นโยบายภาครัฐ ฐานทรัพยากรเสื่อมโทรม เป็นต้น

6.1 ศักยภาพและข้อจำกัดของบ้านสระบัว

6.1.1 ทุนภายในของบ้านสระบัว

- 4) ทุนมนุษย์ บ้านสระบัวมีผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการทำงานร่วมกันในพื้นที่ และมีชาวบ้านหลายท่านที่มีองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาที่หลากหลายด้าน เช่น ศาสนา วัฒนธรรม การประมง การเกษตร เป็นต้น และสำหรับทุนทางสถาบันที่เข้าร่วมทำงานกับชาวบ้านในบ้านสระบัวนั้นจะมีลักษณะใกล้เคียงกับบ้านหน้าทับ คือ ประกอบไปด้วยหลากหลายหน่วยงาน ได้แก่ องค์กรภาคประชาชนในบ้านสระบัวที่รวมกลุ่มกัน เช่น กลุ่มอนุรักษ์ กลุ่มสหกรณ์ ออมทรัพย์ กลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มสินค้าประมง กลุ่มเลี้ยงโค กลุ่มปฎิชีวนภาพ เป็นต้น นอกจากนี้ได้มีการรวมตัวกับหมู่บ้านอื่นในนาม เครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลา สำหรับหน่วยงานที่ร่วมทำงานด้วย ได้แก่ หน่วยงานราชการ คือ ประมงอำเภอท่าศาลา ประมงจังหวัด สถานีพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง หน่วยงานที่ท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา องค์กรพัฒนาเอกชน เช่น สมาคมดับบ้านดับเมือง และสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ เป็นต้น
- 5) ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม บ้านสระบัวเป็นหมู่บ้านที่มีทุนทางสังคมสูง เพราะเชื่อมโยงและเกี่ยวพันกันในลักษณะเครือญาติ ประกอบกับ ชาวบ้านสระบัวส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ด้วยเหตุนี้คำสอนของศาสนาจึงเชื่อมโยงและสอดคล้องประสานไปกับการใช้ชีวิตของคนในชุมชน กล่าวคือ เป็นลักษณะสังคมที่เอื้อเฟื้อและมีน้ำใจซึ่งกันและกัน โดยมีมัสยิดเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในหมู่บ้าน วัฒนธรรมที่เด่นในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม ได้แก่ เทศกาลถือศีลอด เทศกาลวันฮารีรายอ เทศกาลเฉลิมฉลองวันประสูติของท่านศาสดา และเทศกาลงานมัสยิด

ที่จะจัดประจำปี ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะไม่แตกต่างจากบ้านหน้าทับเนื่องมาจากมีลักษณะของสังคมที่ใกล้เคียงกัน และอยู่ในพื้นที่ติดกัน

- 6) ทูทางทรัพยากรธรรมชาติ บ้านสระบัวมีลักษณะของระบบนิเวศที่เปลี่ยนแปลงจากพื้นที่ชายหาดเป็นพื้นที่ป่าชายเลน เดิมทีพื้นที่ชายหาดของบ้านสระบัวเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ขึ้นชื่อของจังหวัดนครศรีธรรมราช แต่เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศทำให้พื้นที่ชายหาดเริ่มหายไปและกลายเป็นพื้นที่ดินโคลนแทนที่ จึงทำให้มีหน่วยงานหลายองค์กรเข้ามาปลูกป่าชายเลนในพื้นที่ ระบบนิเวศน์ของบ้านสระบัวจึงเปลี่ยนไปแต่ก็ยังคงประโยชน์ต่อชุมชน เช่นเดิม เพราะความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้นำมาซึ่งกลุ่มคนที่สนใจศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศที่เกิดขึ้น รวมทั้งเข้ามาเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศใหม่ให้กลายเป็นป่าชายเลนที่สมบูรณ์

6.1.2 ข้อจำกัดบ้านสระบัว

- 4) กฎหมายและนโยบายที่มีอยู่ไม่สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างแท้จริง ที่ผ่านมามีการทำศาลาประมงกับปัญหาการเข้ามาลักลอบทำประมงหอยลายของเรือประมงพาณิชย์ขนาดใหญ่ ซึ่งการเข้ามาทำประมงของเรือเหล่านี้ทำให้เกิดการรบกวนระบบนิเวศเป็นอย่างมาก เนื่องจากในการทำประมงหอยลายจะต้องคราดหอยลงไปในพื้นที่โคลนทำให้เกิดการรบกวนตะกอนขึ้นมาทำให้น้ำขุ่น ส่งผลต่อสัตว์น้ำชนิดอื่นที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น และกระทบต่อการทำประมงของชาวประมงพื้นบ้าน การดำเนินงานที่ผ่านมาของชุมชนคือได้ร่วมกับเครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลาและองค์การบริหารส่วนตำบล ในการทำประกาศและการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นตำบลท่าศาลาว่าด้วยการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2552 ขึ้น การดำเนินการดังกล่าวอาศัยหลักการในรัฐธรรมนูญเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหา ขณะที่กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง เช่น กฎหมายประมง ไม่ได้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงกฎหมายให้มีความทันสมัยและสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ
- 5) ปัญหาการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศชายฝั่งในอ่าวท่าศาลา การกัดเซาะชายฝั่งและการงอกใหม่ของพื้นที่ที่เป็นประเด็นปัญหาหนึ่งสร้างความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพให้เกิดขึ้นกับพื้นที่ชายฝั่ง และการที่พื้นที่ชายหาดเปลี่ยนแปลงไปทั้งเพิ่มขึ้นและงอกใหม่มีผลโดยตรงต่อระบบนิเวศทางทะเลและชายฝั่ง รวมถึงพื้นที่ท่องเที่ยวและสัตว์น้ำที่อาศัยอยู่ในทะเลและชายฝั่ง ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและชีวภาพเท่านั้นแต่ยังส่งผลกระทบต่อตรงกับการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตชุมชนชายฝั่ง ทั้งเรื่องที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพและความเสี่ยงทางกายของพื้นที่ ที่ผ่านมามีการดำเนินการแก้ปัญหาจากหน่วยงานรัฐ คือ กรมการขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี เช่น ก่อสร้างเขื่อนกันคลื่นรูปแบบต่างๆ ในพื้นที่ การถมที่เพื่อขยายพื้นที่ชายหาด แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาเรื่องการกัดเซาะหรือการงอกใหม่ในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง

6.2 บทบาทหญิงชายในการจัดการภัยพิบัติ

จากการสอบถามความคิดเห็นของคนบ้านสระบัว พบว่า บทบาทการบริหารจัดการชุมชนที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติหรือภัยธรรมชาติจากจำนวนครอบครัวที่เคยประสบภัยพิบัติ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและการลดผลกระทบเป็นการตัดสินใจร่วมกัน ทั้งสามีและภรรยา ขณะที่เรื่องการฟื้นฟูระยะยาวสามีจะทำหน้าที่หลักในการบริหารจัดการ โดยกิจกรรมที่ครอบครัวทั้ง 3 กลุ่ม

ฐานะให้ความสำคัญมากที่สุด คือการป้องกันภัยพิบัติ คิดเป็นร้อยละ 26.00 กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการป้องกัน เช่น การปลูกป่าชายเลน การทำเขื่อนกันคลื่น (ลดการกัดเซาะชายฝั่ง) รองลงมาคือ การลดผลกระทบ กิจกรรมที่ชุมชนให้ความสำคัญ เช่น การปลูกป่าชายเลน การสร้างเขื่อนกันคลื่น การทำแนวเขตอนุรักษ์ และงานที่ได้รับความสนใจน้อยที่สุดคือการช่วยเหลือฟื้นฟูระยะยาว คิดเป็นร้อยละ 7.00 และเมื่อพิจารณาถึงบทบาทการตัดสินใจในระดับครัวเรือนพบว่า ส่วนใหญ่เป็นการตัดสินใจร่วมกันทั้งสามีและภรรยาโดยประเด็นที่จะตัดสินใจคือเรื่องเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติ คิดเป็นร้อยละ 17.24

6.3 การตั้งรับปรับตัวของชุมชนเกี่ยวกับภัยพิบัติ และการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ

จากการสอบถามเรื่องภัยธรรมชาติและภัยพิบัติในพื้นที่ (ภัยพิบัติ หมายถึง พายุ ฝนแล้ง น้ำท่วม การกัดเซาะชายฝั่ง การทับถมของตะกอนเลน การเปลี่ยนแปลงของสภาพชายหาด) พบว่า บ้านสระบัว ร้อยละ 59.50 ให้ข้อมูลว่าไม่เคยประสบกับภัยธรรมชาติ หรือภัยพิบัติ ขณะที่ร้อยละ 40.50 ให้ข้อมูลว่าเคยประสบกับภัยธรรมชาติหรือภัยพิบัติ คนกลุ่มที่เคยประสบภัยพิบัติส่วนใหญ่คือ กลุ่มคนที่อยู่ในฐานะดีที่ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 48.00 ในขณะที่ครอบครัวที่มีฐานะปานกลางและยากจนประสบภัยธรรมชาติและภัยพิบัติในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คิดเป็นร้อยละ 39.49 ของครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง และ 38.89 ของครอบครัวที่มีฐานะดี ตามลำดับ

จากการสอบถามเพิ่มเติมจากชาวบ้านสระบัวและข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา ทำให้ได้ข้อมูลว่า จังหวัดนครศรีธรรมราช ในช่วงกลางเดือนตุลาคมเป็นต้นไป จนถึง เดือน พฤศจิกายน มีโอกาสเสี่ยงต่อการได้รับผลกระทบจากพายุหมุนเขตร้อน เพราะใน ช่วงดังกล่าว พายุมีโอกาสที่จะเคลื่อนเข้าสู่จังหวัดและก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงมากที่สุด ซึ่งจากข้อมูล ตั้งแต่ พ.ศ. 2494 -2539 ปรากฏว่าพายุเคลื่อนตัวจากอ่าวไทย และขึ้นฝั่งที่จังหวัด นครศรีธรรมราช 10 ลูก ส่วนใหญ่มีกำลังแรงเป็นพายุดีเปรสชัน แต่เนื่องจากสภาพภูมิประเทศที่มีชายฝั่งทะเลเป็นแนวยาวติดต่อกับอ่าวไทย จังหวัดนครศรีธรรมราชจึงมีโอกาสได้รับผลกระทบจากพายุดีเปรสชันด้วย โดยมีพายุ 2 ลูก จากจำนวนทั้งหมด 10 ลูก เคลื่อนที่ขึ้น ฝั่งขณะมีกำลังแรงขึ้นพายุโซนร้อนส่งผลกระทบต่อจังหวัดทั้งเนื่องจากกระแสลมที่พัดแรงจัด และฝนที่ตกหนักมากจนเกิดอุทกภัยเป็นบริเวณกว้าง พายุ 2 ลูกดังกล่าวได้แก่ พายุ โซนร้อน " แฮเรียต " ที่เคลื่อนขึ้นฝั่งบริเวณแหลมตะดุมทุก เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2505 นับเป็นภัยธรรมชาติที่รุนแรง ที่สุดที่เคยเกิดขึ้นในจังหวัดนครศรีธรรมราช อีกลูกหนึ่ง คือ พายุโซนร้อน " ฟอโรเรสต์ " ที่เคลื่อนขึ้นฝั่งเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2535

การตั้งรับปรับตัวและการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติหรือการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ ในระดับครอบครัว พบว่า ร้อยละ 64.82 ไม่ได้มีการเตรียมความพร้อมในเรื่องดังกล่าว ขณะที่ ร้อยละ 35.18 ได้มีการเตรียมกันในเรื่องนี้ โดยกลุ่มฐานะดีให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มากที่สุดคือฐานะดี คิดเป็นร้อยละ 41.67 รองลงมาคือ ฐานะปานกลางและฐานะยากจน ร้อยละ 35.67 และ 22.22 ตามลำดับ

วิธีการที่ครอบครัวดำเนินการเตรียมการป้องกัน เพื่อหลีกเลี่ยง ลดผลกระทบ และการป้องกันเหตุความล่อแหลมต่างๆ จากภัยพิบัติหรือการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ ประกอบด้วยหลากหลายวิธีการ เช่น การติดตามข้อมูลข่าวสาร สำหรับในระดับชุมชนจะทำการเตรียมความพร้อมโดยการส่งต่อข้อมูลข่าวสารให้คนในชุมชนได้เตรียมความพร้อมกรณีที่เกิดภัยพิบัติ เช่น พายุ น้ำท่วม

รวมทั้งการประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล ฝ่ายปกครองของอำเภอ เป็นต้น รวมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง เช่น การปลูกป่าชายเลนและดูแลรักษา เป็นต้น

การลดผลกระทบและการป้องกันที่จัดทำล่วงหน้าเพื่อลดผลกระทบจากภัยพิบัติ หรือการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ โดยการสร้างเขื่อนกันคลื่นเพื่อป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง การปลูกป่าชายเลนเพื่อเป็นการป้องกันลมและคลื่น การจัดทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำเพื่อลดความแรงของกระแสน้ำเมื่อเกิดคลื่น เป็นต้น

การเตรียมความพร้อมและการรับมือล่วงหน้าก่อนเกิดภัยหรือจัดการในสถานการณ์ฉุกเฉิน ที่สามารถรับมือกับผลกระทบจากภัยพิบัติได้อย่างทันการณ์และมีประสิทธิภาพ ทางชุมชนเสนอว่าในระดับครัวเรือนควรจะมีการเตรียมทุนสำรองสำหรับกรณีฉุกเฉิน และในระดับชุมชนควรจะมีการติดต่อข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่องทั้งจากโทรทัศน์ วิทยุสื่อสารระหว่างชาวประมง รวมทั้งประกาศเสียงตามสายขององค์การบริหารส่วนตำบล นอกจากนี้ควรมีการวางแผนในระดับชุมชนที่เกี่ยวกับการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ และแผนอพยพสำหรับชุมชนในพื้นที่เสี่ยง หรือครอบครัวที่อยู่ในพื้นที่เสี่ยง ทั้งเสี่ยงจากพายุและเสี่ยงจากน้ำท่วม อย่างไรก็ตามชุมชนและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องไม่ได้มีการดำเนินการเกี่ยวกับการวางแผนป้องกันภัยพิบัติหรือแผนรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ เนื่องมาจากประเด็นนี้ถูกมองว่าเป็นเรื่องไกลตัว และหน่วยงานท้องถิ่นส่วนใหญ่จะไม่มีข้อมูลและประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว

การฟื้นฟูระยะสั้นและระยะยาว ทางชุมชนเสนอว่าในระยะสั้นหากเกิดภัยพิบัติหรืออากาศที่แปรปรวนอย่างรุนแรงในพื้นที่จริงจะต้องรีบให้การช่วยเหลือเรื่องชีวิตและทรัพย์สิน และงานอาชีพกับผู้ประสบภัยก่อน โดยเฉพาะกรณีภัยพิบัติหรืออากาศที่แปรปรวนอย่างรุนแรงดังกล่าวส่งผลกระทบต่อชีวิตชีวิตของผู้ประสบภัย ขณะที่การฟื้นฟูระยะยาวทางชุมชนเสนอให้มีการฟื้นฟู ป้องกัน และอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างเป็นระบบ เช่น การป้องกันการเข้ามาทำการประมงที่ผิดกฎหมาย การปลูกป่าชายเลนเพิ่มเติม การสร้างเขื่อนเพื่อลดผลกระทบจากคลื่น เป็นต้น

ที่ผ่านมาหากเกิดเหตุการณ์ฉุกเฉินหรือเกิดภัยธรรมชาติขึ้นในชุมชน หน่วยงานที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือจะเป็น องค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา และจากการสอบถามพบว่าชุมชนได้มีการเตรียมความพร้อม โดยการศึกษาดูงานหรือฝึกอบรมเรื่องภัยธรรมชาติ คิดเป็นร้อยละ 6.00 โดยประเด็นที่ศึกษาดูงานทั้งในชุมชนและนอกชุมชน และประเด็นที่ได้รับการฝึกอบรมจะเป็นเรื่องการพิทักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนคือ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ซึ่งดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551-2552 นอกจากนี้ได้มีการไปศึกษาดูงานเรื่องการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งโดยชุมชนในจังหวัดสตูล ในปี พ.ศ.2552 ซึ่งสนับสนุนโดยองค์กรพัฒนาเอกชน คือ สมาคมตำบลบ้านดับเมืองและมูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นต้น

ความสามารถในการจัดการเมื่อเกิดภาวะประสพภัย เมื่อสอบถามความคิดเห็นเรื่องผลกระทบที่เกิดขึ้นเมื่อเกิดภัยธรรมชาติหรือภัยพิบัติในชุมชนว่าจะส่งผลกระทบต่อคนกลุ่มใดมากที่สุดที่ผ่านมา พบว่า ร้อยละ 47.83 มองว่าลูกจะได้รับผลกระทบมากที่สุดเพราะส่วนใหญ่เด็กจะไม่เคยประสบกับเหตุการณ์ในลักษณะนี้มาก่อน อาจจะทำให้ตกใจและไม่สามารถควบคุมสติในการ

เอาตัวรอดได้เหมือนกับผู้ใหญ่ที่จะมีสติและประสบการณ์ในการเอาตัวรอดจากสถานการณ์ฉุกเฉินได้ดีกว่า รองลงมาคือ สามี คิดเป็นร้อยละ 28.26 ขณะเดียวกันเมื่อสอบถามถึงการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาเมื่อเกิดสถานการณ์ดังกล่าว ร้อยละ 75.82 มองว่าเป็นบทบาทของ สามี รองลงมาคือลูก คิดเป็นร้อยละ 12.09

6.4 การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ

บ้านสระบัวได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศคิดเป็นร้อยละ 90.50 โดยกลุ่มคนที่มีฐานะดีมีความสนใจที่จะติดตามข้อมูลมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 96.00 ของกลุ่ม รองลงมาคือคนที่มีฐานะปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 89.81 ของกลุ่ม และสุดท้ายคือคนที่มีฐานะยากจนคิดเป็นร้อยละ 88.89 ของกลุ่ม สำหรับช่องทางการสื่อสารที่แต่ละครอบครัวได้ใช้ในการติดตามข้อมูลข่าวสารคือโทรทัศน์ คิดเป็นร้อยละ 86.24 รองลงมาคือการบอกต่อ คิดเป็นร้อยละ 60.32 สำหรับช่องทางโทรศัพท์บ้าน ได้ถูกให้ความสำคัญน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 1.59 และหลายความคิดเห็นมองว่าเพื่อให้ชุมชนเข้าถึงข้อมูลควรจะมีเพิ่มช่องทางการกระจายข้อมูลโดยการใช้รถกระจายเสียงเคลื่อนที่ และประกาศตามเสียงตามสายควบคู่กันไปด้วย

เมื่อสอบถามเรื่องความเร็วของข้อมูลที่ได้รับในแต่ละครั้งที่ผ่านมามีพบว่า ร้อยละ 83.00 แสดงความคิดเห็นว่าไม่ล่าช้า และร้อยละ 17.00 เห็นว่ามีความล่าช้า เนื่องจากส่วนใหญ่มักเกิดเหตุการณ์ขึ้นก่อนแล้วจึงจะมีการให้ข้อมูล ขณะที่ร้อยละ 83.00 แสดงความคิดเห็นว่าข้อมูลที่ได้รับนั้นง่ายต่อการเข้าใจและเพียงพอแล้ว และร้อยละ 17.00 มองว่าข้อมูลที่ได้รับยังขาดความกระจ่างและไม่เพียงพอ เนื่องจากคนที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวมีน้อย และส่วนใหญ่ไม่สามารถเชื่อมโยงได้ว่าเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันและงานอาชีพของตนเองอย่างไร ด้วยเหตุนี้จึงมีความสำคัญกับเรื่องภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศยังมีน้อยและยังคงมองว่าเป็นเรื่องไกลตัว

3 บ้านมดตะนอย หมู่ที่ 3 ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ศึกษา ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มเป้าหมาย

1.4 ข้อมูลทั่วไปของบ้านมดตะนอย

1.4.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

บ้านมดตะนอย ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของหมู่ที่ 3 ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง อยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบขององค์กรบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงระยะทางจากหมู่บ้านถึงที่ว่าการอำเภอกันตัง 28 กิโลเมตร ลักษณะการตั้งหมู่บ้านเป็นพื้นที่ราบขนานไปกับแนวชายฝั่งทะเลอันดามัน ทอดตัวยาวตามแนวทะเล จากทิศเหนือจรดทิศใต้

เนื้อที่ของชุมชนบ้านมดตะนอยมีทั้งหมดประมาณ 3,650 ไร่ (5,839,380 ตารางเมตร) โดยแบ่งออกเป็นพื้นที่ป่าสงวน 3038 ไร่ พื้นที่ป่าชุมชน 384 ไร่ และพื้นที่ชุมชน 228 ไร่³ หมู่บ้านมีอาณาเขตติดต่อก็คือ

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ป่าชายเลนและบ้านสุโหงบาตุ ต.เกาะลิบง อ.กันตัง จ.ตรัง

ทิศใต้ ติดต่อกับ ทะเลอันดามันและเกาะลิบง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ป่าชายเลนและบ้านสุโหงบาตุ ต.เกาะลิบง อ.กันตัง จ.ตรัง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ คลองเจ้าไหมและบ้านเจ้าไหม ต.เกาะลิบง อ.กันตัง จ.ตรัง

1.4.2 ประวัติบ้านมดตะนอย

จากการสัมภาษณ์นายเรือะหมาน ทะเลเล็ก อายุ 81 ปี⁴ เล่ากันมาว่า บ้านมดตะนอย เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนผืนแผ่นดินใหญ่ ตั้งเดิมเรียกว่า “บุโหลล” ชุมชนบ้านมดตะนอยสมัยก่อนตั้งอยู่ที่บริเวณมดตะนอยล่าง ปัจจุบันกลายเป็นที่ตั้งของมดตะนอยรีสอร์ท คนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานสมัยนั้นมาจากมาเลเซีย แถวไทรบุรี เข้ามาเพื่อหาพื้นที่เพื่อประกอบอาชีพประมง สมัยก่อนพื้นที่บริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์เนื่องจากเต็มไปด้วยป่าชายเลน ทำให้มีทรัพยากรสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ เมื่อเข้ามาจับจองก็ได้เริ่มก่อสร้างบ้านเรือนขึ้นบริเวณชายฝั่ง เนื่องจากสะดวกและใกล้กับทะเลซึ่งเป็นแหล่งทำมาหากินของชาวประมงและที่บริเวณนี้มีมดตะนอยเป็นจำนวนมาก เดินไปตรงไหนก็เจอแต่มดตะนอย จากนั้นเมื่อคนเข้ามาอยู่แล้วเขาก็จะปักธงเป็นสีต่างๆ เอาไว้ เพื่อให้รู้ว่าเกาะนี้หรือบริเวณนี้มีคนอยู่แล้ว ซึ่งขณะนั้นมีคนอยู่ประมาณ 2-3 ครัวเรือน และเรียกชื่อบริเวณที่ตั้งถิ่นฐานนี้ว่า กัมปงสี่มุดจ็อนอย ซึ่งเป็นภาษามลายู แปลว่าหมู่บ้านมดตะนอย

เมื่อคนข้างนอกเห็นว่าผู้คนอาศัยอยู่ก็อพยพเข้ามาเรื่อยๆ จนเป็นกลายชุมชนเล็กๆ ต่อมาได้เกิดโรคระบาดขึ้นภายในหมู่บ้านผู้คนล้มตายกันมากจากเป็นอหิวาตกโรค (ชาวบ้านเรียกว่าโรคใช้น้ำ) เฉลี่ยการตายวันละ 4-5 คนต่อวัน ทำให้กูโบร์ (สถานที่ฝังศพ) มีพื้นที่ไม่พอในการฝังศพ บางคนต้องฝังศพไว้หน้าบ้าน และบางบ้านมีศพอยู่ภายในบ้านเพราะ

³ START

⁴ วันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2553 ณ โรงเรียนบ้านมดตะนอย

ญาติได้ย้ายออกจากหมู่บ้านไปก่อนแล้วจึงกลับมาฝังภายหลัง การเกิดโรคระบาดในครั้งนี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ผู้คนในชุมชนต้องอพยพโยกย้ายออกจากพื้นที่ โดยบางส่วนไปอยู่ที่เกาะมุกด์ เกาะลิบง พระม่วง ท่าโต๊ะเมฆ สุ ไหง่บาตู และบางส่วนย้ายออกมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่บ้านมดตะนอยในปัจจุบันที่ห่างจากหมู่บ้านเดิมเล็กน้อย อย่างไรก็ตามเมื่อโรคระบาดหมดไปชาวบ้านบางส่วนก็ได้ย้ายกลับมาอยู่ในพื้นที่เดิม

1.4.3 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สภาพทางกายภาพของชุมชนบ้านมดตะนอยนี้มีลักษณะที่ล้อมรอบด้วยทะเลและป่าชายเลน ทำให้พื้นที่ถูกแบ่งออกเป็นสองฝั่งคือ ฝั่งทะเลและฝั่งป่าชายเลน ด้วยเหตุนี้ทรัพยากรสัตว์น้ำและพันธุ์ไม้ในป่าชายเลนจึงมีความหลากหลายและความอุดมสมบูรณ์มาก

ทรัพยากรสัตว์น้ำ

ทรัพยากรสัตว์น้ำจะพบมากบริเวณป่าชายเลนและทะเล (ตารางที่ 9) สำหรับการจับสัตว์น้ำบริเวณป่าชายเลนส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านจะเข้าไปจับบริเวณป่าชายเลนแถวคลองใหญ่ เพราะสามารถจับปู กุ้ง ปลา และเก็บหอยได้ตลอดทั้งปี แต่จะนิยมไปกันมากในช่วงหน้ามรสุม คือ ประมาณเดือน 7 ถึง เดือน 9 เพราะการออกไปจับสัตว์น้ำทะเลเป็นไปได้ยากเนื่องจากมีมรสุม ดังนั้นการจับสัตว์น้ำบริเวณป่าชายเลนจึงเป็นแหล่งอาหารและรายได้ที่สำคัญ สัตว์น้ำที่จับได้ในป่าชายเลนบริเวณคลองใหญ่ได้แก่ หอยปากแดง หอยจ๊อบแจง หอยนางรม หอยสังข์หวาน หอยแครง หอยเม็ดยวน หอยเป่ หอยกัน ปูดำ ปูแสม ปูดำ กุ้งเคย ปลากะพงขาว ปลากะพงแหม (ปลากะพงแดง) ปลากะบอก ปลาเก๋า ฯลฯ ขณะที่บริเวณชายฝั่งและในทะเลก็มีหลากหลายชนิด เช่น ปลาทุ ปลาทราย ปลาโลมา ปลาไส้ตัน ปลาพะยูน ปลาหลังเขียว ปลาฉลามหนู ปลาหมึก ปลาซาก ปลานกแก้ว ปูม้า ปูดาว ปูหิน ปูเหล็กไฟ กุ้ง ฯลฯ

จะเห็นได้ว่าทรัพยากรสัตว์น้ำเหล่านี้นอกจากจะเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของคนในชุมชนแล้วยังเป็นแหล่งรายได้ในการประกอบอาชีพที่ชุมชนสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ตลอดทั้งปี ดังนั้นป่าชายเลนและทะเลจึงเปรียบเสมือนแหล่งจับจ่ายสินค้าที่สำคัญสำหรับของชุมชนบ้านมดตะนอย หรืออาจกล่าวได้ว่าคุณภาพชีวิตและความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านมดตะนอยขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลนเป็นหลัก

ตารางที่ 9 แสดงสัตว์น้ำและเครื่องมือที่ใช้จับในแต่ละช่วงเวลา

สัตว์น้ำและเครื่องมือที่จับ	ช่วงเวลา 12 เดือน											ข้อมูลเพิ่มเติม	
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.		ธ.ค.
อวนปูม้า													บริเวณที่จับหน้าและหลังเกาะลิบง, หน้าเกาะมุกด์, หน้าหาดมดตะนอย, หน้าหาดเจ้าไหมและหน้าหาดหยงหลิง ปริมาณการจับต่อครั้งต่อครัวเรือนประมาณ 7 กิโลกรัม รายได้เฉลี่ยประมาณ 500 บาทต่อครั้ง
อวนกุ้ง													บริเวณที่จับหน้าเกาะลิบง, หน้าหาดหยงหลิง, ร่องเรือกันตัง ปริมาณการจับต่อครั้งต่อครัวเรือนประมาณ 5 กิโลกรัม รายได้เฉลี่ยประมาณ 700 บาทต่อครั้ง
ลอบปลาหมึก													บริเวณที่จับหลังเกาะลิบง, เกาะเหลาสา, หน้าเกาะกระดาน, หลังเกาะมุกด์ ปริมาณการจับต่อครั้งต่อครัวเรือนประมาณ 10 กิโลกรัม รายได้เฉลี่ยประมาณ 700 บาทต่อครั้ง
อวนปลาทราย													บริเวณที่จับหน้าหาดยาว – หยงหลิง, หลังเกาะมุกด์, หน้าเกาะกระดาน, หลังเกาะลิบง ปริมาณการจับต่อครั้งต่อครัวเรือนประมาณ 8 กิโลกรัม รายได้เฉลี่ยประมาณ 680 บาทต่อครั้ง
ทอดแห													บริเวณที่จับในลำคลองและบริเวณริมชายหาด ปริมาณการจับต่อครั้งต่อครัวเรือนประมาณ 3 กิโลกรัม รายได้เฉลี่ยประมาณ 200 บาทต่อครั้ง
อวนปลากระบอก													บริเวณที่จับในลำคลองและบริเวณริมชายหาด ปริมาณการจับต่อครั้งต่อครัวเรือนประมาณ 5 กิโลกรัม รายได้เฉลี่ยประมาณ 300 บาทต่อครั้ง
ลอบปูดำ													บริเวณที่จับในลำคลองป่าชายเลน ปริมาณการจับต่อครั้งต่อครัวเรือนประมาณ 4 กิโลกรัม รายได้เฉลี่ยประมาณ 300 บาทต่อครั้ง
หอยชักตีน													บริเวณที่จับในลำคลองและบริเวณริมชายหาด ปริมาณการจับต่อครั้งขึ้นอยู่กับทักษะ ราคาขายในชุมชนคือ 25 บาทต่อกิโลกรัม จับได้เฉพาะช่วงเวลาน้ำลงต่ำสุด
หอยดาวหอยเดือน													บริเวณที่จับในลำคลองและบริเวณริมชายหาดปริมาณการจับต่อครั้งขึ้นอยู่กับทักษะ ราคาขายในชุมชนคือ 25 บาทต่อกิโลกรัม จับได้เฉพาะช่วงเวลาน้ำลงต่ำสุด

พื้นที่ป่าชายเลน

ป่าชายเลนตลอดแนวชายฝั่งทะเลจังหวัดตรังมีเนื้อที่ประมาณ 223,677 ไร่ มีสภาพสมบูรณ์ขึ้น ภายหลังจากหยุดการให้สัมปทานเผาถ่าน โดยมีการปลูกเสริมพื้นฟูป่าเสื่อมโทรม และการดูแลรักษาป่าที่มีอยู่ให้มีสภาพสมบูรณ์ขึ้น และจากการได้ลงไปสำรวจเก็บข้อมูลและพูดคุยกับชุมชนบ้านมดตะนอย⁵ ทำให้ทราบว่าป่าชายเลนในชุมชนแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ 1) ป่าชายเลนชุมชน ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านมีพื้นที่ประมาณ 300 ไร่ และ 2) ป่าชายเลนที่อยู่ในความรับผิดชอบของ สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 31 มีพื้นที่ประมาณ 2,187,500 ไร่ (3,500 ตารางกิโลเมตร)

ชาวบ้านบ้านมดตะนอยใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนทั้งทางตรงและทางอ้อม ประโยชน์ทางตรง คือนำไม้มาสร้างบ้านเรือนหรือซ่อมแซมที่พังกาศัย ทำคอกวัวคอกแพ ทำสะพานเล็กๆ สำหรับการดูแลและขังเลี้ยงปลาและเฝ้าเรือ และนำมาทำรั้วล้อมที่ดิน สำหรับประโยชน์ทางตรงคือ ป่าชายเลนเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชน เพราะมีสัตว์น้ำที่หลากหลายชนิด

1.5 ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจ

1.5.1 ประชากร ศาสนา และ สาธารณูปโภคพื้นฐาน

ประชากร

บ้านมดตะนอยมีครัวเรือนทั้งหมดมี 246 หลังคาเรือน ประชากรทั้งหมด 991 คน แยกเป็น ชายจำนวน 520 คน และหญิงจำนวน 471 คน⁶

ศาสนา

ชาวบ้านในชุมชนบ้านมดตะนอยมีการนับถือศาสนาเดียว คือ ศาสนาอิสลาม คิดเป็นร้อยละ 100 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งจะมีศาสนาสถานของอิสลาม 2 แห่ง ศาสนาอิสลามจะมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ที่เคร่งครัด เช่น การละหมาด วันละ 5 เวลา โดยจะทำการละหมาดที่ บ้าน และมีสยิด และทุกๆ วันศุกร์ ผู้ชายจะมีการละหมาดรวมกันที่มีสยิด

สาธารณูปโภคพื้นฐาน

บ้านมดตะนอยมีสาธารณูปโภค ชั้นพื้นฐานที่สำคัญได้แก่

- ไฟฟ้า ในชุมชนใช้ไฟฟ้าของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค
- น้ำอุปโภคและบริโภค ใช้น้ำจากบ่อน้ำตื้นในหมู่บ้านมีประมาณ 10 บ่อเป็นการใช้ร่วมกัน สำหรับน้ำดื่ม ส่วนหนึ่งดื่มน้ำบ่อ และส่วนใหญ่ซื้อน้ำดื่ม
- สถานีอนามัย มี 1 แห่งชื่อ สถานีอนามัยบ้านมดตะนอย

⁵ ระหว่างวันที่ 23-24 มกราคม พ.ศ. 2553

⁶ ที่มา : ข้อมูลสถานีอนามัยบ้านมดตะนอย ปี 2552

- หอกระจายข่าว 1 แห่ง หอกระจายข่าวของชุมชนบ้านมดตะนอยจะตั้งอยู่ที่มัสยิดซึ่งจะมีการกระจายข่าวสารข้อมูลต่างๆ เมื่อสมัยก่อนนั้นชาวบ้านมีการกระจายข่าวโดยการให้ผู้นำบอกถึงบ้านเรือนหรือการบอกต่อๆ กันไปเรื่อยๆ แต่ปัจจุบันมีความสะดวกมากขึ้นและรับรู้ข่าวสารได้ไวและได้พร้อมๆ กันเมื่อมีหอกระจายข่าว
- สุสาน (กุโบร์) 1 แห่ง อยู่บริเวณทางเข้าหมู่บ้าน
- ลานกีฬา 1 แห่ง ตั้งอยู่ที่โรงเรียนบ้านมดตะนอย ซึ่งเป็นที่รวมตัวของคนในชุมชนบ้านมดตะนอยในการมาเล่นกีฬาในตอนเย็นของทุกวัน
- โรงเรียน 1 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านมดตะนอย
- หอเตือนภัยสึนามิ 1 แห่ง ตั้งอยู่ที่มัสยิด เนื่องจากหมู่บ้านนี้เคยประสบกับภัยพิบัติสึนามิ ดังนั้นจึงมีการสร้างหอเตือนภัยขึ้นในพื้นที่ โดยมีศูนย์เตือนภัยพิบัติแห่งชาติทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุม

1.5.2 การประกอบอาชีพและรายได้

การประกอบอาชีพของชุมชนบ้านมดตะนอยเดิมทีนั้นประกอบอาชีพประมงเป็นอาชีพหลัก คิดเป็นร้อยละ ๙๐ ของคนในชุมชนที่ทำประมง เนื่องจากชุมชนตั้งถิ่นฐานติดกับทะเลจึงได้อาศัยทะเลเป็นแหล่งประกอบอาชีพ ประกอบกับชาวบ้านที่เข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชน จะเป็นชาวเลที่ประกอบอาชีพทำประมงอยู่แล้ว แต่เมื่อเข้าสู่ยุคที่เศรษฐกิจตกต่ำ น้ำมันราคาแพง คนในหมู่บ้านบางส่วนหันไปประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้างทั่วไปและทำสวนบ้าง หรือบางครอบครัวทำอาชีพประมงเป็นอาชีพหลักและอาชีพอื่นเป็นอาชีพเสริม ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะอาชีพที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจในชุมชน ได้แก่

อาชีพประมง จากการสอบถามพบว่า โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านในชุมชนประกอบอาชีพประมงคิดเป็นร้อยละ 90 ภายในชุมชนบ้านมดตะนอยนั้นมีเรือในการทำประมงประมาณ 197 ลำ ทั้งนี้บริเวณในการทำประมงส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณหน้าเกาะลิบง หน้าเกาะมุกด์ หลังเกาะกระดาน เกาะไหง เกาะสุกร และบริเวณริมชายฝั่ง ประมาณ 3,000 เมตร การออกไปทำประมงในทะเลนั้นส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของผู้ชาย นอกจากนี้ผู้ชายจะทำหน้าที่เป็นผู้ทำอุปกรณ์ประมง ในขณะที่ผู้หญิงจะมีหน้าที่นำสินค้าไปขายและดูแลรักษาเครื่องมือประมง อย่างไรก็ตามการออกไปเก็บหาของในพื้นที่ป่าชายเลน โดยเฉพาะหอยหรือสัตว์น้ำในพื้นที่ป่าชายเลนนั้นจะเป็นหน้าที่ของผู้หญิงเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากไม่ต้องออกไปไกล การส่งขายสัตว์น้ำที่ได้จากการทำประมงของชาวบ้านภายในชุมชนบ้านมดตะนอย จะมีการนำไปขายให้กับพ่อค้าภายในชุมชน หรือแพปลาของเก่าแก่ ปัจจุบันมี 3 ราย สำหรับราคาของสัตว์น้ำขึ้นอยู่กับชนิดของสัตว์น้ำนั้นๆ และกลไกทางการตลาดผนวกกับการตั้งราคาของพ่อค้าคนกลางที่รับซื้อ

สำหรับเครื่องมือประมงที่ชาวบ้านใช้มีความหลากหลายขึ้นอยู่กับชนิดพันธุ์สัตว์น้ำที่จับ เช่น อวนปู อวนกุ้ง ลอบหมึก อวนปลาทรายแห อวนปลากระบอก ลอบปูดำ โดยเครื่องมือแต่ละชนิดจะได้ปริมาณสัตว์น้ำที่แตกต่างกัน ดังแสดงในตารางที่ 1

อาชีพรับจ้างทั่วไป เป็นอีกหนึ่งอาชีพที่คนในชุมชนบ้านมดตะนอยทำกันมาก โดยแบ่งออกเป็นการทำงานรับจ้างในโรงงานต่างๆ ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นผู้หญิง จะออกไปทำตั้งแต่ตอนเช้า โดยจะมีรถรับส่งประจำในการเดินทางไปทำงานจำนวน 2 คัน (คันละประมาณ 20 คน) โดยโรงงานจะอยู่ในอำเภอกันตัง และอีกส่วนคือ การรับจ้างเป็นลูกจ้างเรือประมง

อวนดำส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชายและเด็กวัยรุ่นในหมู่บ้าน โดยจะไปทำที่จังหวัดสตูลหรือประเทศมาเลเซีย คนกลุ่มนี้จะออกไปทำงานครั้งละ 15-20 วัน และกลับมาในหมู่บ้านเมื่อเรือเข้ามา

การประกอบอาชีพค้าขายของชุมชนบ้านมดตะนอยจะเป็นการค้าขายแบบธุรกิจส่วนตัว การค้าขายของชุมชนแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ แบบร้านขายของชำขนาดใหญ่และขนาดกลางมีจำนวนประมาณ 5-6 ร้าน บางร้านทำเป็นอาชีพหลักแต่บางร้านเป็นอาชีพเสริมนอกเหนือจากการทำประมง นอกจากนี้เป็นลักษณะของการตั้งขายหน้าบ้านเป็นร้านขนาดเล็กหรือแบบเร่ขาย เช่น ขนมทอด ไก่ทอด กาแฟ เป็นต้น ส่วนใหญ่จะเป็นการประกอบเป็นอาชีพเสริมของแม่บ้านที่ไม่ได้ออกทะเล

การทำสวนยางในชุมชนบ้านมดตะนอย จากการสอบถามพบว่า การทำสวนยางของคนในชุมชนบ้านมดตะนอยส่วนใหญ่จะมีไม่กี่ครัวเรือน และสวนยางพาราก็จะอยู่นอกหมู่บ้านเนื่องจากในหมู่บ้านไม่สามารถปลูกยางพาราได้ สวนยางพาราจะอยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บ้านสุโหงบาตุ คนในชุมชนส่วนใหญ่ทำสวนยางพาราเป็นเพียงอาชีพรอง การทำสวนยางพาราจะมีช่วงเวลาของเก็บเกี่ยวผลผลิตและการหยุดเก็บเกี่ยว การทำอาชีพยางพาราแบ่งออกเป็น 3 ช่วงคือ 1) ช่วงเดือนพฤศจิกายน- กุมภาพันธ์ เฉลี่ยจะสามารถกรีดยางได้ 25 วันต่อเดือน 2) ช่วงเดือนมีนาคม- เมษายน เป็นช่วงการผลิตใบของยางพาราจะงดการกรีดยางพารา และ 3) ช่วงเดือนพฤษภาคม-ตุลาคม เป็นช่วงหน้าฝน จะสามารถกรีดยางพาราได้ประมาณ 10 วันต่อเดือน สำหรับรายได้เฉลี่ยจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตต่อวันประมาณ 350 บาท

ตารางที่ 10 แสดงสรุปผลวิเคราะห์รายได้โดยเปรียบเทียบรายได้ในปี 2552 ของ หมู่ที่ 3 บ้านมดตะนอย ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

ประเภทรายได้	ปี 2552 (บาท)
รายได้นอกภาคเกษตร	77,500
- รายได้จากเงินเดือน ค่าจ้าง ค่าตอบแทน	ไม่มีข้อมูล
- รายได้จากการค้าขาย	ไม่มีข้อมูล
- รายได้จากการประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมและบริการ	43,000
- รายได้อื่นๆ เช่น ค่าเช่า ลูกหลานส่งเงินมาให้ ฯลฯ	34,500
รายได้ด้านการเกษตร	11,304,200
- มูลค่าการผลิตเพื่อการจำหน่าย	9,828,500
- การเพาะปลูกเพื่อจำหน่าย	ไม่มีข้อมูล
- การเลี้ยงสัตว์เพื่อจำหน่าย	141,500
- การทำประมงเพื่อจำหน่าย	9,687,000
- มูลค่าการผลิตเพื่อการบริโภค	1,475,700
- การเพาะปลูกเพื่อบริโภค	ไม่มีข้อมูล
- การเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภค	77,700

ประเภทรายได้	ปี 2552 (บาท)
- การทำประมงเพื่อบริโภค	1,398,000
รวม	11,381,700

ที่มา : ศูนย์ข้อมูลเพื่อการพัฒนาชนบท กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

http://61.19.244.12/rdic/report.php?id=rep13&year1=2552&year2=2552&loc_id=80080107

จากรายงานสรุปผลวิเคราะห์รายได้โดยเปรียบเทียบรายได้ในปี 2552 ของหมู่ที่ 3 บ้านมดตะนอย ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ในตารางที่ 10 แสดงให้เห็นว่า รายได้ด้านการเกษตร (11,304,200 บาท) จะมีสัดส่วนสูงกว่ารายได้จากนอกภาคการเกษตร (77,500 บาท) และ ขณะที่การผลิตส่วนใหญ่เป็นลักษณะของการผลิตเพื่อการจำหน่าย (9,828,500บาท) มากกว่าการผลิตเพื่อการบริโภค (1,475,700บาท)

เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม เวลา 13.00 น.ที่บ้านบริเวณชายหาดบ้านมดตะนอย ผู้ศึกษาได้มีการพูดคุยกับแกนนำชุมชนกลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน และกลุ่มผู้หญิงในชุมชน เกี่ยวกับการแบ่งสถานะในชุมชน พบว่า สถานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านมดตะนอยส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่ที่ไม่ค่อยดีนัก มีรายได้ต่ำแต่มีค่าใช้จ่ายสูง มีภาระหนี้สินมาก รายได้ของชาวบ้านส่วนใหญ่เกิดจากการประกอบอาชีพทางการประมงพื้นบ้าน และรับจ้าง ส่วนรายได้อื่นๆ เมื่อทำการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง 100 ครอบครัว โดยพิจารณาแยกตามลักษณะฐานะทางเศรษฐกิจ พบว่า เกณฑ์ที่ใช้แบ่งสถานะที่กำหนดขึ้นโดยชุมชน สามารถแยกฐานะของคนในบ้านมดตะนอยได้เพียง 2 ฐานะคือ ฐานะปานกลาง และฐานะยากจน

1. ครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง จำนวน 13 ครอบครัว จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่มีสมาชิกครอบครัวอยู่ระหว่าง 2-5 คน และมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อคนที่ 1,042 บาทต่อเดือน มีจำนวน 5 ครอบครัวประกอบอาชีพรับจ้างในโรงงานนอกชุมชน รองลงมาประกอบอาชีพทำสวนปาล์ม, รับราชการ และค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว จำนวนอย่างละ 2 ครอบครัว และประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านและรับจ้างทั่วไป จำนวนอย่างละ 1 ครอบครัว เมื่อพิจารณาข้อมูลด้านการเงินพบว่าจำนวน 10 ครอบครัว (ร้อยละ 76.92) มีหนี้สินอยู่ระหว่าง 15,000 – 100,000 บาท และไม่มีหนี้สินจำนวน 3 ครอบครัว (ร้อยละ 23.08) สำหรับการออมเงินในครอบครัวพบว่าจำนวน 8 ครอบครัวที่มีการออมเงิน (ร้อยละ 61.54) โดยแบ่งเป็นออมในธนาคารจำนวน 5 ครอบครัว (ร้อยละ 62.50) รองลงมาคือ การออมเงินในชุมชนจำนวน 3 ครอบครัว (ร้อยละ 23.08) และสุดท้ายคือไม่มีการออมเงินจำนวน 5 ครอบครัว (ร้อยละ 38.46) นอกจากนี้ได้มีการออมในรูปแบบอื่นๆ เช่น ทองคำ เครื่องประดับ) เมื่อสอบถามถึงทุนสำรองฉุกเฉินภายในครอบครัว พบว่า ร้อยละ 23.08 มีทุนสำรองฉุกเฉิน เช่น กรณีที่เกิดเจ็บป่วยไม่สบาย อุบัติเหตุ เกิดภัยธรรมชาติ เป็นต้น และคนที่จะตัดสินใจในการใช้เงินฉุกเฉินนี้ คือ สามีและภรรยาตัดสินใจร่วมกันคิดเป็นร้อยละ 66.67 รองลงมา คือ การตัดสินใจของสามี คิดเป็นร้อยละ 33.33 สำหรับบทบาทของผู้หญิงในครอบครัว พบว่า ผู้หญิงจะมีบทบาทสำคัญในด้านการหารายได้จากการประกอบอาชีพนอกชุมชน และการเตรียมเครื่องมือในการประกอบอาชีพ และสำหรับหน้าที่ดูแลบ้านที่ผู้หญิงให้ความสำคัญคือ ทำงานบ้าน ทำอาหาร การดูแลบุตร ดูแลให้มีน้ำสะอาดสำหรับครอบครัว และติดต่อธุระต่างๆ นอกชุมชน เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล สถานี่ราชการ ธนาคาร ตามลำดับ

2. ครอบครัวที่มีฐานะยากจน หรือขาดเงินทอง จำนวน 87 ครอบครัว จากการศึกษาพบว่า คนในฐานะยากจนจะมีสมาชิกครอบครัวอยู่ระหว่าง 1 - 8 คน และมีรายได้ต่อครัวเรือนต่อคนเฉลี่ย 632 บาทต่อเดือน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านจำนวน 66 ครอบครัว รองลงมาคือ อาชีพอื่น ๆ จำนวน 10 ครอบครัว อาชีพค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว/อุตสาหกรรมครัวเรือน จำนวน 5 ครอบครัว รับจ้างทั่วไป จำนวน 4 ครอบครัว และ อาชีพทำสวน ยางพาราและสวนปาล์ม จำนวนอาชีพละ 1 ครอบครัว ตามลำดับ เมื่อพิจารณาข้อมูลด้านการเงินพบว่าจำนวน 63 ครอบครัว (ร้อยละ 77.78) มีหนี้สินอยู่ระหว่าง 3,000 – 300,000 บาท และไม่มีหนี้สินจำนวน 24 ครอบครัว (ร้อยละ 22.22) สำหรับการออมเงินของครอบครัวที่มีฐานะยากจน พบว่า ครอบครัวที่มีการออมเงินมีจำนวน 48 ครอบครัว (ร้อยละ 55.17) แบ่งเป็นการออมเงินในชุมชนมากที่สุดจำนวน 33 ครอบครัว (ร้อยละ 37.93) รองลงมาคือ การออมในธนาคารจำนวน 14 ครอบครัว (ร้อยละ 16.09) ลำดับต่อมาคือการออมเงินทั้งธนาคาร และในชุมชนจำนวน 1 ครอบครัว (ร้อยละ 1.15) และไม่มีการออมเงินจำนวน 39 ครอบครัว (ร้อยละ 44.83) และไม่มีการออมในรูปแบบอื่น เมื่อสอบถามถึงทุนสำรองฉุกเฉินภายในครอบครัว พบว่า ร้อยละ 17.24 มีทุนสำรองฉุกเฉิน เช่น กรณีที่เกิดเจ็บป่วยไม่สบาย อุบัติเหตุ เกิดภัยธรรมชาติ เป็นต้น คนที่ตัดสินใจในการใช้เงินฉุกเฉิน คือ การตัดสินใจของสามี คิดเป็นร้อยละ 33.33 รองลงมา คือการตัดสินใจร่วมร่วมกันระหว่างสามีและภรรยา คิดเป็นร้อยละ 27.78 สำหรับบทบาทของผู้หญิงในครอบครัว พบว่า ผู้หญิงจะมีบทบาทสำคัญในด้านการหารายได้จากการประกอบอาชีพนอกชุมชน และการเตรียมเครื่องมือในการประกอบอาชีพ และสำหรับหน้าที่ดูแลบ้านที่ผู้หญิงให้ความสำคัญในทุกครอบครัว คือ การดูแลบุตร ทำงานบ้าน และทำอาหาร

ส่วนที่ 2 การมีอาหารเพียงพอ การเข้าถึงอาหาร ประโยชน์และคุณภาพของอาหาร

2.4 การมีอาหารเพียงพอ

การมีอาหารเพียงพอหรือการพึ่งพาตนเอง ในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง ลักษณะของการได้มาของอาหารในครอบครัว แหล่งที่ได้มาซึ่งอาหาร ปริมาณ ชนิด และความหลากหลายของอาหารจากแหล่งนั้นๆ เพียงพอสำหรับการดำรงชีวิตของคนในครอบครัว และชุมชน รวมทั้งรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในครอบครัวและชุมชน และจากการศึกษาโดยใช้แบบสอบถาม การสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย พบว่า

2.4.1 รูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในครอบครัว

บ้านมดตะนอยผู้ที่ทำหน้าที่จัดหาอาหารในครอบครัว คือ ภรรยาหรือผู้หญิง และเมื่อเกิดกรณีที่อาหารไม่เพียงพอสำหรับคนรับประทานในครอบครัว แต่ละฐานะจะมีการแก้ไขปัญหา คือ คนฐานะปานกลางจะมีการแก้ไขปัญหาโดยการขอเครดิตจากร้านค้า ในขณะที่ฐานะยากจนใช้วิธีการขอความช่วยเหลือจากญาติหรือเพื่อนบ้าน และเมื่อพิจารณาการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าพบว่าทุกฐานะมีการเลือกลดปริมาณอาหาร มากกว่าคุณภาพอาหาร

2.4.2 ลักษณะการได้มาของอาหารในครอบครัว

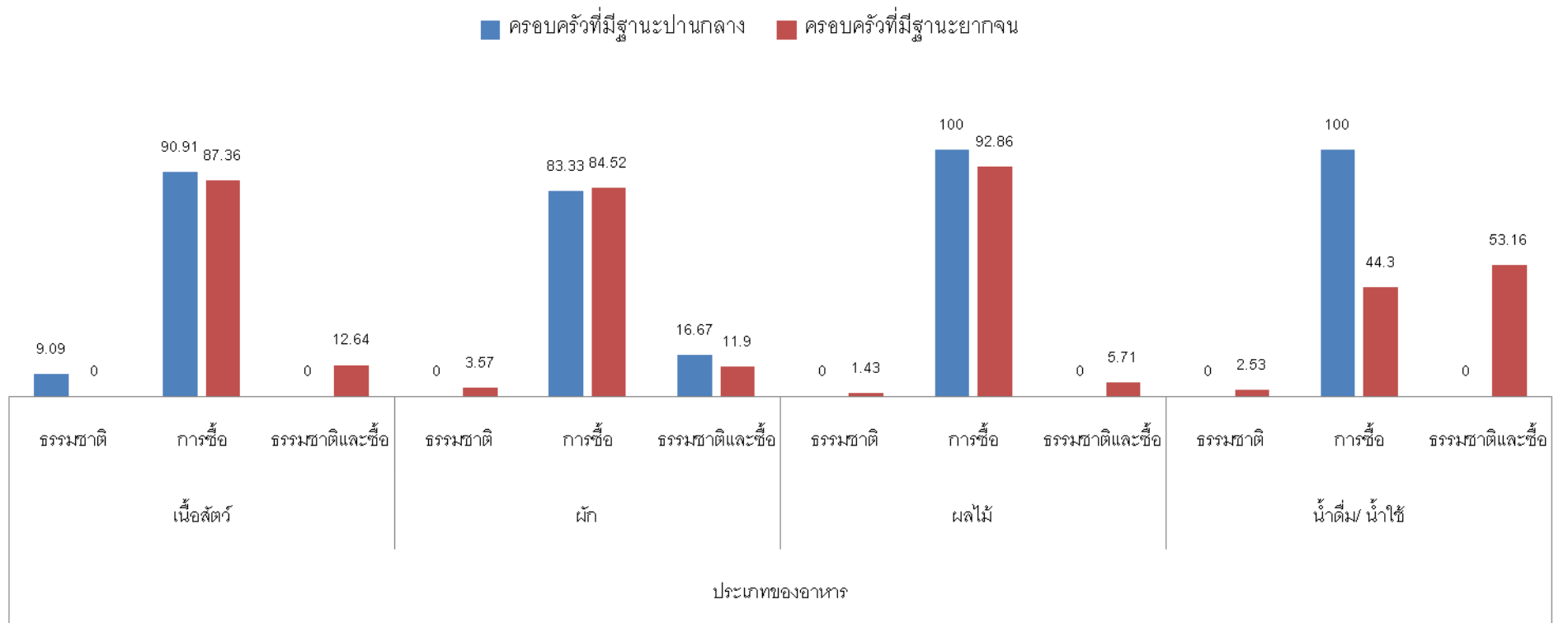
จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในหมู่บ้านและกลุ่มผู้หญิงเกี่ยวกับลักษณะการได้มาของอาหารเปรียบเทียบกันในช่วงอดีตและปัจจุบัน พบว่า

- 1) ลักษณะการได้มาของอาหารในอดีต ย้อนหลังกลับไปประมาณกว่า 60-70 ปี พบว่า อาหารส่วนใหญ่ได้มาจากแหล่งอาหารตามธรรมชาติ คือป่าบก (บ้านสูงบาตู่ หรือ บ้านท่าไต้เมฆ) ป่าชายเลน และ

ทะเล ผักประเภทต่างๆ หาได้ทั่วไปในชุมชน หรือบางทีออกเรือไปตามเกาะต่างๆ นอกจากนี้ก็มีการเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ ไข่กิ้งก่องในชุมชน เนื่องจากหมู่บ้านอยู่ไกลจากตัวเมืองและการคมนาคมทางรถในช่วงเวลาดังกล่าวไม่สะดวก การเดินทางจึงต้องอาศัยเรือ แม้จะมีข้อจำกัดในเรื่องพื้นที่ แต่บ้านมดตะนอยก็เคยมีพื้นที่ปลูกข้าวบริเวณสนามกีฬาโรงเรียนและมดตะนอยรีสอร์ทในปัจจุบัน แต่เมื่อพื้นที่ถูกเปลี่ยนไปใช้ประโยชน์หรือจับจองการปลูกข้าวในหมู่บ้านจึงไม่มี การซื้อหาอาหารจึงต้องนั่งเรือไปซื้อที่อำเภอเมืองหรือเกาะใกล้เคียงโดยตรง

- 2) ลักษณะการได้มาของอาหารในปัจจุบัน พบว่า ในหมู่บ้านมีร้านค้าชุมชน และตลาดนัดเล็กๆ ทุกวันจันทร์ พุธ ศุกร์ และเสาร์ รวมทั้งรถเร่ (รถพุ่มพวง) เข้ามาขายของในชุมชนเพิ่มขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงเพิ่มความสะดวกในการซื้อหาสินค้าให้กับชาวบ้านมดตะนอย สินค้าที่ซื้อหามีทั้งอาหารสด อาหารแห้ง ข้าวสาร น้ำดื่ม อาหารสำเร็จรูปๆ น้ำชา กาแฟ น้ำอัดลม อาหารที่นำมารับประทานในครอบครัวเกือบทั้งหมดมาจากการซื้อเป็นหลัก ยกเว้นอาหารทะเล หรือผลิตภัณฑ์จากอาหารทะเล เช่น ปลาแห้ง ที่เกือบทุกครอบครัวสามารถหาได้ด้วยตนเอง เพราะส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง

กราฟที่ 11 แสดงร้อยละการได้มาของอาหารแต่ละประเภทในปัจจุบันของบ้านมดตะนอยเปรียบเทียบกับสถานะทางเศรษฐกิจ

จากกราฟที่ 11 แสดงร้อยละการได้มาของอาหารแต่ละประเภทในปัจจุบันของบ้านมดตะนอยเปรียบเทียบกับสถานะทางเศรษฐกิจพบว่า

1. อาหารประเภทเนื้อสัตว์ คนที่ฐานะปานกลางจะมีสัดส่วนของการซื้อมากกว่ากลุ่มคนในฐานะยากจน คิดเป็นร้อยละ 90.91 ของคนที่มีฐานะปานกลาง ขณะที่กลุ่มคนฐานะยากจนอยู่ในสัดส่วนที่น้อยกว่าเล็กน้อย คือร้อยละ 84.52 ของคนที่มีฐานะยากจน สำหรับประเภทของเนื้อสัตว์ที่นิยมซื้อ ได้แก่ เนื้อวัว ไก่ ปลา น้ำจืด เมื่อวิเคราะห์ถึงค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารประเภทเนื้อสัตว์ภาพรวมของทุกฐานะคือ 138 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และเมื่อวิเคราะห์ลงไปในแต่ละฐานะพบว่า ฐานะปานกลางมีค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารประเภทนี้เฉลี่ย 173 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และฐานะยากจนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 133 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ จะเห็นได้ว่ารูปแบบการดำเนินชีวิตเพื่อให้ได้มาของอาหารของทั้งสองสถานะจะเน้นการซื้อเป็นส่วนใหญ่ แหล่งที่ซื้อหาอาหารประจำ คือ ร้านค้าภายในชุมชน รถเร่ (รถพุ่มพวง)
2. อาหารประเภทผัก คนที่มีฐานะยากจนจะมีสัดส่วนของการซื้ออาหารประเภทนี้สูงกว่าคนในฐานะปานกลาง คือ ร้อยละ 87.36 ของคนที่มีฐานะยากจน ขณะที่ คนฐานะปานกลางและมีสัดส่วนของการหาทั้งจากธรรมชาติและซื้อสูงคือ ร้อยละ 16.67 ของคนที่มีฐานะปานกลาง เมื่อวิเคราะห์ถึงค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารประเภทผักในภาพรวมของทุกฐานะเฉลี่ยคือ 119 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และเมื่อวิเคราะห์แยกไปในแต่ละฐานะพบว่า ฐานะปานกลางมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 125 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และฐานะยากจนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 120 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และผักส่วนใหญ่ที่ซื้อได้แก่ คะน้า แตงกวา กระเทียม หอม ถั่วฝักยาว ผักบุ้ง มะเขือ พริก กระหล่ำปลี ถั่วพลู กว้างดั่ง ผักกาด ข้าวโพดอ่อน มะนาว ฯลฯ โดยจะซื้อหาอาหารเหล่านี้ที่ร้านค้าภายในชุมชน และรถเร่ (รถพุ่มพวง)
3. อาหารประเภทผลไม้ สัดส่วนของการหาทั้งจากธรรมชาติและซื้อของทั้งสองกลุ่มสถานะจะอยู่ในสัดส่วนที่สูง แต่สถานะปานกลางจะมีสัดส่วนที่สูงที่สุดคือ ร้อยละ 100 และคนฐานะยากจนมีสัดส่วนการซื้อผลไม้ ร้อยละ 92.86 เมื่อวิเคราะห์ถึงค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารประเภทผลไม้ในภาพรวมเฉลี่ย 91 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และวิเคราะห์ลงไปในแต่ละฐานะพบว่า ฐานะปานกลางมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 133 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และฐานะยากจนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 85 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และผลไม้ที่ส่วนใหญ่ซื้อมารับประทาน ได้แก่ มะละกอ กล้วย แตงโม ลองกอง ฝรั่ง ส้ม แตงโม ทูเรียน แอปเปิ้ล สัปะรด องุ่น ฯลฯ
4. อาหารประเภทอื่นๆ คืออาหารที่ไม่ใช่อาหารหลักประเภทเนื้อสัตว์ ผักหรือผลไม้ แต่จะเป็นประเภทขนมหวาน ขนมขบเคี้ยว (ขนมซอง ขนมห่อ) และเครื่องดื่มที่ไม่ใช่น้ำ ประเภทของเครื่องดื่มที่นิยมบริโภค ได้แก่ น้ำชา กาแฟ น้ำอัดลม น้ำปั่น น้ำผลไม้ เครื่องดื่มชูกำลัง จากการศึกษาพบว่า ทุกครอบครัวจะบริโภค น้ำชาหรือกาแฟ ทุกวันเป็นประจำ และรับประทานร่วมกับ ขนมหวาน เช่น ข้าวเหนียวหน้าต่างๆ ขนมอบ เช่น โดนัท ขนมปังอบ สำหรับค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารเหล่านี้ในแต่ละสัปดาห์จะมีมูลค่าเฉลี่ยประมาณ 45 บาท/ครอบครัว และเมื่อวิเคราะห์ลงไปในแต่ละฐานะพบว่า ฐานะปานกลางมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 63 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และฐานะยากจนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 40 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์
5. น้ำดื่มและน้ำใช้ ทั้งสองฐานะมีการใช้น้ำทั้งจากธรรมชาติและจากการซื้อ ซึ่งมีสัดส่วนที่สูงในทั้งสองกลุ่ม จากการสัมภาษณ์เพิ่มเติมพบว่า น้ำธรรมชาติที่ใช้น้ำฝนและน้ำบ่อต้น และน้ำดื่มส่วนใหญ่จะซื้อเป็นถังขนาด 20 ลิตร ราคาถังละประมาณ 10-12 บาท โดยสามารถซื้อได้จากร้านค้าในชุมชน

2.4.3 แหล่งอาหารและชนิดอาหารของชุมชน

จากการศึกษา พบว่า ปัจจุบันแหล่งอาหารของบ้านมดตะนอยประกอบด้วย 8 แหล่งหลัก ได้แก่

- 1) อาหารจากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เป็นอาหารที่ได้จากการเก็บและจับจากแหล่งอาหารธรรมชาติ ได้แก่ ป่าชายเลน ทะเล ส่วนหนึ่งได้ถูกนำไปบริโภคและส่วนใหญ่ได้ถูกนำไปขายหรือแปรรูปเพื่อขาย เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา เป็นต้น
- 2) อาหารจากตลาดนัดชุมชน ส่วนใหญ่เป็นอาหารสด เช่น เนื้อวัว เนื้อไก่ ปลาน้ำจืด และเครื่องปรุงชนิดต่างๆ โดยตลาดนัดจะมีจันทร์ พุธ ศุกร์ เสาร์
- 3) อาหารจากร้านค้าในชุมชน ร้านค้าในชุมชนมีหลายประเภทได้แก่ ร้านขายอาหารที่จะขายอาหารตามสั่ง ซา กาแฟ น้ำหวาน เป็นต้น ร้านโชวห่วยจะขายสินค้าประเภทขนมขบเคี้ยว (ขนมซอง) มาม่า ปลากระป๋อง น้ำอัดลม น้ำแข็ง ผลไม้ ขนมปัง สินค้าปรุงรสสำหรับทำอาหาร ฯลฯ
- 4) อาหารจากรถเร่ (รถพุ่มพวง) เป็นรถกระบะบรรทุกอาหารประเภท ผัก ผลไม้ เนื้อสัตว์
- 5) อาหารจากร้านค้าในตัวเมืองกันตัง บ้านมดตะนอยอยู่ไกลจากอำเภอกันตัง แต่เพราะการคมนาคมที่สะดวกขึ้น จึงทำให้สินค้าบางอย่าง เช่น ข้าวสาร อาหารแห้งได้มาจากร้านค้าในตัวอำเภอเมืองกันตัง

2.4.4 การผลิตอาหารในชุมชน

การผลิตอาหารในชุมชน จากการศึกษาลงไปในกลุ่มเกษตรกรและผู้ประกอบอาชีพประมง พบว่า คนที่ในบ้านมดตะนอยจำนวนร้อยละ 90.00 จะทำหน้าที่เป็นผู้ผลิตอาหารซึ่งส่วนใหญ่จะประกอบ อาชีพ ประมงพื้นบ้าน คนในครอบครัวที่ทำหน้าที่หลักในการหาอาหารหรือผลิตอาหารคือสามี คิดเป็นร้อยละ 72.00 โดยการผลิตในครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง ผลผลิตรวมเพื่อเป็นอาหารของครอบครัวและเพื่อขายคิดเป็นร้อยละ 72.73 ของครอบครัวฐานะปานกลาง ผลผลิตที่ได้เก็บเป็นอาหาร ร้อยละ 30.90 และขายร้อยละ 68.10 ในขณะที่ครอบครัวที่มีฐานะยากจน ผลผลิตรวมเพื่อเป็นอาหารของครอบครัวและเพื่อเป็นอาหารคิดเป็นร้อยละ 63.28 และผลิตเพื่อขาย คิดเป็นร้อยละ 24.05 ของครอบครัวฐานะยากจนที่มีการผลิตอาหารทั้งหมด ผลผลิตที่ได้เก็บเป็นอาหาร ร้อยละ 41.40 และขายร้อยละ 58.60 เมื่อสอบถามถึงอาหารที่ผลิตหรือรายได้จากการขายผลผลิตนั้น เพียงพอต่อการดำรงชีวิตของคนในครอบครัวหรือไม่พบว่า ร้อยละ 80.00 มองว่าเพียงพอ ขณะที่ ร้อยละ 20.00 มองว่าไม่เพียงพอ

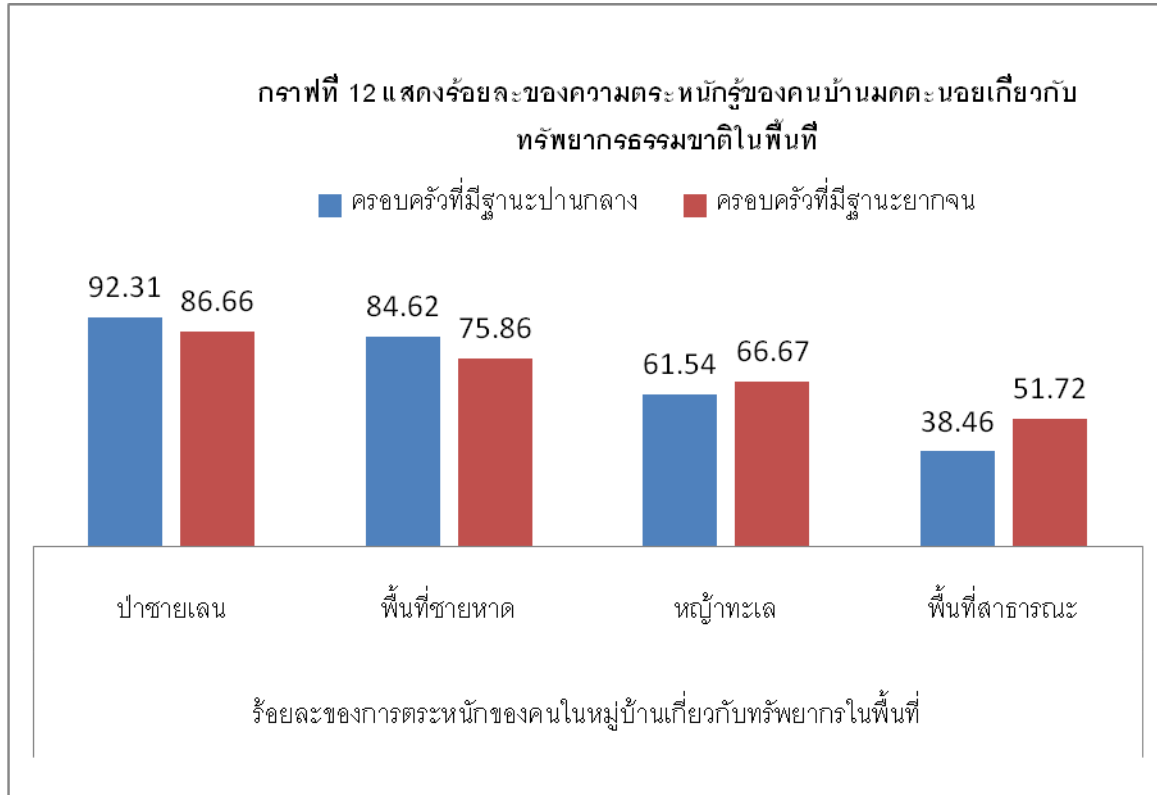
2.5 การเข้าถึงอาหารและสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

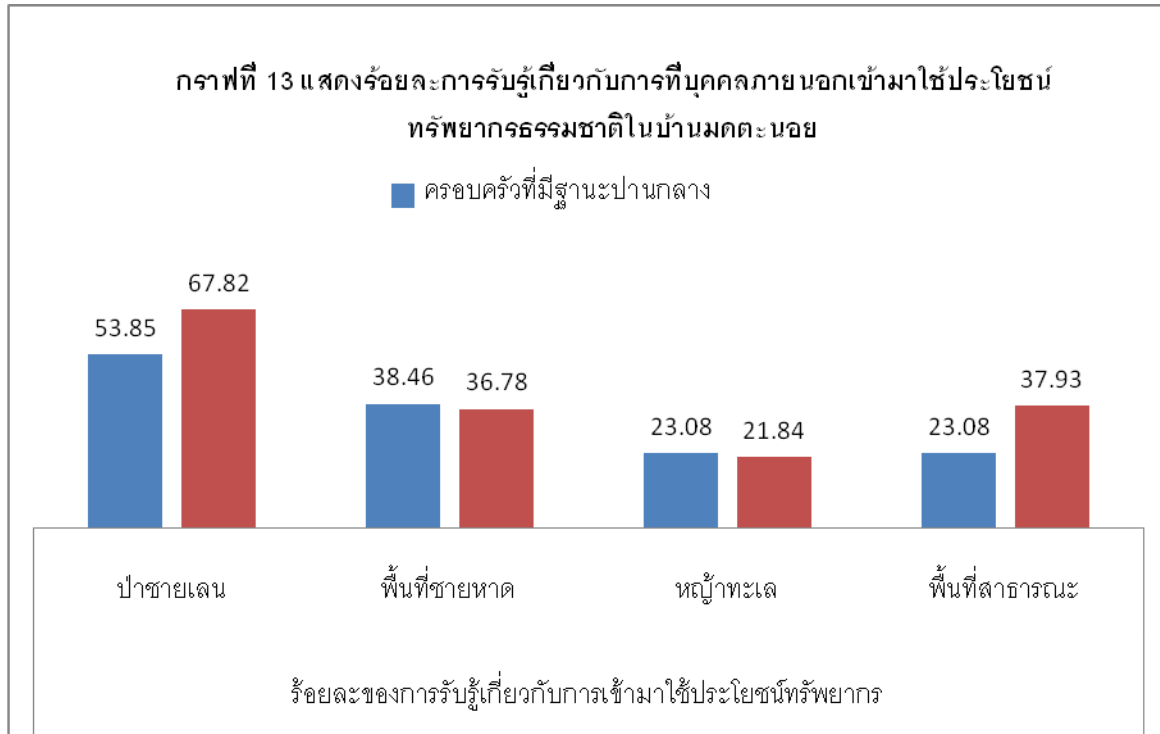
การเข้าถึงอาหารและสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษานี้ให้ความสำคัญกับเรื่องการจัดการฐานอาหารและฐานทรัพยากร และ ความสามารถในการมีอาหาร กล่าวคือ การพูดถึงเรื่ององค์ความรู้ การตัดสินใจ และสิทธิในระดับครอบครัว และชุมชนที่เกี่ยวข้องกับฐานอาหารและฐานทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น จากการศึกษพบว่า

2.5.1 การมีอยู่ของฐานอาหารและฐานทรัพยากร

บ้านมดตะนอย ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติหลากหลาย ได้แก่ ป่าชายเลน ภูเขา ทะเล พื้นที่ชายหาด พื้นที่สาธารณะ และทะเล ทรัพยากรเหล่านี้เป็นฐานอาชีพของกลุ่มคนในพื้นที่ที่หลากหลาย ดังนั้น การศึกษาเพื่อให้ทราบถึงความตระหนักรู้ถึงการมีอยู่ของทรัพยากร การรับรู้เรื่องการเข้ามาใช้ประโยชน์ทรัพยากรจากบุคคลภายนอก รวมถึงรูปแบบและวิธีการผลิตที่สัมพันธ์กับทรัพยากรดังกล่าวจึงเป็นประเด็นที่สำคัญ และจากกราฟที่ 12 แสดง

ร้อยละของความตระหนักรู้ของคนบ้านมดตะนอยเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ พบว่า ทรัพยากรป่าชายเลน เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่คนทั้งสองกลุ่มฐานะตระหนักรู้ถึงความสำคัญมากที่สุด โดยเฉพาะคนที่มีฐานะปานกลางมีความตระหนักรู้ถึงความสำคัญร้อยละ 92.31 และคนที่มีฐานะยากจน ร้อยละ 86.66 รองลงมาคือ พื้นที่ชายหาด แหล่งหญ้าทะเล และพื้นที่สาธารณะ ตามลำดับ

จากกราฟที่ 13 แสดงร้อยละของการรับรู้เกี่ยวกับการที่บุคคลภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในบ้านมดตะนอย พบว่า คนที่มีฐานะปานกลางรับรู้เกี่ยวกับการที่บุคคลภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในบ้านมดตะนอยน้อยกว่าคนที่มีฐานะยากจน และทั้งสองกลุ่มฐานะรับรู้ว่าทรัพยากรป่าชายเลนเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่คนภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์มากที่สุด โดยคนที่มีฐานะยากจน คิดเป็นร้อยละ 67.82 ของกลุ่มฐานะยากจน และรองลงมาคือ ฐานะปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 53.85 ของกลุ่มฐานะปานกลาง และเมื่อสอบถามเพิ่มเติมพบว่า การเข้ามาใช้ประโยชน์จะเป็นรูปแบบของการอนุรักษ์ เช่น การเข้ามาปลูกป่าชายเลนของหน่วยงาน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง สถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เป็นต้น

2.5.2 การจัดการฐานอาหารและทรัพยากร

จากการศึกษาพบว่าคนในฐานะยากจนมีความเชื่อหรือคำสอนที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 82.76 สำหรับองค์ความรู้และความเชื่อของชุมชนประมงพื้นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง ได้แก่ การรักษาความสมดุลของธรรมชาติ รักษาป่าชายเลนก็เหมือนกับการรักษาอาหารของชุมชน การรักษาทะเล และจับสัตว์น้ำตามฤดูกาลจะเป็นแนวทางสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ

ความรู้ทางนโยบาย กฎหมาย ที่เกี่ยวข้องกับการทรัพยากร พบว่า กลุ่มคนในฐานะปานกลางเป็นกลุ่มที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้มากที่สุด ร้อยละ 30.77 ของครอบครัวฐานะปานกลางทั้งหมด สำหรับก้ากฎหมายและนโยบายที่คนกลุ่มนี้ให้ความสนใจได้แก่

เรื่องที่เกี่ยวข้อง เช่น การปลูกป่าชายเลน การบริหารจัดการแหล่งหญ้าทะเลหน้าบ้าน สำหรับคนในฐานะยากจน ให้มีความสำคัญกับเรื่องนี้ คิดเป็นร้อยละ 21.84 ของครอบครัวที่มีฐานะยากจนทั้งหมด

2.5.3 ความสามารถในการมีอาหาร

บ้านมดตะนอยตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าชายเลน ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของ สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 31 โดยแบ่งออกเป็นพื้นที่ป่าสงวน 3,038 ไร่ พื้นที่ป่าชุมชน 384 ไร่ และพื้นที่ชุ่มชื้น 228 ไร่ ด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้ที่มีบ้านเรือนในมดตะนอยส่วนใหญ่ยังไม่มีการมรดกสิทธิ์ถือครองที่ดิน แต่มีการจับจองที่สร้างบ้านเรือนกันอย่างไม่เป็นทางการ โดยตกลงกันเองภายในหมู่บ้าน

2.6 ประโยชน์และคุณภาพของอาหาร

ด้านประโยชน์และคุณภาพของอาหาร เป็นการพิจารณาถึงพฤติกรรมการรับประทานอาหารในครอบครัว การคำนึงถึงคุณค่าทางโภชนาการและความสะอาดปลอดภัยของอาหาร รวมถึง สุขภาวะทางโภชนาการของคนในชุมชนประมงพื้นบ้าน

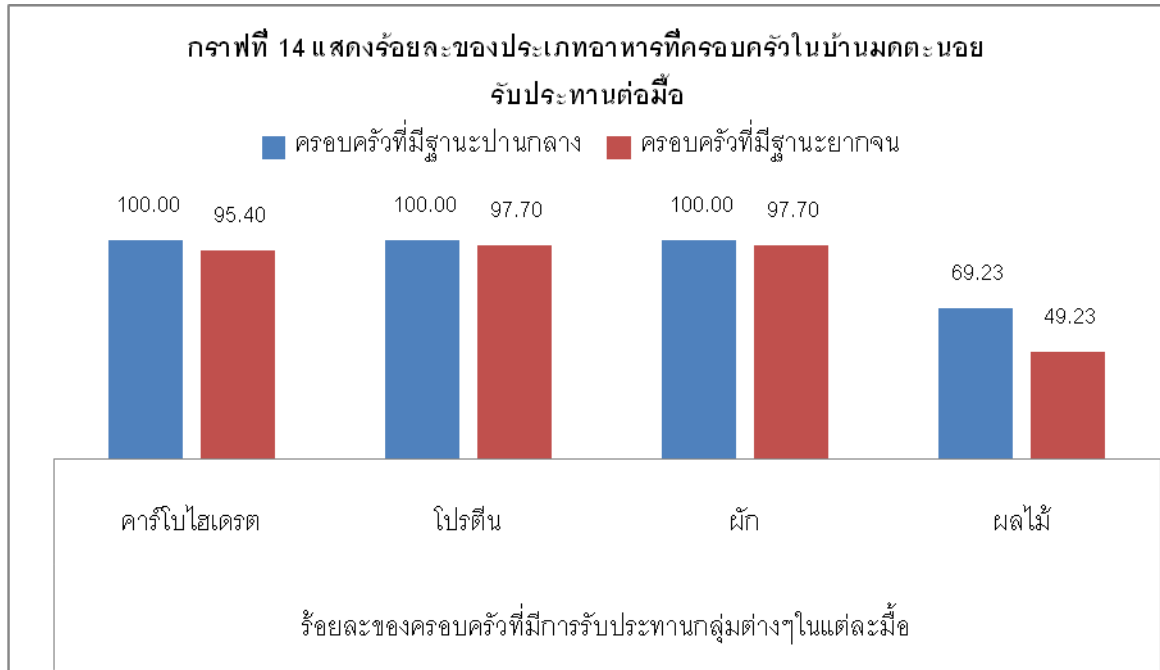
2.6.1 พฤติกรรมการรับประทานอาหารในครอบครัว

จากการสอบถามกลุ่มตัวอย่างจำนวน 100 ครอบครัว โดยแบบสอบถาม พบว่า บ้านมดตะนอยร้อยละ 95.00 ของกลุ่มตัวอย่างรับประทานอาหารเช้าครบสามมื้อ โดย คนที่มีฐานะยากจนมีการรับประทานอาหารเช้าครบ 3 มื้อ คิดเป็นร้อยละ 95.40 ของครอบครัวที่มีฐานะยากจน ในขณะที่ครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง มีการรับประทานอาหารเช้าครบ 3 มื้อ คิดเป็นร้อยละ 92.31

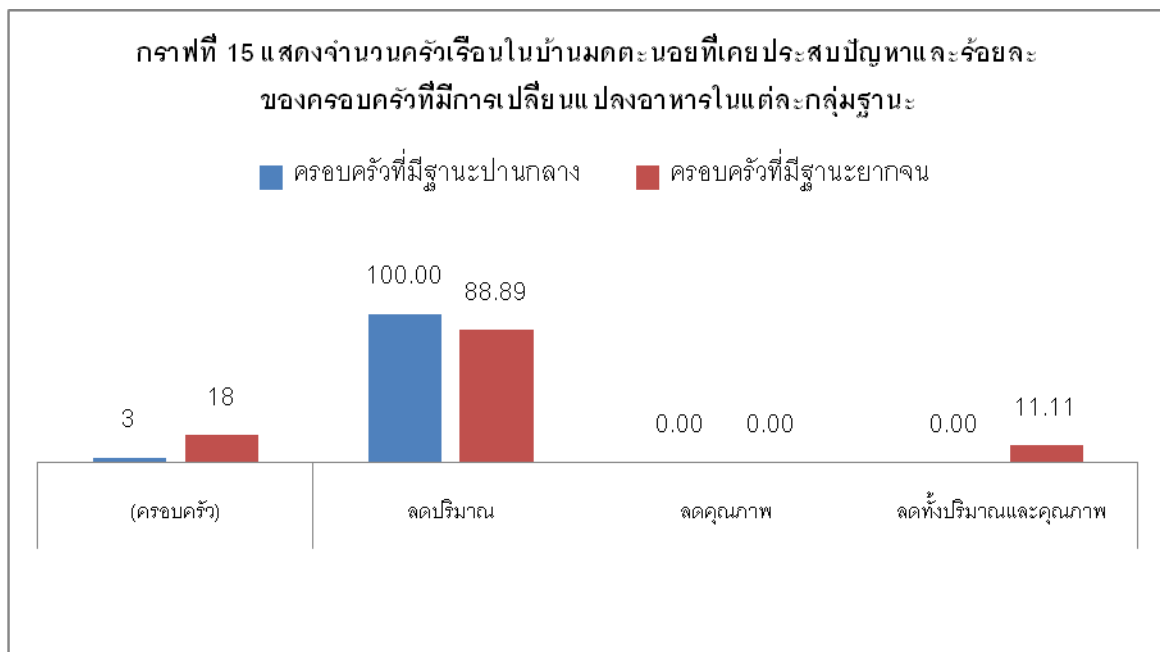
การตรงต่อเวลาในการรับประทานอาหารเช้าของชาวบ้านมดตะนอยพบว่า ร้อยละ 75.00 ของกลุ่มตัวอย่าง รับประทานอาหารเช้าตรงต่อเวลา โดยกลุ่มคนที่มีฐานะยากจนมีการรับประทานอาหารเช้าตรงเวลามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 75.86 ของครอบครัวที่มีฐานะยากจน รองลงมาคือ ฐานะปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 69.23 ของครอบครัวฐานะปานกลาง จากการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ประกอบอาชีพประมงส่วนใหญ่ไม่สามารถรับประทานอาหารเช้าได้ตรงเวลา เนื่องมาจากการทำประมงนั้นจะต้องออกไปวางอวนแต่เช้าตรู่ (ประมาณ 04.00 - 05.00 น.) กลับจากทะเลประมาณ 10.00 - 11.00 น. เมื่อกลับจากทะเลก็จะต้องมีการปลดสัตว์น้ำออกจากอวน สาวอวน ทำให้ช่วงเวลาการรับประทานอาหารเช้าไม่ตรงกับกลุ่มคนในอาชีพอื่น ๆ

2.6.2 การคำนึงถึงคุณค่าทางโภชนาการและความสะอาดปลอดภัยของอาหาร

กราฟที่ 14 แสดงให้เห็นถึงโภชนาการของคนในบ้านมดตะนอยส่วนใหญ่รับประทานอาหารเช้าครบทุกประเภทใน 1 มื้อ และเมื่อพิจารณาแยกตามสถานะทางเศรษฐกิจ พบว่า ครอบครัวที่ฐานะปานกลางทุกครอบครัวมีการรับประทานอาหารเช้าทั้ง 3 ประเภทแรกใน 1 มื้อ คิดเป็นร้อยละ 100.00 ในขณะที่การรับประทานผลไม้ในทุกมื้ออาหาร คิดเป็นร้อยละ 69.23 สำหรับครอบครัวที่มีฐานะยากจน อาหารประเภทที่มีการรับประทานทุกมื้อ คือ อาหารในกลุ่มของโปรตีนและผัก คิดเป็นร้อยละ 97.70 รองลงมาคือข้าว ร้อยละ 95.40 ในขณะที่การรับประทานผลไม้มีเพียงร้อยละ 49.43 ของครอบครัวฐานะยากจนทั้งหมด

เมื่อสอบถามเพิ่มเติมเกี่ยวกับการปรุงอาหารพบว่า ครอบครัวที่มีฐานะปานกลางและฐานะดีมีการรับประทานอาหารผ่านการปรุงสุกทุกครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 100.00 สำหรับครอบครัวที่มีฐานะยากจนมีการรับประทานอาหารที่ผ่านการปรุงสุกเป็นส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 97.53 ของครอบครัวที่มีฐานะยากจนทั้งหมด

จากกราฟที่ 15 แสดงให้เห็นว่ากรณีที่เหมาะสมกับสภาวะขาดแคลนทางการเงิน หรือ ภัยธรรมชาติ หรือ สถานการณ์ฉุกเฉิน ในครอบครัวได้มีการเปลี่ยนแปลงคุณภาพของอาหารหรือไม่ พบว่า ครอบครัวฐานะปานกลางพบสถานการณ์ดังกล่าวมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 69.23 ของครอบครัวฐานะปานกลางทั้งหมด รองลงมาคือ ฐานะยากจน ร้อยละ 41.38 ของครอบครัวฐานะยากจน การแก้ปัญหาเบื้องต้นของครอบครัวทั้ง 3 ฐานะคือ การเลือกที่จะเปลี่ยนแปลงปริมาณอาหารแทนการลดคุณภาพอาหาร ขณะที่บางครอบครัวที่เลือกลดทั้งคุณภาพและปริมาณของอาหาร

จากการสอบถามเกี่ยวกับโรคที่เกี่ยวข้องกับการขาดสารอาหาร พบว่า ภาพรวมร้อยละ 2.00 เคยประสบกับปัญหาดังกล่าว และพบในครอบครัวที่มีฐานะยากจน พบว่ามีครอบครัวที่เคยมีคนเป็นโรคเกี่ยวกับสารอาหารอยู่ ร้อยละ 2.30 ของคนที่มีฐานะยากจนทั้งหมด

2.6.3 ความคิดเห็นต่อการรับประทานอาหารนอกบ้านและการเลือกซื้ออาหาร

จากการจัดทำแบบสอบถามพบว่า ร้อยละ 89.00 ของคนในชุมชนไม่นิยมรับประทานอาหารนอกบ้าน และส่วนใหญ่เป็นคนที่ฐานะยากจน สำหรับเหตุผลของการไม่นิยมรับประทานอาหารนอกบ้านของคนบ้านมดตะนอย เพราะไม่ค่อยมีเงินและไม่สะดวกในการที่จะเดินทางออกไปกินอาหารนอกหมู่บ้าน นอกจากนี้จะเป็นงานเลี้ยงของญาติหรือคนใกล้ชิดในครอบครัว อย่างไรก็ตามพบว่ามีอีก ร้อยละ 11.00 นิยมรับประทานอาหารนอกบ้านและส่วนใหญ่เป็นคนที่ฐานะปานกลาง และสถานที่ที่นิยมไปรับประทานอาหารคือ ร้านอาหารในและนอกชุมชน ส่วนหนึ่งเพราะประกอบอาชีพรับจ้างนอกชุมชน อีกเหตุผลหนึ่งคือไม่เสียเวลาในการประกอบอาชีพ เหตุผลของการรับประทานอาหารนอกบ้านเพราะสะดวก ประหยัด และรวดเร็ว และทำให้ไม่เสียเวลาในการประกอบอาชีพ เพราะส่วนใหญ่ก็ต้องไปประกอบอาชีพทั้งในและนอกชุมชน อย่างไรก็ตามก็ยังให้ความสำคัญกับการประกอบอาหารกินเองภายในครอบครัว หรือการซื้ออาหารสำเร็จรูปมารับประทานร่วมกันในครอบครัว

จากการสอบถามพบว่า ร้อยละ 88.00 ของคนในชุมชนจะเลือกซื้ออาหารตามฤดูกาล กล่าวคือ ร้อยละ 100.00 ของครอบครัวที่มีฐานะปานกลางจะเลือกซื้ออาหารตามฤดูกาล รองลงมาคือฐานะยากจน คิดเป็นร้อยละ 94.25 ของครอบครัวฐานะยากจนทั้งหมด และเมื่อสอบถามเพิ่มเติมพบว่า อาหารที่รับประทานส่วนใหญ่เป็นอาหารที่ผลิตในท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 95.00 เนื่องจาก หาซื้อได้ง่าย ได้ของที่ดีที่สุด และมีราคาถูก

ส่วนที่ 3 ปัจจัยภายในและภายนอกที่มีผลต่อความมั่นคงด้านอาหารในชุมชนประมงพื้นบ้าน

ปัจจัยที่มีผลต่อความมั่นคงด้านอาหาร จะทำการศึกษาถึง ศักยภาพของชุมชน ได้แก่ ทุนต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ทุนทางกายภาพ ทุนทางมนุษย์ ทุนทางสังคม เป็นต้น และความเสี่ยงในปัจจุบันที่เป็นปัจจัยภายนอก เช่น สภาพอากาศที่แปรปรวน ปัญหาโลกร้อน นโยบายภาครัฐ ฐานทรัพยากรเสื่อมโทรม เป็นต้น

6.5 ศักยภาพและข้อจำกัดของบ้านมดตะนอย

6.5.1 ทุนภายในของบ้านมดตะนอย

- 1) ทุนมนุษย์ บ้านมดตะนอยมีผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการทำงานร่วมกันในพื้นที่ และมีชาวบ้านหลายท่านที่มีองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพและการเฝ้าระวังภัยทางทะเล เช่น การประกอบเรือ เครื่องมือประมงพื้นบ้าน แหล่งชุมนุมของสัตว์น้ำในแต่ละฤดูกาล การเฝ้าระวังและสังเกตทิศทางลม น้ำขึ้นน้ำลง เป็นต้น
- 2) ทุนทางสังคม ภายในบ้านมดตะนอยมีความเป็นชุมชนที่เอื้ออาทรกัน มีความเป็นเครือญาติสูง มีกลุ่มคนที่สนใจทำงานหลากหลายกลุ่ม นอกจากนี้บางกลุ่มได้มีการประสานองค์การภายนอกเข้ามาทำงานด้านการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมด้านการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง รวมทั้งส่งเสริมงานด้าน เศรษฐกิจ และสังคมให้สอดคล้องและดำเนินอยู่บนรากฐานของชุมชน
- 3) ทุนทางวัฒนธรรม ชาวบ้านมดตะนอยนับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 100 ของประชากร ดังนั้นวัฒนธรรมของชุมชนจึงเป็นแบบอิสลาม เช่น พิธีรับขวัญเด็ก พิธีการถือศีลอด พิธีเข้าสุนัต นอกจากนี้มีประเพณีที่น่าสนใจคือ ประเพณีเผากะลา ทำกันในวันที่ 27 ของเดือนรอมฎอน มีการทำขนมพื้นบ้านแจกจ่ายกันในหมู่บ้าน โดยมีความเชื่อว่าบรรพบุรุษของที่ล่องลပ်ไปแล้วจะกลับมาบ้าน การเผากะลาเพื่อให้ดวงวิญญาณเห็นทางเดินกลับบ้าน เพราะในอดีตไม่มีไฟฟ้า และประเพณีฮารีรายอ เป็นวันปีใหม่ของชาวมุสลิม มีการเยี่ยมญาติ พบปะสังสรรค์ในหมู่ญาติพี่น้อง ทั้งประเพณีและวัฒนธรรมที่กล่าวมาสะท้อนถึงวิถีชีวิตของชุมชนมุสลิมได้เป็นอย่างดี
- 4) ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ บ้านมดตะนอยตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าชายเลนที่อยู่ในความรับผิดชอบของสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 31 ที่ผ่านมามีชาวบ้านมดตะนอยทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยทางสถานีในการดูแลจัดการป่าชายเลน และทำงานร่วมกันมาค่อนข้างดี มีการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การปลูกป่าเนื่องในโอกาสต่างๆ ได้แก่ โครงการปลูกป่าชายเลนถวายเป็นพระราชกุศล สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในวโรกาสทรงพระชนมายุ 72 พรรษา ปี พ.ศ. 2548 ซึ่งมีการปลูกป่า 1,000 ไร่ เป็นต้น นอกจากนี้ป่าชายเลนแล้วทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลและสัตว์น้ำบริเวณหญ้าทะเลก็เป็นอีกแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของบ้านมดตะนอย คนในชุมชนสามารถหาทรัพยากรหลากหลายชนิดได้จากแหล่งหญ้าทะเล เช่น หอยประเภทต่างๆ และในท้องทะเลก็มีปลาหลากหลายชนิดให้จับ ซึ่งนับว่าทุนทางทรัพยากรธรรมชาติของบ้านมดตะนอยมีพร้อม
- 5) บ้านมดตะนอยเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ประสบกับเหตุการณ์สึนามิเมื่อปี พ.ศ. 2547 แม้จะไม่ได้รับผลกระทบและความเสียหายมากเหมือนกับพื้นที่อื่นๆ แต่ก็ทำให้ชาวบ้านเกิดกระบวนการเรียนรู้และมีความตระหนักเรื่องภัยพิบัติมากขึ้น ประกอบกับที่ผ่านมาจากสภากาชาดไทยได้เข้ามาวางระบบการป้องกันภัยให้กับชุมชนภายใต้โครงการ การจัดการภัยพิบัติโดยชุมชนเป็นฐาน (ปี 2548-2553) ด้วยเหตุนี้คนในบ้านมดตะนอยจึงมีการจัดแบ่งหน้าที่กันภายในชุมชน มีการจัดทำแผนการจัดการภัยพิบัติของชุมชน รวมทั้งมีการฝึกซ้อมหนีภัยในชุมชน

6.5.2 ข้อจำกัดบ้านมดตะนอย

- 1) บ้านมดตะนอยมีข้อจำกัดด้านพื้นที่ตั้งของชุมชนเนื่องจากพื้นที่ส่วนหนึ่งติดกับรีสอร์ตที่เป็นของเอกชน และพื้นที่ตั้งบ้านอยู่ในเขตพื้นที่ป่าชายเลน อย่างไรก็ตามบ้านมดตะนอยก็มีการบริหารจัดการภายในชุมชนโดยการแบ่งพื้นที่

ออกเป็น 10 โซน ได้แก่ ท่าเรือ อนามัย โรงเรียน มัสยิด ชายเล กลางบ้าน มดตะนอยรีสอร์ท ริมคลอง วังทอง และบ้านกลาง ลักษณะการแบ่งพื้นที่โซนจะเรียกอ้างอิงตามสถานที่ใกล้เคียงที่แต่ละโซนนั้นตั้งไว้ จากการพูดคุยกับหัวหน้าโซนแต่ละโซนพบว่าพื้นที่โซนวังทองเป็นพื้นที่ที่ประสบกับปัญหาน้ำท่วมทุกปีเนื่องจากอยู่ติดกับคลองมดตะนอย ประกอบกับการตั้งบ้านเรือนของโซนวังทองเป็นการตั้งอยู่ไปในพื้นที่ซึ่งเคยเป็นแอ่งน้ำท่วมถึงมาก่อน ดังนั้นเมื่อถึงฤดูกาลน้ำขึ้นน้ำหลากก็จะมีน้ำท่วมทุกปี ดังนั้นชาวบ้านจึงสร้างบ้านในลักษณะของการยกพื้นสูงสำหรับพื้นที่โซนท่าเรือเป็นพื้นที่ขยายตัวใหม่ของหมู่บ้าน โดยหมู่บ้านขยายออกไปจนถึงติดกับสะพานบริเวณปากทางเข้าหมู่บ้าน และการก่อสร้างบ้านจะอยู่บริเวณข้างถนนแต่สร้างบ้านลงในพื้นที่ป่าชายเลนเสื่อมโทรม เหตุผลที่ต้องขยายออกมาตั้งบ้านเรือนในบริเวณนี้เนื่องจากในตัวหมู่บ้านนั้นไม่สามารถตั้งบ้านเรือนได้แล้ว ด้วยเหตุนี้ปัญหาเรื่องการตั้งบ้านเรือนจึงเป็นอีกปัญหาใหญ่ของบ้านมดตะนอยหากมีการเพิ่มขึ้นของประชากร

- 2) ระบบเศรษฐกิจในบ้านมดตะนอย ส่วนหนึ่งเป็นไปในลักษณะของทุนนิยมแบบพึ่งพา คือ มีกลไกทางด้านตลาด มีการผูกขาดราคาสินค้า ซึ่งเน้นผลกำไรเป็นหลัก เช่น ร้านค้า แพปลา เป็นต้น ซึ่งราคาของสินค้า จะถูกพ่อค้าและแม่ค้าคนกลางเป็นคนกำหนดราคา ทำให้คนในชุมชนต้องซื้อสินค้าในราคาที่แพงกว่าปกติ หรือกรณีแพปลา จากที่ได้ราคาสัตว์น้ำที่สูงแต่กลับถูกกดราคาลงมา สถานการณ์เช่นนี้ชุมชนเผชิญมาอย่างต่อเนื่องจนทำให้กลายเป็นความเคยชินและคนในชุมชนจึงมองว่าเป็นเรื่องปกติ ส่งผลให้รายได้ของแต่ละครอบครัวไม่เพียงพอกับรายจ่าย
- 3) ปัญหาการลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำ อันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงและการทำลายของมนุษย์ทำให้ทรัพยากรลดน้อยลง ยกตัวอย่างเช่น กรณีการลดลงของปริมาณหอยชักตีน ซึ่งถือเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่สำคัญชนิดหนึ่งของบ้านมดตะนอย สาเหตุของการลดลงเนื่องมาจากการเข้ามาของคนนอกชุมชน ทำให้ปริมาณการจับเพิ่มขึ้น ประกอบกับการจับในแต่ละครั้งไม่ได้คำนึงถึงความสมบูรณ์ของหอย ทำให้มีการจับหอยชักตีนทั้งที่โตเต็มวัยและที่กำลังเป็นตัวอ่อน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ปริมาณหอยลดลงอย่างต่อเนื่อง หรือ ปัญหาการใช้เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย เนื่องจากบ้านมดตะนอยเป็นพื้นที่ติดทะเลจึงมีบุคคลภายนอกเป็นจำนวนมากเข้ามาหาปลาและมักนำเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมายเข้ามาใช้ในหมู่บ้าน เช่น อวนชักทับตลิ่ง
- 4) การขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน กลุ่มคนบางส่วนในชุมชนไม่ค่อยให้ความร่วมมือหรือเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เพราะกลุ่มคนกลุ่มนี้อาจจะคิดว่ากิจกรรมเหล่านั้นไม่น่าสนใจ หรือไม่ได้เป็นประโยชน์ต่อตนเองมากนัก เนื่องจากการเลือกตั้งภายในชุมชนซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้คนในชุมชนเกิดการแบ่งเป็นพรรคแบ่งพวกทำให้เกิดความขัดแย้ง ซึ่งเป็นเหตุที่ยากต่อการทำงานพัฒนา

6.6 บทบาทหญิงชายในการจัดการภัยพิบัติ

จากการสอบถามความคิดเห็นของคนบ้านมดตะนอย ส่วนใหญ่มองว่า บทบาทบริหารจัดการชุมชนที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติหรือภัยธรรมชาติจากจำนวนครอบครัวที่เคยประสบภัยพิบัติ คิดเป็นร้อยละ 45.00 การดำเนินการจัดการเป็นหน้าที่ของสามีร่วมกับภรรยา โดยกิจกรรมที่ครอบครัวทั้ง 2 ฐานะให้ความสำคัญมากที่สุด คือ การเตรียมความพร้อมรับมือคิดเป็นร้อยละ 20.00 การป้องกันและการลดผลกระทบ คิดเป็นร้อยละ 18.00 และงานที่ได้รับความสนใจน้อยที่สุดคือการช่วยเหลือฟื้นฟูระยะสั้นและการช่วยเหลือฟื้นฟูระยะยาว คิดเป็นร้อยละ 10.00

6.7 การตั้งรับปรับตัวของชุมชนเกี่ยวกับภัยพิบัติ และการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

จากการสอบถามเรื่องภัยธรรมชาติและภัยพิบัติในพื้นที่ (ภัยพิบัติ หมายถึง พายุ ฝนแล้ง น้ำท่วม การกัดเซาะชายฝั่ง การทับถมของตะกอนเลน การเปลี่ยนแปลงของสภาพชายหาด) พบว่า บ้านมดตะนอย ร้อยละ 55.00 ให้ข้อมูลว่าไม่เคยประสบกับภัยธรรมชาติ หรือภัยพิบัติ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่อยู่ในฐานะยากจน จำนวนร้อยละ 68.62 ของรอบครัวฐานะยากจน

การตั้งรับปรับตัวและการเตรียมความพร้อมในการรับมือกับภัยพิบัติหรือการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ ในระดับครอบครัว พบว่า ร้อยละ 34.00 ของบ้านมดตะนอยไม่ได้มีการเตรียมความพร้อมในเรื่องดังกล่าว ขณะที่ ร้อยละ 66.00 ได้มีการเตรียมกันในเรื่องนี้ โดยกลุ่มฐานะที่ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มากที่สุดคือฐานะยากจน คิดเป็นร้อยละ 66.67 ของฐานะยากจน และฐานะปานกลางคิดเป็น ร้อยละ 61.54 ของฐานะปานกลาง

วิธีการที่ชุมชนเตรียมการป้องกัน เพื่อหลีกเลี่ยง ลดผลกระทบ และการป้องกันเหตุความล่อแหลมต่างๆ จากภัยพิบัติหรือการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ ประกอบด้วยหลากหลายวิธีการ เช่น การปลูกป่าชายเลน การปลูกป่าชายหาดเพื่อป้องกันลมหรือพายุ การสังเกตอากาศและทิศทางลม เป็นต้น

การลดผลกระทบและการป้องกันที่จัดทำล่วงหน้าเพื่อลดผลกระทบจากภัยพิบัติ หรือการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ โดยการปลูกป่าชายเลน ปลูกป่าชายหาด ดูแลรักษาทรัพยากร และการจัดทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

การเตรียมความพร้อมและการรับมือล่วงหน้าก่อนเกิดภัยหรือจัดการในสถานการณ์ฉุกเฉิน ซึ่งสามารถรับมือกับผลกระทบจากภัยพิบัติได้อย่างทันการณ์และมีประสิทธิภาพ ทางชุมชนได้มีการจัดทำแผนหนีภัย มีการซ้อมหนีภัย และมีหอกระจายเสียงสำหรับกระจายเสียงเมื่อมีสถานการณ์ฉุกเฉิน เนื่องจากบ้านมดตะนอยเคยประสบกับสึนามิมาก่อนจึงทำให้มีหลายหน่วยงานมาจัดระบบการจัดการป้องกันภัยพิบัติให้กับชุมชน

การฟื้นฟูระยะสั้นและระยะยาว ทางชุมชนเสนอว่าในระยะสั้นหากเกิดภัยพิบัติจริงจะต้องให้การช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัยและอาชีพ เพื่อให้คนที่ประสบภัยสามารถประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองได้เหมือนเดิมไปจนถึงระยะยาว ขณะที่การฟื้นฟูระยะยาวทางชุมชนได้เสนอให้มีการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งอย่างเป็นระบบ เช่น การฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการป่าชายเลน และป่าชายหาด เป็นต้น

ที่ผ่านมาหากเกิดเหตุการณ์ฉุกเฉินหรือเกิดภัยธรรมชาติขึ้นในชุมชน หน่วยงานที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง หน่วยงานราชการจากจังหวัดตรัง สภาอากาศไทย มูลนิธิอันดามัน

จากการสอบถามพบว่าชุมชนมีการเตรียมความพร้อม โดยการศึกษาดูงานหรือฝึกอบรมเรื่องภัยธรรมชาติ คิดเป็นร้อยละ 51.00 โดยประเด็นที่ศึกษาดูงานได้แก่ การเตรียมความพร้อมเมื่อเกิดภัยพิบัติโดยการฝึกซ้อมหนีภัย มีสภาอากาศไทย เป็น

หน่วยงานสนับสนุนการฝึกซ้อม ดำเนินการฝึกซ้อมปีละ 1 ครั้งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551-2553 และได้มีการฝึกอบรมเรื่องการป้องกันภัยพิบัติโดยชุมชนเป็นฐาน

ความสามารถในการจัดการเมื่อเกิดภาวะประสพภัย เมื่อสอบถามความคิดเห็นเรื่องผลกระทบที่เกิดขึ้นเมื่อเกิดภัยธรรมชาติ หรือภัยพิบัติในชุมชนว่าจะส่งผลกระทบต่อคนกลุ่มใดมากที่สุดที่ผ่านมา พบว่า ร้อยละ 68.18 มองว่าสามีจะได้รับผลกระทบมากที่สุดเพราะออกไปประกอบอาชีพข้างนอก จึงมีความเสี่ยงสูงกว่าคนที่อยู่ในบ้าน ขณะเดียวกันเมื่อสอบถามถึงการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาเมื่อเกิดสถานการณ์ดังกล่าว ร้อยละ 67.44 มองว่าเป็นบทบาทของ สามี รองลงมาคือเครือญาติ คิดเป็นร้อยละ 16.28

6.8 การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ

จากการสอบถามพบว่าคนในบ้านมดตะนอยได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับภัยพิบัติ คิดเป็นร้อยละ 99.17 โดยกลุ่มคนที่มีฐานะปานกลาง มีความสนใจที่จะติดตามข้อมูลมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 100.00 และฐานะยากจน คิดเป็นร้อยละ 90.80 สำหรับช่องทางการสื่อสารที่แต่ละครอบครัวได้ใช้ในการติดตามข้อมูลข่าวสารคือโทรทัศน์ คิดเป็นร้อยละ 84.96 รองลงมาคือ การบอกต่อ คิดเป็นร้อยละ 47.31 สำหรับช่องทางหนังสือพิมพ์ เป็นช่องทางที่ได้รับความสำคัญน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 0.00

เมื่อสอบถามถึงความรวดเร็วของข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศที่ได้รับในแต่ละครั้งที่ผ่านมาพบว่า ร้อยละ 62.00 แสดงความคิดเห็นว่าไม่ล่าช้า และร้อยละ 38.00 เห็นว่ามีความล่าช้า เพราะส่วนใหญ่แล้วเหตุการณ์ที่เป็นภัยธรรมชาติมักเกิดขึ้นเร็ว เช่น พายุ น้ำท่วม หรือหากมีภัยใหญ่ เช่น สึนามิเกิดขึ้นอีกแม้จะมีแผนการป้องกันภัยพิบัติก็ไม่แน่ใจว่าจะดำเนินการตามแผนได้หรือเปล่า เมื่อเกิดเหตุการณ์รวดเร็วและฉุกเฉิน เพราะในเวลานั้นคงจะต้องเอาตัวรอดกันก่อน เมื่อสอบถามเรื่องความยากง่ายของข้อมูลที่ได้รับพบว่า ร้อยละ 83.17 แสดงความคิดเห็นว่าข้อมูลที่ได้รับนั้นง่ายต่อการเข้าใจและเพียงพอแล้ว ขณะที่ร้อยละ 17.83 มองว่าข้อมูลที่ได้รับยังขาดความกระจ่างและไม่เพียงพอ

4 บ้านน้ำราบ หมู่ที่ 4 บ้านน้ำราบ ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ศึกษา ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มเป้าหมาย

1.1 ข้อมูลทั่วไปของบ้านน้ำราบ

1.5.3 ที่ตั้งและอาณาเขต

บ้านน้ำราบ หมู่ที่ 4 บ้านน้ำราบ ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง อยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบขององค์กรบริหารส่วนตำบลบางสัก โดยมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ บ้านบางสัก ม.

1 ต.บางสัก อ.กันตัง จ.ตรัง

ทิศใต้ ติดต่อกับ

ทะเลอันดามันและบ้านควนตุงกู ม. 3 ต.บางสัก อ.กันตัง จ.ตรัง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ป่าชายเลนและทะเลอันดามัน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ภูเขาบ้านน้ำราบ และบ้านควนตุงกู ม.

3 ต.บางสัก อ.กันตัง จ.ตรัง

1.5.4 ประวัติบ้านน้ำราบ

บ้านน้ำราบมีที่มาของชื่อมาจากคำว่าบ้านน้ำรอบ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศที่มีน้ำล้อมรอบ ต่อมาก็เพี้ยนมาเป็นเรียกว่าบ้านน้ำราบ ดังเช่นปัจจุบัน เป็นชุมชนที่มีอายุการตั้งถิ่นฐานมาประมาณ ร้อยกว่าปี โดยในยุคบุกเบิกเริ่มแรกเป็นการอพยพเข้ามาเพื่อประกอบอาชีพ โดยต้นตระกูลที่เข้ามาในช่วงนั้นมี 5 ครอบครัว 3 ตระกูล ได้แก่ ตระกูลหมาดนุ้ย, ตระกูลอุเส็น, และตระกูลน๊ะแส ต่อมาก็มีการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาเรื่อยๆ ทั้งเพื่อเผยแพร่ศาสนาและเพื่อเข้ามาเยี่ยมเยียนญาติพี่น้องและพักอาศัยอยู่จนกลายเป็นคนในหมู่บ้านในที่สุด

การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชุมชนในเริ่มแรกในบริเวณที่เรียกว่า บ้านนาออก เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำนา และอยู่ไม่ห่างจากแหล่งน้ำ ซึ่งเห็นได้จากมีพื้นที่นาที่เหลืออยู่เป็นจำนวนมากแม้ว่าปัจจุบันจะเหลือผู้ที่ประกอบอาชีพทำนาอยู่น้อยมากก็ตาม ต่อมามีการย้ายเข้ามาของชาวบ้านจากพื้นที่อื่นเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จนต้องขยายพื้นที่อยู่อาศัยไปยังบริเวณอื่นที่ไม่ห่างจากพื้นที่เดิมมากนัก อีก 3 หมู่บ้าน ซึ่งก็มีที่มาของแต่ละพื้นที่ดังนี้

บ้านทุ่งส้ม ที่มาของชื่อหมู่บ้านเนื่องจากพื้นที่ในบริเวณนี้ในอดีตเคยเป็นท่าเทียบเรือ สมัยบังหว่า (พระยาสิง) ได้ส่งทหารมาประสมดินปืน (ดินประสิว) สำหรับใช้ในกองทัพของพระยาสิง ต่อมาเกิดการตกค้างของสารที่นำมาใช้ในดิน จึงทำให้ดินในบริเวณนั้นมีรสเปรี้ยว ชาวบ้านจึงเรียกพื้นที่นี้ว่าทุ่งส้ม ตระกูลแรกที่เข้ามาการเข้ามาบุกเบิกพื้นที่ตั้งถิ่นฐานคือ ตระกูล เบญจสะอาด (เบลสะอาด) เป็นคนที่มาจากจังหวัดสตูล เข้ามาเพื่อเผยแพร่ศาสนา อิสลาม และเป็นโต๊ะอิหม่ามคนแรกในหมู่บ้าน ต่อมาได้มีการสร้างมัสยิดคือมัสยิดทุ่งส้มสาเหตุที่เลือก

หมู่บ้านนี้เนื่องจากเป็นสถานที่ที่เหมาะสมในการตั้งหมู่บ้าน กล่าวคือเป็นพื้นที่ที่มีภูเขา มีแหล่งน้ำจืด และมีท่าเรือจำนวนมาก (เริ่มมีการประกอบอาชีพประมงแล้วในช่วงนี้)

บ้านทุ่งเสม็ด ที่มาของชื่อหมู่บ้านเกิดจากพื้นที่บริเวณนี้เป็นป่าชายหาดที่มีต้นเสม็ด อยู่จำนวนมาก โดยสภาพพื้นที่เป็นที่ราบ มีทุ่งกว้าง และมีคลองล้อมรอบ ตระกูลแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานคือ ตระกูลหวันมุสา ได้ย้ายเข้ามาจากไทรบุรี ต่อมาก็ย้ายมาเกาะมุกด์ และย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ณ บ้านทุ่งเสม็ด

1.5.5 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรสัตว์น้ำ

การทำประมงบ้านน้ำราบเป็นการทำประมงแบบพื้นบ้าน ที่ใช้เครื่องมือประมงจับสัตว์น้ำตามชนิดของสัตว์น้ำ และสัตว์น้ำที่จับได้จะแตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา ดังแสดงในตารางที่ 11

ตารางที่ 11 แสดงสัตว์น้ำและเครื่องมือที่ใช้จับในแต่ละช่วงเวลา

สัตว์น้ำและเครื่องมือที่จับ	ช่วงเวลา 12 เดือน												ข้อมูลเพิ่มเติม
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	
ลอบปูม้า													บริเวณที่จับหลังเกาะมุกด์,หน้าและหลังเกาะกระดานหลังเกาะลิบง ปริมาณการจับ 10 กิโลกรัม /ครั้ง รายได้ 300 บาท
อวนปลากระบอก													บริเวณที่จับหลังเกาะมุกด์,หน้าและหลังเกาะกระดานหลังเกาะลิบง ปริมาณการจับ 4 กิโลกรัม /ครั้ง รายได้ 300 บาท
ลอบปลาเก๋า													บริเวณที่จับในลำคลองบริเวณหน้าชายหาด ปริมาณการจับ 25-30 ตัว /ครั้ง รายได้ 500 บาท
หยองหรือลอบปูดำ													บริเวณที่จับในลำคลอง,กองหินและแนวปะการังปริมาณการจับ 5-10 กิโลกรัม /ครั้ง รายได้ 600 บาท
ตกปลา													บริเวณที่จับแนวหินกองและแนวปะการัง ปริมาณการจับ 5 กิโลกรัม /ครั้ง รายได้ 500 บาท
ไล่กุ้งหรือไฟส่องกุ้ง													บริเวณที่จับในลำคลองและหน้าชายหาด ปริมาณการจับ 8 -10 กิโลกรัม /ครั้ง รายได้ 800-1200 บาท
อวนถ่วง													บริเวณที่จับแนวหินกองและแนวปะการังเทียมและตามบริเวณริมเกาะต่าง ๆ ปริมาณการจับ 30 กิโลกรัม /ครั้ง รายได้ 80-1000 บาท

พื้นที่ป่าชายเลน

บริเวณบ้านน้ำราบ มีพื้นที่ป่าชายเลนประมาณ 3,000 ไร่ ในบริเวณทิศตะวันตกของหมู่บ้านคลองหาดทรายดำ ถึง คลองไก่อ่เดือน, ปากคลองกรีน ถึงคลองหม้อและคลองหม้อ ถึงเขาจุมปะ การใช้ประโยชน์ คือ ชาวบ้านน้ำราบได้รับผลประโยชน์จากการเข้าไปหาปูดำ และหาหอยชนิดต่างๆ ในการบริโภคและจำหน่ายและใช้ไม้เพื่อสิ่งปลูกสร้างในครัวเรือนนอกจากนี้ป่าชายเลนยังใช้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำวัยอ่อน และเป็นแหล่งศึกษาธรรมชาติของชุมชนและคนภายนอก และชาวบ้านมีส่วนร่วมในการใช้และร่วมกันอนุรักษ์ป่าชายเลนร่วมกับหมู่บ้านอื่นๆ และหน่วยงานของรัฐ

หญ้าทะเล

บริเวณบ้านน้ำราบ มีพื้นที่หญ้าทะเลที่อุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งของจังหวัดตรัง พบอยู่บริเวณ 3.2 กิโลเมตร อยู่ทางทิศตะวันตก หน้าหาดหยงหล้า สภาพสมบูรณ์มาก หญ้าทะเลเหล่านี้มีประโยชน์เพราะเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำวัยอ่อนและแหล่งอาหารของพะยูน และชาวบ้านมีส่วนร่วมในการใช้และร่วมกันอนุรักษ์ป่าชายเลนร่วมกับหมู่บ้านอื่นๆ และหน่วยงานของรัฐ

ปะการัง

บริเวณบ้านน้ำราบ มีแหล่งปะการังที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันหลายหมู่บ้าน บริเวณที่พบคือ ห่างจากศูนย์กลางชุมชน 3.4 กิโลเมตร ไปทางทิศตะวันตก แหล่งที่พบคือสี่แยกคลองเสม็ด หน้าตลิ่งชัน และปากลัดย่าว การใช้ประโยชน์คือ เป็นแหล่งท่องเที่ยว และแหล่งตกปลาของนักท่องเที่ยวและชาวประมง ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการใช้และร่วมกันอนุรักษ์แนวปะการังร่วมกับหมู่บ้านอื่นๆ และหน่วยงานของรัฐ

1.6 ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจ

1.6.1 ประชากร ศาสนา และ สาธารณูปโภคพื้นฐาน

ประชากร

บ้านน้ำราบมีจำนวนหลังคาเรือนประมาณ 316 หลังคาเรือน มีจำนวนประชากรทั้งหมด 1,304 คน (ที่มา: อบต.บางสัก ณ เดือนธันวาคม 2552) เพศชาย จำนวน 670 คน เพศหญิง จำนวน 634 คน

ศาสนา

การนับถือศาสนาของคนในบ้านน้ำราบ ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามประมาณร้อยละ 95 และ ศาสนาพุทธร้อยละ 5 โดยมีมัสยิดจำนวน 1 แห่ง

สาธารณูปโภคพื้นฐาน

บ้านน้ำราบมีสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่ได้แก่ โรงเรียนประถมศึกษา คือ โรงเรียนบ้านน้ำราบ ศาลาเอนกประสงค์ ที่อ่านหนังสือพิมพ์ โทรศัพท์สาธารณะ และประปาหมู่บ้าน

1.6.2 การประกอบอาชีพและรายได้

การประกอบอาชีพของคนในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย กล่าวคือจากสังคมเกษตรกรรมทำนา และทำประมงพื้นบ้านที่พึ่งพาธรรมชาติ ก็เปลี่ยนไปสู่สังคมพานิชยกรรมและการทำนาถ้ำ ที่เน้นการค้าขาย และเปลี่ยนจากสังคมที่เผื่อแผ่และเกื้อกูลกันมาเป็นแบบตัวใครตัวมัน ปัจจุบันอาชีพหลักของชาวบ้านส่วนใหญ่อุปโภคอาชีพทำสวนยางพาราควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพประมง และยังมีการค้าขายและรับจ้างอีกส่วนหนึ่ง โดยประกอบอาชีพทำสวนยางพาราร้อยละ 55 อาชีพประมงในเขต 3,000 เมตร จากชายฝั่ง คิดเป็นร้อยละ 35 อาชีพค้าขาย ประมาณร้อยละ 5 และ อาชีพรับจ้างทั่วไปประมาณ ร้อยละ 5 การรับจ้างมีทั้งการรับจ้างทำงานในชุมชนและรับจ้างนอกชุมชน เช่น การทำงานในโรงงานแปรรูปอาหารทะเลในเมือง

ตารางที่ 12 แสดงสรุปผลวิเคราะห์รายได้โดยเปรียบเทียบรายได้ในปี 2552 ของหมู่ที่ 7 บ้านน้ำราบ ตำบลบางลึก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

ประเภทรายได้	ปี 2552 (บาท)
รายได้นอกภาคเกษตร	61,200
- รายได้จากเงินเดือน ค่าจ้าง ค่าตอบแทน	ไม่มีข้อมูล
- รายได้จากการค้าขาย	ไม่มีข้อมูล
- รายได้จากกากรประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมและบริการ	ไม่มีข้อมูล
- รายได้อื่นๆ เช่น ค่าเช่า ลูกหลานส่งเงินมาให้ ฯลฯ	61,200
รายได้ด้านการเกษตร	2,779,000
- มูลค่าการผลิตเพื่อการจำหน่าย	2,587,000
- การเพาะปลูกเพื่อจำหน่าย	ไม่มีข้อมูล
- การเลี้ยงสัตว์เพื่อจำหน่าย	68,000
- การทำประมงเพื่อจำหน่าย	2,519,000
- มูลค่าการผลิตเพื่อการบริโภค	192,000
- การเพาะปลูกเพื่อบริโภค	ไม่มีข้อมูล
- การเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภค	56,000
- การทำประมงเพื่อบริโภค	136,000
รวม	2,840,200

ที่มา : ศูนย์ข้อมูลเพื่อการพัฒนาชนบท กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

http://61.19.244.12/rdic/report.php?id=rep13&year1=2552&year2=2552&loc_id=80080107

จากตารางที่ 12 แสดงรายงานสรุปผลวิเคราะห์รายได้โดยเปรียบเทียบรายได้ในปี 2552 ของหมู่ที่ 7 บ้านน้ำราบ ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง พบว่า รายได้จากนอกภาคการเกษตร (61,200 บาท) และรายได้ด้านการเกษตร (2,779,000 บาท) ขณะที่การผลิตส่วนใหญ่ เป็นลักษณะของการผลิตเพื่อการจำหน่าย (2,587,000 บาท) มากกว่าการผลิตเพื่อการบริโภค (192,000 บาท)

บ้านน้ำราบได้มีการจัดประชุมย่อยเมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2553 ณ ศาลาเอนกประสงค์บ้านน้ำราบ เวลา 13.00 น. เพื่อพูดคุยเพิ่มเติมกับคนในบ้านน้ำราบ พบว่า สถานะทางเศรษฐกิจของคนในบ้านน้ำราบส่วนใหญ่กลุ่มคนที่ทำสวนยางพารา หรือทำเกษตรกรรม จะมีฐานะที่ค่อนข้างดีกว่า กลุ่มคนที่ทำประมงพื้นบ้าน ขณะที่บางครอบครัวประกอบอาชีพทั้งเกษตรและประมงจึงทำให้มีฐานะทางบ้านไม่ขัดสนเช่นกัน และเมื่อทำการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง 145 ครอบครัว โดยพิจารณาแยกตามลักษณะฐานะทางเศรษฐกิจ พบว่า

1. ครอบครัวที่มีฐานะดี เป็นผู้มีอันจะกิน หรือฐานะรวย จำนวน 15 ครอบครัว ส่วนใหญ่มีสมาชิกครอบครัวอยู่ระหว่าง 2-7 คน และมีรายได้ต่อครัวเรือนต่อคนเฉลี่ย 4,557 บาท/เดือน ทั้งนี้จำนวน 10 ครอบครัวประกอบอาชีพค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว/อุตสาหกรรมครัวเรือน เมื่อพิจารณาข้อมูลด้านการเงินพบว่า 11 ครอบครัว มีหนี้สินอยู่ระหว่าง 20,000 – 500,000 บาท (ร้อยละ 73.33) และไม่มีหนี้สิน 4 ครอบครัว (ร้อยละ 26.67) ด้านการออมเงินในครอบครัวพบว่า 11 ครอบครัว (ร้อยละ 78.57) ออมเงินในรูปแบบของธนาคารพาณิชย์ รองลงมาคือการออมเงินทั้งในรูปแบบธนาคารพาณิชย์และการออมเงินในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนเงินล้าน จำนวน 2 ครอบครัว (ร้อยละ 13.33) มี 1 ครอบครัว (ร้อยละ 6.67) ออมในชุมชนเพียงแหล่งเดียว และไม่มีเงินออมในแหล่งใดเลย 1 ครอบครัว (ร้อยละ 6.67) นอกจากนี้พบว่าคนฐานะดีจะมีการออมในรูปแบบอื่นๆ เพิ่มขึ้น เช่น ทองคำ เครื่องประดับ อสังหาริมทรัพย์ (ที่ดิน) เมื่อสอบถามถึงทุนสำรองฉุกเฉินภายในครอบครัว พบว่า ร้อยละ 93.33 มีทุนสำรองฉุกเฉิน เช่น กรณีที่เกิดเจ็บป่วยไม่สบาย อุบัติเหตุ เกิดภัยธรรมชาติ เป็นต้น คนที่ตัดสินใจในการใช้เงินในกรณีเกิดเหตุการณ์ฉุกเฉิน จะเป็นการตัดสินใจร่วมกันระหว่างสามีและภรรยา คิดเป็นร้อยละ 71.43 รองลง คือ การตัดสินใจของภรรยา คิดเป็นร้อยละ 14.29 สำหรับบทบาทของผู้หญิงในครอบครัว พบว่า ผู้หญิงจะมีบทบาทสำคัญในด้านการหารายได้จาก การประกอบอาชีพทั้งในและนอกชุมชน นอกจากนี้จะทำหน้าที่จัดเตรียมอุปกรณ์สำหรับประกอบอาชีพ และสำหรับหน้าที่การดูแลบ้านที่ผู้หญิงให้ความสำคัญคือ การดูแลบุตร ทำงานบ้าน ทำอาหาร ดูแลให้มีน้ำสะอาดสำหรับครอบครัว และติดต่อธุระต่างๆ นอกชุมชน เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล สถานที่ราชการ ธนาคารตามลำดับ
2. ครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง จำนวน 24 ครอบครัว จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่มีสมาชิกครอบครัวอยู่ระหว่าง 2-11 คน และมีรายได้ต่อครัวเรือนต่อคนเฉลี่ย 2,753 บาทต่อเดือน ทั้งนี้จำนวน 13 ครอบครัวประกอบอาชีพค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว/อุตสาหกรรมครัวเรือน รองลงมาจำนวน 7 ครอบครัวประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป และจำนวน 3 ครอบครัวประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน ขณะที่ 1 ครอบครัวไม่ได้มีการประกอบอาชีพ เมื่อพิจารณาข้อมูลด้านการเงินพบว่าจำนวน 13 ครอบครัว (ร้อยละ 54.17) มีหนี้สินอยู่ระหว่าง 30,000 – 300,000 บาท และไม่มีหนี้สินจำนวน 11 ครอบครัว (ร้อยละ 45.83) สำหรับการออมเงินในครอบครัวพบว่าจำนวน 20 ครอบครัว ที่มีการออมเงิน (ร้อยละ 83.33) โดยแบ่งเป็นออมในธนาคารจำนวน 12 ครอบครัว

- (ร้อยละ 50.00) รองลงมาคือ การออมเงินทั้งธนาคารและแหล่งออมเงินในชุมชนจำนวน 5 ครอบครัว (ร้อยละ 20.83) ออมเงินในชุมชนจำนวน 3 ครอบครัว (ร้อยละ 12.50) และสุดท้ายคือไม่มีการออมเงินจำนวน 4 ครอบครัว (ร้อยละ 16.67) นอกจากนี้ได้มีการออมในรูปแบบอื่นๆ เช่น ทองคำ เครื่องประดับ อสังหาริมทรัพย์ (ที่ดิน) เมื่อสอบถามถึงทุนสำรองฉุกเฉินภายในครอบครัว พบว่า ร้อยละ 70.83 มีทุนสำรองฉุกเฉิน เช่น กรณีที่เกิดเจ็บป่วยไม่สบาย อุบัติเหตุ เกิดภัยธรรมชาติ เป็นต้น และคนที่จะตัดสินใจในการใช้เงินฉุกเฉินนี้คือสามีและภรรยาตัดสินใจร่วมกันคิดเป็นร้อยละ 57.89 รองลงมา คือ การตัดสินใจของสามี คิดเป็นร้อยละ 26.32 สำหรับบทบาทของผู้หญิงในครอบครัว พบว่า ผู้หญิงจะมีบทบาทสำคัญในด้านการหารายได้จากการประกอบอาชีพนอกชุมชน และการเตรียมเครื่องมือในการประกอบอาชีพ และสำหรับหน้าที่ดูแลบ้านที่ผู้หญิงให้ความสำคัญคือ การดูแลบุตร ทำงานบ้าน ทำอาหาร ดูแลให้มีน้ำสะอาดสำหรับครอบครัว และติดต่อธุระต่างๆ นอกชุมชน เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล สถานที่ราชการ ธนาคาร ตามลำดับ
3. ครอบครัวที่มีฐานะยากจน หรือขาดเงินทอง จำนวน 81 ครอบครัว จากการศึกษาพบว่า คนในฐานะยากจนจะมีสมาชิกครอบครัวอยู่ระหว่าง 1 - 11 คน และมีรายได้ต่อครัวเรือนต่อคนเฉลี่ย 1,999 บาทต่อเดือน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปจำนวน 34 ครอบครัว รองลงมาคือ อาชีพประมงพื้นบ้านจำนวน 22 ครอบครัว อาชีพค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว/อุตสาหกรรมครัวเรือน จำนวน 20 ครอบครัว และ อาชีพอื่นๆ จำนวน 5 ครอบครัว ตามลำดับ เมื่อพิจารณาข้อมูลด้านการเงินพบว่าจำนวน 50 ครอบครัว (ร้อยละ 61.73) มีหนี้สินอยู่ระหว่าง 10,000 – 180,000 บาท และไม่มีหนี้สินคิดเป็นจำนวน 31 ครอบครัว (ร้อยละ 38.27) สำหรับการออมเงินของครอบครัวที่มีฐานะยากจน พบว่า ครอบครัวที่มีการออมเงินมีจำนวน 54 ครอบครัว (ร้อยละ 66.67) แบ่งเป็นการออมเงินในชุมชนมากที่สุดจำนวน 26 ครอบครัว (ร้อยละ 32.10) รองลงมาคือ การออมในธนาคารจำนวน 15 ครอบครัว (ร้อยละ 18.52) ลำดับต่อมาคือการออมเงินทั้งธนาคารและในชุมชนจำนวน 13 ครอบครัว (ร้อยละ 16.05) และไม่มีการออมเงินจำนวน 27 ครอบครัว (ร้อยละ 33.33) นอกจากนี้ได้มีการออมในรูปแบบอื่นๆ เช่น ทองคำ เครื่องประดับ เป็นต้น เมื่อสอบถามถึงทุนสำรองฉุกเฉินภายในครอบครัว พบว่า ร้อยละ 43.21 มีทุนสำรองฉุกเฉิน เช่น กรณีที่เกิดเจ็บป่วยไม่สบาย อุบัติเหตุ เกิดภัยธรรมชาติ เป็นต้น คนที่ตัดสินใจในการใช้เงินฉุกเฉิน คือ การตัดสินใจร่วมกันระหว่างสามีและภรรยา คิดเป็นร้อยละ 74.29 รองลงมาคือ การตัดสินใจร่วมของทุกคนในครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 11.43 สำหรับบทบาทของผู้หญิงในครอบครัว พบว่า ผู้หญิงจะมีบทบาทสำคัญในด้านการหารายได้จากการประกอบอาชีพในชุมชน และการเตรียมเครื่องมือในการประกอบอาชีพ และสำหรับหน้าที่ดูแลบ้านที่ผู้หญิงให้ความสำคัญคือ การดูแลบุตร ทำงานบ้าน และทำอาหาร ตามลำดับ

ส่วนที่ 2 การมีอาหารเพียงพอ การเข้าถึงอาหาร ประโยชน์และคุณภาพของอาหาร

2.1 การมีอาหารเพียงพอ

การมีอาหารเพียงพอหรือการมีอยู่ของอาหาร ในการศึกษานี้ หมายถึง ลักษณะของการได้มาของอาหารในครอบครัว แหล่งที่ได้มาซึ่งอาหาร ปริมาณ ชนิด และความหลากหลายของอาหารจากแหล่งนั้นๆ เพียงพอสำหรับการดำรงชีวิตของคนในครอบครัว และชุมชน รวมทั้งรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในครอบครัวและชุมชน และจากการศึกษาโดยใช้แบบสอบถาม การสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย พบว่า

2.1.1 รูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในครอบครัว

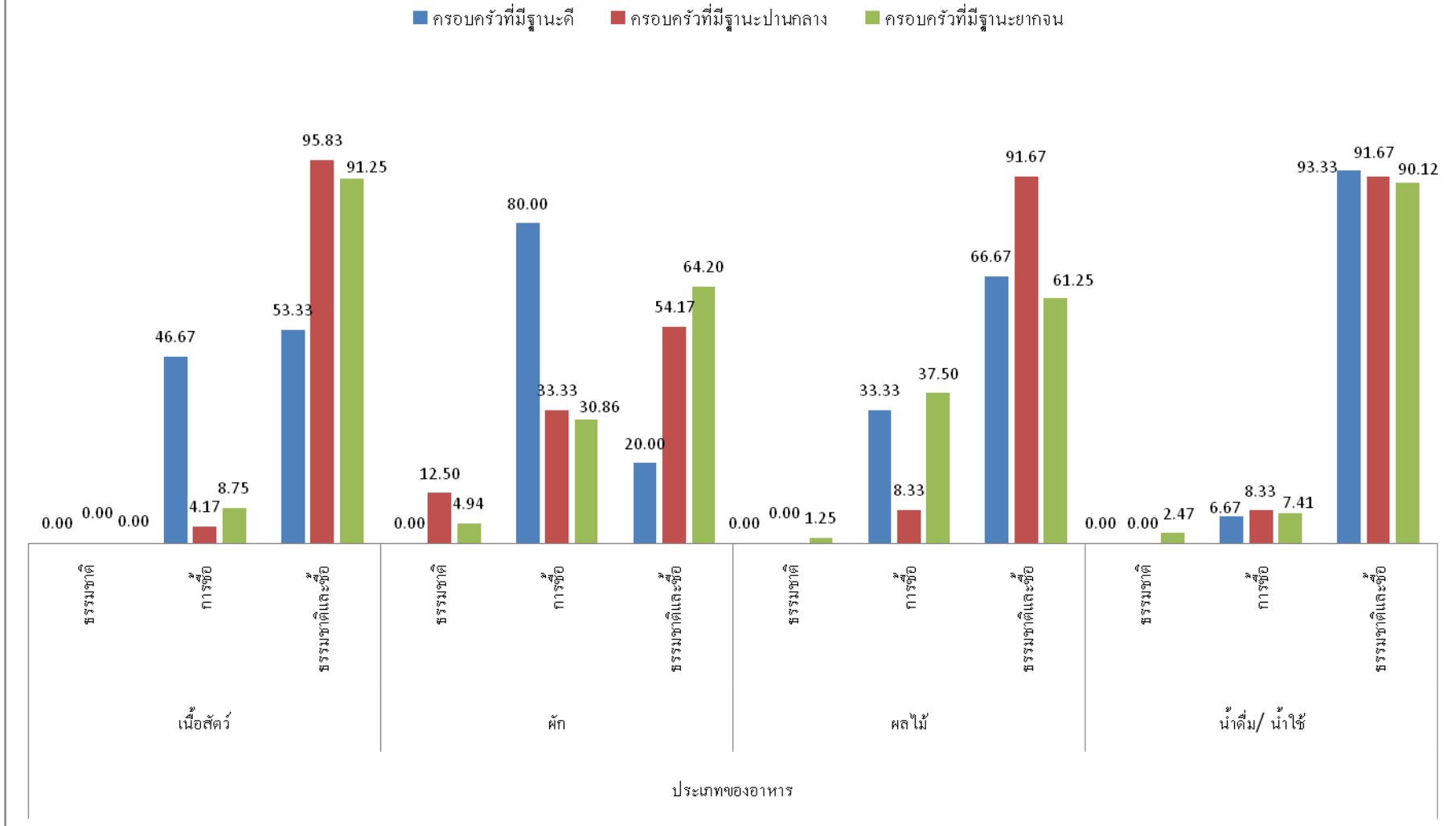
ครอบครัวในชุมชนประมงส่วนใหญ่ผู้ที่ทำหน้าที่จัดหาอาหาร คือ ภรรยาหรือผู้หญิง และเมื่อเกิดกรณีที่อาหารไม่เพียงพอสำหรับคนรับประทานในครอบครัว แต่ละฐานะจะมีการแก้ไขปัญหา คือ คนฐานะดีจะมีการแก้ไขปัญหาโดยการ ขอความช่วยเหลือจากญาติหรือเพื่อนบ้าน ในขณะที่ฐานะปานกลางและยากจนใช้วิธีการกู้ยืมเงินจากญาติและเพื่อนบ้าน และพบว่าทุกฐานะมีการเลือกลดปริมาณอาหาร มากกว่าคุณภาพอาหาร

2.1.2 ลักษณะการได้มาของอาหารในครอบครัว

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในหมู่บ้านและกลุ่มผู้หญิงเกี่ยวกับลักษณะการได้มาของอาหารเปรียบเทียบกันในช่วงอดีตและปัจจุบัน พบว่า

1. ลักษณะการได้มาของอาหารในอดีต ย้อนหลังกลับไปประมาณกว่า 50-60 ปี พบว่า อาหารส่วนใหญ่ได้มาจากแหล่งอาหารตามธรรมชาติ ได้แก่ ป่า ทะเล บางครอบครัวมีการปลูกผักและผลไม้ไว้รับประทานเอง นอกจากนี้พบว่าในอดีตมีการปลูกข้าวบ้างในบางบ้าน แต่ปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนพื้นที่ไปเป็นพื้นที่สวนยางพาราและสวนผลไม้หมดแล้ว เนื่องจากสภาพของพื้นที่ไม่เหมาะสำหรับการปลูกข้าว
2. ลักษณะการได้มาของอาหารในปัจจุบัน พบว่า มีร้านค้าในชุมชน ตลาดนัดชุมชน และรถเร่ (รถพุ่มพวง) นำสินค้ามาขายมากขึ้น โดยสินค้าที่นำมาขายที่มีทั้งอาหารสด อาหารแห้ง และอาหารสำเร็จรูป อันเนื่องมาจากการคมนาคมที่สะดวกมากขึ้น อย่างไรก็ตามในบางครอบครัวที่ทำประมงพื้นหรือทำสวนผลไม้ ก็จะมีอาหารบางส่วนที่ได้มาจากทะเลและสวนของตนเอง

กราฟที่ 16 แสดงร้อยละการได้มาของอาหารแต่ละประเภทในปัจจุบันของบ้านหน้าทับเปรียบเทียบกับสถานะทางเศรษฐกิจ

จากกราฟที่ 16 แสดงร้อยละการได้มาของอาหารแต่ละประเภทในปัจจุบันของบ้านน้ำราบเปรียบเทียบกับสถานะทางเศรษฐกิจพบว่า

1. อาหารประเภทเนื้อสัตว์ คนที่ฐานะดีจะมีสัดส่วนของการซื้อมากกว่ากลุ่มคนในฐานะอื่น คิดเป็นร้อยละ 46.67 ของคนที่มีฐานะดี ขณะที่กลุ่มคนฐานะปานกลางและฐานะยากจนอยู่ในสัดส่วนต่ำคือร้อยละ 4.17 ของคนที่มีฐานะปานกลาง และร้อยละ 8.75 ของคนที่มีฐานะยากจน ตามลำดับ สำหรับประเภทของเนื้อสัตว์ที่กลุ่มคนฐานะดีนิยมซื้อ ได้แก่ เนื้อวัว ไก่ เป็ด แพะและอาหารทะเล และกลุ่มคนที่มีฐานะปานกลางและฐานะยากจนจะนิยมซื้อ เนื้อวัว ไก่ และเป็ด ฯลฯ เมื่อวิเคราะห์ถึงค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารประเภทเนื้อสัตว์ในภาพรวมของทุกฐานะคือ 214 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และเมื่อวิเคราะห์ลงไปในแต่ละฐานะพบว่า ฐานะดีมีค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารประเภทเนื้อสัตว์เฉลี่ย 285 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ ฐานะปานกลางมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 198 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และ ฐานะยากจนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 205 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และเมื่อพิจารณาลงไปในกลุ่มอาชีพพบว่า กลุ่มอาชีพที่ประกอบธุรกิจส่วนตัวจะมีอัตราการซื้ออาหารประเภทเนื้อสัตว์ในเกือบทุกประเภท ขณะที่กลุ่มชาวประมงพื้นบ้านจะไม่ซื้ออาหารทะเล เพราะสามารถจับได้ด้วยตนเอง อย่างไรก็ตามรูปแบบการดำเนินชีวิตเพื่อให้ได้มาของอาหารของทั้งสามสถานะยังคงเป็นทั้งการหาเองตามธรรมชาติและการซื้อควบคู่กันในอัตราส่วนที่สูง แหล่งที่ซื้อหาอาหารส่วนใหญ่ คือ ตลาดนัดภายในและภายนอกชุมชน ห้างสรรพสินค้า (โลตัสท่าศาลา โลตัสนครศรีธรรมราช) รถเร่ (รถฟุ้งฟวง)
2. อาหารประเภทผัก คนที่มีฐานะดีจะมีสัดส่วนของการซื้ออาหารประเภทนี้สูงกว่าคนในทุกสถานะ คือ ร้อยละ 80.00 ของคนที่มีฐานะดี ขณะที่ คนฐานะปานกลางและคนฐานะยากจนจะมีสัดส่วนของการหาทั้งจากธรรมชาติและซื้อสูงคือ ร้อยละ 54.17 ของคนที่มีฐานะปานกลาง และ ร้อยละ 64.20 ของคนที่มีฐานะยากจน ตามลำดับ เมื่อวิเคราะห์ถึงค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารประเภทผักในภาพรวมของทุกฐานะเฉลี่ยคือ 72 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และเมื่อวิเคราะห์แยกไปในแต่ละฐานะพบว่า ฐานะดีมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 74 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ ฐานะปานกลางมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 70 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และ ฐานะยากจนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 73 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และผักส่วนใหญ่ที่ซื้อได้แก่ แตงกวา มะเขือ กระหล่ำปลี ถั่วงอก ผักบุ้ง คะน้า พักทอง ถั่วงอกยาว บวบ หอม กระเทียม ชะอม แครอท ขมิ้น เห็ด มะนาว ฯลฯ โดยจะซื้อหาอาหารเหล่านี้ได้ตามตลาดนัดทั้งในและนอกชุมชน ร้านค้าในชุมชน ห้างสรรพสินค้า (โลตัสท่าศาลา โลตัสนครศรีธรรมราช) รถเร่ (รถฟุ้งฟวง) สำหรับผักที่ส่วนใหญ่สามารถหาได้เองตามธรรมชาติ เช่น ตำลึง ผักหวาน ตะไคร้ กระเพรา พริก ยอดมะขาม ยอดเตยยอดขี้หนอน โหระพา ขิง ข่า เป็นต้น
3. อาหารประเภทผลไม้ สัดส่วนของการหาทั้งจากธรรมชาติและซื้อของทั้งสามกลุ่มฐานะจะอยู่ในสัดส่วนที่สูง แต่ฐานะปานกลางจะมีสัดส่วนที่สูงที่สุดคือ ร้อยละ 91.67 และเป็นที่น่าสังเกตว่าคนฐานะดีและฐานะยากจนมีสัดส่วนการซื้อผลไม้ในระดับที่ใกล้เคียงกันคือ ร้อยละ 33.33 และร้อยละ 37.50 ตามลำดับ เมื่อวิเคราะห์ถึงค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารประเภทผลไม้ในภาพรวมเฉลี่ย 143 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และวิเคราะห์ลงไปในแต่ละฐานะพบว่า ฐานะดีมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 169 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ ฐานะปานกลางมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 139 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และ ฐานะยากจนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 140 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และผลไม้ที่ส่วนใหญ่ซื้อมารับประทาน ได้แก่ ฝรั่ง แอปเปิ้ล ลำไย ลิ้นจี่ ทุเรียน เงาะ องุ่น แคนตาลูป มังคุด กล้วย กล้วยน้ำว้า กล้วยไข่

โอ ระกำ ทับทิม แก้วมังกร สับปะรด ส้มเขียวหวาน เป็นต้น ผลไม้เหล่านี้เป็นผลไม้ตามฤดูกาลเช่นกัน แต่ไม่สามารถผลิตได้ในพื้นที่จึงต้องซื้อจากตลาด หรือ ห้างสรรพสินค้า (โลตัสท่าศาลา โลตัสนครศรีธรรมราช) สำหรับผลไม้ที่สามารถหาได้เองส่วนใหญ่ตามธรรมชาติได้แก่ มะพร้าว มะม่วง มะยม มะละกอ ขนุน กัลยกรรทอน ฯลฯ

4. อาหารประเภทอื่นๆ คืออาหารที่ไม่ใช่อาหารหลักประเภทเนื้อสัตว์ ผักหรือผลไม้ แต่จะเป็นประเภทขนมหวาน ขนมขบเคี้ยว (ขนมซอง ขนมห่อ) และเครื่องดื่มที่ไม่ใช่ น้ำ ประเภทของเครื่องดื่มที่นิยมบริโภค ได้แก่ น้ำชากาแฟ น้ำอัดลม น้ำปั่น น้ำผลไม้ เครื่องดื่มชูกำลัง จากการศึกษาพบว่า ทุกครอบครัวจะบริโภค น้ำชาหรือกาแฟ ทุกวัน ส่วนหนึ่งเป็นเพราะวัฒนธรรมของชาวมุสลิมที่นิยมดื่มชาหรือกาแฟเป็นประจำ โดยจะรับประทานร่วมกับ ขนมหวาน เช่น ข้าวเหนียวหน้าต่างๆ ขนมไทยประเภทต่างๆ หรือขนมอบ เช่น โดนัท ขนมปังอบ ถั่วทอด เป็นต้น นอกจากนี้พบว่า กลุ่มคนที่มีฐานะปานกลางหรือยากจนบางครัวเรือน จะมีการผลิตอาหารประเภทขนมหวานจากวัตถุดิบภายในบ้านหรือชุมชน เช่น การทำกล้วยบวชชี กล้วยเชื่อม ขนมไข่หวาน ข้าวเหนียวหั่วหวาน (ข้าวเหนียวหน้าสังขยา) มะพร้าวแก้ว เป็นต้น อย่างไรก็ตามพบว่า มีสัดส่วนของการซื้ออาหาร และขนมขบเคี้ยว (ขนมซอง ขนมห่อ) ขนมอบต่างๆ เช่น เค้ก คุกกี้ โดนัท (ดั่งกินโดนัท) ฯลฯ ในอัตราส่วนที่เพิ่มขึ้น ขนมเหล่านี้ส่วนใหญ่จะซื้อจากร้านค้าในชุมชน ตลาดนัด ห้างสรรพสินค้า (โลตัส) และร้านสะดวกซื้อ (เซเว่นอีเลฟเว่น) ในตัวเมืองท่าศาลาหรืออำเภอเมือง สำหรับค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารเหล่านี้ในแต่ละสัปดาห์จะมีมูลค่าเฉลี่ยประมาณ 181 บาท/ครอบครัว และเมื่อวิเคราะห์ลงไปในแต่ละฐานะพบว่า ฐานะดีมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 253 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ ฐานะปานกลางมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 133 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และฐานะยากจนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 182 บาท/ครอบครัว/สัปดาห์ และพบข้อมูลจากการสัมภาษณ์เพิ่มเติมว่า ปัจจุบันว่าคนที่มีฐานะดีและปานกลางบางครอบครัวนิยมออกไปรับประทานอาหารประเภทฟาสฟู๊ด และบุฟเฟ ตามร้านอาหารเพิ่มมากขึ้น
5. น้ำดื่มและน้ำใช้ ทั้งสามฐานะมีการใช้น้ำทั้งจากธรรมชาติและจากการซื้อ ซึ่งมีสัดส่วนที่สูงในทั้งสามกลุ่ม จากการสัมภาษณ์เพิ่มเติมพบว่า น้ำธรรมชาติที่ใช้นี้มีทั้งน้ำฝนและน้ำบ่อตื้น สำหรับน้ำประปาจะมีเฉพาะบ้านที่ติดกับถนน และน้ำดื่มส่วนใหญ่จะซื้อเป็นถังขนาด 20 ลิตร ขณะที่บางครอบครัวคงใช้น้ำบ่อหรือน้ำฝนในการดื่มกิน

2.1.3 แหล่งอาหารและชนิดอาหารของชุมชน

จากการศึกษา พบว่า ปัจจุบันแหล่งอาหารของบ้านน้ำราบประกอบด้วย 8 แหล่งหลัก ได้แก่

- 1) อาหารบริเวณชุมชน คือพืชผักที่ขึ้นเองตามธรรมชาติและสามารถนำมาประกอบอาหารได้ เช่น มะพร้าว มะละกอ มะม่วง มะกรูด ผักบุ้ง พริก ข่า ตะไคร้ เป็นต้น
- 2) อาหารจากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เป็นอาหารที่ได้จากการเก็บและจับจากแหล่งอาหารธรรมชาติ ได้แก่ ป่าชายเลน ทะเล ส่วนหนึ่งได้ถูกนำไปบริโภคและส่วนใหญ่ได้ถูกนำไปขายหรือแปรรูปเพื่อขาย เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา นก ตันจาก ตันชะคราม เป็นต้น
- 3) อาหารจากการเลี้ยง ในชุมชนบางส่วนนิยมเลี้ยงสัตว์บางชนิดไว้สำหรับเป็นอาหาร เช่น ไก่ เป็ด เป็นต้น

- 4) อาหารจากตลาดสด มีอาหารที่หลากหลายประเภท ได้แก่ ข้าวสาร เนื้อวัว เนื้อหมู เนื้อไก่ อาหารทะเล ผลิตภัณฑ์จากอาหารทะเล ผักสด และผลไม้ เช่น คะน้า กระหล่ำปลี พริก กระเทียม หัวหอม ฝรั่ง แอปเปิ้ล แก้วมังกร แตงกวา ลูกชิ้น ไส้กรอกต่างๆ ฯลฯ รวมทั้งขนมประเภทต่าง ทั้งขนมทำเองและขนมถุงหรือขนมขบเคี้ยว (ขนมซอง) ชนิดต่างๆ อาหารหมักดอง เครื่องปรุงรส เป็นต้น
- 5) อาหารจากตลาดนัดชุมชน ส่วนใหญ่เป็นอาหารสำเร็จรูปและอาหารปรุงรส เช่น ลูกชิ้นปิ้ง ไก่ทอด -ข้าวเหนียว กล้วย่าง ยำประเภทต่างๆ น้ำอัดลม ขนมหวานเป็นถุง ผลไม้ต่างๆ ฯลฯ
- 6) อาหารจากร้านค้าในชุมชน ร้านค้าในชุมชนมีหลายประเภทได้แก่ ร้านขายอาหารที่จะขายอาหารตามสั่ง ซา กาแฟ น้ำหวาน เป็นต้น ร้านโชห่วยจะขายสินค้าประเภท ผักผลไม้ต่างๆ ขนมซอง มาม่า ปลากระป๋อง น้ำอัดลม น้ำแข็งผลไม้ สินค้าปรุงรสสำหรับทำอาหาร ฯลฯ
- 7) อาหารจากรถเร่ (รถพุ่มพวง) เป็นรถกระบะบรรทุกอาหารประเภท ผัก ผลไม้ เนื้อสัตว์ อาหารสำเร็จรูป ประเภทไส้กรอก ลูกชิ้นต่างๆ รวมทั้งเครื่องปรุงอาหาร เช่น น้ำปลา เกลือ น้ำตาล ผงปรุงรส ฯลฯ
- 8) อาหารจากห้างสรรพสินค้าและร้านสะดวกซื้อ

2.1.4 การผลิตอาหารในชุมชน

การผลิตอาหารในชุมชน จากการศึกษาเฉพาะ ลงไปในกลุ่มเกษตรกรและผู้ประกอบอาชีพประมง พบว่า คนที่มีฐานะยากจน คิดเป็นร้อยละ 33.33 จะทำหน้าที่เป็นผู้ผลิตอาหาร โดยส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านรองลงมาคือ อาชีพเกษตรกร คนในครอบครัวที่ทำหน้าที่หลักในการหาอาหารหรือผลิตอาหารคือสามี คิดเป็นร้อยละ 28.33 โดยอาหารที่ผลิตส่วนใหญ่จะผลิตเพื่อเป็นอาหารของครอบครัวร้อยละ 7.08 และทำการผลิตเพื่อขายร้อยละ 92.92 ของครอบครัวที่มีการผลิตอาหารทั้งหมด และเมื่อสอบถามถึงอาหารที่ผลิตหรือขายได้จากการขายผลผลิตนั้นเพียงพอต่อการดำรงชีวิตของคนในครอบครัวหรือไม่ พบว่า ร้อยละ 97.22 มองว่าเพียงพอ ขณะที่ ร้อยละ 2.78 มองว่าไม่เพียงพอ

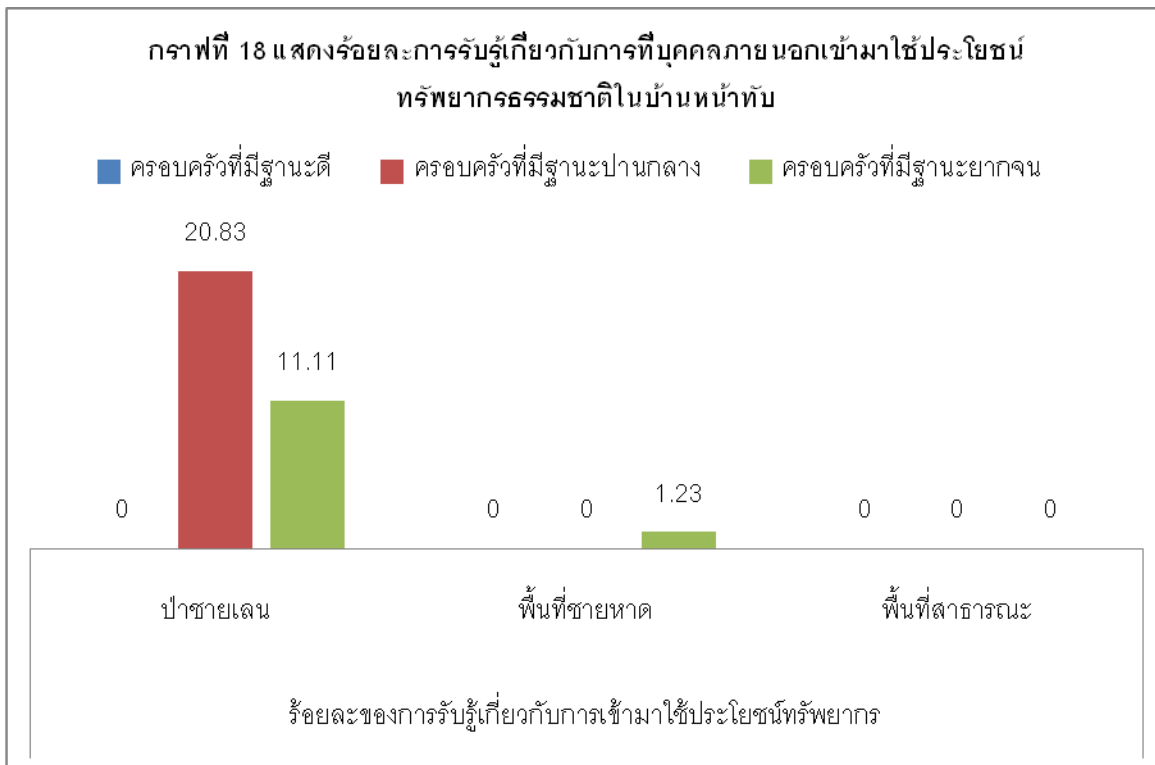
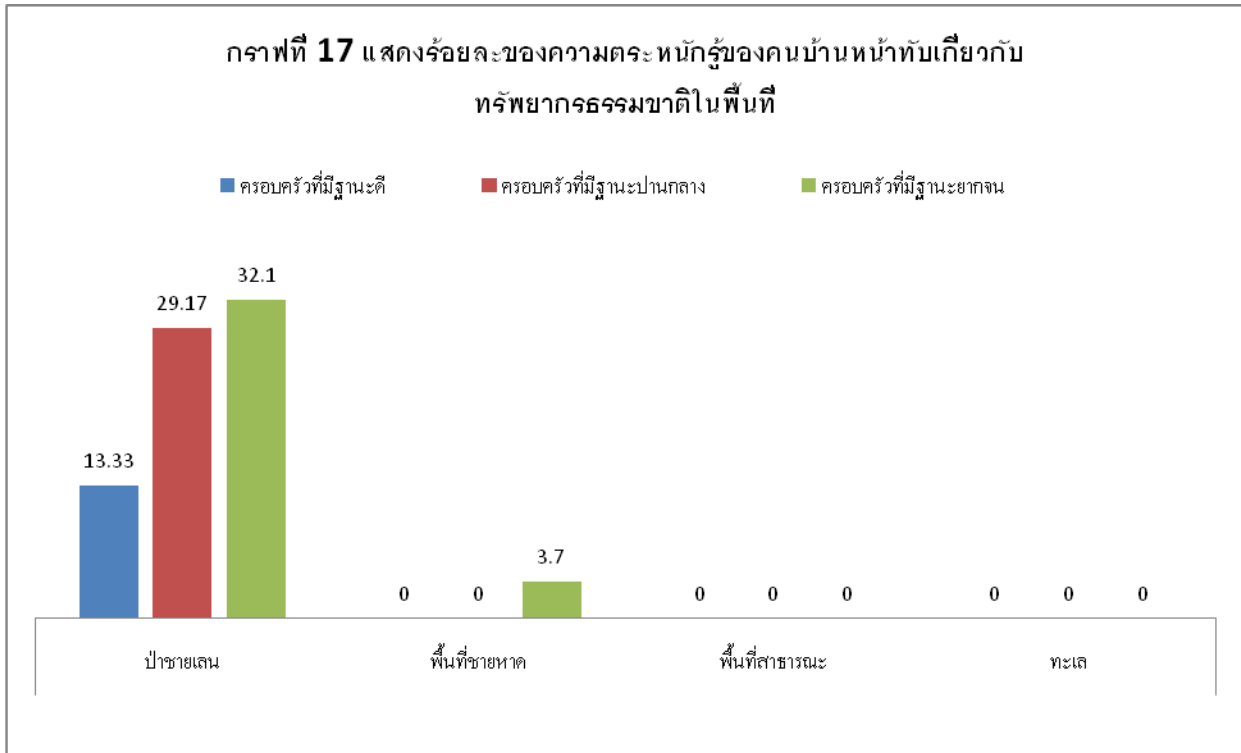
2.2 การเข้าถึงอาหารและสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

การเข้าถึงอาหารและสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษานี้จะให้ความสำคัญกับเรื่อง การจัดการฐานอาหารและฐานทรัพยากร และความสามารถในการมีอาหาร กล่าวคือ การพูดถึงเรื่ององค์ความรู้ การตัดสินใจ และสิทธิในระดับครอบครัวและชุมชนที่เกี่ยวข้องกับฐานอาหารและฐานทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น จากการศึกษาพบว่า

2.2.1 การมีอยู่ของฐานอาหารและฐานทรัพยากร

บ้านน้ำราบ หมู่ที่ 7 ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติหลากหลาย ได้แก่ ป่าชายเลน พื้นที่ชายหาด พื้นที่สาธารณะ และทะเล ทรัพยากรเหล่านี้เป็นฐานอาชีพของกลุ่มคนที่หลากหลายในพื้นที่ ดังนั้นการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงความตระหนักรู้ถึงการมีอยู่ของทรัพยากร การรับรู้เรื่องการเข้ามาใช้ประโยชน์ทรัพยากรจากบุคคลภายนอก รวมถึงรูปแบบและวิธีการผลิตที่สัมพันธ์กับทรัพยากรดังกล่าวจึงเป็นประเด็นที่สำคัญ และจากกราฟที่ 17 แสดงร้อยละของความตระหนักรู้ของคนบ้านน้ำราบเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ พบว่า ทรัพยากรป่าชายเลน เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่คนทั้งสามกลุ่มฐานะตระหนักรู้ถึงความสำคัญมากที่สุด โดยเฉพาะคนที่มีฐานะยากจนที่มีความตระหนักรู้ถึง

ความสำคัญร้อยละ 32.1 รองลงมาคือ คนที่มีฐานะปานกลาง ร้อยละ 29.17 และคนที่มีฐานะดี ร้อยละ 13.33 เป็นลำดับสุดท้าย ขณะที่ทรัพยากรทะเลซึ่งเป็นทรัพยากรใกล้ตัวกลับเป็นทรัพยากรที่คนทั้งสามกลุ่มฐานะตระหนักอยู่น้อยที่สุด

จากกราฟที่ 18 แสดงร้อยละการรับรู้เกี่ยวกับการที่บุคคลภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในบ้านน้ำราบ พบว่า คนที่มีฐานะดีไม่รับรู้เกี่ยวกับการที่บุคคลภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในบ้านน้ำราบ ขณะที่คนที่มีฐานะปานกลางและฐานะยากจน รับรู้ว่า ทรัพยากรป่าชายเลนเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่คนภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์มากที่สุด โดยคนที่มีฐานะปานกลางมีการรับรู้ในเรื่องดังกล่าว คิดเป็นร้อยละ 20.83 ของคนที่มีฐานะปานกลาง และรองลงมาคือ ฐานะยากจน คิดเป็นร้อยละ 11.11 ของคนที่มีฐานะยากจน และเมื่อสอบถามเพิ่มเติมพบว่า การเข้ามาใช้ประโยชน์จะเป็นรูปแบบของการอนุรักษ์ เช่น การเข้ามาปลูกป่าชายเลนของหน่วยงานหรือสถานบันการศึกษา เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา องค์การบริหารส่วนตำบลปากพูน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ โรงเรียนดารุลอามารศึกษา เป็นต้น

2.2.2 การจัดการฐานอาหารและทรัพยากร

จากการศึกษาพบว่าคนในฐานะปานกลาง มีความเชื่อหรือคำสอนที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 33.33 และส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพค้าขายและธุรกิจส่วนตัว สำหรับองค์ความรู้และความเชื่อของชุมชนประมงพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง ได้ถูกปลูกฝังอยู่ในคำสอนของศาสนาอิสลาม ดังคำกล่าวที่ว่า “ทรัพยากรในโลกนี้เป็นขององค์อัลลอฮ์ การนำทรัพยากรดังกล่าวมาใช้จะต้องใช้อย่างคุ้มค่า และไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน” คำสอนนี้ต้องการให้มีการใช้ทรัพยากรทุกอย่างที่มีบนโลกอย่างคุ้มค่าไม่ทิ้งขว้าง ทั้งทรัพยากรบนบกและในท้องทะเล รวมทั้งการใช้ทรัพยากรดังกล่าวจะต้องไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนอีกด้วย คำสอนเหล่านี้ผู้นำทางศาสนาในชุมชนจะเป็นผู้ถ่ายทอดไปยังสมาชิกในชุมชน

ความรู้ทางนโยบาย กฎหมาย ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ พบว่า กลุ่มคนฐานะปานกลางเป็นกลุ่มที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้มากที่สุด ร้อยละ 54.17 ของครอบครัวฐานะปานกลางทั้งหมด โดยส่วนใหญ่จะเป็นคน ที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับค้าขายธุรกิจส่วนตัว อาชีพประมงพื้นบ้าน สำหรับกฎหมายและนโยบายที่คนกลุ่มนี้ให้ความสนใจ ได้แก่ การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ การปลูกป่าชายเลน การใช้เครื่องมือประมง การห้ามคราดหอย การอนุรักษ์พลังงาน ฯลฯ สำหรับคนในสถานะดี ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 40.00 ของครอบครัวที่มีฐานะดีทั้งหมด

2.2.3 ความสามารถในการมีอาหาร

จากการสอบถามเรื่องสิทธิในที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน พบว่า ในภาพรวมพบว่าบ้านน้ำราบจะมีการครอบครองที่ดิน ประมาณ 0.51 ไร่/ครอบครัว โดยส่วนใหญ่ถือครองที่ดินประมาณ 0.5 – 0.99 ไร่ จำนวน 57 ครอบครัว (ร้อยละ 47.50) รองลงมาคือ น้อยกว่า 0.5 ไร่ จำนวน 38 ครอบครัว (ร้อยละ 31.67) และเมื่อพิจารณาแยกไปตามฐานะพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีฐานะดีมีที่ดินในครอบครองเฉลี่ย 0.77 ไร่/ครอบครัว โดยถือครองที่ดินอยู่ระหว่าง 0.5-0.99 ไร่ จำนวน 11 ครอบครัว (14.67) รองลงมาคือ 1-2 ไร่ จำนวน 3 ครอบครัว (ร้อยละ 4.00) ขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่มีฐานะปานกลางมีที่ดินในครอบครองเฉลี่ย 0.53 ไร่/ครอบครัว โดยถือครองที่ดินอยู่ระหว่าง 0.5-0.99 ไร่ จำนวน 14 ครอบครัว (18.67) รองลงมาคือน้อยกว่า 0.5 จำนวน 4 ครอบครัว (ร้อยละ

5.33) และกลุ่มตัวอย่างที่มีฐานะยากจน มีที่ดินในครอบครองเฉลี่ย 0.46 ไร่/ครอบครัว โดยถือครองที่ดินน้อยกว่า 0.5 ไร่ จำนวน 33 ครอบครัว (44.00) รองลงมาคือ 0.5-0.99 ไร่ จำนวน 32 ครอบครัว (ร้อยละ 42.67)

ตารางที่ 13 แสดงจำนวนและร้อยละของการถือครองที่ดินของครอบครัวในบ้านน้ำราบ

ขนาดที่ดินที่ถือครอง	สถานะทางเศรษฐกิจ							
	ฐานะดี		ฐานะปานกลาง		ฐานะยากจน		รวมทั้งหมด	
	ครอบครัว	ร้อยละ	ครอบครัว	ร้อยละ	ครอบครัว	ร้อยละ	ครอบครัว	ร้อยละ
ไม่มีข้อมูล/ไม่สิทธิ	0	-	4	5.33	4	5.33	14	11.67
น้อยกว่า 0.5 ไร่	1	1.33	4	5.33	33	44.00	38	31.67
0.5-0.99 ไร่	11	14.67	14	18.67	32	42.67	57	47.50
1-2 ไร่	3	4.00	2	2.67	6	8.00	11	9.17
รวมเป็น	15	20.00	24	32.00	75	100.00	120	100.00

จากการสอบถามเพิ่มเติมในการประชุมกลุ่มย่อยเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2553 ณ ร่องจอดเรือที่ 3 บ้านน้ำราบ ทำให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องลักษณะของการถือครองที่ดินในหมู่บ้านพบว่าส่วนใหญ่มีเอกสารสิทธิเป็นโฉนดที่ดินซึ่งแสดงการถือครองแต่มีบางส่วนในบริเวณริมทะเลที่ยังไม่มีการออกโฉนดที่ดิน มีเพียงเอกสารแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินเท่านั้น และภายหลังเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิประเทศ คือมีดินเลนมาทับถมบริเวณหน้าหาด ทำให้พื้นที่ในหมู่บ้านเพิ่มเป็นดินงอกบริเวณหน้าหาด ตั้งแต่ประมาณ 30 ปี ที่ผ่านมา ส่งผลให้เกิดปัญหาเรื่องการสิทธิในการครอบครองที่ดินในพื้นที่ซึ่งปัจจุบันที่ดินในส่วนที่เป็นป่าชายเลนของหมู่บ้านอยู่ในการดูแลของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง และที่ดินในส่วนที่เป็นพื้นที่หาดทรายจะอยู่ในการดูแลรับผิดชอบของกรมการขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี

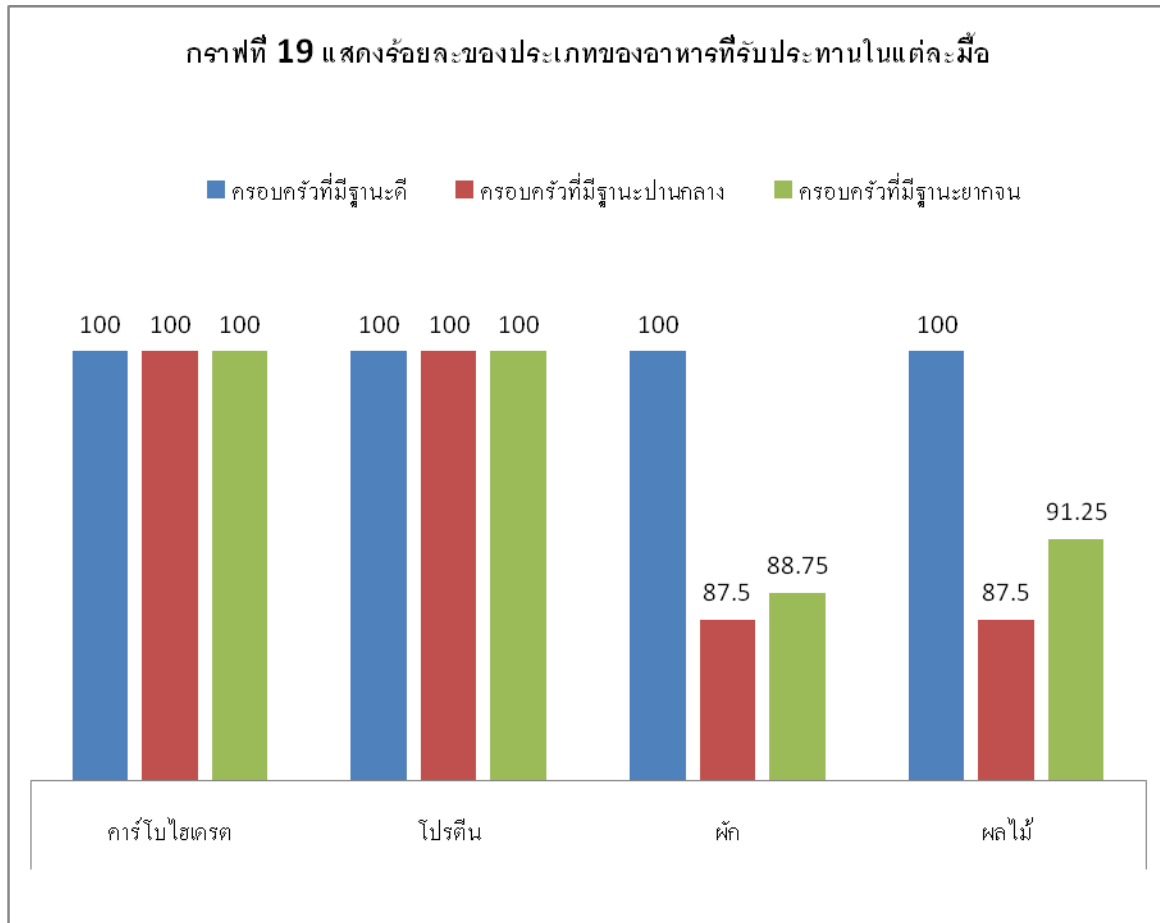
2.3 ประโยชน์และคุณภาพของอาหาร

ด้านประโยชน์และคุณภาพของอาหาร เป็นการพิจารณาถึง พฤติกรรมการรับประทานอาหารในครอบครัว การคำนึงถึงคุณค่าทางโภชนาการและความสะอาดปลอดภัยของอาหาร รวมถึง สุขภาวะทางโภชนาการของคนในชุมชนประมงพื้นบ้าน

2.3.1 พฤติกรรมการรับประทานอาหารในครอบครัว

จากการสอบถามกลุ่มตัวอย่างจำนวน 120 ครอบครัว โดยแบบสอบถาม พบว่า บ้านน้ำราบร้อยละ 91.67 ของกลุ่มตัวอย่างรับประทานอาหารครบสามมื้อ โดย คนที่มีฐานะยากจนมีการรับประทานอาหารครบ 3 มื้อ คิดเป็นร้อยละ 87.65 ของครอบครัวที่มีฐานะยากจน ในขณะที่ครอบครัวที่มีฐานะปานกลางและฐานะดี มีการรับประทานอาหารครบ 3 มื้อทุกครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 100.00

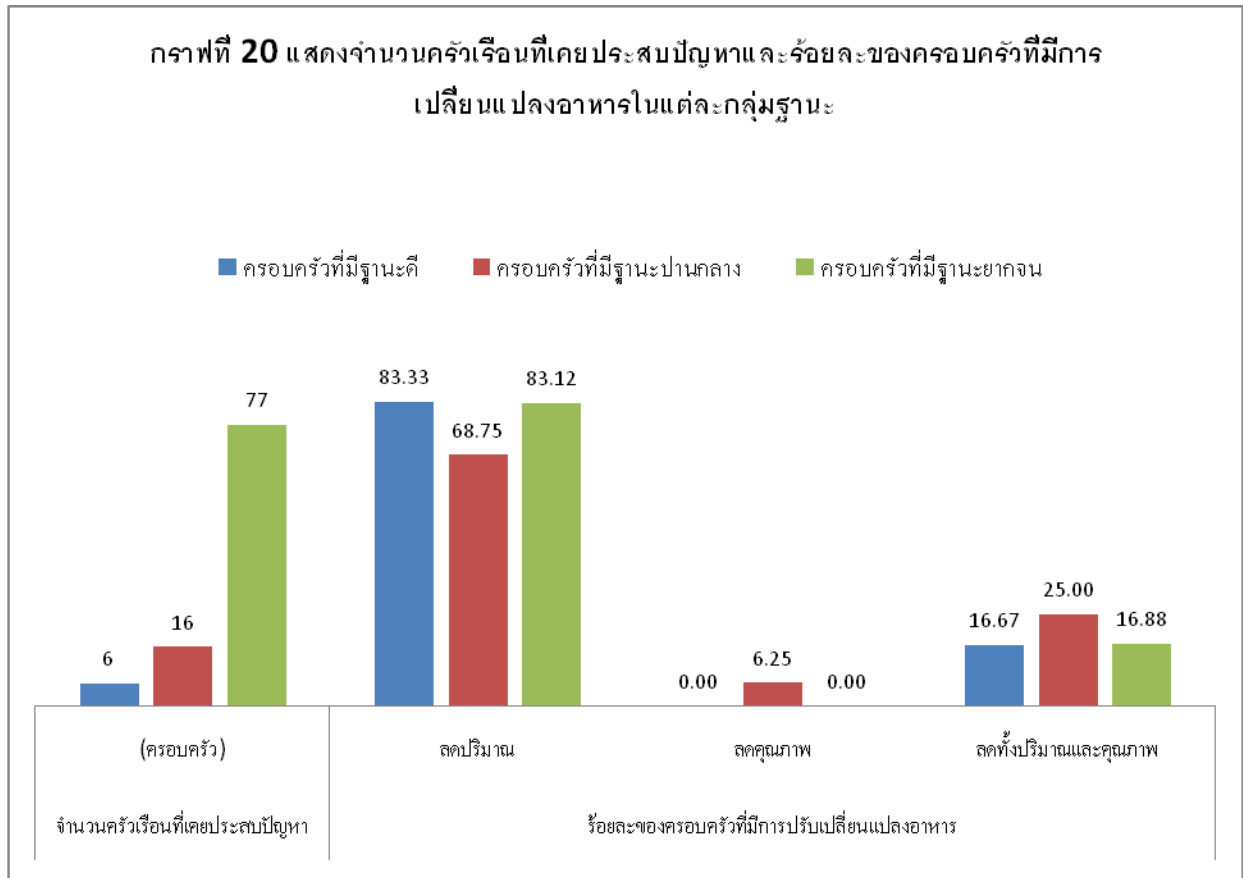
พิจารณาเรื่องการตรงต่อเวลาของการรับประทานอาหารพบว่า ร้อยละ 67.50 ของกลุ่มตัวอย่าง รับประทานอาหารตรงต่อเวลา กลุ่มคนที่มีฐานะดีอัตราการรับประทานอาหารที่ตรงเวลามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 93.33 ของครอบครัวที่มีฐานะดี รองลงมาคือฐานะปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 83.33 ของครอบครัวฐานะปานกลาง และครอบครัวฐานะยากจนมีการรับประทานอาหารที่ตรงเวลาน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 93.33 ของครอบครัวยากจนทั้งหมด

2.3.2 การคำนึงถึงคุณค่าทางโภชนาการและความสะอาดปลอดภัยของอาหาร

จากกราฟที่ 19 แสดงให้เห็นถึงโภชนาการของคนในบ้านน้ำราบส่วนใหญ่รับประทานอาหารครบทุกประเภทใน 1 มื้อ และเมื่อพิจารณาแยกตามสถานะทางเศรษฐกิจ พบว่า ครอบครัวที่มีฐานะดีทุกครอบครัวมีการรับประทานอาหารทั้ง 4 ประเภทใน 1 มื้อ คิดเป็นร้อยละ 100.00 สำหรับครอบครัวที่มีฐานะปานกลางและฐานะยากจน อาหารประเภทที่มีการรับประทานทุกมื้อ คือ อาหารในกลุ่มของแป้งและโปรตีน ในขณะที่การรับประทานผักและผลไม้ของฐานะปานกลางและยากจนมีความใกล้เคียงกัน โดยพบว่าร้อยละของครัวเรือนที่มีการรับประทานผักทุกมื้อคือร้อยละ 87.50 และ 88.75 ตามลำดับ ร้อยละของครัวเรือนที่มีการรับประทานผลไม้ทุกมื้อคือ ร้อยละ 87.50 และ 91.25 ตามลำดับ

เมื่อสอบถามเพิ่มเติมเกี่ยวกับการปรุงอาหารพบว่า ครอบครัวที่มีฐานะปานกลางและฐานะดีมีการรับประทานอาหารผ่านการปรุงสุกทุกครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 100.00 สำหรับครอบครัวที่มีฐานะยากจนมีการรับประทานอาหารที่ผ่านการปรุงสุกเป็นส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 97.53 ของครอบครัวที่มีฐานะยากจนทั้งหมด

จากกราฟที่ 20 แสดงให้เห็นว่ากรณีที่ประสบกับสถานะขาดแคลนทางการเงิน หรือ ภัยธรรมชาติ หรือ สถานการณ์ฉุกเฉิน ในครอบครัวทำให้มีการเปลี่ยนแปลงคุณภาพของอาหารหรือไม่ พบว่า ครอบครัวฐานะยากจนพบสถานการณ์ดังกล่าวมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 95.06 ของครอบครัวฐานะยากจนทั้งหมด รองลงมาคือ ฐานะปานกลาง ร้อยละ 66.67 ของครอบครัวฐานะปานกลาง และ ฐานะดี ร้อยละ 40.00 ของครอบครัวฐานะดีทั้งหมด การแก้ปัญหาเบื้องต้นของครอบครัวทั้ง 3 ฐานะคือ การเลือกที่จะเปลี่ยนแปลงปริมาณอาหารแทนการลดคุณภาพอาหาร ขณะที่บางครอบครัวที่เลือกลดทั้งคุณภาพและปริมาณของอาหาร

จากการสอบถามเกี่ยวกับโรคที่เกี่ยวข้องกับการขาดสารอาหาร พบว่า ภาพรวมร้อยละ 1.67 เคยประสบกับปัญหาดังกล่าว และส่วนใหญ่อยู่ในฐานะยากจน พบว่ามีครอบครัวที่เคยมีคนเป็นโรคเกี่ยวกับสารอาหารอยู่ ร้อยละ 2.47 ของคนที่มีฐานะยากจนทั้งหมด

2.3.3 ความคิดเห็นต่อการรับประทานอาหารนอกบ้านและการเลือกซื้ออาหาร

จากการจัดทำแบบสอบถามพบว่า ร้อยละ 69.17 ของคนในชุมชนไม่นิยมรับประทานอาหารนอกบ้าน และส่วนใหญ่คนในฐานะยากจนไม่นิยม สำหรับเหตุผลของการไม่นิยมรับประทานอาหารนอกบ้านของคนบ้านน้ำราบ เพราะอาหารไม่ถูกปากและราคาจะแพงกว่าการซื้อมาทำเอง ซึ่งการประกอบอาหารด้วยตนเองจะแน่ใจได้ทั้งเรื่องคุณภาพรสชาติ และความปลอดภัยของอาหาร ประกอบกับคนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นนับถือศาสนาอิสลามการรับประทานอาหารจะต้องคำนึงถึงหลักการทางศาสนาด้วย และหากต้องทานอาหารนอกบ้านก็ต้องเป็นร้านอาหารที่ปรุงโดยผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม อย่างไรก็ตามพบว่าอีก ร้อยละ 30.83 นิยมรับประทานอาหารนอกบ้านและส่วนใหญ่เป็นคนที่มีฐานะดี และสถานที่ที่นิยมไปรับประทานอาหารคือ ร้านอาหารในชุมชน เหตุผลของการรับประทานอาหารนอกบ้านเพราะสะดวก ประหยัด และรวดเร็ว และทำให้ไม่เสียเวลาในการประกอบอาชีพ เพราะส่วนใหญ่ก็ต้องไปประกอบอาชีพทั้งในและนอกชุมชน อย่างไรก็ตามก็ยังให้ความสำคัญกับการประกอบอาหารกินเองภายในครอบครัว หรือการซื้ออาหารสำเร็จรูปมารับทานร่วมกันในครอบครัว

จากการสอบถามพบว่า ร้อยละ 97.50 ของคนในชุมชนจะเลือกซื้ออาหารตามฤดูกาล กล่าวคือ ร้อยละ 100.00 ของครอบครัวที่มีฐานะดีจะเลือกซื้ออาหารตามฤดูกาล รองลงมาคือฐานะปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 95.83 ของครอบครัวฐานะปานกลางทั้งหมด และคนที่มีฐานะยากจนมีการซื้ออาหารตามฤดูกาล คิดเป็นร้อยละ 97.53 ของครอบครัวฐานะยากจนทั้งหมด และเมื่อสอบถามเพิ่มเติมพบว่า อาหารที่รับประทานส่วนใหญ่เป็นอาหารที่ผลิตในท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 98.33 เนื่องจาก หาซื้อได้ง่าย ได้ของที่สุด และมีราคาถูก

ส่วนที่ 4 ปัจจัยที่มีผลต่อความมั่นคงด้านอาหารในชุมชนประมงพื้นบ้าน

ปัจจัยที่มีผลต่อความมั่นคงด้านอาหาร จะทำการศึกษาดังศักยภาพของชุมชน ได้แก่ ทุนต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ทุนทางกายภาพ ทุนทางมนุษย์ ทุนทางสังคม เป็นต้น และความเสี่ยงในปัจจุบันที่เป็นปัจจัยภายนอก เช่น สภาพอากาศที่แปรปรวน ปัญหาโลกร้อน นโยบายภาครัฐ ฐานทรัพยากรเสื่อมโทรม เป็นต้น

4.1 ศักยภาพและข้อจำกัดของบ้านน้ำราบ

4.1.1 ทุนภายในของบ้านน้ำราบ

- 1) ทุนทางสังคม บ้านน้ำราบเป็นหมู่บ้านที่ศักยภาพภายในที่ค่อนข้างเข้มแข็งในส่วนของกลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน เนื่องจากมีการทำงานร่วมกับชมรมประมงพื้นบ้านจังหวัดตรังมาเป็นระยะเวลาานานกว่า 10 ปี โดยกลุ่มเหล่านี้ ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ ชุดปฏิบัติการเฉพาะกิจเฝ้าระวังรักษาทะเล (จก.) คณะกรรมการป่าชายเลนชุมชนบ้านน้ำราบ เป็นต้น ขณะที่กลุ่มชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมส่วนใหญ่จะไม่ได้มีการรวมตัวกัน นอกจากนี้ในส่วนขององค์กรที่เข้าไปทำงานร่วมกับชุมชนประมงพื้นบ้านในบ้านน้ำราบมีทั้งหน่วยงานราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนได้แก่ ส่วนบริหารจัดการป่าชายเลนที่ 3 สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 30 สถานีพัฒนาป่าชายเลนที่ 31 กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ ชมรมประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง มูลนิธิซิเมนต์ไทย มูลนิธิอันดามัน เป็นต้น

- 2) ทูตทางวัฒนธรรม ชาวบ้านน้ำราบส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ดังนั้นจึงมีวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม เช่น พิธีเข้าสุนัต เป็นพิธีกรรมในการเข้าสู่ศาสนาอิสลามของเด็กอายุต่ำกว่า 9 ปี ประเพณีแต่งงานบ่าวสาวของศาสนาอิสลาม การถือศีลอด ฮารีอายอปีละ 2 ครั้ง (อีดิฎุฟิรหฺรีและ อีดิลฮัจญฺยา) เป็นต้น
- 3) ทูตทางทรัพยากรธรรมชาติ บ้านน้ำราบในอดีตเป็นแหล่งศูนย์รวมทรัพยากรสัตว์น้ำมากมาย ทั้งกุ้ง หอย ปู และปลา ชาวบ้านน้ำราบอาศัยทรัพยากรเหล่านั้นหล่อเลี้ยงชีวิตเพื่อความอยู่รอด เมื่อมีแรงกดดันจากภายนอกซึ่งเป็นผลพวงของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโลก เข้ามาในชุมชนอย่างหนักหน่วง ชุมชนจึงตั้งบ้านตั้งเรือน ก่อตั้งดงกล้วยไม้ไผ่ จึงต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสความเจริญนั้น ชาวบ้านในชุมชนเองจึงต้องมีการปรับตัวและพัฒนาการทางด้านอาชีพ โดยใช้เครื่องมือประมงที่ทันสมัยขึ้น แต่ก็ยังไม่เท่ากับความทันสมัยของการทำประมงพาณิชย์อย่างเรืออวนลากและอวน รุนที่มีประสิทธิภาพเหนือกว่า สถานการณ์การทำประมงในชุมชนมีการรุกคืบเข้ามาทำการประมงผิดกฎหมายของเรืออวนลาก อวนรุน และการระเบิดปลา ตลอดจนการบุกรุกทำลายป่าชายเลน เหล่านี้คือผลข้างเคียงของการพัฒนาที่มาพร้อมกับความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ทางทะเลและชายฝั่ง ประกอบกับบ้านน้ำราบเป็นพื้นที่ที่เคยประสบกับภัยพิบัติสึนามิ ทำให้ชุมชนประมงพื้นบ้านชายฝั่งได้รับผลกระทบทั้งด้านความเสียหายทางอาชีพและทรัพย์สิน จากท่ามกลางปัญหาดังกล่าว ได้ทำให้ชุมชนเกิดแนวคิดการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืนขึ้น ซึ่งเป็นแนวทางมาสู่การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทะเลและชายฝั่งในชุมชนน้ำราบ วัตถุประสงค์หลักคือการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัตถุประสงค์ต่อมาคือ การให้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นพื้นที่ป้องกันภัยพิบัติหรือเหตุการณ์ธรรมชาติที่ร้ายแรง กิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการ ได้แก่ การจัดการป่าชายเลนชุมชนร่วมกับส่วนบริหารจัดการป่าชายเลนที่ 3 การจัดทำเขตเลเส (ลี) บ้าน มีชุดเฉพาะกิจทางทะเล "ฉก.เลตรัง" ทำหน้าที่ช่วยดูแลทะเล มีการเฝ้าระวังการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย ผลของการรักษาทะเลด้วยวิธีการที่หลากหลาย ทำให้ปัจจุบันนี้มีการฟื้นตัวของทะเล สัตว์น้ำที่หายไปได้กลับคืนสู่ท้องทะเลมากขึ้น

4.1.2 ข้อจำกัดบ้านน้ำราบ

- 1) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมาของบ้านน้ำราบ จะเน้นไปที่การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ขณะที่พื้นที่อีกส่วนหนึ่งของบ้านน้ำราบเป็นพื้นที่ด้านการเกษตรกรรม การทำงานที่ผ่านมาเป็นเฉพาะกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านเพียงกลุ่มเดียว ยังไม่ได้มีการเชื่อมต่อกับกลุ่มเกษตรกรรมในพื้นที่บึก ด้วยเหตุนี้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในบ้านน้ำราบจึงยังไม่เป็นองค์รวม สิ่งที่จะต้องดำเนินการต่อไปคือ การขยายกิจกรรมและความร่วมมือระหว่างคนในพื้นที่บึกและคนในพื้นที่ราบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบองค์รวม ไม่เช่นนั้นแล้วการทำงานของชุมชนจะเป็นเฉพาะเรื่องทำให้ไม่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งที่แท้จริงภายในชุมชน
- 2) บ้านน้ำราบเป็นอีกหมู่บ้านที่เคยประสบกับภัยพิบัติสึนามิ ดังนั้นจึงมีช่วงระยะเวลาหนึ่งที่มีการจัดทำแผนการจัดการภัยพิบัติและการซ้อมรับมือภัยพิบัติ แต่อย่างไรก็ตามการดำเนินการเป็นไปเฉพาะระยะแรก ไม่ได้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องหรือมีการวางแผนรับมือภัยพิบัติหรือแผนรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศในพื้นที่ ประกอบกับชุมชนยังไม่สามารถเชื่อมโยงสถานการณ์ในระดับโลกเข้ากับสถานการณ์ในพื้นที่ได้ ดังนั้น

จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมี การเตรียมความพร้อมของชุมชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามเรื่อง การรับมือกับ ภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลกในระดับนโยบายของประเทศไทยก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับ ชุมชนชายฝั่งในมิติของการสร้างความมั่นคงด้านอาชีพและที่อยู่อาศัย แต่จะเป็นมิติของการป้องกันและการ โยกย้ายคนออกจากพื้นที่ชายฝั่ง ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมี การหยิบยกประเด็นดังกล่าวออกมา พุดคุยและสร้างความชัดเจนในระดับนโยบายของประเทศด้วยเช่นกัน

4.2 บทบาทหญิงชายในการจัดการภัยพิบัติ

จากการสอบถามความคิดเห็นของคนบ้านน้ำราบ ส่วนใหญ่มองว่า บทบาทบริหารจัดการชุมชนที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติหรือภัย ธรรมชาติจากจำนวนครอบครัวที่เคยประสบภัยพิบัติ คิดเป็นร้อยละ 11.67 เป็นหน้าที่ของสามี โดยกิจกรรมที่ครอบครัวทั้ง 3 ฐานะ ให้ความสำคัญมากที่สุด คือการป้องกัน การลดผลกระทบ การเตรียมความพร้อมรับมือและการช่วยเหลือฟื้นฟูระยะสั้น คิดเป็น ร้อยละ 11.67 และงานที่ได้รับความสนใจน้อยที่สุดคือการช่วยเหลือฟื้นฟูระยะยาว คิดเป็นร้อยละ 10.83 และเมื่อพิจารณาถึง บทบาทการตัดสินใจในระดับครัวเรือนพบว่า การตัดสินใจร่วมทั้งสามีและภรรยา มีบทบาทในการตัดสินใจมากที่สุด เรื่องการ เตรียมความพร้อมรับมือและการช่วยเหลือฟื้นฟูระยะสั้น คิดเป็นร้อยละ 9.17

4.3 การตั้งรับปรับตัวของชุมชนเกี่ยวกับภัยพิบัติ และการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

จากการสอบถามเรื่องภัยธรรมชาติและภัยพิบัติในพื้นที่ (ภัยพิบัติ หมายถึง พายุ ฝนแล้ง น้ำท่วม การกัดเซาะชายฝั่ง การ ทับถมของตะกอนเลน การเปลี่ยนแปลงของสภาพชายหาด) พบว่า บ้านน้ำราบ ร้อยละ 95.83 ให้ข้อมูลว่าไม่เคยประสบกับภัย ธรรมชาติ หรือภัยพิบัติ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่อยู่ในฐานะดี จำนวนร้อยละ 100.00 ของครอบครัวฐานะดีที่ประกอบอาชีพธุรกิจ ส่วนตัว และร้อยละ 4.17 ให้ข้อมูลว่าเคยประสบกับภัยธรรมชาติและภัยพิบัติ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่อยู่ในฐานะยากจน ที่ ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน

การตั้งรับปรับตัวและการเตรียมความพร้อมในการรับมือกับภัยพิบัติหรือการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ ในระดับ ครัวเรือน พบว่า ร้อยละ 87.50 ของบ้านน้ำราบไม่ได้มีการเตรียมความพร้อมในเรื่องดังกล่าว ขณะที่ ร้อยละ 12.50 ได้มีการ เตรียมกันในเรื่องนี้ โดยกลุ่มฐานะดีให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มากที่สุดคือฐานะยากจน คิดเป็นร้อยละ 13.58 ของฐานะยากจน รองลงมาคือ ฐานะดีคิดเป็นร้อยละ 13.33 และฐานะปานกลางคิดเป็น ร้อยละ 8.33 ของฐานะปานกลาง ตามลำดับ

วิธีการที่ชุมชนเตรียมการป้องกัน เพื่อหลีกเลี่ยง ลดผลกระทบ และการป้องกันเหตุความล่อแหลมต่างๆ จากภัยพิบัติหรือ การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ ประกอบด้วยหลากหลายวิธีการ เช่น การสังเกตสภาพอากาศ เตือนภัยให้คนในชุมชนทราบเมื่อมี ข้อมูลหรือการแจ้งเหตุเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว การจัดทำระบบข้อมูลข่าวสารที่สามารถกระจายข่าวทันกับเหตุการณ์และเข้าถึง ชุมชน รวมทั้งการถ่ายทอดความรู้เรื่องการเฝ้าระวังภัยทางทะเลและอากาศให้กับลูกหลานในชุมชน เป็นต้น

การลดผลกระทบและการป้องกันที่จัดทำล่วงหน้าเพื่อลดผลกระทบจากภัยพิบัติ หรือการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ โดย การปลูกป่าชายเลน การจัดทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

การเตรียมความพร้อมและการรับมือล่วงหน้าก่อนเกิดภัยหรือจัดการในสถานการณ์ฉุกเฉิน ซึ่งสามารถรับมือกับผลกระทบจากภัยพิบัติได้อย่างทันการณ์และมีประสิทธิภาพ ทางชุมชนเสนอว่าควรจะมีการจัดทำระบบส่งต่อข้อมูลระหว่างกันภายในชุมชน หรือจัดทำแผนหนีภัย แต่ที่ผ่านมาชุมชนไม่ได้มีการดำเนินการเกี่ยวกับการวางแผนป้องกันภัยพิบัติหรือแผนรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศมาก่อน

การฟื้นฟูระยะสั้นและระยะยาว ทางชุมชนเสนอว่าในระยะสั้นหากเกิดภัยพิบัติจริงจะต้องให้การช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัยและอาชีพ เพื่อให้คนที่ประสบภัยสามารถประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองได้เหมือนเดิม ในกรณีที่ภัยพิบัติดังกล่าวส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิต ขณะที่การฟื้นฟูระยะยาวทางชุมชนไม่ได้มีข้อเสนอเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว

ที่ผ่านมามีเหตุการณ์ฉุกเฉินหรือเกิดภัยธรรมชาติขึ้นในชุมชน หน่วยงานที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา หน่วยงานราชการจากจังหวัดนครศรีธรรมราช การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)

จากการสอบถามพบว่าชุมชนได้มีการเตรียมความพร้อม โดยการศึกษาดูงานหรือฝึกอบรมเรื่องภัยธรรมชาติ คิดเป็นร้อยละ 1.67 โดยประเด็นที่ศึกษาดูงานได้แก่ การจัดการป่าชายเลนชุมชน การรับมือกับภัยพิบัติทางทะเล การติดตามตรวจสอบและเฝ้าระวังทางทะเล กลุ่มที่ได้รับการอบรมคือ ชาวประมงพื้นบ้าน อาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ผู้นำชุมชน เป็นต้น

ความสามารถในการจัดการเมื่อเกิดภาวะประสบภัย เมื่อสอบถามความคิดเห็นเรื่องผลกระทบที่เกิดขึ้นเมื่อเกิดภัยธรรมชาติ หรือภัยพิบัติในชุมชนว่าจะส่งผลกระทบต่อคนกลุ่มใดมากที่สุดที่ผ่านมา พบว่า ร้อยละ 60.00 มองว่าสามีจะได้รับผลกระทบมากที่สุดเพราะออกไปประกอบอาชีพข้างนอก จึงมีความเสี่ยงสูงกว่าคนที่อยู่ในบ้าน รองลงมาคือ ลูก คิดเป็นร้อยละ 20.00 ขณะเดียวกันเมื่อสอบถามถึงการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาเมื่อเกิดสถานการณ์ดังกล่าว ร้อยละ 60.00 มองว่าเป็นบทบาทของสามี รองลงมาคือลูก คิดเป็นร้อยละ 20.00

4.4 การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ

จากการสอบถามพบว่าคนในบ้านน้ำราบได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับภัยพิบัติคิดเป็นร้อยละ 99.17 โดยกลุ่มคนที่มีฐานะดีและฐานะปานกลาง มีความสนใจที่จะติดตามข้อมูลมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 100.00 สำหรับช่องทางการสื่อสารที่แต่ละครอบครัวได้ใช้ในการติดตามข้อมูลข่าวสารคือการบอกต่อ คิดเป็นร้อยละ 90.68 รองลงมาคือ โทรทัศน์คิดเป็นร้อยละ 74.58 สำหรับช่องทางโทรศัพท์บ้าน ไม่ได้ให้ความสำคัญเลย โดยคิดเป็นร้อยละ 0.00

เมื่อสอบถามถึงความรวดเร็วของข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศที่ได้รับในแต่ละครั้งที่ผ่านมาพบว่า ร้อยละ 25.00 แสดงความคิดเห็นว่าไม่ล่าช้า และร้อยละ 75.00 เห็นว่ามีความล่าช้า เนื่องจากมีคนที่มีข้อมูลหรือมี

ความรู้และติดตามเกี่ยวกับเรื่องนี้ในชุมชนมีน้อย และที่ผ่านมาพบว่าเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นแล้วจึงจะมีการเข้ามาให้ข้อมูลหรือแก้ไขตาม รวมทั้งไม่มีหน่วยงานเข้ามาร่วมวางระบบหรือแผนงานที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ เมื่อสอบถามเรื่องความยากง่ายของข้อมูลที่ได้รับพบว่า ร้อยละ 83.34 แสดงความคิดเห็นว่าข้อมูลที่ได้รับนั้นง่ายต่อการเข้าใจและเพียงพอแล้ว ขณะที่ร้อยละ 17.66 มองว่าข้อมูลที่ได้รับยังขาดความกระจ่างและไม่เพียงพอ

บทสรุป

การนำเสนอในที่นี้เป็นการนำเสนอบทสรุป เพื่อนำไปสู่การพัฒนาตัวชี้วัดด้านความมั่นคงด้านอาหารและข้อเสนอสำหรับการพัฒนาตัวชี้วัดด้านความมั่นคงทางอาหารสำหรับชุมชนประมงพื้นบ้าน โดยมีรายละเอียดประกอบไปด้วย

1. การมีอาหารเพียงพอหรือการพึ่งตัวเองได้ในระดับครอบครัวและชุมชน
2. สิทธิในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
3. การบริโภคอาหาร
4. ปัจจัยเสี่ยงทั้งทางธรรมชาติและสังคมและการตั้งรับปรับตัวทั้งครอบครัวและชุมชน
5. ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนประมงพื้นบ้าน

1. การมีอาหารเพียงพอหรือการพึ่งตัวเองได้ในระดับครอบครัวและชุมชน

ประเด็นรายละเอียดที่นำมาพิจารณาประกอบด้วย ลักษณะและแหล่งที่มาของอาหาร ความสม่ำเสมอและความพอเพียงของการมีอาหารรับประทาน ระบบสำรองอาหารและทุน จากการศึกษาพบว่า

1.1 ลักษณะและแหล่งที่มาของอาหาร

จากการศึกษาพบว่าในอดีตทั้ง 4 หมู่บ้าน พึ่งพาอาหารจากแหล่งธรรมชาติเป็นหลัก โดยมีแหล่งอาหารที่สำคัญคือ ทะเล คลอง ป่าบก ป่าชายเลน และแนวหญ้าทะเล บางครอบครัวเลี้ยงสัตว์หรือปลูกผักไว้กินเองภายในครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับวิถีการผลิตในสมัยก่อนที่เน้นการผลิต การจับสัตว์น้ำ เพื่อการบริโภคและขายในชุมชนเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้วิถีชีวิตของชุมชนชายฝั่งจึงพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ อาหารที่ได้จึงเป็นมือหลัก คือ ประเภทข้าว ผัก และเนื้อสัตว์ สำหรับชนส่วนใหญ่จะผลิตขึ้นภายในครอบครัวโดยใช้วัตถุดิบท้องถิ่นธรรมชาติ อย่างไรก็ตามเมื่อรูปแบบการผลิตปรับเปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อขาย ออกนอกชุมชนมากขึ้น ประกอบกับการคมนาคมมีความสะดวกต่อการขนส่งหรือนำผลผลิตที่ได้ไปขายด้วยตนเอง ทำให้แหล่งอาหารของคนในชุมชนมีความหลากหลายมากขึ้นตามไป โดยตลาดนั้นมีหลากหลายรูปแบบ มีทั้งตลาดสด ตลาดนัดในชุมชน ตลาดนัดนอกชุมชน รถเร่ ห้างสรรพสินค้า และร้านสะดวกซื้อ แหล่งอาหารเหล่านี้ เป็นที่มาของอาหารที่หลากหลายประเภท ทั้งประเภทอาหารสด อาหารแห้งและอาหารสำเร็จรูป รวมไปถึงขนมประเภทต่างๆ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้อัตราการซื้อหาสินค้ามาเพื่อบริโภคจากแหล่งอาหารดังกล่าวมีสูงกว่าการหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ การผลิตเองโดยการปลูกผักและเลี้ยงสัตว์มีน้อยลง เพราะสินค้าส่วนใหญ่หาซื้อได้จากตลาดโดยตรง ดังนั้นการเลี้ยงสัตว์หรือการปลูกผักเพื่อไว้กินเองจึงไม่จำเป็น และถูกมองว่าสิ้นเปลืองและเสียเวลาในการดูแลรักษา นอกเสียจากจะเป็นกลุ่มคนที่ประกอบอาชีพเกษตรอยู่แล้ว ที่บางพื้นที่ยังคงมีการปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ไว้กินเองบ้าง ตัวอย่างเช่นบ้านสระบัว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช และบ้านน้ำราบ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เป็นต้น เนื่องจากคนส่วนหนึ่งของหมู่บ้านประกอบอาชีพทำสวน

อย่างไรก็ตามแม้จะมีความสะดวกในแหล่งอาหารที่สามารถหาซื้อได้สะดวกมากขึ้นจากอดีต แต่ภาระค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวก็สูงขึ้นเช่นกันในแต่ละมื้ออาหารเนื่องจากวัตถุดิบที่ได้ในปัจจุบันมาจากการซื้อมากกว่าการหาเองจากธรรมชาติ แม้จะมีอาหารบางประเภท เช่น สัตว์น้ำที่ชุมชนประมงสามารถหาได้เอง แต่กลับพบว่าไม่เป็นที่นิยมรับประทานมากนัก นั้นเป็นเพราะส่วนหนึ่งของค่านิยมในการรับประทานอาหารของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป นิยมรับประทานอาหารสำเร็จรูปหรืออาหารประเภทเนื้อสัตว์ เช่น เนื้อ และไก่มากกว่า เป็นต้น

1.2 ความสม่ำเสมอและความพอเพียงของการมีอาหารรับประทาน

การศึกษาได้สะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงหรือภรรยาไม่ว่าจะอยู่ในกลุ่มฐานนะใดยังคงทำหน้าที่หลักในการจัดหาอาหารให้กับสมาชิกในครอบครัว ดังนั้นบทบาทของผู้หญิงจึงมีความสำคัญในแง่ของผู้จัดเตรียมอาหาร ทำให้อาหารเพียงพอและมีอย่างสม่ำเสมอสำหรับสมาชิกในครอบครัว ผลการศึกษาจากทั้ง 4 หมู่บ้าน เกี่ยวกับความสม่ำเสมอของการรับประทานอาหารในครอบครัวพบว่า ส่วนใหญ่มีการรับประทานอาหารครบทั้ง 3 มื้อ ไม่ว่าจะอยู่ในกลุ่มฐานทางเศรษฐกิจแบบใด แต่ส่วนใหญ่จะรับประทานอาหารจะไม่เป็นเวลา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะและรูปแบบของการประกอบอาชีพ เช่น กรณีของชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่ต้องออกทำการประมงในเวลาเช้าตรู่ อาหารมื้อเช้าจะอยู่ช่วงเวลา 04.00 - 5.00 น. ภายหลังจากกลับจากทะเลและขายสัตว์น้ำเสร็จเรียบร้อยแล้ว อาหารมื้อเที่ยงจะอยู่ระหว่างช่วงเวลา 11.00 - 13.00 น. และสำหรับมื้อเย็นจะอยู่ระหว่างเวลา 18.00 -20.00 น. หรือกลุ่มคนที่ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัวบางครอบครัวก็รับประทานอาหารไม่ตรงต่อเวลา เนื่องจากการประกอบธุรกิจที่รัดตัว ทำให้การให้ความสำคัญกับการตรงต่อเวลาในมื้ออาหารมีน้อยลง แต่ส่วนใหญ่ก็จะรับประทานอาหารครบทั้งสามมื้อ

เมื่อสอบถามถึงปริมาณอาหารว่าเพียงพอต่อการรับประทานตลอดทั้งปีหรือไม่ พบว่า ส่วนใหญ่เคยประสบกับปัญหาการไม่มีอาหารรับประทาน และเมื่อสอบถามโดยการตั้งสมมติฐานว่าจะแก้ไขปัญหาการไม่มีอาหารเพียงพอต่อการรับประทานได้อย่างไร คำตอบที่รับคือ คนที่ฐานะดีส่วนใหญ่มักจะแก้ไขปัญหาจากการขอความช่วยเหลือจากญาติ ในขณะที่คนที่มีฐานะปานกลางและยากจนเลือกแก้ปัญหาด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การขอเครดิตจากร้าน การกู้ยืมเงินจากญาติและเพื่อน รวมทั้งการขอความช่วยเหลือจากญาติ จากคำตอบที่ได้รับแสดงให้เห็นถึงระบบการแก้ไขปัญหาของชุมชนที่ส่วนใหญ่ยังคงพึ่งพากันทั้งในหมู่เครือญาติและในชุมชน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงวิถีการดำรงชีวิตแบบชนบทที่ยังคงหลงเหลืออยู่มากในทั้งสี่หมู่บ้าน แต่อย่างไรก็ตามพบว่า การกู้ยืมเงินจากนอกระบบ เริ่มจะมีพบเห็นในพื้นที่เพิ่มขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากความสะดวกและรวดเร็วในการแก้ไขปัญหา ดังนั้นจึงถือเป็นอีกปัจจัยเสี่ยงหนึ่งที่อาจจะมีผลต่อความมั่นคงด้านอาชีพและด้านอาหารของชุมชนต่อไปในอนาคต

1.3 ระบบสำรองอาหารและทุน

การสำรองอาหาร พบว่า ครอบครัวในชุมชนประมงส่วนใหญ่ไม่มีการสำรองอาหารที่เป็นระบบเหมือนชุมชนเกษตรกรรม โดยเฉพาะกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านเนื่องจากการผลิตส่วนใหญ่ต้องพึ่งพาธรรมชาติโดยตรง ในขณะที่บางครอบครัวที่แม้จะไม่ได้ทำ

การประมงแต่ประกอบอาชีพทำสวน และสวนส่วนใหญ่ที่ทำคือ สวนปาล์มและสวนยางพารา ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีการสำรองอาหารไว้ แต่จะมีการผลิตอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาเพิ่มเติมในรูปแบบของทุนสำรองของครอบครัวประกอบเพิ่มเติมพบว่า สถานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันทำให้ กลุ่มคนที่มีฐานะดีในบ้านสระบัวและบ้านหน้าทับที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัวและอุตสาหกรรมครัวเรือน ขณะที่บ้านน้ำราบครอบครัวที่มีฐานะดีประกอบอาชีพทำสวนยางพารา ซึ่งคนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีการออมเงินในธนาคารพาณิชย์และบางส่วนออมในชุมชน ขณะเดียวกันก็มีหนี้ที่สามารถบริหารจัดการได้ รวมถึงมีการออมเงินในรูปแบบอื่น เช่น ทองคำ อสังหาริมทรัพย์ ประกันชีวิต เพิ่มขึ้นด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างหลักประกันให้กับตนเองและครอบครัวหากเกิดกรณีฉุกเฉินหรือปัญหาขึ้นกับครอบครัวในอนาคตได้

คนที่มีฐานะปานกลาง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงรับจ้าง และรับจ้างทั่วไป ในบ้านน้ำราบกลุ่มประมงพื้นบ้านมักจะมีการประกอบอาชีพควบคู่ไปกับการทำสวนยางพารา ส่วนใหญ่มีการออมเงินในธนาคารพาณิชย์ สำหรับหมู่บ้านที่มีกลุ่มออมทรัพย์เข้มแข็ง เช่น กรณีของบ้านสระบัว พบว่าคนฐานะปานกลางจะมีการออมเงินในชุมชนด้วย รวมถึงมีการออมเงินในรูปแบบอื่น เช่น ทองคำ เครื่องประดับ อสังหาริมทรัพย์ ขณะที่คนที่มีฐานะยากจนคือคนที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน คนรับจ้างทั่วไป และอาชีพอื่นๆ ที่มีรายได้ไม่แน่นอน ครอบครัวในกลุ่มนี้บางส่วนมีการออมเงินอยู่ในชุมชน จะเห็นได้ว่า กลุ่มคนที่อยู่ในฐานะปานกลางหรือฐานะยากจนซึ่งประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน มีความเสี่ยงสูงที่จะประสบกับปัญหาความมั่นคงทางอาหารและการทำมาหากิน อันเนื่องมาจากลักษณะของการประกอบอาชีพจะต้องพึ่งพาธรรมชาติทำให้ไม่มีความแน่นอนด้านรายได้ ประกอบกับไม่มีระบบสำรองด้านอาหารใช้จ่ายไปในแต่ละวันตามรายได้ที่เกิดจากการจับสัตว์น้ำ ขณะที่ทุนสำรองหรือทุนที่สะสมในชุมชนนั้น ส่วนหนึ่งถูกใช้ไปเพื่อการศึกษาบุตร และเหตุการณ์ฉุกเฉิน เช่น กรณีอุบัติเหตุ เป็นต้น

2. สิทธิในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

2.1 ความสามารถในการเข้าถึงปัจจัยการผลิต

จากการศึกษาเรื่องสิทธิที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินของคนในชุมชนประมงทั้ง 4 บ้าน พบว่าการครอบครองปัจจัยการผลิตและที่อยู่อาศัยของทั้ง 4 หมู่บ้าน มีสัดส่วนที่แตกต่างกันไปตามฐานะของแต่ละครอบครัว กล่าวคือครอบครัวที่มีฐานะรวยจะมีการถือครองที่ดินในอัตราส่วนที่สูงกว่าครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง อย่างไรก็ตามพื้นที่บ้านมดตะนอยจะมีความแตกต่างไปจากหมู่บ้านเนื่องจากบ้านมดตะนอยตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าชายเลน ซึ่งถูกจัดให้เป็นพื้นที่ป่าสงวนที่อยู่ภายใต้การดูแลของสำนักบริหารจัดการป่าชายเลนที่ 3 จังหวัดตรัง ด้วยเหตุนี้ชุมชนจึงไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินและที่อยู่อาศัย ขณะที่พื้นที่บ้านน้ำราบก็พบว่ามีลักษณะปัญหาเดียวกันคือพื้นที่ส่วนหนึ่งของหมู่บ้านที่เป็นชุมชนประมงพื้นบ้านที่อยู่บริเวณพื้นที่ชายฝั่งจะอยู่ภายใต้การดูแลของสำนักบริหารจัดการป่าชายเลนที่ 3 เช่นกัน หากแต่พื้นที่ทั้งสองได้รับการอนุญาตให้ได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่สำหรับเป็นที่ตั้งก่อสร้างที่ไม่ถาวร เป็นพื้นที่สำหรับจอดเรือ และ เป็นศูนย์การเรียนรู้เรือป่าชายเลนชุมชน ลักษณะเช่นนี้พบได้ในพื้นที่บ้านหน้าทับเช่นกัน เนื่องจากพื้นที่

สำหรับจุดเรือของบ้านน้ำหน้าทับอยู่ในพื้นที่ดินงอกใหม่และเป็นป่าชายเลนที่อยู่ในการดูแลของสถานีพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง แต่ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์สำหรับจุดเรือได้ สำหรับในส่วนของกรจับสัตว์น้ำและการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนต้องพิจารณาไปตามระเบียบของกรมประมงและกรมทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง อย่างไรก็ตามในส่วน ofพื้นที่ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ของทั้งสี่หมู่บ้านจะมีกรรมสิทธิ์ที่แสดงการครอบครองตามกฎหมาย กรรมสิทธิ์ที่ดินเหล่านี้มีความผลต่อความมั่นคงด้านชีวิตและอาชีพของคนในชุมชนในระดับสูง เพราะถึงแม้จะไม่มีกรจับไล่ชุมชนออกจากพื้นที่แต่ก็ไม่สามารถที่จะสร้างหลักประกันที่จะรองรับถึงความชอบธรรมด้านสิทธิของชุมชนในการอยู่อาศัยและใช้ประโยชน์ในพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน

2.2 การมีอยู่ของฐานอาหารและฐานทรัพยากร

หมู่บ้านประมงพื้นบ้านทั้ง 4 หมู่บ้านมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่ใกล้เคียงกันคือทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง อันได้แก่ สัตว์น้ำชายฝั่ง หญ้าทะเล ปะการัง ขณะที่ยังหมู่บ้านเช่น บ้านน้ำราบ บ้านสระบัว และบ้านหน้าทับ จะมีพื้นที่ปากบ และพื้นที่สวนสำหรับกลุ่มคนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งฐานทรัพยากรที่กล่าวมาทั้งหมดมีความสำคัญกับคนในพื้นที่มาก และชาวบ้านมีความสามารถในการเข้าถึงแหล่งอาหารธรรมชาติเหล่านี้ได้โดยตรง หากแต่ปัญหาหลักในขณะนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรทะเลและชายฝั่งในพื้นที่คือ ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรอันเนื่องมาจากการใช้ทรัพยากรอย่างต่อเนื่องของกลุ่มคนที่หลากหลาย ส่งผลให้ปริมาณสัตว์น้ำและพื้นที่ชายฝั่งมีการเปลี่ยนแปลง และสร้างผลกระทบโดยตรงกับการประมงพื้นบ้าน ขณะที่อีกด้านหนึ่งชาวประมงพื้นบ้านก็ต้องเผชิญกับรายรับที่น้อยกว่ารายจ่าย เช่น กรณีบ้านมดตะนอยและบ้านน้ำราบพบว่า รายได้ของชาวบ้านส่วนใหญ่ที่ประกอบอาชีพประมงจะต่ำกว่ารายจ่ายที่เกิดขึ้นในครอบครัว ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการลงทุนที่เพิ่มสูงขึ้นของการทำประมง เช่น ค่าน้ำมัน ค่าอุปกรณ์ประมง ประกอบกับผลผลิตที่ได้จากการจับสัตว์น้ำส่วนใหญ่จะถูกนำไปขายทั้งในระบบกรจัดจำหน่ายที่มีคนกลางเป็นผู้รับซื้อ ทำให้รายได้ถูกกำหนดจากพ่อค้าคนกลางเป็นหลัก ขณะที่บ้านหน้าทับและบ้านสระบัว สัตว์น้ำที่จับได้จะถูกนำไปขายเช่นกันแต่จะเป็นระบบตลาดของชุมชน คือ ชาวประมงจะทำหน้าที่เป็นผู้ขายโดยตรงในตลาดของชุมชนไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าระบบการผลิตของชาวประมงพื้นบ้านจะเปลี่ยนไปจากอดีตคือเดิมเพื่อหาอยู่หากินเฉพาะครอบครัวเป็นการผลิตเพื่อขายมากขึ้น ส่วนหนึ่งเกิดจากรูปแบบการบริโภคและความต้องการที่เปลี่ยนไปของชุมชน ซึ่งไม่พบเฉพาะชาวประมงพื้นบ้านรูปแบบการผลิตด้านการเกษตรของสามพื้นที่ คือบ้านสระบัว บ้านหน้าทับ และบ้านน้ำราบก็มีความเปลี่ยนแปลงเช่นกัน การผลิตด้านการเกษตรทางอาหารถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อการขายเช่นกัน เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่สวนยางพาราและพื้นที่สวนปาล์ม และพืชทั้งสองชนิดไม่ใช่พืชอาหารแต่เป็นกรให้ความสำคัญว่าเป็นพืชเศรษฐกิจของประเทศประกอบกับรายได้จากการปลูกพืชดังกล่าวค่อนข้างสูง ดังนั้นจึงทำให้คนในพื้นที่ส่วนใหญ่หันมาปลูกพืชทั้งสองชนิดเพิ่มมากขึ้น อาจสรุปได้ว่าฐานอาหารของชุมชนนั้นมีอยู่จริงและชุมชนสามารถเข้าถึงได้ในลักษณะที่จำกัด อันเนื่องมาจากฐานอาหารดังกล่าวกำลังถูกคุกคามด้วยหลายสาเหตุทั้งปัจจัยภายในของชุมชนเองและปัจจัยภายนอก เช่น นโยบายและกฎหมาย รวมทั้งกลุ่มคนต่างๆ ที่เข้ามาใช้ประโยชน์ เป็นต้น

2.3 การจัดการฐานอาหารและฐานทรัพยากร

ความการตระหนักรู้ของชุมชนเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติจากการศึกษานี้พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่รับรู้ถึงการมีอยู่ของทรัพยากรแต่ละชนิดในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มที่มีความใกล้ชิดและใช้ทรัพยากรเหล่านั้นอย่างต่อเนื่อง เช่น กรณีบ้านน้ำราบแสดงให้เห็นชัดว่า กลุ่มชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงจะมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ของตนเองเป็นอย่างดีว่าประกอบไปด้วยอะไรบ้างและอยู่บริเวณไหน นอกจากนี้ชาวบ้านได้ร่วมกลุ่มกันทำงานร่วมกับหลายภาคส่วนในพื้นที่เพื่อบริหารจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง เช่น เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อน 4 หมู่บ้าน (บ้านน้ำราบ, บ้านควนตุงกู, บ้านฉางกลาง และบ้านเกาะมุกด์) ปาชายเลนชุมชนบ้านน้ำราบ เป็นต้น

ขณะเดียวกัน กลุ่มที่ไม่ได้ประกอบอาชีพประมง อันได้แก่ กลุ่มชาวสวนและกลุ่มรับจ้างทั่วไป ที่เป็นคนกลุ่มใหญ่อีกกลุ่มในพื้นที่และไม่ได้ใช้ทรัพยากรทะเลและชายฝั่งโดยตรงจะมีความตระหนักรู้และรับทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับทรัพยากรเหล่านี้อยู่ในระดับปานกลางจนถึงไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้เลย ผลการศึกษาที่เกิดขึ้นเป็นประเด็นสำคัญที่ชี้ให้เห็นว่า กลุ่มคนที่ตระหนักเรื่องการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งที่ผ่านมาคือกลุ่มคนที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านี้โดยตรง แต่ในขณะเดียวกันกลุ่มคนที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์โดยตรงแต่อยู่ในพื้นที่กลับให้ความสำคัญกับเรื่องนี้น้อย ดังนั้นจำเป็นต้องมีการขยายผลออกไปให้กลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในทางอ้อมได้เข้าใจและรับทราบเพื่อเข้ามาร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งด้วย

องค์ความรู้มีความจำเป็นต่อการจัดการฐานอาหารเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งจากผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าองค์ความรู้ของชุมชนประมงพื้นบ้านจะมีความหลากหลายแต่ละเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นเกี่ยวกับงานอาชีพ เช่น กลุ่มชาวสวนที่เป็นอีกกลุ่มของชุมชนชาวฝั่งก็มีความรู้เกี่ยวกับการทำสวนโดยเฉพาะการทำสวนยางพารา การทำสวนปาล์ม เป็นต้น ในขณะที่กลุ่มชาวประมงพื้นบ้านก็จะมีองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีประมง การจับสัตว์น้ำ การทำเครื่องมือประมง การดูทิศทางลม กระแสน้ำ เป็นต้น แต่ที่ลึกซึ้งไปกว่านั้นคือ ชาวประมงพื้นบ้านมีองค์ความรู้และภูมิปัญญาในการเข้าใจ ธรรมชาติของทรัพยากร และวิธีการจัดการทรัพยากรนั้น ดังจะเห็นได้จากการที่ชาวประมงพื้นบ้านจะมีเทคโนโลยีของตนเอง (เครื่องมือจับสัตว์น้ำ) ที่สามารถจับสัตว์ทะเลต่างๆ ขึ้นมาบริโภคได้ ไม่ว่าจะสัตว์ทะเลชนิดใดพวกเขาก็สามารถจับได้ทั้งสิ้น ประเด็นที่ตามมาคือนอกจากจะชาวบ้านมีภูมิปัญญาในการเข้าใจและใช้ประโยชน์ทะเลได้แล้ว พวกเขาจะต้องมีหลักประกันว่าชุมชนจะต้องรักษาทะเลไว้ได้ ในขณะที่ทุกคนจะต้องสามารถเข้าถึงและใช้ทรัพยากรได้เท่าเทียมกัน และความขัดแย้งต่างๆที่เกิดขึ้นจะถูกขจัดไปได้ ที่ต้องมีหลักประกันดังกล่าวก็เพราะว่าทั้งหมดนี้คือรากฐานของความเป็นชุมชน หากไม่มีลักษณะดังกล่าวนี้ชุมชนก็จะไม่สามารถสืบทอดตัวเองได้ ชุมชนประมงพื้นบ้านจึงสร้างสรรค์ระบบการจัดการทรัพยากรขึ้นมาเป็นของตนเอง

นอกจากนี้การจัดกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่ง อาทิ การปลูกป่าชายเลนเพิ่มเติม การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ การทำปะการังเทียมพื้นบ้าน การทำเครื่องหมายแสดงแนวเขตหญ้าทะเลเพื่อป้องกันการรुक้าทำลาย การประกาศให้เป็นเขตอนุรักษ์

แหล่งหญ้าทะเล เขตป่าชายเลนชุมชน เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ฯลฯ ที่ได้รับการดูแลรักษาโดยชุมชน โดยจะเน้นการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ เพื่อให้หน่วยงานรัฐและสาธารณะได้รับรู้ถึงศักยภาพของกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่ง ซึ่งถือเป็นกลวิธีหนึ่งในการแก้ไขปัญหาเรื่องการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย การจัดการอวนลาก อวนรุน หรือการรุกล้ำพื้นที่การทำประมงพื้นบ้าน

และเนื่องด้วยชุมชนประมงพื้นบ้านที่ทำการศึกษากัน 4 หมู่บ้าน สมาชิกชุมชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ทำให้การปฏิบัติกรรมตามหลักศาสนาเป็นอีกแนวทางปฏิบัติหนึ่งที่ชุมชนใช้ในการจัดการฐานอาหาร กล่าวคือ ศาสนาอิสลามจะสอนให้เคารพในทรัพยากรธรรมชาติเพราะทรัพยากรธรรมชาติคือฐานแห่งชีวิตของคน ดังนั้นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติก็เสมือนการทำลายชีวิตและชุมชนของตนเอง หลักคำสอนเช่นนี้ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนจึงเป็นแบบพอเพียง แต่อย่างไรก็ตามกระแสแห่งการบริโภคก็มีผลต่อการปฏิบัติในชีวิตประจำวันทำให้พฤติกรรมของชุมชนบางครั้งเป็นไปตามกระแสของการบริโภคนิยมและไม่สอดคล้องกับการประกอบอาชีพ สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาและเห็นได้ชัดคือปัญหาภาระหนี้สินและปัญหาสังคมในชุมชน

3. การบริโภคอาหาร

3.1 คุณค่าทางโภชนาการ

การศึกษาเรื่องคุณค่าทางโภชนาการของอาหาร ในการศึกษานี้จะพิจารณาถึงประเภทของหมู่อาหารที่แต่ละครอบครัวรับประทาน และการขาดสารอาหารของคนในครอบครัว การศึกษานี้แบ่งอาหารออกเป็นอาหารประเภทคาร์โบไฮเดรต โปรตีน ผัก ผลไม้ จะเห็นได้ว่าทั้ง 3 หมู่บ้านคือ บ้านสระบัว บ้านหน้าทับ และบ้านมดตะนอย มีการรับประทานอาหารประเภทคาร์โบไฮเดรต และอาหารประเภทโปรตีนเป็นประจำ ขณะที่อาหารประเภทผักและผลไม้ จะมีการรับประทานอยู่ในสัดส่วนที่ต่ำลงมา ดังจะเห็นได้ชัดเจนในบ้านหน้าทับและบ้านมดตะนอย ขณะที่บ้านนี้รายงานว่าอาหารประเภทผักเป็นอาหารที่แต่ละฐานะในชุมชนรับประทานเกือบทุกมื้อ ในขณะที่อาหารประเภทโปรตีนและคาร์โบไฮเดรตแม้จะอยู่ในสัดส่วนที่สูง แต่ก็ต่ำกว่าผักซึ่งความแตกต่างกันในเรื่องการรับประทานอาหารนี้วิเคราะห์ร่วมได้กับรสนิยมและทัศนคติในการรับประทานอาหารของคนในชุมชน ซึ่งพบว่าคนในชุมชนส่วนใหญ่มองว่าอาหารประเภทเนื้อสัตว์ซึ่งคือโปรตีนจะมีราคาแพง แต่ผักสามารถหาซื้อหรือหาได้เองตามธรรมชาติ จึงเน้นรับประทานอาหารประเภทผักมากกว่า ประกอบกับค่านิยมเรื่องสุขภาพและความอ้วนทำให้การรับประทานอาหารประเภทคาร์โบไฮเดรตมากเกินไปอาจจะส่งผลต่อสุขภาพได้ และสำหรับเรื่องการขาดสารอาหาร พบว่า ทั้ง 4 หมู่บ้าน คนที่มีฐานะดีและฐานะปานกลางส่วนใหญ่ไม่ประสบกับปัญหาการขาดสารอาหาร แต่กลุ่มคนที่มีฐานะยากจนบางส่วนประสบกับปัญหาเรื่องการขาดสารอาหาร เนื่องจากไม่มีรายได้เพียงพอในการซื้อหาอาหารจึงทำให้ อาหารบางประเภทไม่สามารถรับประทานได้ เช่น อาหารประเภทเนื้อสัตว์ ผลไม้ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาประเภทของอาหารประกอบกับรายจ่ายที่เกี่ยวกับอาหารพบว่า ค่าใช้จ่ายในส่วนที่เป็นขนมขบเคี้ยวมีมูลค่าสูงกว่าอาหารหลัก ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะความนิยมในขนมพื้นบ้านเริ่มน้อยลง และการรับประทานขนมขบเคี้ยวก็มีความสะดวก

มากกว่า แต่สิ่งที่ตามมาคือภาระค่าใช้จ่ายที่เพิ่มสูงขึ้น และเป็นการสร้างค่านิยมด้านการบริโภคอาหารที่ไม่ถูกให้กับสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะเยาวชนและเด็กซึ่งเป็นกลุ่มหลักที่นิยมบริโภคอาหารประเภทนี้

3.2 ความปลอดภัยของอาหาร

ความปลอดภัยของอาหารในการศึกษานี้พิจารณาในเรื่องการปรุงสุกของอาหาร และความคิดเห็นในการรับประทานอาหารนอกบ้านของสมาชิกในครอบครัว จากการศึกษาพบว่า ทั้ง 4 หมู่บ้านและในทุกฐานะทางเศรษฐกิจให้ความสำคัญกับการรับประทานอาหารแบบปรุงสุก ไม่ว่าจะเป็นการปรุงอาหารแบบ ต้ม นึ่ง ทอดและย่าง ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการรณรงค์ของอนามัยและโรงพยาบาลในพื้นที่ผ่านการทำงานร่วมกับ อสม. เพื่อให้คำแนะนำกับคนในชุมชน นอกจากนี้พบว่าเหตุผลที่ส่วนใหญ่คนไม่นิยมออกไปรับประทานอาหารนอกบ้านเพราะคำนึงถึงความปลอดภัยของอาหาร

3.3 ความหลากหลายของอาหาร

การรับประทานอาหารนอกบ้านนอกจากจะบ่งบอกการคำนึงถึงความปลอดภัยของอาหารแล้วยังแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของอาหารที่คนในชุมชนรับประทานด้วย แต่เนื่องจากคนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่นิยมรับประทานอาหารนอกบ้านเนื่องจากเห็นว่ากรรับประทานอาหารนอกบ้านจะทำให้สิ้นเปลือง ขณะที่บางส่วนมองว่าภาระทางเศรษฐกิจทำให้ไม่สามารถออกไปใช้จ่ายฟุ่มเฟือยได้ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ไม่สามารถบ่งบอกความหลากหลายชนิดของอาหารที่พบในชุมชนได้ อย่างไรก็ตามเมื่อถามถึงการเลือกซื้ออาหารของชุมชนพบว่า ทั้ง 4 ชุมชนจะเลือกซื้ออาหารตามฤดูกาล หรืออาหารที่มีขายเป็นประจำ โดยให้เหตุผลว่าราคาไม่แพงและมีศักยภาพในการซื้อ

ในมิติของความหลากหลายของทรัพยากรทะเลและชายฝั่งพบว่า มีความหลากหลายมาก เพราะว่่าสี่หมู่บ้านมีความหลากหลายของระบบนิเวศ ชายฝั่ง ป่าชายเลน หญ้าทะเล และปะการัง ซึ่งพื้นที่เหล่านี้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของสัตว์ทะเล เป็นแหล่งอาหาร เป็นที่พักอาศัยของตัวอ่อนของปลาและหอยมากมายหลายชนิด แต่อย่างไรก็ตามปัญหาการทำประมงที่ผิดกฎหมายรวมทั้งการใช้เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมายในอดีตได้ส่งผลกระทบต่อเนื้อต่อความหลากหลายของทรัพยากรอันเป็นฐานอาหารและฐานการผลิตที่สำคัญสำหรับชาวประมงพื้นบ้าน ซึ่งส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมของชาวประมงพื้นบ้านซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณชายฝั่งทั้งฝั่งอันดามันและฝั่งอ่าวไทย สิ่งเหล่านี้สะท้อนได้จากผลผลิตด้านสัตว์น้ำและประเภทอาหารของชุมชนประมงพื้นที่ที่มีความหลากหลายของชนิดสัตว์น้ำลดน้อยลง อาหารที่รับประทานส่วนใหญ่เปลี่ยนไปจากเดิม สัตว์น้ำบางชนิดที่ไม่เป็นที่นิยมในการรับประทานก็ถูกให้ความสำคัญและนำมารับประทานเพิ่มขึ้น อันเนื่องมาจากจำนวนและความหลากหลายของทรัพยากรที่ลดลง เช่น กรรณิหอยชักตีน ซึ่งพบมากในฝั่งอันดามัน เดิมที่เป็นอาหารที่พบได้เฉพาะในหมู่บ้าน และไม่เป็นที่นิยมรับประทาน แต่เมื่อมีจำนวนมากขึ้นและถูกนำมาขายกลับเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว ปริมาณการจับเพิ่มมากขึ้นทำให้หอยมีจำนวนลดน้อยลง เนื่องจากไม่สามารถขยายพันธุ์ได้ทัน สิ่งเหล่านี้เป็นผลกระทบจากการบริโภคอาหารที่เกิดความพอดี และมีผลต่อความหลากหลายของชนิดพันธุ์สัตว์น้ำเช่นกัน

4. ปัจจัยเสี่ยงและการตั้งรับปรับตัวทั้งครอบครัวและชุมชน

4.1 ปัจจัยเสี่ยงทางสังคมและธรรมชาติ

ความเชื่อมโยงของทรัพยากรทะเลและชายฝั่งเป็นปัญหาดั้งเดิมที่เกิดขึ้นต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งความเชื่อมโยงของทรัพยากรเหล่านี้มีนัยสำคัญอย่างที่สุดต่อการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพที่มีวงจรชีวิตพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์และทรัพยากรชายฝั่ง ผลกระทบในทางลบอันเกิดขึ้นมาจากการทำประมงสมัยใหม่ การใช้พื้นที่ชายฝั่งเพื่อการท่องเที่ยว การก่อสร้างท่าเรือเพื่อรองรับการพัฒนาประเทศ สิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดจากแนวคิดทางนโยบายของรัฐที่มองแยกส่วนกันระหว่างการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา และการมองแยกส่วนเช่นนี้เองเป็นสาเหตุสำคัญต่อการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ การเชื่อมโยงของทรัพยากรธรรมชาติและความไม่ผสมผสานกลมกลืนกันของชุมชนประมงพื้นบ้าน ป่าสัตว์และพืชที่อาศัยในระบบนิเวศนี้โดยรวม และความสัมพันธ์เช่นนี้ยังเชื่อมโยงทั้งในด้านวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชุมชน ทำหน้าที่สุดนำมาซึ่งความไม่สมดุลทางสังคมซึ่งส่งเสริมความไม่มั่นคงทางสังคม และความไม่สมดุลต่อระบบนิเวศน์ แต่ปรากฏว่าภาวะคุกคามเช่นนี้ไม่ได้ถูกให้ความสำคัญแต่ถูกมองข้ามไปสู่เรื่องของ การนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ให้สูงสุดเพื่อการพัฒนาประเทศแทน

ระบบของการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนยังคงถูกท้าทายและถูกรุกรานจากปัจจัยด้านการตลาด และการขยายตัวของการค้า ในทำนองเดียวกันกฎหมายและนโยบายต่างๆ ของหลายหน่วยงานยังคงรวมศูนย์จากระบบงานของรัฐ แม้จะมีการวางแผนร่วมกันระหว่างภาคีที่หลากหลายดังเช่นกรณีสี่หมูบ้านเป้าหมาย แต่ก็ไม่สามารถสร้างการยอมรับละนำไปสู่การขยายผลในพื้นที่อื่นได้อย่างเป็นรูปธรรม นั่นเป็นเพราะหลายพื้นที่ยังคงมองข้ามศักยภาพของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยเหตุนี้องค์การของประชาชนในท้องถิ่นจึงไม่ได้รับการยอมรับจากรัฐอย่างเป็นทางการและไม่ได้รับความไว้วางใจว่าจะมีความสามารถดูแลและจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าการกระจายทรัพยากรของหน่วยงานรัฐ บุคลากรและค่าใช้จ่ายที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไม่ได้สอดคล้องต่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของคนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนประมงพื้นบ้าน

ความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ กับองค์ความรู้ของชาวประมงพื้นบ้านเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรากฏการณ์ทางทะเล เช่น พายุฝน น้ำขึ้นน้ำลง คลื่น สิ่งเหล่านี้ชาวประมงพื้นบ้านสามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้า ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ซับซ้อนเพราะเชื่อมโยงของปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ แต่ความซับซ้อนเปล่านั้นจะเป็นประสบการณ์ที่สั่งสมและชาวประมงพื้นบ้านใช้ในการตัดสินใจได้ว่าควรจะนำเรือออกจากฝั่งหรือไม่ หากแต่ในปัจจุบันพบว่าองค์ความรู้เหล่านี้เริ่มใช้ไม่ได้กับความแปรปรวนของสภาพอากาศของโลกในปัจจุบัน สถานการณ์เช่นนี้นอกจากจะทำให้เกิดความเสี่ยงในการประกอบอาชีพแล้ว ยังก่อให้เกิดความเสี่ยงด้านชีวิตและทรัพย์สินของชุมชนประมงพื้นบ้านด้วย

4.2 การตั้งรับปรับตัวของชุมชน

4.2.1 ความเสี่ยงด้านสังคม

การปรับเปลี่ยนทัศนคติของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ความเสี่ยงด้านสังคมหมดไป และการจัดการจะต้องตั้งอยู่บนฐานคิดมีส่วนร่วมและการบูรณาการการจัดการเชิงระบบนิเวศ กล่าวคือเป็นการจัดการบนแนวคิดที่มองทุกสิ่งทุกอย่างเชื่อมโยงกัน ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ทางกายภาพ สังคม และชีวภาพ โดยใช้ระบบนิเวศเป็นพื้นฐานในการจัดการ ไม่ได้แบ่งแยกตามระบบขอบเขตการปกครอง การทำงานภายใต้ฐานคิดนี้จะให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องภายใต้ระบบนิเวศเดียวกัน วิธีการทำงานคือ การสนับสนุนให้ชุมชนที่อยู่อาศัยรอบๆ และภายในระบบนิเวศ รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรท้องถิ่น ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งร่วมกัน นั่นเป็นเพราะว่าทุกคนมีส่วนได้รับประโยชน์และมีส่วนในการรับผิดชอบโดยเท่าเทียมกัน ลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดการกระจายอำนาจ และการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มที่หลากหลายในการจัดการทรัพยากร โดยมีองค์ความรู้ การเสริมสร้างศักยภาพ และจิตสำนึก เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยในการตัดสินใจ เพื่อรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจากกลุ่มต่างๆ นอกจากนี้แนวคิดนี้จะเป็นแนวทางในการสร้างเครือข่ายทางสังคมที่เป็นความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเอกชน ชุมชน ท้องถิ่น และนักวิชาการ เพื่อทำให้เกิดพลังขับเคลื่อนในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืนอย่างแท้จริง

4.2.2 ความเสี่ยงด้านภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ชุมชนบริเวณชายฝั่งทั้งในบริเวณอ่าวไทยและทะเลอันดามันเป็นชุมชนที่มีความเสี่ยงในด้านต่างๆ ที่สูง ทั้งในเรื่องความเสี่ยงจากการประมงทรัพยากรธรรมชาติและการเสื่อมโทรมของทรัพยากร รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่ส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อชุมชนชายฝั่ง แต่ความเสี่ยงทั้งสองบริเวณมีความแตกต่างกันในปัจจุบันและลักษณะเฉพาะของพื้นที่และระดับความรุนแรง ในบริเวณฝั่งอันดามัน อัตราครอบครัวที่มีการเตรียมความพร้อมในการรับมือต่อภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศมีค่าที่สูงมาก เนื่องจากผ่านประสบการณ์การเกิดภัยครั้งใหญ่ผ่านมาไม่นานทำให้ชุมชนมีความตระหนัก รวมทั้งการมีการหนุนเสริมและพัฒนาศักยภาพในด้านดังกล่าว ในขณะที่อ่าวไทยการเกิดภัยเกิดเมื่อนานมาแล้ว ทำให้ความตระหนักและความตื่นตัวเรื่องดังกล่าวน้อยกว่าฝั่งอันดามัน การตั้งรับปรับตัวของชุมชนที่การศึกษาแสดงให้เห็นว่าชุมชนประมงพื้นบ้านที่เคยประสบภัยพิบัติร้ายแรง เช่น สึนามิในฝั่งทะเลอันดามันจะให้ความสำคัญกับการทำแผนรับมือภัยพิบัติ และมีการเตรียมความพร้อมของชุมชน ขณะที่ชุมชนในฝั่งอ่าวไทยแม้ว่าประสบกับปัญหาเกี่ยวกับการกัดเซาะชายฝั่งและการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศ ก็ไม่ได้มีการวางแผนตั้งรับเกี่ยวกับเรื่องนี้ แต่มีการปรับตัวไปตามสภาพของระบบนิเวศที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ได้มีการเตรียมรับมือกับสถานการณ์ในอนาคตที่อาจเกิดขึ้น

วิธีการที่ทั้ง 4 หมู่บ้านใช้ในการเตรียมป้องกันเพื่อลดความเสี่ยงและผลกระทบจากภัยธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับการปลูกป่าชายเลน และการกระจายข้อมูลข่าวสารระหว่างคนในชุมชน การ

ติดตามสภาพอากาศและการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์หรือเสื่อมโทรมน้อยที่สุด ทั้งนี้เพราะฐานทรัพยากรต่างๆ จัดเป็นฐานอาชีพของคนในชุมชน ซึ่งหากฐานทรัพยากรอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ก็จะทำให้ชุมชนเกิดความมั่นคง การรับรู้และการติดตามข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป็นเรื่องที่ทั้งหมู่บ้านให้ความสำคัญ โดยช่องทางที่ส่วนใหญ่ใช้ในการติดตามการเปลี่ยนแปลงคือโทรทัศน์และการบอกต่อ แต่อย่างไรก็ตาม ทุกหมู่บ้านได้ให้ความเห็นว่าข้อมูลที่ได้รับในแต่ละครั้งนั้นส่วนใหญ่มักจะล่าช้าและไม่มีเวลาเพียงพอในการรับสถานการณ์ ขณะที่บางส่วนให้ความเห็นว่าคนที่มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศนั้นมีน้อย และการติดตามข้อมูลจากสื่อเพียงอย่างเดียวไม่อาจสร้างความกระจำอและความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ ทั้งนี้เรื่องนี้อาจจะส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพได้ในอนาคต แต่กลุ่มเป้าหมายก็ยังไม่สามารถเชื่อมโยงได้อย่างเข้าใจ

5. ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนประมงพื้นบ้าน

จากการผลการศึกษาและการวิเคราะห์นำมาสู่บทสรุปของการกำหนดตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนประมงพื้นบ้าน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประเด็น	รายละเอียด
1. การมีอาหารเพียงพอหรือการพึ่งตัวเอง	<ul style="list-style-type: none"> - ลักษณะและแหล่งที่มาของอาหาร (จากอดีตสู่ปัจจุบัน พิจารณาร่วมกับค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหาร) - ความสม่ำเสมอและความพอเพียงของการมีอาหารรับประทาน (จำนวนมื้อในการรับประทานอาหาร ปริมาณอาหารว่าเพียงพอต่อการรับประทานตลอดทั้งปี และการแก้ไขปัญหาเมื่ออาหารไม่เพียงพอ) - ระบบสำรองอาหารและทุน (การสำรองอาหารและทุนสำรองของครอบครัว)
2. สิทธิในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	<ul style="list-style-type: none"> - ความสามารถในการเข้าถึงปัจจัยการผลิต (สิทธิในที่อยู่และที่ทำกิน) - การมีอยู่ของฐานอาหารและฐานทรัพยากร (แหล่งทรัพยากรในพื้นที่สถานะภาพปัจจุบัน และสภาพปัญหา) - การจัดการฐานอาหารและฐานทรัพยากร (ความตระหนักรู้ องค์ความรู้และภูมิปัญญา และกิจกรรมในการจัดการทรัพยากร)
3. การบริโภคอาหาร	<ul style="list-style-type: none"> - คุณค่าทางโภชนาการ (อาหารมีประโยชน์กับร่างกายหรือไม่ ประเภทของ

ประเด็น	รายละเอียด
	<p>อาหารที่รับประทาน พิจารณาร่วมกับภาระค่าใช้จ่าย)</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความปลอดภัยของอาหาร (การปรุงอาหาร) - ความหลากหลายของอาหาร (ชนิดของอาหารที่รับประทาน และความหลากหลายของพันธุ์สัตว์น้ำและพืชในพื้นที่)
<p>4. ปัจจัยเสี่ยงและการตั้งรับปรับตัวทั้งครอบครัวและชุมชน</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ความเสี่ยงด้านสังคมและธรรมชาติ - การตั้งรับปรับตัวของชุมชน (กิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการ ศักยภาพของชุมชน)

ข้อเสนอแนะ

ผลของการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า การศึกษาตัวชี้วัดด้านความมั่นคงทางอาหารนั้นจะต้องพิจารณาในหลายด้านร่วมกัน การมีทรัพยากรอาหารที่หลากหลายเป็นหลักประกันความมั่นคงทางอาหารได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น และความมั่นคงทางอาหารไม่ใช่เรื่องของการมีปริมาณอาหารเพียงอย่างเดียว ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารจะต้องมีระบบการจัดการฐานอาหารและฐานทรัพยากรควบคู่กัน รวมทั้งการจัดการให้ได้มีอาหารที่ดีและมีคุณภาพเพียงพอสำหรับการบริโภค การจัดการนี้ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองทางอาหาร และก่อให้เกิดความสมดุลของระบบนิเวศ และที่สำคัญคือจะต้องให้ความเคารพในสิทธิ องค์ความรู้และภูมิปัญญาของท้องถิ่นซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการฐานอาหาร ดังนั้นการจะพัฒนาชุมชนให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร จำเป็นจะต้องพัฒนาคนในชุมชนให้มีความสามารถในการจัดการเสียก่อน ในฐานะที่เขาเป็นเจ้าของทรัพยากรที่มีสิทธิในการจัดการทรัพยากรอาหารของตนเองโดยตรง

เอกสารอ้างอิง

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. (2553). ศูนย์ข้อมูลเพื่อการพัฒนาชนบท: รายงานสรุปวิเคราะห์รายได้โดยเปรียบเทียบ
รายได้ในแต่ละปี http://61.19.244.12/rdic/report.php?id=rep13&year1=2552&year2=2552&loc_id=80080107

[เข้าถึงเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2553]

เอกสารแผนชุมชน. (2546). การรวบรวมข้อมูลเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของตำบลท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช. อด
สำเนา

สถานีพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง. (2552).